

Problem siromaštva i učinkoviti altruizam u filozofiji Petera Singera

Maurović Benko, Željka

Doctoral thesis / Disertacija

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Philosophy and Religious Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet filozofije i religijskih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:260:217639>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-28**

Repozitorij Fakulteta filozofije i religijskih znanosti

Repozitorij diplomskih i doktorskih radova

Repository / Repozitorij:

[REPOSITORY OF FACULTY OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS STUDIES - Repository of master's thesis and phd](#)

Sveučilište u Zagrebu

FAKULTET FILOZOFIJE I RELIGIJSKIH ZNANOSTI

Željka Maurović Benko

**PROBLEM SIROMAŠTVA I
UČINKOVITI ALTRUIZAM U FILOZOFIJI
PETERA SINGERA**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu

FAKULTET FILOZOFIJE I RELIGIJSKIH ZNANOSTI

Željka Maurović Benko

**PROBLEM SIROMAŠTVA I
UČINKOVITI ALTRUIZAM U FILOZOFIJI
PETERA SINGERA**

DOKTORSKI RAD

Mentor: prof.dr.sc. Ivan Koprek

Zagreb, 2024.

University of Zagreb

FACULTY OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS STUDIES

Željka Maurović Benko

**THE PROBLEM OF POVERTY AND
EFFECTIVE ALTRUISM IN
PETER SINGER'S PHILOSOPHY**

DOCTORAL THESIS

Supervisor: Prof. Ivan Koprek, PhD

Zagreb, 2024

INFORMACIJE O MENTORU

Ivan Koprek rođen je 1954. godine. Studirao je filozofiju i teologiju na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu afileiranom Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu. Magistrirao je i doktorirao filozofiju na LMU u Münchenu. Disertaciju je pod naslovom *Ethos und Methodos des Philosophierens. Die moderne Orientierungskrise und ihre Therapie im Denken von Karl Jaspers* obranio pod vodstvom prof. dr. Gerda Haefffnera. U suradnji s profesorima Giorgom Penzom (Padova) i Michaelom Baumgartenom (Bonn) bio je koordinator tečaja „Existenzdenken“ pri Inter University Centre (IUC) u Dubrovniku. Od 1997. godine redoviti je profesor (danas u trajnome zvanju). Na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu obavljao je službu dekana u vremenskom razdoblju od 1995. do 2001. godine. Od 1999. do 2020. godine je bio pokretač i glavni urednik međunarodnoga časopisa *Disputatio philosophica*. Pokretač je i predsjednik “Centra za poslovnu etiku” pri Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Bio je član povjerenstva za GMO pri Ministarstvu poljoprivrede RH, član etičkoga povjerenstva bolnice Sv. Duh u Zagrebu, član Matičnoga povjerenstva za filozofiju i teologiju pri MZO, predsjednik upravnoga vijeća Instituta za filozofiju u Zagrebu, član šireg rektorskog kolegija Sveučilišta u Zagrebu. Član je nekoliko strukovnih društava (filozofa i etičara) u Europi. Bio je glavni urednik časopisa “Obnovljeni život” a trenutno je član uredništava nekoliko znanstvenih časopisa iz područja filozofije. Organizirao i aktivno sudjelovao na mnogim simpozijima u zemlji i inozemstvu. Akademske godine 1993.-1994. boravio na Marquette University (Milwaukee - USA) a u zimskom semestru 2001.-2002. na Boston Collegu (Boston - USA). Nekoliko godina je bio ravnatelj “Hrvatskoga povijesnoga instituta” u Beču. Od 2016. do 2022. godine obavljao je službu dekana Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Područje njegovog znanstvenoga zanimanja su: etika, poslovna etika, filozofija kulture, politička filozofija i klasični njemački idealizam (od Kanta do Hegela). Dobnik je nekoliko strukovnih nagrada i priznanja te reda Danice s likom Ruđera Boškovića. Napisao je i uredio preko 30 knjiga i dvjestotinjak znanstvenih i stručnih članaka u domaćim i stranim časopisima.

ZAHVALE

Od srca zahvaljujem svojem mentoru, prof.dr.sc. Ivanu Kopreku, koji mi je, znajući da sam se do sada bavila istraživačkim radom iz područja ekonomije i filozofije, predložio temu koja mi je omogućila da iz drugačije perspektive sagledam spomenutu problematiku. Posebno mu želim zahvaliti što je tijekom svih ovih godina za mene odvajao vrijeme i trud, hrabreći me i potičući na daljnji rad.

Također želim zahvaliti svojim roditeljima, koji su oduvijek vjerovali u mene i bezrezervno me podržavali u svim nastojanjima da slijedim i ostvarim svoje snove. Zahvaljujem i svojem suprugu Goranu, koji je sa mnom prolazio svaki trenutak u procesu nastajanja ove disertacije i dijelio svoja promišljanja i zapažanja. Zahvaljujem i svojim prijateljima, osobito Elizabeti i Marijanu, koji su me na jedinstven način dodatno motivirali i time mi pomogli u realizaciji ovog rada.

Ovu disertaciju posvećujem svojim sinovima, Filipu i Leonu, zbog kojih cijeli moj život poprima dodatni smisao.

SAŽETAK

Predmet je istraživanja ove disertacije utvrditi kako prevladavanju problema siromaštva doprinosi učinkoviti altruizam i kakvo uporište učinkoviti altruizam ima u filozofiji Petera Singera. Siromaštvo je zacijelo najveće neriješeno pitanje suvremene civilizacije. Uz siromaštvo su neraskidivo vezane pojave prirodnih katastrofa i ratova kao uzroci, te bolesti i glad kao posljedice. Velik broj istraživača i njihov živ interes za predmet istraživanja omogućili su oblikovanje brojnih teorija, više ili manje konzistentnih koje, osim identifikacije uzroka, nude i rješenja za smanjivanje ili eliminaciju siromaštva. Jedna od takvih filozofskih teorija razvila se u društveni pokret koji potiče pojedince da koriste razum i dokaze kako bi maksimalno povećali svoj pozitivan utjecaj na svijet i pomogli drugima što je učinkovitije moguće. To je učinkoviti altruizam, praktična primjena etičkog okvira koja nalaže pojedincima davanje prioriteta onim radnjama i ciljevima koji mogu učiniti najviše dobra, čak i ako to znači žrtvovanje nekih osobnih preferencija ili pogodnosti. Početnom razvoju i popularizaciji učinkovitog altruizma značajno su doprinijela filozofska i etička razmatranja Petera Singera. U svrhu dubljeg proučavanja odabranog predmeta, definirana su tri istraživačka pitanja:

- P1 – Je li etička teorija učinkovitoga altruizma Petera Singera značajno utjecala na suvremena promišljanja o problemu siromaštva u svijetu?
- P2 – Mogu li pozitivne dužnosti, kao nezaobilazan dio učinkovitoga altruizma, jednakomjerno obvezati svakoga pojedinca?
- P3 – Je li uloga dobrotvornih organizacija, kao posrednika u pružanju pomoći najsiromašnijim državama, dovoljno učinkovita?

U traženju odgovora o mogućem utjecaju Singerove teorije na suvremena promišljanja o siromaštvu, prikazan je filozofski i etički profil Petera Singera, i to uvidom u njegov doprinos utilitarističkoj teorijskoj misli i pregledom njegova razmatranja etike globalnog siromaštva. Problem siromaštva u fokusu Petera Singera detaljno je istražen, najprije kao prikaz odabranih istraživanja o apsolutnom i relativnom siromaštvu, a zatim kao Singerovo razmatranje tih istih pojmova. Nakon prikaza Singereova argumenta o siromaštvu i njegove rasprave o siromaštvu, ukratko su prikazani teoretičari koji razvijaju altruističku teoriju. Svrha ovog prikaza bila je pokazati kako su brojni teoretičari, istaknuti u svjetskoj znanstvenoj povijesti na različitim područjima, posvetili pozornost teoriji kojom se Singer bavio, čime se može dokazati njezina važnost u predmetu istraživanja. Nakon toga navedeno je Singerovo mišljenje kako je za pronalazak pouzdanih organizacija u pružanju učinkovite pomoći dobro tražiti preporuku *GiveWell* neprofitne organizacije, koja se bavi upravo analizom učinkovitosti ulaganja

pojedinih dobrotvornih organizacija. U ovom su odjeljku navedena su mišljenja i drugih teoretičara što pokazuje širinu pokreta učinkovitog altruizma u teoriji i u praktičnom djelovanju mnogih istaknutih znanstvenika. U odjeljku o tezama drugih autora, koji su se više ili manje bavili pitanjima siromaštva, vezanima uz učinkoviti altruizam, prikazani su i oni autori koji su učinkoviti altruizam sagledavali vrlo kritički. Nakon analize altruističke teorije, kao podloge za teoriju učinkovitog altruizma, izvršen je kratak pregled odabranih filozofa, ekonomista, matematičara i sociologa koji su se referirali na probleme ublažavanja siromaštva u svijetu. Budući da postoji velik broj uglednih autora koji nisu obuhvaćeni prikazom u ovom radu, a koji su se uključili u raspravu o etičkim, društvenim i gospodarskim pitanjima vezanima uz teoriju učinkovitog altruizma, potvrđena je relevantnost predmeta istraživanja. Subjektivni odabir najznačajnijih autora sukladan je kvalitativnoj analizi koja počiva na mišljenju selektiranih eksperata, jedino s tom razlikom što za potrebe ovog rada nisu vođeni intervjui, već je izvršena analiza objavljenih tekstova. Zbog svega navedenog, odgovor na postavljeno istraživačko pitanje (P1) je pozitivan:

- *etička teorija učinkovitoga altruizma Petera Singera izvršila je značajan i pozitivan utjecaj na suvremena promišljanja o problemu siromaštva u svijetu.*

U traženju odgovora na drugo istraživačko pitanje jesu li dužnosti, kao nezaobilazan dio učinkovitoga altruizma Petera Singera, savršene i mogu li one jednakomjerno obvezati svakoga pojedinca, istražena je važnost dužnosti i emocija u rješavanju pitanja siromaštva. Pitanjima dužnosti i pravilima izvorno se bavi deontološka etika utemeljena na Kantovoj tezi da pojedinci imaju moralnu obvezu djelovati u skladu s kategoričkim imperativima, tj. univerzalnim moralnim zakonima koji se podjednako primjenjuju na sva razumna bića. Konzekvencijalističke teorije, poput utilitarizma, naglašavaju posljedice radnji premda prihvaćaju deontološku koncepciju dužnosti u smislu univerzalnosti i nepristranosti. U utilitarizmu, moralna je obveza maksimizirati ukupnu sreću ili zadovoljstvo i minimizirati patnju. Etičnost neke radnje prosuđuju se na temelju njezina ishoda, a pojedinci imaju obvezu odabrati one radnje koje vode najvećem općem dobru. Kontraktualizam kao etički pravac utemeljen je na ideji društvenog ugovora, a utvrđuje da obveze proizlaze iz principa djelovanja na koje bi racionalni pojedinci pristali pod poštenim i jednakim uvjetima. Bez obzira jesu li potaknuti univerzalnim moralnim zakonima ili društvenim ugovorima, pojedinci imaju mogućnost da se, u izvršavanju svojih dužnosti prema najsiromašnijima, ponašaju indiferentno ili supererogativno, pri čemu je potonje najčešće vezano uz milosrđe. Razmatrajući emocije u pružanju pomoći svakako je razumljivo da su i one važne, ponajviše kao motivacija prilikom

pružanja pomoći. Singerovo rješenje problema siromaštva ima tendenciju stvoriti *procjep* između emocija i morala, jer je su za njega emocije potpuno irelevantne, iako brojni filantropi i volonteri djeluju u sklopu dobrotvornih organizacija na osnovi suosjećanja i empatije. Singer također relativizira udaljenost kao otežavajući čimbenik u pružanju pomoći, uspoređujući pomoć siromašnima iz zemalja Trećeg svijeta sa primjerom malenog djeteta koje se utapa u plitkom ribnjaku u našoj neposrednoj blizini. Pri tome ne uzima u obzir da je spašavanje utopljenika stvar intuitivnog djelovanja, uzrokovanog hitnim stanjem, koje uključuje jednu jednostavnu radnju koja mijenja sudbinu utopljenika, a promjena globalnog siromaštva uključuje aktivno sudjelovanje državnih institucija i trajnu promjenu uvjeta. Uz to je Singerov argument pretežak, a time u praktičnom životu tek djelomično provediv. Zbog svega navedenog, odgovor na drugo istraživačko pitanje (P2) negativan je:

- *dužnosti, kao nezaobilazan dio učinkovitoga altruizma Petera Singera, su pozitivne, odnosno nesavršene i ne mogu jednakomjerno obvezati svakoga pojedinca.*

U traženju odgovora na treće istraživačko pitanje je li uloga dobrotvornih organizacija, kao posrednika u pružanju pomoći najsiromašnijim državama, dovoljno učinkovita, sačinjen je pregled različitih oblika pomaganja i institucionalnog doprinosa pružanju pomoći. Različiti oblici pružanja parcijalne pomoći potrebitima jesu nužni, točnije neizostavni su u svakom trenutku, ali niti jedan od njih nije usmjeren na trajno prevladavanje siromaštva kao što je to doprinos održivom razvoju. Održivi razvoj najprije je ekonomska kategorija koja obuhvaća problem gospodarskog napretka, zatim je ekološka kategorija koja uzima u obzir očuvanje prirodnog okoliša, iskorištavanje ograničenih resursa i zagađivanje te napokon, to je socijalna kategorija koja bi trebala omogućiti svim ljudima dostojanstven životni standard uz odgovarajuću zdravstvenu skrb i slobodan pristup obrazovanju. Posebna pozornost u traženju odgovara na istraživačko pitanje, posvećena je institucionalnim dobrotvorima tj. različitim organizacijama koje su specijalizirane za pružanje pomoći. Njihova snaga i moć daleko nadilazi moć pojedinaca, ali postoje primjeri i ekstremno bogatih pojedinaca i obitelji koji su značajan dio svoje imovine usmjerili u pružanje dobrotvorne pomoći. Dobrotvorne zaklade prikazane su kao pravni oblik za prikupljanje pomoći i njezinu distribuciju te su prikazane neke od najpoznatijih i najutjecajnijih dobrotvornih organizacija u svijetu. One prikupljaju pomoć od pojedinaca, poduzeća pa i države, a najčešće su posvećene odabranom području djelatnosti ili geografskoj regiji na koje pretežito usmjeravaju svoju pomoć. Navedeni su neki primjeri uspješnih dobrotvornih aktivnosti, ali su prikazani i problemi ili neuspjesi koji su se pojavili u radu odabranih organizacija. Ovaj prikaz omogućio je da se procijeni je li uloga dobrotvornih

organizacija, kao posrednika u pružanju pomoći najsiromašnijim državama, dovoljno učinkovita. Dobrotvorne organizacije značajno doprinose ublažavanju gladi i siromaštva, pomažu unesrećenim pojedincima i čitavim zajednicama u stradalim regijama, ali ne utječu na trajno rješavanje siromaštva u svijetu. Zato je i odgovor na istraživačko pitanje (P3) negativan:

- *dobrotvorne organizacije, kao posrednici u pružanju pomoći najsiromašnijim državama, nisu dovoljno učinkovite.*

Ovaj negativan odgovor ne bi trebao obeshrabriti buduću potporu institucionalnim dobrotvorima jer, bez obzira što se još uvijek nije pronašlo rješenje za trajno smanjivanje siromaštva, svi naponi na ublažavanju problema itekako su važni onima kojima je pomoć najpotrebnija. Isto tako, učinkoviti altruizam kao filozofska i etička teorijska podloga praktičnim aktivnostima, daje značajne rezultate na ublažavanju gladi i siromaštva u svijetu, potiče zagovaranje dobrotvornih aktivnosti i primjenom znanstvenih metoda traži najbolje projekte koji postižu najveći učinak. Peter Singer kao pojedinac, postigao je ogromne rezultate svojim znanstvenim istraživanjima, otvarao je i poticao globalnu raspravu o etičkim problemima, izvršio značajan utjecaj na čitavu generaciju moralnih filozofa, pomogao je u oblikovanju teorije učinkovitog altruizma, a što je još važnije, svojim je utjecajem djelovao i na poslovne ljude te je generirao brojna praktična djelovanja koja su dovela do osnivanja uspješnih dobrotvornih organizacija. Peter Singer nije trajno riješio pitanje gladi i siromaštva u svijetu, ali je njegov doprinos ublažavanju problema globalno važan i učinkovit.

Ključne riječi: donacije, Peter Singer, siromaštvo, učinkoviti altruizam

EXTENDED SUMMARY

The subject of research in this dissertation is to determine how effective altruism contributes to overcoming the problem of poverty and what basis effective altruism has in the philosophy of Peter Singer. Poverty is probably the biggest unresolved issue of modern civilization. Inextricably linked to poverty are natural disasters and wars, as causes, and diseases and hunger as consequences. Given the importance of poverty, in the context of the development of the human community, poverty is the subject of research by numerous scientists in the scientific fields of economics and philosophy, within the social sciences and humanities. A large number of researchers and their keen interest in the subject of research have enabled the formation of numerous theories, more or less consistent, which, in addition to identifying causes, also offer solutions for reducing or eliminating poverty. One such philosophical theory has developed into a social movement that encourages individuals to use reason and evidence to maximize their positive impact on the world and help others as effectively as possible. Effective altruism combines elements of ethics, economics, and decision theory to address global challenges and improve the well-being of individuals, especially those who are most vulnerable. It is a practical application of an ethical framework that involves using reason and evidence to identify the most effective ways to make a positive impact. The application of effective altruism requires individuals to prioritize those actions and goals that can do the most good, even if this means sacrificing some personal preferences or conveniences. Effective altruism, as a formal movement, began to take shape at the beginning of the 21st century, and its roots can be traced in the works and ideas of a large number of individuals. However, in the early development and popularization of effective altruism, the contribution of the philosophy and ethics of Peter Singer is indispensable. For the purpose of a deeper study of the selected subject, three research questions were asked:

- *Q1- Has Peter Singer's ethical theory of effective altruism significantly influenced contemporary reflections on the problem of poverty in the world?*
 - *P2- Can the positive duties, as an indispensable part of effective altruism, obligate each individual equally?*
 - *Q3- Is the role of charitable organizations, as mediators in providing aid to the poorest countries, effective enough?*
- In seeking for an answer to the first research question about the possible influence of Singer's theory on contemporary reflections on poverty, the philosophical and ethical profile of Peter Singer is presented, with an insight into his

contribution to utilitarian theoretical thought and an overview of his consideration of the ethics of global poverty.

The problem of poverty in the focus of Peter Singer is explored in detail, first as a presentation of selected research on absolute and relative poverty, and then as Singer's consideration of these same concepts. After the presentation of Singer's argument about poverty and his discussion about poverty, theorists who develop the altruistic theory are briefly presented: August Comte, Charles Darwin, Peter Kropotkin, Emil Durkheim, Richard Dawkins, Georg Price, Martin Nowak, and Robert Trivers. The purpose of this presentation was to show how numerous theoreticians, prominent in the world's scientific history in various fields, paid attention to the theory that Singer dealt with, which can prove its importance in the subject of research. After that, Singer's opinion was stated that in order to find reliable organizations in the provision of effective aid, a good solution is to seek the recommendation of the GiveWell non-profit organization, which deals precisely with the analysis of the effectiveness of the investments of individual charitable organizations. Other theorists are listed in this section: William MacAskill, Julia Wise, Derek Parfit, Nick Bostrom, Peter Unger, and Thomas Nagel. A brief overview of the above-mentioned authors shows the breadth of the movement of effective altruism in theory and in the practical actions of many prominent scientists. In the section on the theses of other authors who more or less dealt with issues of poverty, related to effective altruism, those authors who looked at effective altruism very critically are presented: Toby Ord, Amartya Sen, Martha Nussbaum, Esther Duflo and Abhijit Banerjee, Angus Deaton, Paul Edward Farmer, Barbara Ehrenreich, Katherine Boo, Jeffrey D. Sachs, and Thomas Piketty. Criticism of the so-called Singer's solution contains a representation of different individuals who incorporate unique views into the complex field of ethics, justice and social responsibility. It is presented in more detail. Thomas Pogge wants to answer some key questions related to the issue of poverty, namely the prevalence of absolute poverty, the prevalence of inequality, and the direction of movement in the future, that is, whether poverty will increase or decrease in the future. Corinna Mieth, who dealt with the question of how poverty reduces the life expectancy of affected people, was also singled out. The capability approach and Catholic Social Teaching are presented as an alternative to effective altruism, noting that there are numerous points of contact in the joint effort to overcome poverty. After the analysis of the altruistic theory, as a basis for the theory of effective altruism, a brief overview of selected philosophers, economists, mathematicians and sociologists who

referred to the problems of poverty alleviation in the world was made. Since there is a large number of distinguished authors, who are not included in the presentation in this paper, and who have joined the discussion on ethical, social and economic issues related to the theory of effective altruism, the relevance of the research subject has been confirmed. The subjective selection of the most important authors is consistent with the qualitative analysis based on the opinion of selected experts, with the only difference that for the purposes of this work, interviews were not conducted, but an analysis of published texts was performed. Due to all of the above, the answer to the research question (P1) is positive:

- ***Peter Singer's ethical theory of effective altruism has had a significant and positive impact on contemporary reflections on the problem of poverty in the world.***

In search of an answer to the second research question, whether duties, as an indispensable part of effective altruism in Peter Singer, are perfect and whether they can equally oblige every individual, the importance of duties and emotions in solving the issue of poverty was investigated. Issues of duty and rules are originally dealt with by deontological ethics based on Kant's thesis that individuals have a moral obligation to act in accordance with categorical imperatives, i.e. universal moral laws that apply equally to all rational beings. Consequentialist theories, like utilitarianism, emphasize the consequences of actions, although they accept a deontological conception of duty. In utilitarianism, the moral obligation is to maximize total happiness or pleasure and minimize suffering. The ethicality of an action is judged based on its outcome, and individuals have an obligation to choose those actions that lead to the greatest common good. Aristotle's virtue ethics focuses on the development of virtuous character traits. Although it does not prescribe specific duties in the way that deontological ethics does, virtue ethics emphasizes the importance of cultivating virtues such as courage, honesty, and compassion. Individuals have an obligation to develop a virtuous character and to act in such a way that in their activities they express the aforementioned virtues. Social contracts, such as those advanced by John Rawls, propose that individuals have moral duties based on social contracts or agreements. Contractualism as an ethical direction establishes that obligations arise from principles of action that rational individuals would agree to under fair and equal conditions. Rawls conducts an interesting consideration of duty by separating individual duties from institutional duties, but synthesizing them as priority rules that apply to both institutional and individual principles. Regardless of whether they are motivated by universal moral laws or social contracts, individuals have the option to act indifferently or supererogatively, the latter being most often related to charity, in fulfilling their duties towards the poorest. Considering

emotions in the provision of aid, it is certainly understandable that they are important both as a driver of charitable activities and as a behavior of the recipient of emotions. Empathy is probably the biggest driver, and happiness the most widespread feeling after giving help, although Mill called the whole utilitarian theory "the theory of happiness" in an effort to show the importance of happiness in helpers. Duflo highlighted hope as the most important emotion in recipients of charity, although it can be expected that hope of possible improvements also exists in providers of aid. Duties, regardless of whether they are motivated by external or internal factors, moral and social obligations or emotions, are subjective and therefore difficult to objectify as perfect. Perfectionism in human behavior, in itself, is subjective because it is based on personal interpretations, standards and expectations, and not on objective, universally defined criteria. Since duties are subjective because they are inextricably linked to emotions, and even if they would achieve perfection in their actions, which is possible but not necessary, duties must be objectively accepted as an imperfect category. Thus, one part of the research question is tied to a negative answer. Duties bind each individual, but not in the same way and not to the same extent, so that, regardless of their imperfection, or precisely because of it, it cannot be expected that duties could bind all individuals to provide charitable assistance. We see that in human communities, even those duties that are prescribed by law and whose non-fulfillment is punished by the repressive apparatus of the state are not respected. Due to all of the above, the answer to the second research question (P2) is negative:

- ***Duties, as an indispensable part of effective altruism in Peter Singer, are not perfect and cannot obligate each individual equally.***

In seeking an answer to the third research question, whether the role of charitable organizations, as mediators in providing aid to the poorest countries, is effective enough, an overview of different forms of aid and institutional contribution to aid was made. Different forms of providing partial assistance to the needy are necessary, more precisely, they are indispensable at all times, but none of them is aimed at permanently overcoming poverty, as it is a contribution to sustainable development. Sustainable development is firstly an economic category that includes the problem of economic progress, then it is an ecological category that takes into account the preservation of the natural environment, the exploitation of limited resources and pollution, and finally, it is a social category that should enable all people a dignified standard of living with adequate health care and free access to education. Sustainable development is not only in the interest of today's generation, it is a question of the survival of children and all future generations. Special attention, in seeking answers to the research question, is devoted to institutional benefactors, i.e. different organizations that specialize in providing aid. Their

strength and power far exceeds the power of individuals, but there are also examples of extremely wealthy individuals and families who have directed a significant portion of their assets to provide charitable assistance. Charitable foundations are shown as a legal form for collecting aid and distributing it, and some of the most famous and influential charitable organizations in the world are shown. They collect aid from individuals, companies and even the state, and are most often dedicated to a selected field of activity or a geographic region to which they mainly direct their aid. The influence of Peter Singer and his like-minded people, who developed effective altruism, on the actions of institutional benefactors is especially shown. The GiveWell organization was singled out, which does not provide aid directly, but operates according to the principles of effective altruism, seeking investments and projects that achieve the greatest impact. The analyzes of the GiveWell organization include numerous projects and benefactors, on a global level, they are completely transparent and objective, and the goal is to find and publicize the most effective activities. Based on such announcements, each potential donor can choose those projects and those investments that best match his personal preferences and that allow him to believe that he has invested his funds usefully. Some examples of successful charitable activities are listed, but problems or failures that have arisen in the work of selected organizations are also presented. This presentation made it possible to assess whether the role of charitable organizations, as mediators in providing aid to the poorest countries, is sufficiently effective. Charitable organizations contribute significantly to the alleviation of hunger and poverty, they help distressed individuals and entire communities in affected regions, but they do not affect the permanent solution to poverty in the world. That is why the answer to the research question is P3. negative:

- ***Charitable organizations, as mediators in providing aid to the poorest countries, are not efficient enough.***

This negative response should not discourage future support from institutional philanthropists because, regardless of the fact that no solution has yet been found to permanently reduce poverty, all efforts to alleviate the problem are very important to those who need help the most. Likewise, effective altruism, as a philosophical and ethical theoretical basis for practical activities, gives significant results in alleviating hunger and poverty in the world, encourages the advocacy of charitable activities and, by applying scientific methods, searches for the best projects that achieve the greatest effect. Peter Singer, as an individual, achieved enormous results with his scientific research, opened and encouraged a global debate on ethical problems, exerted a significant influence on an entire generation of moral philosophers, helped shape the theory of effective altruism, and what is even more important, with his influence also influenced

business people and generated numerous practical actions that led to the establishment of successful charitable organizations. Peter Singer did not permanently solve the problem of hunger and poverty in the world, but his contribution to alleviating the problem is globally important and effective.

Key words: donations, Peter Singer, poverty, effective altruism

SADRŽAJ

	Stranica:
1. UVOD	1
1.1. Predmet, svrha i ciljevi rada	1
1.2. Siromaštvo kao višedimenzionalan pojam	5
1.3. Siromaštvo u ljudskoj povijesti	7
1.3.1. Shvaćanje siromaštva u antičkom svijetu	8
1.3.2. Siromaštvo u srednjem vijeku i vremenu renesanse	14
1.3.3. Predindustrijsko i postindustrijsko shvaćanje siromaštva	18
2. SINGEROV DOPRINOS UTILITARISTIČKOJ ETIČKOJ MISLI	23
2.1. Etika globalnog siromaštva u razmatranju Petera Singera	25
3. PROBLEM SIROMAŠTVA U FOKUSU PETERA SINGERA	29
3.1. Pojava <i>novog siromaštva</i> i suvremeno društvo	29
3.2. Prikaz istraživanja o apsolutnom i relativnom siromaštvu	31
3.2.1. Istraživanje ekstremnog siromaštva – izvori siromaštva	33
3.2.1.1. Nezakoniti financijski tokovi	35
3.2.1.2. Inozemni dug	36
3.2.1.3. Ratna i vojna potrošnja	37
3.2.1.4. Zakoni o nasljeđivanju	38
3.2.1.5. Kolonijalizam	39
3.2.1.6. Malarija i zanemarene tropske bolesti	40
3.2.2. Istraživanje relativnog siromaštva	42
3.2.3. Usporedba istraživanja o apsolutnom i relativnom siromaštvu	43
3.3. Filantropija kao odgovor na iskorjerivanje siromaštva	44
3.4. Apsolutno i relativno siromaštvo u razmatranju P. Singera	46
3.5. Singerov argument protiv siromaštva	47
3.6. Rasprava o Singerovom rješenju siromaštva	51
3.7. Daljnja istraživanja o Singerovim tezama	53
4. SINGEROVO RAZMATRANJE MOGUĆIH RJEŠENJA ZA UBLAŽAVANJE GLOBALNOG SIROMAŠTVA	56
4.1. Altruistička teorija kao podloga za <i>Singerovo rješenje</i>	58
4.1.1. Teoretičari koji razvijaju altruističku teoriju	61
4.1.2. Specifični programi potpore u altruističkoj teoriji	69
4.2. Je li <i>učinkoviti altruizam</i> moguće rješenje problema siromaštva u svijetu?	72
4.3. Teze o problemu siromaštva drugih autora	79
4.3.1. Pozitivni i negativni aspekti učinkovitog altruizma – kritički osvrt na Singerova razmišljanja	82
4.3.2. Kritika <i>Singerova rješenja</i> za prevladavanje siromaštva	96
4.3.2.1. Poggeov argument o globalnom siromaštvu	100
4.3.2.2. Corinna Mieth i njezino razmišljanje o globalnom siromaštvu	102
4.3.2.3. Pristup sposobnosti i katolički socijalni nauk u traženju rješenja za problem siromaštva	103
4.4. Ocjena utjecaja etičke teorije učinkovitoga altruizma Petera Singera na suvremena promišljanja o problemu siromaštva u svijetu	106
5. DUŽNOSTI I EMOCIJE U RJEŠAVANJU PROBLEMA SIROMAŠTVA	108
5.1. Rješenje siromaštva uz pomoć Kantove deontologije	111

5.2. Dužnosti u etici Petera Singera	113
5.3. Konzekvencijalizam u traženju rješenja za globalno siromaštvo	119
5.4. Kontraktualizam i društveni ugovori u traženju rješenja za globalno siromaštvo	122
5.5. Prava i dužnosti u traženju rješenja za globalno siromaštvo	124
5.6. Uloga emocija u pomaganju	128
5.7. Mogu li dužnosti, kao nezaobilazan dio učinkovitog altruizma, jednako obvezati svakog pojedinca?	131
6. PREGLED RAZLIČITIH OBLIKA POMAGANJA I INSTITUCIONALNOG DOPRINOSA PRUŽANJU POMOĆI	135
6.1. Različiti oblici pomaganja potrebitima	135
6.1.1. Volontiranje kao najbrži način pomaganja	136
6.1.2. Doniranje kao povremeno i trajno pružanje pomoći	140
6.1.3. Zagovaranje i podizanje svijesti o potrebi pružanja pomoći	143
6.1.4. Emocionalna potpora ljudima koji su u potrebi	145
6.1.5. Pružanje pomoći nakon katastrofe	147
6.1.6. Doprinos održivom razvoju	149
6.2. Institucionalni doprinos dobrotvornoj djelatnosti	152
6.2.1. Dobrotvorne zaklade za pružanje pomoći potrebitima	154
6.2.2. Najpoznatije dobrotvorne zaklade u svijetu i utjecaj Petera Singera na organizaciju <i>GiveWell</i>	155
6.2.2.1. Utjecaj Petera Singera na organizaciju <i>GiveWell</i>	157
6.2.3. Neki primjeri uspješnog djelovanja dobrotvornih organizacija i problemi u njihovu radu	158
6.2.3.1. Problemi u radu dobrotvornih organizacija	162
6.3. Ocjena učinkovitosti dobrotvornih organizacija kao posrednika u pružanju pomoći najsiromašnijim državama	163
7. ZAKLJUČAK	166
7.1. Problem siromaštva i učinkoviti altruizam	167
7.2. Dužnosti kao sastavnica učinkovitog altruizma	169
7.3. Učinkovitost dobrotvornih organizacija	171
POPIS LITERATURE	174
ŽIVOTOPIS AUTORA	183

1. UVOD

Problem siromaštva stalno je prisutan u ljudskoj povijesti i važan je na individualnoj razini kad pogađa pojedinca, a još više na društvenoj razini kad obuhvaća ljudske zajednice ili njihove značajne dijelove. Sustavno rješenje za siromaštvo još uvijek nije pronađeno usprkos ogromnom razvoju znanosti, tehnologije i ekonomije u ljudskim zajednicama. Pojedina akademska istraživanja ukazuju na važnost problema, kao i na parcijalne mogućnosti njegova rješavanja. Budući da je siromaštvo slojevit pojam, njegovo razumijevanje, a pogotovo mjerenje, zahtijeva proučavanje različitih dimenzija tako da se često i mjeri na različite načine. Ono se opisuje kao stanje u kojem pojedinci ili zajednice nemaju na raspolaganju sve potrebne resurse za normalan život i razvoj. Osim materijalnih resursa nedostatnih za preživljavanje, siromaštvo uključuje nedostatak sposobnosti i potrebnih prilika za zadovoljenje osnovnih ljudskih potreba. Siromašni ljudi žive na društvenim marginama bez mogućnosti participiranja u zajedničkim dobrima zajednice. Materijalna uskraćenost svakako je jedna od ključnih komponenti koja doprinosi poimanju siromaštva, a odnosi se na nedostatak materijalnih dobara kao što su redoviti prihodi, uvjeti stanovanja te kvaliteta i dostatnost hrane i odjeće. Materijalno siromaštvo zacijelo je najvidljivija i najčešće razumljiva dimenzija siromaštva, ali se ne smije zaboraviti da materijalno siromaštvo dovodi do uskraćivanja pristupa osnovnim uslugama zdravstvene zaštite i obrazovanja, a to nije uvijek vidljivo na prvi pogled. Zato se siromaštvo mora promatrati i kao uskraćivanje sposobnosti, jer pojedinci bez zdravstvene zaštite i bez obrazovanja nemaju slobodu živjeti normalnim životom. Siromaštvo se može promatrati i kao relativan pojam ako pojedinci ne mogu ostvariti sve životne potrebe, nego žive značajno lošije u odnosu na životni standard društva ili zajednice. Također, siromaštvo može biti trajno stanje za pojedinca ili za skupinu ljudi. Osim toga, ono može biti kronično ako se prenosi generacijski, a može biti i privremeno ili situacijsko kao posljedica iznenadnih događaja poput gubitka posla, bolesti ili prirodne katastrofe.

1.1. Predmet, svrha i ciljevi rada

Peter Singer jedan je od najpoznatijih australsko-američkih i najistaknutijih živućih filozofa koji se u svojem bogatom filozofskom opusu aktivno bavio pitanjem problema siromaštva. Rođen je 1946. godine u Melbournu gdje se je školovao te 1967. diplomirao povijest i filozofiju. Magistrirao je 1969. godine s temom *Why Should I Be Moral*, a za svoj je rad nagrađen ponudom za upis na Sveučilište Oxford na kojem je 1971. godine doktorirao pod mentorstvom

R. W. Harea s temom o građanskom neposluhu. Nešto kasnije, točnije 1973. tu je doktorsku tezu objavio kao knjigu *Democracy and Disobedience*. Budući da je u središnjem interesu Singerove etike pitanje siromaštva, to ga je motiviralo da 1971. godine napiše, a iduće i objavi, jedan od svojih najznačajnijih eseja *Famine, Afluence and Morality*. U njemu tvrdi da su imućne osobe moralno obvezne donirati znatno više sredstava u humanitarne svrhe nego što se smatra normalnim u zapadnoj kulturi. Esej je nadahnut Bangladeškim oslobodilačkim ratom iz 1971. godine koji je rezultirao nedostatkom hrane, skloništa i medicinske skrbi te na kraju i smrću milijuna nedužnih ljudi. Tema članka nije ograničena samo na primjer Bangladeša, već se odnosi na sve ljude koji su zbog siromaštva i gladi u životnoj ugrozi.

Da bi predočio moralnu dužnost onih koji su u mogućnosti pomagati, Singer u više navrata u proteklih četrdeset godina tvrdi da je ne činiti ništa kako bi se pomoglo globalnoj sirotinji isto kao i pustiti malo dijete da se utopi u plitkom ribnjaku. Naime, on izlaže misaoni eksperiment u kojem traži da zamislimo maleno dijete koje se utapa u plitkom ribnjaku te kojeg može spasiti svaki odrasli prolaznik. Ne spasiti dijete moralno je pogrešno, a geografska udaljenost pritom ne umanjuje dužnost onih koji su potencijalni pomagači u odnosu na one koji su u potrebi. Navedenu problematiku Singer dodatno razrađuje u knjizi *The Life You Can Save: Acting Now to End World Poverty* (2009.). U njoj proširuje temu iz 1971. godine, ističući ulogu dobrotvornih organizacija kao posrednika u pomaganju siromašnima iz zemalja Trećega svijeta te savjetuje čitatelje kako izabrati organizaciju koja je najučinkovitija u pružanju humanitarne pomoći. Osim navedenoga, Singer naglašava važnost donacije adekvatnih novčanih sredstava, vodeći računa da se tim postupkom ne žrtvuje nešto od približno jednake moralne važnosti. U spomenutoj knjizi iznosi glavnu okosnicu učinkovitog altruizma koja svoj temelj gradi na moralnoj dužnosti pojedinaca, najčešće građana razvijenih zemalja, da dobrovoljnim donacijama smanje siromaštvo i patnju u svijetu. U djelu *The Most Good You Can Do: How Effective Altruism is Changing Ideas About Living Ethically* (2015.) razmišlja o načinima učinkovite pomoći, ističući, kako je poželjno naći posao koji će nam omogućiti ostvarivanje većih prihoda jer bismo tada mogli donirati više novca onima kojima je potrebniji. Singer nastoji kvantificirati standard davanja. Tako u knjizi *Praktična etika* iz 1979. godine spominje iznos od 10% naših primanja, a kasnije u *The Life You Can Save: Acting Now to End World Poverty* 2009. godine najmanje 1% neto dobiti (iako detaljnije govori o tome kako bi se taj postotak mogao povećavati s povećanjem nečijeg dohotka). Svoju odluku opravdava time što, premda bismo trebali dati puno više, nije praktično tražiti puno više, a pokušaj da se to učini mogao bi odbiti ljude od davanja bilo kakve pomoći. Također, navodi podatak kako svake

godine od posljedica siromaštva umire 10 milijuna djece i ističe kako je ta situacija etički neobranjiva, a ipak se većina nas zadovoljava sažaljenjem. Budući da u razvijenom svijetu ima dovoljno novca za okončanje svjetskog siromaštva, a ipak više od milijarde ljudi živi s manje od 1\$ dnevno, onda je s aspekta moralnog djelovanja nužno učiniti više od pukog razmišljanja o vlastitim interesima.

Područje koje će biti obrađeno u ovoj doktorskoj disertaciji odnosit će se na problem globalnog siromaštva koje Singer u svojim djelima proučava, uključujući i njegovo smanjivanje koje temelji na etičkoj teoriji *učinkovitog altruizma*. Singerova najučinkovitija metoda uključuje djelovanje pojedinaca primjenom strukturirane donacije nevladinim organizacijama. Kako ta teorija nije sustavno analizirana i kritički evaluirana, u ovom će se radu problemsko-komparativnim pristupom pokušati izdvojiti temeljne etičke postavke Petera Singera i podvrgnuti ih kritičkoj procjeni i kontekstualizaciji. Njegova je filozofija utilitaristička i kozmopolitska, što će biti vidljivo u iznošenju i analizi *učinkovitog altruizma* kao mogućeg rješenja globalnoga siromaštva. Nastojat će se podastrijeti, kako pozitivne karakteristike, tako i nedostaci spomenute teorije te razmotriti mogućnosti njezine praktične primjene. Koristeći spomenute teze i razmišljanja, Singer svakako postavlja temelje za aktivizam u 21. stoljeću, ali ujedno ostavlja dovoljno prostora za promišljanje i usavršavanje postojećih ideja i načina djelovanja čiji je cilj ublažavanje globalnog siromaštva.

Cilj ovog rada jest razmotriti ulogu i značenje etičke teorije učinkovitog altruizma Petera Singera i pozicionirati ga s obzirom na suvremena etička promišljanja te na osnovi analize djela poznatih autora, pružiti najnovije spoznaje i izvesti zaključke o toj tematici.

U svrhu detaljnijeg proučavanja odabranog predmeta, koji se prvenstveno odnosi na problem siromaštva i učinkoviti altruizam u filozofiji Petera Singera, u ovom će radu biti postavljena tri istraživačka pitanja:

- P1 – Je li etička teorija učinkovitoga altruizma Petera Singera značajno utjecala na suvremena promišljanja o problemu siromaštva u svijetu?
- P2 – Mogu li pozitivne dužnosti, kao nezaobilazan dio učinkovitoga altruizma, jednakomjerno obvezati svakoga pojedinca?
- P3 – Je li uloga dobrotvornih organizacija, kao posrednika u pružanju pomoći najsiromašnijim državama, dovoljno učinkovita?

U svakoj od istraživačkih tematskih cjelina rada upotrijebit će se relevantna literatura za pojedinačnu temu. U pripremnom dijelu koristit će se potrebni materijali te njihovo iščitavanje i interpretiranje. Budući da se rad usredotočuje na teorijsko razmatranje problema siromaštva i etičkih aspekata učinkovitog altruizma u djelima Petera Singera, istome će se pristupiti kritičkim, analitičkim, sintetičkim i komparativnim metodama. Materijal koji će se koristiti u izradi disertacije može se podijeliti u dvije skupine. Prvu skupinu sačinjava primarna literatura koja ujedno predstavlja i Singerov filozofsko-politički korpus. Radi se o djelima *Famine, Afluence and Morality* (1972.), *Praktična etika* (2002.) *The Life You Can Save: Acting Now to End World Poverty* (2009.), *The Most Good You Can Do: How Effective Altruism is Changing Ideas About Living Ethically* (2015.).

Drugu skupinu sačinjavat će mnogobrojna sekundarna literatura koja će poslužiti za obrazlaganje i uspoređivanje pitanja siromaštva, učinkovitog altruizma te kritici istog. Disertacija će biti podijeljena na uvod, sedam poglavlja i zaključak.

U uvodu će se izložiti predmet, svrha i ciljevi rada. U prvom poglavlju naslova *Siromaštvo kao višedimenzionalan problem* prikazat će se percepcija siromaštva u ljudskoj povijesti, kao i odnos prema siromašnima u različitim kulturama. U drugom poglavlju, *Filozofski i etički profil Petera Singera*, iznijet će se Singerov doprinos utilitarističkoj etičkoj misli, dok će u trećem poglavlju *Problem siromaštva u fokusu Petera Singera* biti prikazan problem novog siromaštva, s analizama apsolutnog i relativnog siromaštva te Singerovo rješavanje problema siromaštva. U četvrtom poglavlju, *Singerovo razmatranje mogućih rješenja za ublažavanje globalnog siromaštva*, razmotrit će se je li učinkoviti altruizam moguće rješenje problema siromaštva u svijetu te će se prezentirati argumenti drugih filozofa koji su dali svoj doprinos rješavanju istog problema. U petom poglavlju, *Dužnosti i emocije u rješavanju problema siromaštva*, prikazat će se odnos pozitivnih, odnosno nesavršenih dužnosti u Singerovoj filozofiji u odnosu na savršene, odnosno negativne dužnosti. Obradit će se pojam bliskosti među pojedincima te razmotriti razmišljanja zaslužuju li sve osobe jednak tretman u pružanju pomoći. U šestom poglavlju, *Pregled različitih oblika pomaganja i institucionalnog doprinosa pružanju pomoći*, razmotrit će se različiti oblici pomaganja potrebitima te analizirati ocjene učinkovitosti dobrotvornih organizacija kao posrednika u pružanju pomoći najsiromašnijim pojedincima i državama. U zaključku će se izložiti svi pozitivni aspekti učinkovitog altruizma, ali i iznijeti poteškoće s kojima se takav utilitaristički koncept pomaganja susreće. Kao dio zaključka, iznijet će se osvrt na značajan utjecaj Petera Singera na rješavanje problema siromaštva u svijetu.

1.2. Siromaštvo kao višedimenzionalan pojam

Višedimenzionalnost siromaštva najbolje se vidi kad se osim materijalnog stanja pojedinca ili zajednice, uzimaju u obzir i čimbenici poput socijalne i zdravstvene skrbi te mogućnost obrazovanja. Ovi čimbenici bitno određuju položaj pojedinca u društvu, njegovu socijalnu i političku uključenost, a shodno tome i njegovo ljudsko dostojanstvo. Održavanje siromaštva, nažalost, činjenica je modernog svijeta jer su siromašni slojevi potpuno isključeni iz procesa raspodjele prihoda (kao nezaposleni) i društvenog bogatstva (jer ne sudjeluju u nasljeđivanju osobnog bogatstva). Druga sramotna činjenica modernog društva jest postojanje diskriminacije i isključivosti što siromašne ljude potpuno marginalizira. Zbog toga je rješavanje problema siromaštva trajna zadaća svih modernih zajednica koje moraju raditi na pronalaženju i eliminaciji njegovih temeljnih uzroka. To se može postići odgovarajućom ekonomskom politikom, programima socijalne skrbi, obrazovnim inicijativama, poboljšanjem pristupa zdravstvenoj skrbi i naporima za promicanje jednakih mogućnosti za sve članove društva. Također, neophodno je osvješćivanje pojedinaca o ovom aktualnom problemu te njihova spremnost da neposrednim djelovanjem u direktnom susretu s potrebitima ili posrednim djelovanjem putem institucija civilnog društva doprinesu njegovu smanjivanju. Brojni istraživači, koji se svakodnevno bave problemima siromaštva, dolaze do rješenja koja su uglavnom primjenjiva u praksi, što nije dostatno. Potrebno je stvoriti društvenu klimu koja će biti pogodna za konkretnu učinkovitost na socijalnoj i političkoj razini.

Općenito je poznato da je siromaštvo vrlo složen problem koji nije definiran samo nedostatkom materijalnih dobara i mogućnosti. Siromaštvo je višedimenzionalno, dinamično, uvjetovano spolom i određeno postojećim institucijama, a na njega snažno utječu i odnosi između politike i različitih ekonomskih institucija te mjera koje ga mogu dodatno ublažiti i ili pojačati¹. Prema izvještajima Svjetske banke iz 2018. godine, danas više od 700 milijuna ljudi — ili 10% svjetske populacije — još uvijek živi u ekstremnom siromaštvu, što znači da preživljavaju s manje od 1,90 \$ dnevno. Globalna stopa siromaštva tada je iznosila 8,6%, dok je samo godinu dana ranije, 2017. godine iznosila 9,1%, što znači da se smanjila za 28 milijuna.² Ipak, stručnjaci predviđaju da će te brojke nastaviti rasti kao rezultat ratova, klimatskih promjena te

¹ Bejaković, P. (2004): Siromaštvo, nejednakost i socijalna isključenost, u Ott, K., ur.: *Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji: izazovi institucionalne prilagodbe*, Institut za javne financije, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 75-98

² Astaneda Aguilar et al. (2022): April 2022 global poverty update from the World Bank, <https://blogs.worldbank.org/opendata/april-2022-global-poverty-update-world-bank>, (03.12.2023.)

krize izazvane COVIDOM-19. Sadašnje prognoze pokazuju da je zbog nedavne pandemije COVIDOM-19 globalna stopa siromaštva naglo porasla s 8,3 % u 2019. na 9,2 % u 2020., što predstavlja prvo povećanje ekstremnog siromaštva od 1998. i najveće povećanje od 1990. te unazađuje smanjenje siromaštva za otprilike tri godine.³ Ipak, mjerenje i prikaz podataka o globalnoj granici siromaštva potrebno je povremeno ažurirati zbog promjene u cijenama diljem svijeta. Naprimjer, Svjetska banka je od posljednjeg ažuriranja 2015. godine koristila mjeru potrošnje od 1,90 \$ po osobi dnevno, ali od jeseni 2022. godine nova globalna granica siromaštva ažurirana je na 2,15 \$ po osobi dnevno, a temelji se na paritetu kupovne moći iz 2017. godine. To znači da se za svakoga tko živi s manje od 2,15 dolara dnevno smatra da živi u ekstremnom siromaštvu. Oko 648 milijuna ljudi diljem svijeta bilo je u ovoj situaciji 2019. godine.⁴ Paritet kupovne moći omogućuje da podatke o dohotku i potrošnji svake zemlje stavimo u globalno usporedive uvjete, a izračunava se na temelju podataka o cijenama iz cijelog svijeta. Siromaštvo se tradicionalno definiralo ekonomskim terminima, fokusiranjem na pojedinca i kućanstva, odnosno na relativni i apsolutni financijski kapacitet. Siromaštvo je, dakle, stanje u kojem pojedinci ili kućanstva nemaju materijalnih sredstava za podmirenje osnovnih životnih potreba ili za sudjelovanje u društveno prihvatljivom životnom standardu. Odbor UN-a za ekonomska, socijalna i kulturna prava definira siromaštvo kao “ljudsko stanje koje karakterizira dugotrajni ili kronični nedostatak resursa, mogućnosti, izbora, sigurnosti i snage potrebne za uživanje primjerenog životnog standarda i drugih građanskih, kulturnih, gospodarskih, političkih i socijalnih prava“⁵.

Standardi ljudskih prava određuju različite ciljeve razvoja koji se moraju postići kako bi se eliminiralo siromaštvo, uključujući zdravlje, obrazovanje, slobodu od nasilja, mogućnost sudjelovanja u politici i življenja u poštovanju i dostojanstvu.⁶ Svjetska zdravstvena organizacija (*World Health Organization-WHO*) pak upozorava da su ljudi koji žive u ekstremnom siromaštvu izloženi velikom riziku od pothranjenosti što je jedan od najvažnijih

³ *** (2023): Goal 1: End poverty in all its forms everywhere, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/poverty/>, (03.12.2023.) Napomena: U ovom radu bit će u fusnotama korištene tri zvjezdice (***) kod navođenja onih izvora kojima nije označen autor.

⁴ *** (2022): Fact Sheet: An Adjustment to Global Poverty Lines, <https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2022/05/02/fact-sheet-an-adjustment-to-global-poverty-lines>, (02.12.2023.)

⁵ *** (2019): Promjena, nada i pravda - Pristup siromaštvu temeljen na pravima, Priručnik za članove Europske mreže protiv siromaštva, https://hmps.hr/wp-content/uploads/2019/12/Promjena-nada-pravda_Prirucnik-EAPN-a_HMPS.pdf, (07.09.2023.)

⁶ *** (2008): Health and Human Rights Publications Series, Issue No 5, December, *Human Rights, Health and Poverty Reduction Strategies*, 6

čimbenika nastanka bolesti. U prisustvu siromaštva, pothranjenost može rezultirati smrću.⁷ Prema Svjetskoj banci, strategija smanjenja siromaštva podrazumijeva makroekonomske, strukturne i socijalne politike te programe zemlje za promicanje rasta i smanjenje siromaštva, kao i povezane potrebe za vanjskim financiranjem i glavne izvore financiranja. Pripremaju ih vlade kroz participativni proces, koji uključuje civilno društvo i razvojne partnere, uključujući Svjetsku banku i Međunarodni monetarni fond (MMF).⁸

1.3. Siromaštvo u ljudskoj povijesti

Siromaštvo je stalan pratilac ljudskih zajednica tijekom čitave povijesti. Siromaštvo pojedinaca prozor je u društvene bolesti i nepravde.⁹ Višedimenzionalnost pojma siromaštva¹⁰, kao i njegov širi kontekst, rezultirali su različitim tumačenjima tog pojma. Znanstvenici su tijekom povijesti različito odgovarali na pitanje je li je siromaštvo kultura, ekonomsko stanje ili individualni nedostatak.¹¹ Očigledno je da postoje siromašni ljudi koji su dospjeli izvan društvene margine zbog svojih osobnih slabosti (sklonost piću, kocki, drogama), ali još je više onih koji su osiromašili zbog čimbenika na koje nisu mogli utjecati (prirodne katastrofe, ekonomske krize, ratovi, bolest). Filozofsko pitanje siromaštva u njegovu nastajanju nije samo lingvističko pitanje „nedostatka“ imovine ili „uskraćivanja“ imovine pojedincu.¹² Ovisno o tome kako je siromaštvo nastalo, pojedinačne dobrotvorne aktivnosti mogu se usmjeriti prema uzrocima (psiho-socijalni i zdravstveni problemi pojedinaca, loše gospodarsko stanje u zajednici i sl.) ili prema posljedicama (prirodne katastrofe, ratni sukobi i sl.). Naglasak se može staviti i na brigu o pojedincu i njegovoj resocijalizaciji ili na čitavu zajednicu kojoj bi trebalo osigurati uvjete za trajno funkcioniranje. U vremenu kad je kontrast između bogatih i siromašnih sve veći, što je ozbiljan problem u procesu raspodjele društvenih dobara, istraživanja koje se fokusiraju na siromaštvo postaju sve značajnija. Ako se promatra siromaštvo u različitim povijesnim

⁷ *** Population below the international poverty line, <https://www.who.int/data/nutrition/nlis/info/population-below-the-international-poverty-line>, (09.09.2023.)

⁸ *** Poverty Reduction Strategies, http://web.worldbank.org/archive/website01404/WEB/0__CON-6.HTM, (03.09.2023.)

⁹ Schweiger, G., Sedmak, C., editors (2024): *The Routledge Handbook of Philosophy and Poverty*, Routledge, New York, 4

¹⁰ O tome raspravljaju Kakwani, N. i Silber, J. u svojoj knjizi *The Many Dimensions of Poverty*, Palgrave Macmillan, New York, 2007.

¹¹ Babić, Z., Šućur, Z. (2001): Siromaštvo: Teorije, koncepti i pokazatelji, *Ekonomski pregled*, 53, Zagreb, 1404-1409.

¹² Schweiger, G., Sedmak, C., editors (2024): *The Routledge Handbook of Philosophy and Poverty*, Routledge, New York, 2

razdobljima, kad su različite razine bogatstva određivale način života, teško je postaviti točna mjerila i to ne samo za svako pojedino razdoblje već i za njihovu međusobnu usporedbu. Dominantan pokazatelj društvenog bogatstva tijekom povijesti jest njegov stupanj mjeren dohotkom po stanovniku. Na temelju tog pokazatelja moguće je razlikovati ekstremno siromaštvo, kad temeljne životne potrebe nisu zadovoljene, i relativno siromaštvo koje se definira prema subjektivnijim čimbenicima, uzimajući u obzir društvene standarde za razinu bogatstva pojedinaca u određenoj zemlji ili u određenom razdoblju. Različite interpretacije siromaštva u povijesti bile su uvjetovanje kulturnim, ekonomskim i političkim čimbenicima. Bez obzira što je u mnogim dijelovima svijeta postignut napredak, siromaštvo je i dalje uporan pratitelj ljudskih zajednica, ali s različitim stupnjem ugrožavanja pojedinaca, regija i država. Razumijevanje povijesnog konteksta siromaštva pomaže u razumijevanju temeljnih uzroka njegova nastajanja te u pronalaženju učinkovitih rješenja za ublažavanje problema siromaštva u suvremenom društvu.

Siromaštvo se najprije mora razumjeti kao pojam i društvena pojava, zatim se mora razumjeti što je ispravno, a što je pogrešno u njegovu nastajanju da bi se uspostavila moralna mjerila pojedinačne i društvene odgovornosti na čemu je među prvima inzistirao upravo Singer¹³, otvarajući put raspravama o učinkovitom altruizmu.¹⁴ Brojne su rasprave o siromaštvu vođene najprije u okviru liberalističkih stavova, da bi s vremenom prerasle u univerzalne teme koje su uglavnom fokusirane na mjerenje siromaštva, umjesto da se ispituju uzroci njegova nastajanja.

1.3.1. Shvaćanje siromaštva u antičkom svijetu

Logična je pretpostavka da je siromaštvo oduvijek bilo dio ljudskog društva, bez obzira na zemljopisnu širinu, i da je postojalo u svim zajednicama, od antike i srednjeg vijeka, do danas. Ono što se tijekom razdoblja u povijesti mijenjalo bila je percepcija, definicija i odnos prema siromašnima. Antika ili stara Grčka naziv je za područja naseljena Grcima u doba antike što je puno šire od područja današnje grčke države. Ne postoji točno određeno i opće prihvaćeno vrijeme trajanja antičke Grčke. Najčešće se za početak razdoblja antičke Grčke uzima 8. st. pr. Kr. (prve Olimpijske igre 776. g. pr. Kr.), a za kraj razdoblja godina smrti Aleksandra Velikog

¹³ Singer, P. (1972): *Famine, Affluence, and Morality*, *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 1, No. 3, Blackwell Publishing, 229-243

¹⁴ Gabriel, I. (2017): *Effective Altruism and its Critics*, *Journal of Applied Philosophy*, Volume 34, Issue 4, 457-473

323. pr. Kr., nakon čega slijedi helenističko razdoblje koje traje do pretvaranja Grčke u rimsku provinciju 146. g. pr. Kr. Međutim, neki autori smatraju da antička Grčka obuhvaća neprekidno razdoblje od 8. st. pr. Kr. do dolaska kršćanstva u 3. stoljeću poslije Krista.¹⁵

U helenističkom razdoblju gospodarstvo se je temeljilo na privatnom robovlasničkom uređenju i radu robova. Fizički se rad doživljavao nedostojnim slobodnog čovjeka pa u tom kontekstu on niti nema važnost za gospodarska dostignuća, iako se o radu često govori s aspekta upravljanja pojedinim domaćinstvom, odnosno imanjem. Tako u 8. st. pr. Kr. grčki pjesnik Hesiod uočava kako bogovi ljudima drže skrivena sredstva za život i sa zanimanjem promatra poljoprivrednu proizvodnju, a u svom spjevu *Poslovi i dani* upućuje svog brata Perza na pošten rad, dajući mu upute za poljoprivrednu proizvodnju uz priložen poljodjelski kalendar.¹⁶ U kontekstu valoriziranja rada, njegov je pristup bio u suprotnosti u odnosu na stavove o radu onoga vremena. Živeći na području koje nije bilo povoljno za poljoprivredu, Hesiod je također uvidio i važnost dostupnosti prirodnih resursa, kao i problem njihove oskudnosti.¹⁷ U 5. i 4. st. pr. Kr. dvije najpoznatije grčke države bile su na vrhuncu razvoja, a istovremeno su bile i veliki rivali. S jedne je strane bila Sparta, poznata po velikoj ulozi države u društvenom životu, vojničkoj aristokraciji, strogom ratničkom obrazovanju i vojničkom moralu, ali jednako tako i strogim etičkim normama i vrlo skromnom načinu života. S druge strane nalazila se demokratska Atena, više društveno nego vojnički ustrojena, koja je nakon grčkoperzijskih ratova imala prevlast u grčkim međudržavnim odnosima.

Najsajjnije razdoblje atenske povijesti od kraja ratova s Perzijom do početka Peloponeskog rata (431. – 404. g. pr. Kr.) naziva se Periklovo doba. Tada je Atena imala 90 000 stanovnika od kojih 30 000 svojih građana, a 10 000 građana iz okoline (Pirej), dakle 40 000 građana od čega 10 000 muškaraca starijih od 30 godina koji su bili punopravni građani, odnosno aktivni nosioci demokratske suverenosti. 60 000 stanovnika sačinjavalo je 25 000 meteka i 35 000 robova. Meteci su imali status negrađana, odnosno stranaca koji su imali građanska, ali ne i politička prava.¹⁸ Iz navedenog statističkog prikaza očito je da je 35 000 robova ujedno i broj članova društva koji su se prema ondašnjim etičkim standardima u demografskoj društvenoj strukturi

¹⁵ BeniĆ, Đ. (2016): *Ekonomska misao u antičkoj Grčkoj: Ksenofont i Platon, Ekonomska misao i praksa*, God XXV. Br. 1., 3-22

¹⁶ Hesiod (2005): *Poslovi i dani; Postanak bogova; Homerove himne, Demetra*, Zagreb, 13

¹⁷ *Ibidem*, 13

¹⁸ BeniĆ, Đ. (2016): *Ekonomska misao u antičkoj Grčkoj: Ksenofont i Platon, Ekonomska misao i praksa*, God. XXV. br. 1., 3-22

promatrali kao normalna društvena institucija. Radi boljeg shvaćanja ondašnjih društveno-političkih i vrijednosnih relacija, bitno je navesti da niti svi robovi nisu bili u identičnom položaju. I kod Spartanaca i kod Atenjana većina je robova bila dio ratnoga plijena. Međutim, pojavom prvog kovanog novca, u Ateni se javlja i sloj novih bogataša, većinom trgovaca maslinovim uljem, a zatim i raznih obrtnika i brodovlasnika, koji nemaju nikakve političke moći jer je ona u rukama ljudi plemenitog roda, takozvanih eupatrida¹⁹, odnosno ondašnjih aristokarata. Kod eupatrida su se nerijetko zaduživali mali zemljoposjednici, koji su vraćanje duga znali garantirati i zalaganjem osobne slobode, što je u velikom broju slučajeva rezultiralo padanjem osiromašenih seljaka u dužničko ropstvo. Zbog nezadovoljstva, što bogatog što siromašnog atenskog demosa vladavinom eupatrida, a samim time i zbog potencijalne mogućnosti nastanka revolucionarne pobune u društvu, konkretni koraci prema reformama u atenskom društvu i zakonodavstvu bili su prijeko potrebni. Kao rezultat takve društvene klime, nastale su dvije poznate reforme: Drakonova, iz 621. pr. Kr. i Solonova iz 594. pr. Kr. Drakon je sastavio i objavio zbornik krivičnog zakonodavstva kojim je dokinuo dotadašnju praksu usmenog tumačenja običajnih zakona koje je aristokracija često zloupotrebljavala te je po prvi puta u zakon uvedeno razlikovanje ubojstva i ubojstva iz nehaja. Kako se svakom slučaju sudilo pojedinačno, napokon se zakonski rješavalo pitanje krvne osvete koja je nekad bila prihvaćena i uobičajena. Za taj pothvat Drakon je imao mandat atenskih građana i smatra se da je to jedna od prvih manifestacija atenske demokracije.²⁰ Nakon Drakonova mandata, sve njegove zakone, osim ovog o razlikovanju ubojstva i ubojstva iz nehaja dokinuo je zakonodavac Solon²¹. Razmišljajući kako riješiti pitanje osiromašivanja malih zemljoposjednika, a ujedno svjestan da postoje vrlo male nade da oni ikada vrate svoje dugove, Solon je povukao najjednostavniji mogući potez: poništio je sve dugove. Jednim potezom svi seljaci koji su pali u dužničko ropstvo postali su slobodni, jedino je zemlja koju su nekad posjedovali ostala u rukama novih vlasnika. One pripadnike društva koji su do tada upali i prodali se u dužničko ropstvo, Solon je otkupio državnim novcem. Bogatim pripadnicima demosa, ponajprije trgovcima i obrtnicima omogućio je da sudjeluju u političkim odlukama. Građane je podijelio prema bogatstvu, a ne

¹⁹ Eupatridi (grčki: sinovi plemenitih otaca), u Staroj Grčkoj, naziv za aristokraciju po rodu. Solonovim reformama eupatridi su u Ateni izgubili na značenju i ustupili svoje mjesto plutokratima čiji se utjecaj temeljio na njihovoj imovini.

²⁰ Zakoni koje je Drakon donio karakteristični su i po svojoj surovosti, jer je kazna i za sitnu krađu najčešće bila smrtna, zbog čega i danas pridjev "drakonski" označava nešto vrlo strogo ili oštro.

²¹ Solon je spadao među sedmoricu grčkih mudraca.

prema osobnom podrijetlu kao što je bio slučaj s eupatridima, a to predstavlja početak novog, timokratskog političkog uređenja.²²

Valja naglasiti da osim robova, iz atenskog političkog, ali ukupnog društvenog života, koji je po ondašnjim shvaćanjima bio demokratski uređen, nisu bili isključeni samo robovi, nego i žene što nije bio slučaj kod nedemokratski uređene susjedne Sparte. Žene robinje su pak, osim kućanskih poslova koje su gazdarice radile zajedno s njima jer se kućanski poslovi nisu smatrali sramotnima, bile flautistice, gitaristice, plesačice, ali i prostitutke. Atenjanke su, kao i ostale grčke žene, bile pod skrbništvom oca sve do udaje kada ga preuzima muž. Žena nije mogla voditi poslove niti se baviti obrtom, čak niti za muža, a siromašne su Atenjanke mogle u nuždi biti prodavačice na tržnici ili dojilje.²³ Za razliku od Atenjanki, o čijem školovanju nema spomena u vremenu demokratskih institucija, odgoj i obrazovanje mladih Spartanki bili su slični onima koje su prolazili dječaci. To je direktno utjecalo na njihovo ponašanje, položaj i prava u obitelji i društvu. Spartanke su bile i nositeljice prava vlasništva, a mnogi autori njihov "povoljniji" položaj objašnjavaju time što su kasnije napustile matrijarhat,²⁴ ali i činjenici da su muškarci i žene u Sparti bili usredotočeni isključivo služenju državi. Dakle, ni robovi ni žene u razdoblju antike u Ateni, Sparti i Rimu nisu imali, neovisno o određenim razlikama, puna građanska prava, čime su bili izloženiji utjecaju neimaštine i siromaštva.

U antičkoj Grčkoj poprilično detaljan prikaz društvenih odnosa pa i stjecanje bogatstva s jedne strane te osiromašivanje društva temeljem pohlepe i zgrtanja bogatstva s druge strane, vrlo sistematično i analitički promatra i opisuje grčki filozof Platon (428. – 347.g. pr. Kr.). U svojim djelima, posebice u *Državi* i *Zakonima* Platon progovara o gospodarskoj krizi koja je u njegovo doba vladala Atenom. U *Zakonima* izlaže povijesno viđenje kriza, navodeći gradove kod kojih su se naizmjenice izmjenjivala razdoblja slave i dekadencije i uviđa da, iako neke krize nisu egzistencijalno ugrožavajuće, neke su ipak takve da mogu ozbiljno ugroziti opstanak civilizacije. To ga dodatno motivira da se ozbiljnije pozabavi fenomenom krize te da pokuša pronaći mehanizme kojima se može ne samo predvidjeti što sve dovodi do kriza, već i naći načine kojima se iste mogu ublažiti. U *Zakonima* Platon daje nešto realniji prikaz društva nego u *Državi* jer ne dijeli društvo prema staležima, nego naglasak stavlja na obitelj kao važnu polugu društva i društvenih zbivanja. U *Državi* Platon razrađuje dinamiku kriza, tumačeći da društva

²² grč. timē – procjena imetka – društvena podjela temeljena na bogatstvu.

²³ Flaceliere, R. (1979): Grčka u doba Perikla, Naprijed, Zagreb, 74

²⁴ Bebel, A.(1956): Žena i socijalizam, Rad, Beograd, 51

gube ravnotežu onda kada se principi na kojima su utemeljena udalje od traganja za pravdom i njenom primjenom na sve njene članove. Iako uviđa da u društvu postoje raznovrsni uzroci neravnoteže, najkobnijim ipak smatra težnju za bogaćenjem. Navodi da ljudi, zbog moralne slabosti, izabiru novac kao središnju vrijednost zajednice, a budući da novac daje moć, on postaje i hijerarhijski princip i pokretač društva, što kao posljedicu ima društvenu vladavinu najbogatijih, a ne najboljih, najsposobnijih, najpametnijih. To dovodi do oligarhijskog koncepta vladanja, gdje nekolicina kontrolira resurse kojima utječe na ukupnu društvenu političku i gospodarsku „klimu“ promičući dominantno vlastite interese. Platon je uočio da u svakoj državi postoje klasne borbe između bogatih slojeva društva i siromašnih, odnosno da se u svakoj državi paralelno bore dvije države – ona bogata i ona siromašna. Nadalje, primijetio je i kako se u slučajevima kriza, pogotovo rata, bogati više boje svojih vlastitih sugrađana nego neprijatelja s kojima se bore. U idealnoj državi Platon je smatrao kako treba ograničiti individualizam koji je sve više vladao te ga podrediti harmoničnoj cjelini, na način da u državi svaki pojedinac u skladu sa svojim sposobnostima, ima svoje mjesto. To bi u praktičnom smislu značilo izvršiti potpunu podjelu rada tako da svatko obavlja, prema svojim sposobnostima, samo jedan posao, upravo onaj za koji je sposoban, što će biti korisno za tog pojedinca i za društvo u cjelini.

U knjizi *Zakoni* Platon je raspravljao o mnogim etičkim i pravnim pitanjima te se bavio različitim aspektima siromaštva. U ovom dijalogu Platon se upušta u razgovor s građaninom o idealnom gradu-državi i njegovim zakonima. Premda se *Zakoni* prvenstveno fokusiraju na pravna i politička pitanja, Platon se u razgovoru dotiče i onih pitanja koja su vezana uz siromaštvo i raspodjelu bogatstva i promatra te probleme u kontekstu traženja vizije idealnog društva. Značajan aspekt Platonovih promišljanja o siromaštvu jest njegovo polazište o važnosti osiguravanja takvih životnih uvjeta da svi građani imaju zadovoljene svoje osnovne potrebe. Idealistički vjeruje da bi dobra država trebala brinuti o dobrobiti svih svojih građana, uključujući i one koji su siromašni i ugroženi. Platon sugerira gotovo socijalističko i utopističko rješenje po kojem bi trebalo postojati zajedničko dijeljenje imovine i resursa kako bi se spriječile ekstremne razlike u bogatstvu i siromaštvu. Pritom bi naročito vladari trebali djelovati bez ikakve vlastite imovine, vodeći brigu jedino o općem dobru.

Međutim, Platon uočava da je siromaštvo i važno moralno-etičko pitanje. Neke slučajeve siromaštva povezuje s nedostatkom samodiscipline i zato predlaže da pojedinci koji su postali siromašni zbog vlastitih pogrešnih izbora ili štetnih postupaka ranije u životu, ne bi trebali dobiti istu razinu potpore od države kao oni koji nisu osiromašeni svojom krivnjom. Ukratko,

Platonovi pogledi na siromaštvo naglašavaju ideju društvene dobrobiti i sprječavanja ekstremne nejednakosti u bogatstvu, što je moguće postići državnim utjecajem. Uz to, on siromaštvo veže uz individualno moralno ponašanje i propuste pojedinaca u ranijim životnim fazama. Njegov je pogled na siromaštvo dio šire utopističke vizije idealnog društva kao i uloge države u oblikovanju boljeg života svih njezinih građana.

Bitno je primijetiti da se u antici i na sam rad gledalo s prezirom, odnosno on je bio nedostojan slobodnog čovjeka. Samim time, odnos vladajućih prema siromašnima bio je rezigniran i sveden na eventualno dijeljenje kruha, ulja ili novca, ali ne zbog suosjećanja sa siromašnima, već zbog želje da bogati sloj društva ne bude uznemiravan prošnjom ili sličnim aktivnostima sirotinje.²⁵ Problem siromaštva u povijesti predmet je brojnih istraživanja recentnih autora što znači da se antički primjeri mogu iskoristiti kao podloga za analizu suvremenih problema.

Peter Garnsey opširno je pisao o različitim aspektima starorimskog i grčkog gospodarstva, uključujući siromaštvo i društvenu nejednakost, ali se uglavnom bavio pitanjima vlasništva, od antičkih vremena do doba revolucija. Istaknuo je zanimljivu pojavu u antičkoj Grčkoj gdje su pripadnici vladajuće klase bili odvojeni od vlasništva. Na ovom primjeru nije moguće uspostaviti korelaciju između vlasništva i bogatstva, točnije između nepostojanja vlasništva i siromaštva jer su pripadnici vladajućeg sloja u staroj Grčkoj imali sve materijalne uvjete za normalan život. Garnsey međutim, upozorava na zanimljiv kontrast: ako se uspostavi prirodno pravo na vlasništvo, znači li to da postoji sukob s pravom na život u slučaju kad je siromah na rubu gladi? Nadilazi li siromahovo pravo na život bogataševo pravo na vlasništvo ili je u tom slučaju jedno od prava suspendirano²⁶?

Paul Polak detaljno razmatra i relativizira ono što naziva "tri velika mita o iskorjenjivanju siromaštva": (1) doniranjem možemo izvući ljude iz siromaštva, (2) nacionalni će gospodarski rast iskorijeniti siromaštvo i (3) velike će korporacije, radeći ovako kako sada rade, iskorijeniti siromaštvo²⁷. Polak nedvosmisleno pokazuje da su programi temeljeni na tim idejama potpuno propali i navodi kako su u podsaharskoj Africi stope siromaštva zapravo porasle.

²⁵ BeniĆ, Đ. (2016): Ekonomska misao u antičkoj Grčkoj, Ekonomska misao i praksa, br.1, 3-22

²⁶ Garnsey, P. (2007): Thinking About Property: From Antiquity to the Age of Revolution. Cambridge University Press, New York, 11

²⁷ Polak, P. (2009): Out of Poverty: What Works When Traditional Approaches Fail, Berrett-Koehler Publishers, Oakland, 73

Takeshi Amemiya istražuje mikensko i arhaisko razdoblje iako je fokus zapravo na ekonomiji Atene tijekom klasičnog razdoblja. U njegovu opisu starogrčkih vrijednosti, kao što su čast i sram, javljaju se stavovi prema bogatstvu i siromaštvu. Također, dao je uvjerljiv prikaz ropstva, navodeći različita ropska zanimanja te analizu produktivnosti robova i stope povrata²⁸.

Inovativnu sliku drevnog mediteranskog svijeta, od arhaiskog do kasnoantičkog razdoblja, nudi najnovija edicija međunarodnog tima stručnjaka, dajući raznolik i složenu analizu života u antici. Prikupljajući širok spektar studija o Grčkoj, Rimu i kasnoj antici, oblikuju se dubinske studije drevnog života u integrirajuću analizu socioekonomske dinamike i kulturnih strategija prastarih i modernih društava. Pristupajući siromaštvu kao višestranom stanju, ispituje se kako je na različite skupine utjecao nedostatak pristupa različitim vrstama kapitala: simboličkom, kulturnom, društvenom i ekonomskom. Analizirajući različite društvene skupine, od bogatih elita do siromašnih seljaka i druge sirotinje, daje se sveobuhvatan pogled na antički svijet²⁹.

1.3.2. Siromaštvo u srednjem vijeku i vremenu renesanse

Za razliku od antike, srednjovjekovno razdoblje karakteriziralo je postojanje velikog broja siromašnih, ali i radišnih ljudi koji su bili snažno integrirani u feudalne strukture društva.³⁰ Srednji vijek pretežito je bio pod utjecajem Crkve, koja je imala blagonakloni stav prema sirotinji, dok su feudalci, zbog vlastitog interesa i potrebe za radnicima koji će obrađivati njihove posjede, samo donekle štitili svoje radnike od bijede, ali su im nerijetko nametali visoke poreze i time ih zadržavali u sirotinjskom društvenom statusu. Oni pojedinci koji nisu bili integrirani u spomenutu organizaciju rada, živjeli su na rubu društva u bijedi i oskudici. Prema nauku koji je proklamirala Crkva, apoteoza siromaštva naglašena je samo ukoliko se pod njime podrazumijevala duhovna vrijednost, odnosno dobrovoljni izbor pojedinaca, a ne situacija bijede u kojoj su se određeni pojedinci našli iz čiste nužde.³¹ Neki autori navode da se u 12. stoljeću počinju razlikovati dvije kategorije siromaha. Jedna od njih su siromasi s Petrom, a to se odnosi na kler koji su dobrovoljno prihvatili siromaštvo, a druga su bili siromasi s

²⁸ Više o tome u knjizi: Amemiya, T. (2007): *Economy and Economics of Ancient Greece*, Routledge, London

²⁹ Ova analiza različitih društvenih skupina detaljnije je obrađena u zborniku: Carlà-Uhink, F., Cecchet, L., Machado, C., editors (2023): *Poverty in Ancient Greece and Rome Realities and Discourses*, Routledge Group, New York

³⁰ Šućur, Z. (2001): *Siromaštvo. Teorije, koncepti i pokazatelji*, Pravni fakultet, Zagreb, 22

³¹ Puljiz, V. (1994): *Siromaštvo u Srednjem vijeku*, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 1 No. 4, 394

Lazarom, što se odnosilo na materijalne siromahe koji primaju pomoć Crkve, ali i ostalih kršćana.³² Pojedini vrlo važni sveci također su dali primat siromaštvu, poput Svetog Franje Asiškog i Svetog Dominika, koji su kao osnivači prosjačkih redova doprinijeli poboljšanju društvene skrbi o siromašnima. Budući da je veliki postotak ljudi u srednjem vijeku bio ili gladan ili pothranjen, Crkva je svoju brigu iskazivala postavljajući uz samostane ručkove za siromašne. No, uz kršćansku liniju bliskosti sa siromasima, postojala je i ona druga percepcija, prema kojoj se je na siromaštvo gledalo kao na negativnu pojavu. Siromaštvo je istovremeno promatrano i kao društvena i osobna sramota, a ponekad i kao kazna za vlastiti grijeh ili grijeh predaka. U 12. stoljeću ono je postajalo sve masovnije i prisutnije zbog demografske ekspanzije, monetarne ekonomije, prirodnih katastrofa i rasta urbanih sredina. Kako se u kasnom srednjem vijeku pojavom merkantilizma javlja jačanje trgovine, nova radna etika favorizira bogaćenje pa se još više na siromaštvo gleda kao na negativnu pojavu. Istovremeno se zbog loših radnih uvjeta javljaju i pobune siromašnih građana što dovodi do toga da se na njih gleda kao na dodatnu prijetnju stabilnosti.

Dakle, kršćanstvo u siromaštvu vidi vrlinu direktno povezanu s poniznošću pred Bogom jer i Isus traži od čovjeka da se opredijeli hoće li služiti Bogu ili bogatstvu (Mt, 6,24), a bogataš može zaslužiti kraljevstvo nebesko samo ako rasproda svoju imovinu i novac podijeli siromasima (Mt, 19, 16-26; Mk, 10, 23-27; Lk, 12, 33-34). Ipak, siromaštvo se u sklopu kršćanstva kao poželjno doživljava jedino u onim situacijama kada je opredjeljenje za njega ujedno i način kojim se može bolje služiti Bogu, a ne kao vrlina *prima facie*. U tom je razdoblju naročito isticano karitativno djelovanje jer su se milosrđe i pomaganje siromašnima smatrali kršćanskom obvezom i sredstvom otkupljenja grijeha te su isti prevladavali kao stil života u 11., 12., i 13. stoljeću.³³

Otprilike u 16. stoljeću, s razvojem renesanse u Europi, Crkva više nema primarnu ulogu u brizi za siromašne, već ju počinje sve više preuzimati država pa pomoć siromašnima više nije stvar osobne kršćanske, već i građanske odgovornosti. Uzroci takvih promjena jednim su dijelom rezultat demografskih poremećaja iz 14. stoljeća, što za sobom povlači nestašicu radne snage i veliki porast radničkih najamnina. To je prije svega izazvano ratovima, epidemijom kuge, ali i

³² Miljan, S. (2012): Siromasi kasnosrednjovjekovnog Zagreba, *Povijesni prilozi* 42: 82., https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=126458, (11.10.2023.)

³³ Puljiz, V. (1994): Siromaštvo u Srednjem vijeku, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 1 No. 4, 395

razvojem manufakture i obrtništva, čime se stvorila potreba za novim profilom radnika.³⁴ Zbog novih potreba za dodatnom radnom snagom, stvara se nova, represivna politika i odnos države prema lualicama i skitnicama. Skitnja se strogo kažnjava, a postoje i primjeri protjerivanja seljaka sa svojih posjeda, koji su time prepušteni bijedi i potpunoj egzistencijalnoj nesigurnosti. Renesansa koja je u Europi obilježila završetak srednjeg vijeka, a trajala otprilike tri stotine godina, od 14. do 17. stoljeća, bila je razdoblje značajnog kulturnog, umjetničkog i intelektualnog razvoja. Iako se renesansa primarno ističe zbog kulturnih dostignuća, siromaštvo je doista bilo značajan problem tijekom tog razdoblja jer su ga obilježile ekonomske razlike, urbano siromaštvo i ograničeni sustavi socijalne skrbi zbog čega su se mnogi ljudi borili za preživljavanje. U to vrijeme počela se razvijati percepcija siromaštva, a s njom i nastojanje da se ono pokuša prevladati. Moglo bi se reći da je upravo svijest o spoznaji siromaštva i potrebi njegove eliminacije obilježje stvaranja drugačijeg intelektualnog i kulturnog obilježja renesanse. Siromaštvo je zacijelo još uvijek bilo prevladavajući problem u to vrijeme, osobito među ljudima koji su pripadali nižim klasama. Većinu stanovništva u renesansnoj Europi činili su seljaci koji su sami obrađivali zemlju, ali najčešće nisu bili njezini vlasnici, već kmetovi vezani uz zemlju ili slobodni zakupci. Ti su seljaci često živjeli u siromaštvu, boreći se da zadovolje svoje osnovne potrebe. Bili su dužni plaćati visoke poreze vladaru, a uz to su bili stegnuti feudalnim obvezama prema vlasnicima posjeda. Gotovo da nisu imali nikakav pristup obrazovanju i zdravstvenoj skrbi. Tijekom renesanse rasli su i razvijali se europski gradovi pa je bujalo i urbano siromaštvo. Mnogi ljudi bježali su sa zemlje seleći se u gradove u potrazi za poslom. Budući da posao nije uvijek bio lako dostupan, a život u gradu bio je organiziran drugačije nego na selu, u urbanim područjima stvarale su se prenapučene i siromašne četvrti u kojima je sirotinja preživljavala bez ikakvih higijenskih i zdravstvenih uvjeta. Tako je siromaštvo u gradovima izazivalo izbijanje i širenje različitih bolesti koje su bile uobičajene u to vrijeme i odnosile su brojne ljudske žrtve.

Renesansa je obilježena značajnim socijalnim, ali i ekonomskim razlikama. Bogata elita, sastavljena od plemstva i uspješnih pojedinaca iz trgovačke klase, uživala je u plodovima gospodarskog rasta i mogućnostima kulturnog prosvjetiteljstva. Nasuprot tome, pripadnici nižih klasa jedva su spajali kraj s krajem. Razlike u ekonomskom bogatstvu odražavale su se u umjetnosti i kulturi tog vremena, čiji su plodovi bili dostupni jedino bogatima. Oni su živjeli u

³⁴ Deatálnija analiza nalazi se u djelu: Puljiz, V. (1997): Socijalne reforme Zapada - od milosrđa do socijalne države, Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta sveučilišta u Zagrebu.

raskošnim palačama i vrtovima, naručivali su umjetnička djela da ih uljepšaju, uživali su u glazbi i kazalištu. Siromašni pripadnici nižih klasa živjeli su u skromnim uvjetima ili su jedva preživljavali bez mogućnosti ikakvih promjena. Sustavi socijalne skrbi i zdravstvena zaštita, kakve danas poznajemo, nisu postojali u vrijeme renesanse. Pomoć siromašnima dolazila je jedino od crkve ili dobročinstvom bogatih pojedinaca, gotovo uvijek kao ograničeno pojedinačno rješenje, a rjeđe kao trajna sustavna mjera. Milostinja i milosrđe bili su važni aspekti kršćanskog morala i igrali su ulogu u pomaganju siromašnima ili putem Crkve kao institucije ili putem dobre volje milosrdnih pojedinaca. Ipak, u takvim je uvjetima postupno dolazilo do promjena u percepciji siromaštva. Renesansa je generirala humanizam, kulturni i intelektualni pokret tog vremena, koji je počeo naglašavati dostojanstvo ljudi – pojedinca. Čim je pojedinac postao subjektom promatranja, dolazi do povećane brige za dobrobit siromašnih i marginaliziranih. Važno je istaknuti da se briga o ljudima počinje javljati u djelima humanističkih pisaca i umjetnika koji su realno prikazivali patnje i stradanja najsiromašnijih. Siromaštvo i društvena nejednakost postale su teme koje su se otvoreno prikazivale u renesansnoj likovnoj umjetnosti i književnosti. Premda je umjetnost dominantno idealizirala i slavila bogate mecene i sponzore, briga o siromašnim slojevima počela se javljati kao motiv i sadržaj. Tako su, naprimjer, djela umjetnika poput Hieronymusa Boscha, Pietera Bruegela Starijeg i Caravaggia često prikazivala patnju siromašnih. U književnosti, pisci poput Dantea Alighierija, Geoffreya Chaucera, François Rabelaisa, Thomasa Morea, Johna Bunyana i Christine de Pizan istraživali su živote običnih ljudi u svojim djelima.

Tijekom razdoblja srednjeg vijeka političke i crkvene vlasti imale su proklamiranu dužnost zaštititi siromašne ljude i olakšati im sudbinu budući da se prisilno siromaštvo tretiralo kao zlo protiv kojeg se treba boriti. U skladu s aristotelovskim mišljenjem da je čovjeku potrebna barem skromna količina dobara kako bi mogao voditi ispravan život, siromaštvo bi se javilo kao prepreka u čestitom životu pojedinca. S druge strane, dobrovoljno siromaštvo, kao svjesno odricanje od nepotrebne raskoši, smatralo se vrlinom skromnosti iz vjerskih razloga. U tom smislu, na stoički odnos prema posjedovanju materijalnih dobara, pozivaju se branitelji prosjačkih redova u 13. stoljeću. Ipak, tvrdnja prosjačkih redova da su oni po svom siromaštvu bliže kršćanskom idealu, izazvala je svađe između prosjaka i svjetovnog klera, najprije na pariškom sveučilištu, a kasnije između radikalnih franjevačkih duhovnika i pape, koji je bio uvjeren kako je zahtjev za potpunim siromaštvom, sam po sebi, proturječan. Iako su prosjaci bili uspješni u smislu da su osigurali novu vrstu samosvijesti za one koji su bili siromašni,

problemom siromaštva filozofski se nikada nije doista bavilo, a društveno je neriješen do danas³⁵.

1.3.3. Predindustrijsko i postindustrijsko shvaćanje siromaštva

Stav prema siromaštvu radikalno se promijenio u stoljećima nakon srednjeg vijeka kako unutar europskih društava tako i među teolozima, filozofima i općenito intelektualcima. Od renesanse nadalje, značajna je promjena u tome da se siromašne optužuje kao krivce za vlastito stanje i žestoko se raspravlja oko toga trebaju li dobiti javnu pomoć. Ova rasprava još traje u javnoj sferi, iako se u suvremenoj praktičnoj filozofiji rasprava pomaknula s opravdanja pomoći siromaštvu na različite oblike koje bi potonja trebala imati i na najbolji način utemeljenja moralnih i političkih dužnosti prema siromašnima³⁶.

Industrijalizacija je označavala prijelaz s agrarne i manufakturne proizvodnje na proizvodnju podržanu strojevima. To se može promatrati i kao prijelaz s pojedinačne, komadne proizvodnje na proizvodnju većeg broja komada istog proizvoda što će se u kasnijim fazama pojaviti kao serijska i masovna proizvodnja. Ove značajne gospodarske promjene utjecale su i na društvene strukture tako da su feudalni odnosi ustupali često i pred nasilnim zahtjevima da se kmetovima omogući slobodno kretanje. Od 16. do 19. stoljeća donesen je veći broj zakona o siromašnima, najviše u Engleskoj, poglavito zbog straha od prosjaka i skitnica. Cilj takvih zakonskih reformi bio je prisiliti siromašne da sami traže posao i zarađuju za život³⁷.

Prekretnicu u odnosu prema radu, stavu prema bogatstvu i siromaštvu uvelike je oblikovao Adam Smith što je detaljno izložio u ekonomskom klasiku *Bogatstvo naroda* 1776. godine. Smith tvrdi da pravo bogatstvo, kao antinomija siromaštvu, ne leži u novcu kao što su to tvrdili merkantilisti, već u radu. Smith je, uz Davida Ricarda, utemeljitelj i glavni predstavnik engleske klasične škole političke ekonomije³⁸. Najvažniju ulogu u stvaranju bogatstva naroda ima podjela rada, koja je ograničena veličinom tržišta, a čime je povezana i veće proizvodnost.

³⁵ Više o tome objavljeno je kao prilog u zborniku: Kraml, H. (2023): Poverty in Medieval Philosophy, in: Schweiger, G., Sedmak, C., editors: The Routledge Handbook of Philosophy and Poverty, Routledge, New York.

³⁶ Doprinos raspravi je i prilog u zborniku: Pinzani, A. (2023): Poverty in Modern European Philosophy From the Renaissance to the 20th Century, in: Schweiger, G., Sedmak, C., editors: The Routledge Handbook of Philosophy and Poverty, Routledge, New York.

³⁷ Šućur, Z. (2001): Siromaštvo, Teorije, koncepti i pokazatelji, Pravni fakultet, Zagreb, 26

³⁸ Stipetić, V. (2001): Povijest hrvatske ekonomske misli, Golden marketing, Zagreb, 591-599

Zagovarao je doktrinu *laissez faire* čiji je smisao neograničena sloboda konkurencije i ekonomska politika prema kojoj se država ne bi trebala uplitati u ekonomske zakone tržišta, budući da tržište biva samo po sebi vođeno „nevidljivom rukom“, odnosno zakonom ponude i potražnje iz kojeg proizlazi odnos proizvodnje i potrošnje unutar nekog ekonomskog sustava. Golem uspjeh *Bogatstva naroda* može se objasniti njegovim velikim ideološkim potencijalom u rušenju staroga feudalnog poretka i poticanju društvene i ekonomske modernizacije. Taj su potencijal prepoznali mnogi liberalni reformatori širom svijeta, ali su ga prepoznali i britanski vladajući krugovi, koji su *Bogatstvo naroda* od početka 80-ih godina 18. stoljeća propagirali kao djelo koje pruža univerzalna rješenja za sve ekonomske probleme. U 19. stoljeću, nastankom industrijske revolucije i uopće industrijalizacijom društva, nastaju i nove društvene klase³⁹. Među osnivačima teorije klasnog društva najviše se ističu Karl Marx i Max Weber.

Marx je vjerovao da je klasna borba pokretačka snaga društvene promjene, postavivši tvrdnju da je povijest svih društava do danas povijest klasnih borbi koje su se tijekom povijesti odvijale između manjina. Prema njegovu shvaćanju, društvo je podijeljeno na tri osnovne klase: radnike, kapitaliste i zemljoposjednike. Ipak, kada ih uspoređuje s obzirom na proizvodnju i njihovu svrhu, govori isključivo o radnicima i kapitalistima kao suprotstavljenim klasama, pri čemu radnici imaju revolucionarno značenje, jer će s obzirom na svoju ulogu, društvo osloboditi najamnoga rada, nepravedne raspodjele i društvene nejednakosti, a samim time i ekstremnog siromaštva koje je tijekom povijesti do tada najviše obuhvaćalo upravo radnike. Međutim, u tom su razdoblju najsiromašniji radnici i dalje neorganizirani, žive na marginama društva te i dalje velikim dijelom ovise o davanjima socijalnih institucija.

Weber je klasu definirao kao skupinu pojedinaca koji imaju slični položaj u tržišnoj privredi i zahvaljujući toj činjenici primaju slične ekonomske nagrade. Prema njegov shvaćanju „klasna situacija“ pojedinca je ustvari njegova „tržišna situacija“ što bi značilo da oni koji imaju sličnu klasnu situaciju, imaju i slične šanse u životu. U kapitalističkom društvu, Weber razlikuje sljedeće klasne skupine: 1. vlasnička gornja klasa, 2. „bijeli ovratnici“ bez vlasništva, 3. sitna buržoazija, 4. manualna radnička klasa.⁴⁰ Weberova saznanja o statusnim skupinama vrlo su bitna, jer upozoravaju da u određenim situacijama status, više nego klasa, čini temelj za

³⁹ Klase su skupine s istim ili sličnim materijalnim i kulturnim položajem u društvu, koje obilježava svijest o zajedničkoj, klasnoj pripadnosti, prema: društvene klase, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16318>, (4.3.2023.)

⁴⁰ Haralambos, M., Holborn, M. (2002): Sociologija (teme i perspektive), Golden marketing, Zagreb, 57

oblikovanje društvenih klasa. Weberova analiza klasa i statusnih skupina pokazuje kako niti jedna teorija ne može u cijelosti objasniti njihov odnos koji je vrlo kompleksan pa se mora ispitivati u različitim društvima tijekom određenih razdoblja. Dakle, za razliku od Marxa, Weber tvrdi da je pitanje klasa puno kompleksnije i da upućuje na raznolikiju sliku društvene stratifikacije⁴¹. Što se je ekonomska znanost više razvijala, to se je siromaštvo više sekulariziralo, povlačeći za sobom ideju prema kojoj je glavna rješenja tog složenog, višedimenzionalnog problema vezana uz ljudski rad i sudjelovanje pojedinih klasa u procesu raspodjele društvenih dobara.

U drugoj polovici 20. stoljeća ekstremno siromaštvo sve se više promatra u kontekstu ljudskih prava, a čitavo to razdoblje vezano je uz ekonomski rast, bolje životne uvjete i transformaciju društva iz industrijskog u postindustrijsko ili društvo obilja, u kojem se je i broj siromašnih smanjio u odnosu na prijeratno razdoblje.⁴² Poznati američki ekonomist i politički dužnosnik John Kenneth Galbraith nastojao je analizirati moderne pojavne oblike siromaštva 70-tih godina 20. stoljeća tumačeći kako se siromaštvo javlja u dvije široke kategorije: siromaštvo slučaja (*case poverty*) i insularno siromaštvo (*insular poverty*) pojedinih društvenih slojeva. Za razliku od siromaštva slučaja, u kojem su pojedinci siromašni zbog vlastitih okolnosti i karakteristika, poput lošeg zdravlja, slabog obrazovanja, alkoholizma i slično, insularno siromaštvo, poznato i kao otočno siromaštvo, odnosi se na zajednicu u kojoj su gotovi svi članovi siromašni⁴³. On sugerira da okoliš ili društveni status područja određuju siromaštvo generacija koje se nastavlja ponavljati među tim generacijama, jer se čini da se ne može pronaći prekretnica u društvu na kojoj bi se gradila bolja budućnost. Zajednice koje nude loše obrazovanje imaju velik utjecaj na buduće generacije pojedinaca koji pokušavaju promijeniti situaciju otočnog siromaštva oko sebe i za sebe. Otočno siromaštvo vrlo je teško ukloniti zbog svih čimbenika okoline koji igraju ulogu u držanju pojedinaca u siromaštvu. Galbraith navodi da oni koji pate od otočnog siromaštva sami moraju sudjelovati u predloženim mjerama napretka i upravo je taj prijelaz ono što otežava uklanjanje tog tipa siromaštva jer se većina pojedinaca ne može promijeniti političkim sredstvima⁴⁴. Zbog činjenice da se sredinom 60-tih godina apsolutno siromaštvo smanjilo, sve se više pažnje u javnom i političkom diskursu počelo pridavati konceptu

⁴¹ Haralambos, M., Holborn, M. (2002): Sociologija (teme i perspektive), Golden marketing, Zagreb, 56

⁴² Šućur, Z. (2001): Siromaštvo, Teorije, koncepti i pokazatelji, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 29

⁴³ Šućur, Z. (2014): Stari i novi siromasi u hrvatskom društvu: empirijski uvid, *Bogoslovska smotra*, broj 84, 581

⁴⁴ Galbraith, J. K. (2006): The Position of Poverty, in: Jacobs, L. A., editor: A World of Ideas: Essential Reading for College Writers. Bedford Books of St. Martin's Press, Boston, 406-413

relativnog siromaštva. Najčešće se naglašavalo kako je siromaštvo s početka 20. stoljeća bilo siromaštvo većine, dok je poslijeratno siromaštvo obilježje deprivilegiranih manjina koje nisu uključene u ekonomski napredak. James Patterson smatra da je siromaštvo s početka stoljeća „bilo akutno i cikličko; a siromaštvo šezdesetih kronično i strukturalno“. Drugim riječima, siromašni u prvim desetljećima 20. stoljeća živjeli su generacijama u siromaštvu, živeći tako u kulturi različitoj od one srednje klase, dok su razlike u stilu i načinu života između siromašnih i srednje klase nakon Drugoga svjetskog rata, u uvjetima masovnih medija i masovnog obrazovanja, znatno manje. Dakle, siromaštvo s početka stoljeća manifestiralo se kao „različitost vrijednosti“ i „različitost potkultura“. ⁴⁵

Problemom, osobito etikom siromaštva suočio se i danas često citirani filozof i etičar Peter Singer⁴⁶. Singer ističe obveze pojedinaca i bogatih nacija da se ozbiljnije posvete prevladavanju tog problema. Tako je razvijena teorija etike globalnog siromaštva koja obuhvaća etička načela i moralna promišljanja o problemu siromaštva na globalnoj razini. Teorija uključuje pitanja o tome kako bi se pojedinci, društva i vlade trebali pozabaviti i ublažiti siromaštvo diljem svijeta. Singer je osporavao tradicionalne etičke pretpostavke o ublažavanju patnje na globalnoj razini i zalagao se za prihvaćanje moralne dužnosti prema kojoj je stalna obveza pomaganje onima koji žive u ekstremnom siromaštvu, kao i zemljama u razvoju. Temeljne etičke sastavnice i načela teorije globalnog siromaštva vezane su uz distribucijsku pravednost prema kojoj jedno od središnjih etičkih pitanja u ekonomiji, pa tako i u sociologiji jest kako se resursi i bogatstvo koriste i kako se globalno distribuiraju. Normalno je da vlasnici postojećeg bogatstva koriste plodove tog bogatstva kao rentu ili ga koriste u procesu reprodukcije za stvaranje novih dobara i za stvaranje profita za sebe. U oba slučaja, postojeći vlasnici postaju još bogatiji te se jaz između bogatih i siromašnih produbljuje. Prema izvješću grupacije Credit Suisse o stanju

⁴⁵ Šućur, Z. (2014): Stari i novi siromasi u hrvatskom društvu: empirijski uvid, *Bogoslovska smotra*, broj 84, 577-610

⁴⁶ Peter Albert David Singer školovao se na Sveučilištu u Melbourneu i na Oxfordskom sveučilištu. Danas radi kao profesor na Sveučilištu u Melbourneu (Centar za primijenjenu filozofiju i javnu etiku) i na Sveučilištu Princeton, gdje predaje bioetiku. Singerova je etika oblik utilitarizma prema kojemu je temeljna etička norma najveća moguća sreća najvećeg mogućeg broja osjetilnih bića. Singerov rad u primijenjenoj etici i njegov aktivizam u politici bili su oblikovani njegovim utilitarizmom te tradicijom u etičkoj filozofiji koja smatra da su postupci ispravni ili pogrešni ovisno o mjeri u kojoj promiču sreću ili sprječavaju bol. Singer je također vodio kampanju protiv globalnog siromaštva. Načelo na kojem se temelji jest da ako netko može spasiti život ne žrtvujući ništa od moralnog značaja, ima obvezu to učiniti. Implikacija ovog načela je da ljudi u bogatim zemljama imaju obvezu odreći se barem dijela svojih prihoda kako bi pomogli siromašnima, koliko god je to moguće.

globalnog bogatstva za 2022. godinu, 47,8% globalnog bogatstva kontrolira svega 1,2% ljudi. Singer pripada onoj skupini suvremenih filozofa koji tvrde da postoji etička dužnost osigurati pravedniju raspodjelu resursa kako bi se smanjilo globalno siromaštvo, što u stvarnosti djeluje utopistički. Ova idealistička ili utilitaristička perspektiva često dovodi do jalovih rasprava o preraspodjeli bogatstva, stranoj pomoći i ekonomskim politikama koje se bave globalnim nejednakostima. Ako se povećava broj siromašnih, a razlika između bogatih i siromašnih postaje sve veća, lako je zaključiti da postoje strukturni poremećaji u ljudskom društvu koji omogućuju takve procese. Marksizam je ukazao na probleme korištenja privatnog vlasništva u procesu proizvodnje, kao i posljedice nepravednosti u raspodjeli, ali čak niti oni društveno-politički sustavi koji su bili utemeljeni na tim spoznajama nisu pomogli u rješavanju problema siromaštva.⁴⁷

⁴⁷ Piccone, P. (1972): Utopija i stvarno prevladavanje otuđenja, *Praxis*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1-2, 74

2. SINGEROV DOPRINOS UTILITARISTIČKOJ ETIČKOJ MISLI

Razvijajući širok raspon interesa za moralna pitanja, Peter Singer svoja je filozofska razmatranja oblikovao u nekoliko etičkih teorija, a poznat je i po svom značajnom doprinosu praktičnim dobrotvornim aktivnostima. Singerov rad potaknuo je važne rasprave u suvremenoj filozofiji, a njegov doprinos obilježen je predanošću promicanja etičkih načela koja daju prednost dobrobiti svih živih bića, ne samo ljudi. Značajno je utjecao na različita područja primijenjene etike, osobito svojim nastojanjem da se u moralnim i etičkim pitanjima odlučuje racionalno i da se odluke temelje na dokazima. U znanstvenoj zajednici, Singerov rad potiče kritičko razmišljanje i etičko vrednovanje svih otvorenih pitanja. Naročito su kontroverzna njegova promišljanja o etičkom izjednačavanju ljudi i neljudskih životinja, kao i stavovi o uskraćivanju liječenja osobama s teškim invaliditetom. Usprkos tome, Singerov doprinos bioetici vrlo je značajan, a njegovi su stavovi imali dubok utjecaj na to izazovno znanstveno područje. Singer nesumnjivo dovodi u pitanje konvencionalna moralna uvjerenja i zalaže se za inkluzivno razmatranje interesa i dobrobiti svih živih bića, kao i za rješavanje globalnih etičkih problema, poput siromaštva i gladi. Teorija Petera Singera o oslobađanju životinja potaknula je promjenu svijesti i dovela do stalnog praćenja i razmatranja etičnosti u postupanju sa životinjama što je postignuto promjenama u zakonima nekih zemalja i razvojem prakse vezane uz dobrobit životinja. U novije vrijeme Singer proučava i odnos umjetne inteligencije na etiku. On uočava kako je etika umjetne inteligencije brzorastuće područje koje otvara niz pitanja pri čemu se proširuje krug dionika koji pokazuju interes kako će umjetna inteligencija utjecati na ljude i kakvi će se odnosi pojaviti sa strojevima u budućnosti.

Jedno od područja kojem je Singer dao najveći doprinos i po čemu je prepoznat u znanstvenoj javnosti jest utilitarizam – moralna teorija koja zaključuje da je najbolja ona aktivnost koja povećava ukupnu sreću ili zadovoljstvo te smanjuje patnju. Singer je promicao i usavršavao utilitarističke ideje u suvremenoj moralnoj filozofiji do te mjere da je pomogao u oblikovanju i afirmaciji tzv. učinkovitog altruizma. To nije samo filozofija, nego je i društveni pokret koji nastoji upotrijebiti znanstveno utemeljene dokaze i racionalne razloge kako bi se odabrale najučinkovitije aktivnosti za činjenje dobra i za poboljšanje života u zajednici. Pojedinci koji su istaknuti u javnosti mogu pomoći na više načina od drugih jer ih ljudi prepoznaju, imaju povjerenje u njih i rado slijede njihov primjer. Oni pomažu širenjem ideja učinkovitog altruizma, podizanjem svijesti o potrebi pomaganja, donacijama i volontiranjem. Kad osoba iz javnog života prihvati učinkovit altruizam, može utjecati na podizanje svijesti o važnim

globalnim problemima i potaknuti druge da se uključe u učinkovite altruističke ciljeve i to sudjelovanjem u aktivnostima dobrotvornih organizacija ili usmjeravanjem resursa prema projektima visokog učinka. Peter Singer usredotočen je na problem globalnog siromaštva i zdravstvena pitanja koja su povezana s tim siromaštvom. Svojim radom o učinkovitom altruizmu i etičkim implikacijama globalnog siromaštva dao je značajan doprinos altruističkim teorijama, posebno ako se promatra moguće proširenje altruističkih teorija na širenje kruga moralne brige i na praktične učinke etičkih shvaćanja. Tradicionalne predodžbe o altruizmu, relativizirane afirmacijom Singerovih ideja, proširuju postojeće moralne okvire izvan neposrednog kruga bilo kojeg pojedinca. Taj neposredni krug obuhvaća obitelj i lokalnu zajednicu, a njegovo proširenje trebalo bi obuhvatiti sva živa bića. Utilitaristička etika usmjerena je na maksimiziranje ukupne sreće i minimiziranje patnje, što je Singeru u potpunosti prihvatljivo jer upravo iz utilitarističke perspektive traži rješenje globalnog siromaštva. Za njega je moralno ispravno poduzimati sve korake kojima se smanjuje patnja i povećava blagostanje na globalnoj razini. Politiku vlade i akcije nevladinih organizacija treba ocjenjivati na temelju njihove sposobnosti da postignu te utilitarističke ciljeve.

Otvorene su brojne rasprave o moralnoj važnosti i implikacijama siromaštva među onima koji moralno najvažnije dimenzije siromaštva promatraju putem šireg utilitarističkog prikaza. Te su rasprave podloga za ispitivanje različitih prikaza onih obveza koje bi trebali imati imućni pojedinci u doprinosu za ublažavanje siromaštva. Najvažnije pitanje u ovim raspravama je koliko su zahtjevne obveze imućnih, a posebno koliki su dio svog bogatstva dužni žrtvovati kako bi pomogli onima koji su u siromaštvu. Novo pitanje za raspravu jest mogu li se obveze doniranja više nego manje učinkovito razumjeti samo kao uvjetne obveze, to jest kako način doniranja koji proizvodi više nego manje dobra kod potrebitih, utječe na obvezu davanja. Središnje pitanje u ovim raspravama jest može li se široko utilitaristički zahtjev da se čini više dobra za one koji žive u siromaštvu, s određenim skupom resursa, braniti neovisno o obvezi da se potencijalno traži bezuvjetna obveza pružanja pomoći, ne gledajući na konačan učinak te pomoći⁴⁸.

Važno je istaknuti Singerovu tvrdnju kako pojedinci u bogatim društvima imaju moralnu obvezu učiniti više da bi ublažili globalno siromaštvo i patnju⁴⁹. Oспорavao je ideju da se

⁴⁸ Berkey, B. (2023): Utilitarianism and Poverty, in: Schweiger, G., Sedmak, C., editors: The Routledge Handbook of Philosophy and Poverty, Routledge, New York

⁴⁹ Singer, P. (1972): Famine, Affluence and Morality, *Philosophy and Public Affairs*, 1(3), 229-243

milosrđe treba promatrati kao stvar osobnog izbora i zalagao se za snažniji moralni imperativ pružanja pomoći onima kojima je potrebna.

2.1. Etika globalnog siromaštva u razmatranju Petera Singera

U kontekstu spomenutih pitanja nemoguće je zaobići pitanje ljudskih prava. Ljudska prava nisu samo filozofsko ili etičko pitanje, nego su i stvarna briga odgovornih suvremenih organizacija. Organizacija Ujedinjenih naroda usvojila je 1948. godine Opću deklaraciju o ljudskim pravima⁵⁰, koja sve do danas predstavlja simbolički temelj za razumijevanje suvremenih ljudskih prava te je ugrađena u mnoge međunarodne i regionalne sporazume i instrumente za zaštitu ljudskih prava. Europska unija izdala je 2016. godine novu Povelju o temeljnim ljudskim pravima⁵¹ koja obvezuje sve zemlje članice, što znači da njezine odredbe štite svakog pojedinca u EU-u čime Povelja postaje jamac poštivanja temeljnih ljudskih prava za više od 500 milijuna ljudi. Povelja je opsežan skup ljudskih prava koji nadilazi postojeće povelje o pravima, što ju čini impresivnim dokumentom, barem na papiru. Povelja obuhvaća 50 prava iz područja osobnih, gospodarskih, socijalnih i političkih ljudskih prava. Mnogi etičari zagovaraju tezu po kojoj pristup hrani, čistoj vodi, skloništu, socijalnoj i zdravstvenoj skrbi te obrazovanju pripada temeljnim ljudskim pravima, a iz oba dokumenta može se zaključiti kako je takav pristup opravdan. Ako je doista tako, onda je globalno siromaštvo eklatantan primjer kršenja ljudskih prava, a moralna obveza zaštite i podupiranja ovih prava za sve ljude, bez obzira na njihovu nacionalnost ili mjesto, postoji za sve ljude i za sve zajednice u okviru Europske unije ili Ujedinjenih naroda. Etika siromaštva neizostavno mora biti oblikovana kao kozmopolitska etika koja zagovara osjećaj globalnog građanstva i solidarnosti. Ona nalaže da ljudi imaju jednake moralne obveze prema pojedincima izvan njihove neposredne zajednice ili nacije. Uvijek treba nastojati da se smanji siromaštvo i patnja na globalnoj razini, čak i onda ako bi to zahtijevalo žrtvu s naše strane.

Pitanje održivosti također ulazi u središte interesa moderne ljudske zajednice jer je očigledno da su klimatske promjene, izazvane dosadašnjim neodgovornim ponašanjem, ugrozile opstojnost nekih zajednica. Pretjerano korištenje ograničenih resursa, uz neograničeno

⁵⁰ Ova deklaracija objavljena je i u Narodnim novinama, čime je postala dijelom pravne stečevine Republike Hrvatske, vidi detaljnije: NN 12/2009.

⁵¹ *** (2016): Charter of Fundamental Rights of the European Union, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&rid=3>, (09.11.2023.)

zagađivanje, dovelo je do toga da se danas naglašava okolišno i društveno odgovorno upravljanje⁵² kao imperativ poslovanja, posebno u područjima praćenja emisije štetnih plinova, gospodarenja otpadom i očuvanja vode. Tako naglašena etička perspektiva uključuje čak i redovito godišnje poslovno izvješćivanje odgovornih poduzeća. Etički pristup nalaže da se, pored smanjivanja siromaštva, neprestano naglašava važnost održivog razvoja i zaštite okoliša. Time se argumentira da rješavanje siromaštva ne bi trebalo izazivati nove ekološke poremećaje niti ugroziti egzistencijalne uvjete budućih generacija.

Poštovanje različitih kulturnih vrijednosti i tradicija također je u središtu etičke rasprave o globalnom siromaštvu, posebno prilikom razmatranja o provedbi programa za smanjenje siromaštva. Nametanje vanjskih vrijednosti ili rješenja, a bez uzimanja u obzir lokalne običaje, ne može dati zadovoljavajuće rezultate, posebno ne na dugi rok ili trajno. Zbog toga je potrebno najprije upoznati specifičnosti svake lokalne zajednice kojoj se pruža vanjska pomoć. Najčešći problemi koji se javljaju kada vanjski ljudi pokušavaju implementirati različite oblike pomoći u određenim lokalnim sredinama su nedostatak kulturne kompetencije i etnocentrizam. Outsajderi koji ne razumiju ili ne poznaju dovoljno lokalne vrijednosti i društvenu dinamiku, mogu biti pristrani i vjerovati kako je njihova vlastita kultura superiorna i kako je njihov način rješavanja problema bolji ili jedino moguć. Takav arogantan pristup može izazvati napetost i otpor, naročito ako bi predložena rješenja bila teško razumljiva, nekompatibilna ili čak uvredljiva za zajednicu. Poseban se problem javlja kad se ignorira znanje ili iskustvo lokalne zajednice pa se domaći ljudi uopće ne uključuju u projekte. Osim mogućeg otpora i odbijanja predloženih rješenja prilikom implementacije nametnutog rješenja, još je veći problem njegovo dugotrajno održavanje. U slučajevima kad outsajderi nemaju odgovornost prema zajednici, a lokalni predstavnici nisu uključeni u projekt, raste rizik od lošeg upravljanja, korupcije i zlorabe resursa, što može dodatno narušiti povjerenje i spriječiti razvojne napore. Problem u komunikaciji može biti i jednostavan problem nepoznavanja jezika lokalne zajednice, pa vanjski eksperti, možda i nehotice, nameću rješenja koja potkopavaju tradicionalne moralne sustave, pa i samo gospodarstvo lokalne zajednice. Uloga i odgovornost različitih aktera vrlo je važna u rješavanju problema globalnog siromaštva pa se etičke rasprave često usredotočuju na to tko bi trebao snositi glavnu odgovornost za smanjenje siromaštva: jesu li to pojedinci, nacionalne vlade, korporacije ili su to brojne organizacije civilnog društva. Bez obzira na

⁵² Peterdy, K. (2023): ESG (Environmental, Social, & Governance), <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/esg/esg-environmental-social-governance/>, (10.11.2023.)

važnost pojedinaca i njihov doprinos, nezaobilaznu ulogu u rješavanju problema globalnog siromaštva imaju nevladine organizacije, velike korporacije, međunarodne organizacije, ali i vlade razvijenih i slabije razvijenih država. Razvijene države trebaju pružati pomoć, a vlade zemalja primatelja pomoći odgovorne su za pravednu distribuciju, razumnu uporabu resursa i za stvaranje trajnih uvjeta u kojima je moguće prevladati siromaštvo. Naglasak je na odgovornosti i transparentnosti kako bi se osiguralo učinkovito korištenje resursa i stizanje pomoći do željenih korisnika. Transparentnost je bitna u svim fazama od prikupljanja pomoći, preko njezine raspodjele do izvješćivanja o izvršenim projektima. To nije važno samo zbog nadzora kako se koristi prikupljena pomoć, nego i kao poticaj da se stvara društvena klima za trajno pomaganje i koliko god je moguće dugoročno rješavanje problema. Pružanje pomoći siromašnima nije ad-hoc prikupljanje milodara, već je to odlučnost trajnog djelovanja. Etička načela usmjerena su na osnaživanje pojedinaca i zajednica da se trajno izdignu iz siromaštva, a ne da se oslanjaju na primanje milostinje. Time se izgrađuju ljudsko dostojanstvo i samoodređenje pojedinaca koji teže osamostaljivanju i preuzimanju odgovornosti za svoj boljitak, boljitak svoje obitelji, ali i čitave zajednice. Hitna pomoć potrebna je pojedincima i zajednicama koji su u trajnoj nuždi ili su zahvaćeni posljedicama neke prirodne ili socijalne katastrofe. Bez obzira koliko su važni brzina i količina pomoći u trenucima potrebe, još je važnije, i etički prihvatljivije, ako se razmišlja o mjerama i postupcima za rješavanje temeljnih uzroka siromaštva.

Etika globalnog siromaštva složeno je filozofsko područje istraživanja koje uključuje sintezu etičkih teorija i praktičnih razmatranja. Ona daje informacije za donošenje političkih odluka, usklađuje napore u pružanju međunarodne pomoći i usmjerava pojedinačne akcije za smanjenje siromaštva i poboljšanje dobrobiti ljudi diljem svijeta. Budući da različiti pojedinci i organizacije mogu imati različite prioritete u prikupljanju i pružanju pomoći, mogući su i različiti pristupi u rješavanju globalnog siromaštva. Singerovo etičko gledište o globalnom siromaštvu može se sintetizirati na načelu jednakog interesa. Sukladno ovom načelu, interesima i dobrobiti svih pojedinaca, bez obzira na njihovu lokaciju, treba posvetiti jednaku moralnu pažnju. Singer se protivi pružanju pomoći samo onima koji žive u našoj neposrednoj blizini ili su na neki način povezani s nama. Po njegovu moralnom shvaćanju, pomoć se mora pružiti svima onima koji su u potrebi, bez obzira na to jesu li nam poznati i bliski ili žive u dalekim zemljama. S druge strane, prema načelu žrtve da bi se pomoglo onima koji žive u ekstremnom siromaštvu, ponekad su potrebne značajne žrtve i odricanja. U skladu s time, Singer tvrdi da bi pojedinci trebali biti spremni na te žrtve i predlaže da se trajno donira značajan dio vlastitog

prihoda. Pri tome je posebno važno da se donacije upute provjereno učinkovitim dobrotvornim organizacijama koje se bave problemima povezanim sa siromaštvom. Budući da Singer trajno promiče koncept "učinkovitog altruizma" i jedan je od njegovih utemeljitelja, ova teorija ne može se zanemariti prilikom razmatranja rješenja za globalno siromaštvo. Učinkoviti altruizam uključuje korištenje dokaza i razuma kako bi se odredilo na koji način se može povećati pozitivan učinak nečijih dobrotvornih nastojanja. Zbog toga Singer potiče ljude da podupiru one organizacije koje mogu postići najveće dobro uz određena sredstva. Ako je moguće spriječiti da se nešto loše dogodi (naprimjer, smrt ili patnja osobe zbog ekstremnog siromaštva), bez žrtvovanja bilo čega moralno značajnog, imamo, po Singerovu shvaćanju, moralnu dužnost to i učiniti. Za njega je globalno siromaštvo stanje nastanka značajne štete te su moralni pojedinci dužni intervenirati, trpeći pritom relativno skromne žrtve.

Singer je jasno i nedvosmisleno formulirao svoje etičke stavove o globalnom siromaštvu, prepoznao je u tome trajnu štetu za mnoge pojedince i zajednice te se uključio u praktične aktivnosti na svladavanju tog problema. Njegove ideje o globalnom siromaštvu izazvale su značajnu raspravu u društvenim i humanističkim znanostima, naročito u poljima etike, filozofije i međunarodnog razvoja. Neki se slažu s njegovim načelima i zagovaraju povećanje globalnog davanja i preraspodjelu resursa, dok su drugi izrazili prigovore i zabrinutost zbog izvedivosti njegovih prijedloga. Posebno je problematična uloga političkih organizacija i država u rješavanju problema siromaštva. O globalnom siromaštvu u etici postoje različiti moralni okviri i pristupi pa je tako ovo složeno pitanje trajno otvoreno novim istraživanjima i novim pokušajima pronalaženja praktičnog rješenja.

3. PROBLEM SIROMAŠTVA U FOKUSU PETERA SINGERA

Singer je svoju filozofiju gradio na utilitarističkim postavkama etičkog promišljanja, a temeljne je postulate svojih istraživanja ugradio u različita područja među kojima se posebno ističe pitanje siromaštva. Upravo je siromaštvo glavni predmet promatranja i raščlanjivanja u ovom radu. Uz etička načela koja su vodila Singera i njegovo stvaranje od 70-ih godina dvadesetog stoljeća sve do sada, veliki utjecaj na njega i njegov rad naročito su imali: Jeremy Bentham, John Stuart Mill, Charles Darwin, Karl Marx, Henry Sidgwick, R. M. Hare i mnogi drugi.

3.1. Pojava *novog siromaštva* i suvremeno društvo

Od druge polovice dvadesetog stoljeća pa sve do danas siromaštvo se ponovno mijenja pa sada možemo govoriti i o takozvanom *novom siromaštvu*. Različiti autori i organizacije različito su pristupili definiranju tog pojma. Prema izvještaju Svjetske banke, novo siromaštvo vezano je uz posljedice krize uzrokovano pandemijom COVID-19, uslijed čega je ekstremno siromaštvo u Africi poraslo za oko 3%⁵³. Prema izvješću UNDP-a, utjecaj globalne krize hrane, goriva i financija na globalno siromaštvo bio je *drastično brži* od šoka pandemije COVID-19. Analiza 159 zemalja u razvoju na globalnoj razini pokazala je da skokovi cijena ključnih roba već imaju neposredan i razoran učinak na najsiromašnija kućanstva. Prema izvještaju UNDP-a, žarišne točke pojavile su se u regiji Kaspijskog mora i podsaharskoj Africi, osobito u regiji Sahel. Novo siromaštvo se, osim uz krizu izazvanu pandemijom, veže i uz novonastali rat u Ukrajini, dugogodišnji rat u Siriji te potrese u Turskoj i Siriji. Takve pojave neminovno za sobom povlače izbjeglički val ljudi koji su preko noći ostali bez temeljnih uvjeta za normalan život, čime i odnos prema novim siromašnima dobiva drugačiju dimenziju.

Prema Šućuru, *ново siromaštvo* doživljavalo je brojne transformacije⁵⁴. Ta se sintagma nekada koristila s namjerom označavanja problema širenja siromaštva među onim slojevima koji su se s tim problemom rijetko suočavali, poput srednjeg sloja ili nekih slojeva radništva koji su se zbog dinamičnih procesa i promjena u gospodarstvu naglo morali suočiti s problemom nezaposlenosti. Zbog promjene u načinu proizvodnje koje se u posljednjim desetljećima

⁵³ *** (2022): West Africa: Extreme poverty rises nearly 3 per cent due to COVID-19, <https://news.un.org/en/story/2022/01/1110192>, (23.07.2023.)

⁵⁴ Šućur, Z. (2014): Stari i novi siromasi u hrvatskom društvu: empirijski uvid, *Bogoslovska smotra*, broj 84, 582-586

preorijentiralo na uslužnu ekonomiju u odnosu na nekadašnju prevlast industrijske ekonomije, kao posljedica se javilo povećanje nedovoljno kvalificiranih radnika za novonastale uvjete na tržištu rada. Moderan način života promijenio je i izgled obitelji. Povećala su se samačka kućanstva i jednoroditeljske obitelji koje su puno ranjivije u razdobljima visoke nezaposlenosti. Neki autori govore i o visokoj razini siromaštva među mladima u Europi koja se može objasniti njihovom većom participacijom u visokom obrazovanju te visokom nezaposlenošću, posebice onih mladih koji prvi put ulaze na tržište rada.⁵⁵ Iz navedenih činjenica očito je da novo siromaštvo nije prostorno smješteno na područja zemalja u razvoju s niskim gospodarskim rastom, već se javlja i u razvijenim dijelovima svijeta poput Europe i SAD-a. Tako je urbano siromaštvo u SAD-u najizraženije među etničkim manjinama. Među razlozima se najčešće spominju nedostatak dobrih poslova i nedostatak dobrog obrazovanja. Indirektno, to je povezano s prijelazom iz industrijske u postindustrijsku ekonomiju, ali i s globalnom gospodarskom krizom Velike recesije iz 2009. godine. Ta je kriza dovela razinu siromaštva u SAD-u na onu iz 60-ih godina dvadesetog stoljeća.⁵⁶ Do 2020. godine siromaštvo se zbog povećanog gospodarskog rasta u SAD-u ipak smanjilo, ali je onda ponovno eskaliralo nakon 2020. godine uslijed pandemije koronavirusom. Zbog toga su ekonomski učinci pandemije COVIDOM-19 i iscrpljenost sredstava u siromaštvo ponovno odvucli oko osam milijuna ljudi.⁵⁷

Na Zapadu je općenito trend u raspodjeli dohotka takav da se produbljuju razlike između donjih i gornjih društvenih slojeva, što sve više generira nove pojave poput porasta socijalne i političke izolacije, pooštravanja uvjeta za dobivanje socijalne pomoći, a velika dohodovna distanca povećava socijalnu distancu. Ovdje je novo siromaštvo slično konceptu socijalne isključenosti, koji je u Europi devedesetih godina postao središnji pojam, nešto dominantniji od pojma novog siromaštva.⁵⁸ Siromaštvo se počinje promatrati kao nepoželjna pojava, odnosno bolesno tkivo društva tek s nastankom klasnih društava. Za razumijevanje raspodjele bogatstva potrebno je na samom početku znati tko se u društvu smatra bogatim, a tko siromašnim. Svaka zemlja na

⁵⁵ Aassve, A., Iacovou, M., Mencarini, L. (2006): Youth poverty and transition to adulthood in Europe, *Demographic Research*, broj 15, 21–50

⁵⁶ Yen, H. and Sidoti, L. (2010): U.S. poverty on track to post record gain in 2009., <https://www.washingtontimes.com/news/2010/sep/11/us-poverty-track-post-record-gain-2009/>, (11.3.2023.)

⁵⁷ De Parle, J. (2021): 8 Million Have Slipped Into Poverty Since May as Federal Aid Has Dried Up, <https://www.nytimes.com/2020/10/15/us/politics/federal-aid-poverty-levels.html>, (11.3.2023.)

⁵⁸ Abrahamson, P. (1995): Social Exclusion in Europe: Old Wine in New Bottles?, *Družboslovne razprave*, broj 19-20, 119-136

svoj način definira kriterije kojima se jasnije utvrđuje nejednakost. U prošlosti je fokus bogatstva bio usmjeren na apsolutističku ili diktatorsku vlast jedne osobe, najčešće kralja ili diktatora. On je, uz pomoć svoje moći ili ugleda, upravljao zajednicom i svim sferama društveno-političkog života u kojem je briga za siromašne članove društva bila minimalna, a kada je i postojala, ovisila je o izravnoj volji vladara. Razvojem ekonomije kao znanosti, njezin otac, Adam Smith, smatrao je kako je bogatstvo naroda utemeljeno na *laissez-faire* doktrini, odnosno stavu da se država ne bi smjela uplitati u tržišne odnose ponude i potražnje, jer će ono biti vođeno samoregulirajućim instrumentom, odnosno takozvanom *nevidljivom rukom*. Svoju ideju detaljno je opisao u poznatom djelu *Bogatstvo naroda* iz 1776. godine.

U razvijenim zemljama svijeta najčešći indikatori koji se koriste kod mjerenja siromaštva su apsolutno siromaštvo, relativno siromaštvo, subjektivno siromaštvo i socijalna deprivacija.⁵⁹ Jedan od sintetičkih pokazatelja kvalitete života, kojim se također može mjeriti stupanj siromaštva jest godina života prilagođena kvaliteti *The quality-adjusted life year (QALY)*. To je generička mjera opterećenja bolešću, uključujući i kvalitetu i kvantitetu proživljenog života. Koristi se u ekonomskoj procjeni za procjenu vrijednosti medicinskih intervencija. Jedan QALY jednak je jednoj godini savršenog zdravlja, a numerički pokazatelji QALY rezultata kreću se od 1 do 0. Tako naprimjer William MacAskill, obrazlažući potrebu procjene učinkovitosti ulaganja u one dobrotvorne organizacije koje su najučinkovitije u nastojanju da se ljudi oslobode patnje, koristi QALY pokazatelj za mjerenje djelotvornih i učinkovitih dobrotvornih organizacija⁶⁰.

3.2. Prikaz istraživanja o apsolutnom i relativnom siromaštvu

Siromaštvo je složen društveni i gospodarski pojam koji se odnosi na stanje u kojem pojedinci ili zajednice nemaju dovoljno financijskih sredstava za zadovoljenje osnovnih ljudskih potreba za minimalni životni standard. Premda je nemoguće jedinstveno definirati „osnovne potrebe“ za sve pojedince i sve ljudske zajednice, obično taj konstrukt uključuje pristup čistoj vodi, hrani, skloništu, obrazovanju i zdravstvenoj skrbi. Siromaštvo nije samo nedostatak prihoda; osim nedostatnih materijalnih resursa ono uključuje društvene, ekonomske i političke čimbenike koji pridonose nemogućnosti osobe da u potpunosti sudjeluje u društvu. Proučavanjem materijalnih

⁵⁹ Niemietz, K. (2011): A new understanding of poverty: Poverty measurement and policy implications, The Institute of Economic, London, 40., <https://iea.org.uk/publications/research/a-new-understanding-of-poverty>, (07.12.2023.)

⁶⁰ MacAskill, W. (2016): Doing Good Better: Effective Altruism and a Radical New Way to Make a Difference, Guardian Faber Publishing

aspekata siromaštva bave se statističke i ekonomske analize, a proučavanjem socijalnih čimbenika bave se filozofija, etika, sociologija i druge grane humanističkih znanosti. U ovom odjeljku prikazat će se rezultati nekih istraživanja o problemima siromaštva. Koristit će se sekundarni podaci do kojih su došli odabrani istraživači, kao i rezultati praćenja siromaštva uglednih svjetskih organizacija. Među istraživačima odabrani su Firat Akova, koji je prikazao empirijsko istraživanje ekstremnog siromaštva u svojoj doktorskoj disertaciji⁶¹ i skupina istraživača koji su istraživali je li sramota zajednički nazivnik siromaštva u različitim globalnim perspektivama⁶². Usporedba ovih istraživanja omogućit će uvid u različita razmatranja siromaštva kao globalne pojave u suvremenom svijetu. Istovremeno, podaci utjecajnih organizacija koje redovito prate probleme siromaštva i uključene su pokušaje njegova rješavanja, pokazat će koliko je problem siromaštva slojevit, kako po uzrocima nastanka, tako i po mogućnostima njegova prevladavanja. Problemima siromaštva bave se Ujedinjeni narodi i njihove specijalizirane organizacije: Međunarodna organizacija rada (*International Labor Organization-ILO*), Svjetska banka, Europsko vijeće i mnogi drugi. Siromaštvo se često promatra različito u odnosu na način života u neposrednom okružju, a može se promatrati prema mjestu prebivanja članova neke zajednice. Samim time, siromaštvo se različito doživljava u urbanim i ruralnim područjima. Urbano siromaštvo može uključivati probleme poput neadekvatnog stanovanja, nezaposlenosti i ograničenog pristupa obrazovanju i zdravstvenoj skrbi, a ruralno siromaštvo mogu karakterizirati izazovi kao što su nedostatak poljoprivrednih resursa, infrastrukture i prilika za zapošljavanje. U odnosu na trajanje, siromaštvo može biti trajno, kronično ili privremeno. Strukturno siromaštvo ukorijenjeno je u širim ekonomskim i društvenim strukturama, uključujući sustavne nejednakosti, diskriminaciju i politike koje tijekom vremena samo produžavaju siromaštvo.

Svjetska banka ističe kako je predana trajnoj borbi protiv siromaštva u svim njegovim dimenzijama. Prikuplja i koristi najnovije podatke, dokaze i analize kako bi pomogla zemljama u razvoju i pritom potiče njihovu lokalnu politiku za poboljšanje života ljudi s fokusom na najsiromašnije i najugroženije. Procjena ove ugledne institucije govori da danas gotovo 700 milijuna ljudi diljem svijeta živi u ekstremnom siromaštvu, a to znači da preživljavaju s manje

⁶¹ Akova, F. (2021): *Effective Altruism and Extreme Poverty*, https://www.academia.edu/45455007/Effective_Altruism_and_Extreme_Poverty, (05.12.2023.)

⁶² Walker, R. et al. (2013): *Poverty in Global Perspective: Is Shame a Common Denominator?*, *Journal of Social Policy*, 42, 2, 215-233, Cambridge University Press

od 2,15 \$ dnevno, što je trenutačno granica ekstremnog siromaštva⁶³. Nešto više od polovice ljudi živi u ekstremnom siromaštvu na području podsaharske Afrike. Nakon nekoliko desetljeća uspješnih napora koji su doveli do kontinuiranog smanjenja globalnog siromaštva, razdoblje značajnih kriza i šokova u razdoblju 2020. – 2023. godine rezultiralo je izgubljenim napretkom i pogoršanjem stanja. Do najvećeg povećanja siromaštva, tijekom ovog razdoblja, došlo je u zemljama s najnižim dohotkom koje se još uvijek nisu oporavile i ne uspijevaju smanjiti jaz.

Na sredini teškog puta prema ostvarivanju ciljeva održivog razvoja, koje su postavili Ujedinjeni narodi⁶⁴, svijet je skrenuo s tog puta toliko da, uz trenutne stope napretka, globalne ciljeve iskorjenjivanja ekstremnog siromaštva neće biti moguće ispuniti do 2030. godine. Stručnjaci Svjetske banke procjenjuju da će se do ciljne godine barem još 600 milijuna ljudi i dalje boriti s ekstremnim siromaštvom. Ekstremno siromaštvo koncentrirano je na mjestima gdje će ga biti najteže iskorijeniti, a to su dijelovi podsaharske Afrike, područja zahvaćena ratnim sukobima i ruralna područja na svim kontinentima. Polovica svjetske populacije, koja danas živi s manje od 6,85 \$ dnevno (mjera koja se koristi za zemlje s višim srednjim dohotkom), također ima slabe izgleda da se udalji iz zone siromaštva. Djeca, nažalost, imaju statistički dvostruko veću vjerojatnost da će živjeti u ekstremnom siromaštvu nego odrasli. Danas djeca čine više od polovice onih koji žive u ekstremnom siromaštvu premda je njihov udjel u ukupnoj populaciji samo oko 31 posto.

3.2.1. Istraživanje ekstremnog siromaštva – izvori siromaštva

Siromaštvo proizlazi iz kombinacije društvenih, ekonomskih, političkih i okolišnih čimbenika, a njegovi su izvori brojni i složeni. Razumijevanje porijekla siromaštva nužno je za njegovo razumijevanje i lakše prevladavanje, a zahtijeva ispitivanje povijesnih, strukturalnih i

⁶³ Postoji shvaćanje da se taj fiksni ekonomski prag, ispod kojeg se smatra da pojedinci ili obitelji žive u ekstremnom siromaštvu, naziva apsolutno siromaštvo, a pojam relativnog siromaštva je komparativni koncept, gdje se pojedinci ili obitelji smatraju siromašnima u usporedbi sa širim društvom ili zajednicom u kojoj žive. Budući da se za procjenu relativnog siromaštva uzima u obzir životni standard u određenom društvu, novčani iznos kvantifikacije može varirati u različitim zemljama ili regijama. Vidi detaljnije: *** (2023): Overview, <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>, (27.12.2023.)

⁶⁴ Organizacija Ujedinjenih naroda prihvatila je 2000. godine, ususret novom mileniju, tzv. Milenijsku rezoluciju kojom je definirano 17 globalnih ciljeva za održivi razvoj. Svi su ciljevi cjeloviti i nedjeljivi, temelje se na načelima očuvanja partnerstva i mira, a obuhvaćaju tri osnovne dimenzije održivog razvoja: društvo, prirodni okoliš i gospodarstvo. Tom su rezolucijom države članice istaknule zajedničku odgovornost prema svijetu u cjelini, ne samo prema vlastitim narodima. Posebice je naglašena i prihvaćena odgovornost prema ugroženima i djeci kojoj pripada budućnost.

sistemskih pitanja koja pridonose održavanju siromaštva. Povijesni čimbenici, poput kolonizacije, ratova i iskorištavanja prirodnih bogatstava, imali su trajne negativne učinke na gospodarske i društvene strukture mnogih država i lokalnih zajednica. Nasljeđe povijesnih nepravdi može pridonijeti trajnom siromaštvu u čitavim regijama. Ekonomski sustavi, vrlo često uspostavljeni kolonijalnim osvajanjima, ratovima i nasilnom uzurpacijom prirodnih bogatstava koji održavaju nejednakost, značajno doprinose izvorima siromaštva. Nejednaka raspodjela resursa, ograničen pristup prirodnim resursima, razlike u dohotku i bogatstvu mogu stvoriti i produžiti siromaštvo. Politička nestabilnost, korupcija i neučinkovito upravljanje nastavljaju s održavanjem nepravednih odnosa koji su doveli do siromaštva. Nedostatak političke volje za rješavanjem takvih društvenih i ekonomskih odnosa, može spriječiti provedbu politika i programa usmjerenih na smanjenje siromaštva. Društvena diskriminacija, temeljena na biološko-socijalnim čimbenicima poput spola, rase, etničke pripadnosti i kaste, može pridonijeti podrijetlu i razvoju siromaštva. Marginalizirane društvene skupine mogu se suočiti s preprekama u pristupu obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenoj skrbi i drugim mogućnostima, što njihove pripadnike uvodi u spiralu siromaštva. Problemi okoliša, kao što su prirodne katastrofe, klimatske promjene i iscrpljivanje ograničenih resursa, mogu imati značajan utjecaj na egzistencijalne uvjete u zajednicama, posebno u onima koje ovise o poljoprivredi i ograničenim prirodnim resursima. Nedostatak pristupa kvalitetnom obrazovanju može zarobiti pojedince u krugu siromaštva jer ljudi bez obrazovanja imaju manje prilika za zapošljavanje i vjerojatnije je da će ostati na slabo plaćenim i nesigurnim poslovima. Loše zdravlje, nedostatak pristupa zdravstvenoj skrbi i visoki troškovi liječenja značajno pridonose siromaštvu. Bolesti mogu spriječiti pojedince da rade, a troškovi liječenja mogu gurnuti obitelji u još veće siromaštvo. Opći gospodarski trendovi, trgovinske politike i međunarodne gospodarske strukture mogu utjecati na ekonomsku dobrobit zemalja i lokalnih zajednica ili regija. Nejednaki uvjeti trgovine i ekonomskog iskorištavanja mogu pridonijeti siromaštvu u određenim regijama. Siromaštvo često ima cikličku prirodu, gdje se pojedinci rođeni u siromašnim okolnostima suočavaju sa značajnim izazovima u prekidanju ciklusa oporavka. Ograničen pristup prilikama za ekonomski napredak može ovjekovječiti siromaštvo tijekom generacija. Prema jednoj klasifikaciji, izvori siromaštva mogu biti: nejednakost, sukobi, glad, pothranjenost i zaostajanje u rastu, loši zdravstveni sustavi – posebno za majke i djecu, slab (ili nikakav) pristup čistoj vodi, sanitarnim uvjetima i higijeni, klimatske promjene, nedostatak obrazovanja, loši javni radovi i infrastruktura, globalne zdravstvene krize uključujući epidemije

i pandemije, nedostatak sustava socijalne potpore i nedostatak osobnih sigurnosnih mreža⁶⁵. U prikazu istraživanja Firata Akove navedeni su i analizirani čimbenici koji dovode do ekstremnog siromaštva.

3.2.1.1. Nezakoniti financijski tokovi

Nezakoniti financijski tokovi obuhvaćaju kretanje novca preko državnih granica koji je nezakonit u svom izvoru, npr. korupcija i krijumčarenje, prijenos; npr. utaja poreza ili upotreba; npr. financiranje terorizma. Nezakoniti financijski tokovi i financijski tokovi povezani s izbjegavanjem poreza mogu značajno utjecati na ekonomsku stabilnost zemlje i globalni financijski sustav. Čak i u velikim državama oni mogu iscrpiti devizne pričuve, narušiti tržišno natjecanje, napuhati cijene nekretninama, smanjiti porezne primitke i smanjiti državne prihode. Nezakoniti financijski tokovi preusmjeravaju resurse iz javne potrošnje, a isto tako mogu smanjiti kapital dostupan za privatna ulaganja. Oni potiču daljnje kriminalne aktivnosti, potkopavaju vladavinu prava, narušavaju povjerenje u javne institucije i ugrožavaju političku stabilnost zemlje. Mogu imati negativan utjecaj na šire gospodarstvo, prelijevati kapital u druga gospodarstva, produbiti nejednakosti, povećati socijalne tenzije i potpuno destabilizirati zemlju. Svaka država trebala bi primjenjivati međunarodne standarde u suzbijanju nezakonitih financijskih tokova i koristiti legalne institucije policije i pravosuđa, a brojne svjetske organizacije prate ovu pojavu, redovito izvješćuju, no sve to ne umanjuje veličinu i ozbiljnost problema⁶⁶. Novac koji se izvlači iz legalnih kanala proizvodnje i raspodjele dobara, umanjuje gospodarsku moć neke države, ali i standard najsiromašnijeg dijela stanovništva. Prema statističkim podacima iz nerazvijenih država, u desetogodišnjem razdoblju od 2004. do 2013. godine, veliki novčani iznosi završili su u nezakonitim tokovima: u Africi oko tisuću milijardi dolara, u Aziji oko tri tisuće milijardi dolara, a u europskim državama u razvoju to je iznosilo oko dvije tisuće milijardi dolara⁶⁷. Nezakoniti financijski tokovi usmjeravaju novac prema skupini malobrojnih pojedinaca koji ga koriste za odvijanje nezakonitih djelatnosti kojima će

⁶⁵ Klasifikacija se temelji na materijalima globalne zajednice koja radi na iskorenjivanju ekstremnog siromaštva pomoću održivih programa vođenih zajednicom. Vidi detaljnije: *** (2022): The top 11 causes of poverty around the world (concernusa.org).

⁶⁶ Organizacije koje redovito izvješćuju o nezakonitim financijskim tokovima jesu: Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond, OECD, UNCTAD, Global Financial Integrity, Transparency International i mnoge druge. Nevjerojatno je da organizirani međunarodni kriminal može djelovati usprkos tako jakom otporu legalnih institucija.

⁶⁷ O tome detaljnije: Kar, D. and Spanjers, J. (2015): Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004-2013, Global Financial Integrity

povećati osobno bogatstvo. Nemoguće je tvrditi da bi sav ilegalno usmjeren novac mogao biti utrošen za plemenite ciljeve smanjivanja siromaštva, ali ako se uzme u obzir opseg nezakonitih aktivnosti, u odnosu na potrebe aktivnosti koje bi trajno uklonile siromaštvo, nema nikakve dvojbe da bi preusmjereni nezakoniti financijski tokovi značajno ublažili ili sasvim uklonili siromaštvo.

3.2.1.2. Inozemni dug

Inozemni dug obuhvaća novac koji vlada, organizacija ili kućanstvo posuđuje od vlade ili privatnih zajmodavaca druge zemlje. Zemlje s niskim prihodima obično duguju novac zajedno s kamatnim stopama koje se naplaćuju u zemljama s visokim dohotkom, a njihovi su najveći vjerovnici druge države, međunarodne banke, Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka. Budući da siromašne zemlje, u redovitim rokovima, ne mogu otplatiti niti kamatu, a kamoli glavnica, one najčešće koriste tzv. reprogramiranje dugova⁶⁸ i time padaju u spiralu sve veće zaduženosti. Rasprava o inozemnom dugu i krajnjem siromaštvu osjetljivo je političko pitanje, a u literaturi se susreću različita mišljenja. Brojke, međutim, pokazuju da će rast inozemnog duga u zemljama s niskim i srednjim dohotkom, pogoršati ekstremno siromaštvo na globalnoj razini. Svjetska banka i njezine organizacije kao Međunarodni monetarni fond (*International Monetary Fund-IMF*) i Međunarodno udruženje za razvoj (*International Development Agency – IDA*) redovito obznanjuje statistiku o vanjskom dugu, a uz to rade s velikom mrežom globalnih, regionalnih i lokalnih partnera kako bi doprli do najsiromašnijih ljudi i postigli održive rezultate. Usred najvećeg porasta globalnih kamatnih stopa u četiri desetljeća, najnovije Izvješće o međunarodnom dugu Svjetske banke pokazuje da su zemlje u razvoju potrošile su rekordnih 443,5 milijardi dolara za servisiranje svog vanjskog javnog duga.⁶⁹ Povećanje troškova, koje uključuje glavnica i kamate, preusmjerilo je oskudne resurse s kritičnih potreba kao što su zdravlje, obrazovanje i okoliš. Otplate duga porasle su za 5 posto u odnosu na prethodnu godinu za sve zemlje u razvoju. Samo 75 najsiromašnijih zemalja, koje ispunjavaju

⁶⁸ Reprogramiranje dugova znači da se ostatak duga, tj. glavnica i zaostala neplaćena kamata, obračunavaju kao novi kredit čime se smanjuje rata kredita, ali se produžava rok otplate. Problem inozemnog duga javlja se i zbog neodgovarajuće potrošnje posuđenih sredstava jer se ona ne koriste za pokretanje novih proizvodnih kapaciteta, koji bi u budućnosti generirali prihode za otplatu dugova. Umjesto toga, najveći dio sredstava odlazi potpuno netransparentno za izgradnju infrastrukture, koja ne stvara dohodak, a povećava troškove održavanja čime se stvaraju uvjeti za korupciju i enormno bogaćenje politički utjecajnih pojedinaca.

⁶⁹ Svjetska banka redovito prati stanje duga u pojedinim zemljama, a godišnja se izvješća o statistici objavljuju u publikaciji: World Bank (2023): International Debt Report, Washington, DC

uvjete za posuđivanje od Međunarodnog udruženja za razvoj, platilo je rekordnih 88,9 milijardi dolara za troškove servisiranja duga u 2022. godini. Tijekom prošlog desetljeća plaćanje kamata tih zemalja učeterostručilo se, a očekivanja pokazuju da će ukupni troškovi servisiranja dugova za 24 najsiromašnije zemlje narasti u 2023. i 2024. godini za čak 39 posto. Podaci pokazuju da se više zadužuju zemlje s autokratskim režimima u kojima je potrošnja prikupljenih sredstava izvan svake javne kontrole, što znači da se tim zemljama spirala siromaštva povećava na štetu sve većeg dijela populacije.

3.2.1.3. Ratna i vojna potrošnja

Ratna razaranja, bilo kad i na bilo kojem mjestu u povijesti, uvijek su bila praćena bolestima, gladi i povećanjem siromaštva. Dok postoje ratovi, glad i bolesti, siromaštvo će se generirati iznova, čak i tamo gdje su postojali životni uvjeti po najvišim standardima. Primjeri novijeg doba, poput Bejruta, Gaze i razorenih ukrajinskih gradova, pokazuju da se infrastruktura može uništiti doslovno preko noći, a stanovništvo na ratnom području započinje borbu za preživljavanjem s vrlo slabim izgledima za konačan uspjeh. Budući da su ratovi redoviti pratitelji ljudskih zajednica, izgleda kao da uopće ne postoji civilizacijski napredak u tom pogledu. Trendovi vojnih izdataka, prema podacima Stockholmskog međunarodnog instituta za istraživanje mira (*Stockholm International Peace Research Institute – SIPRI*), pokazuju da je svjetska potrošnja na vojnu industriju u 2022. godini porasla osmu godinu za redom. Godišnji porast od 3,7 posto omogućio je postizanje rekordne potrošnje od 2,240 milijardi dolara. Povećanje izdataka za vojnu industriju posljedica je profitne logike i cikličke povezanosti koja započinje povećanjem državnih izdataka za vojnu industriju i prelijeva se u profite proizvođača koji opskrbljuju vojsku i njezine institucije. Povećanjem profita vojna industrija dobiva na ekonomskoj moći i povećava svoju pregovaračku snagu u političkim pregovorima te se ukorjenjuje u svim društvenim strukturama. Time se u društvu stvara osjećaj kako je vojna industrija previše utjecajna da bi se mogla smanjivati, zbog prijetnje od zatvaranja pogona i povećanja broja zaposlenih. Osim toga, uvijek se pronalaze primjeri iz kojih je vidljivo kako vojna industrija svojim pronalascima omogućuje i porast kvalitete civilnog sektora. Da se izbjegnu moguće krizne posljedice, uz sve jače lobiranje korporativnog vojnog sektora, ulaganja u vojnu industriju opet se povećavaju u sljedećem ciklusu. Povećanje svjetske vojne potrošnje u 2022. godini uvelike je posljedica triju čimbenika: ruske invazije i rata u Ukrajini, posljedičnog povećanja vojne potrošnje u zemljama srednje i zapadne Europe te povećanja

potrošnje velikih sila u Aziji – Kine, Indije i Japana.⁷⁰ Kod ratne i vojne potrošnje uopće se ne radi o tome da bi supstitucija ulaganja umjesto u vojnu industriju u projekte za smanjivanje siromaštva, omogućila svladavanje globalnog zla, nego se mora prihvatiti i necivilizacijska činjenica da rat uništava resurse potrebne za normalan život i neposredno povećava broj ljudi koji stradavaju u siromaštvu, bolestima i gladi.

3.2.1.4. Zakoni o nasljeđivanju

Privatno vlasništvo, kao stečevina svih političkih i društvenih sustava u ljudskoj povijesti, osim u komunizmu, temeljna je sastavnica na kojoj počiva pravo raspolaganja bilo kakvom imovinom. Ako je stjecanje imovine imanentno ljudskom biću, logično je da se nastoji osigurati pravo raspolaganja tom imovinom bliskim srodnicima i budućoj generaciji. Zakoni o nasljeđivanju upravo to omogućuju. Oni reguliraju odnose u prijenosu vlasništva između pokojnika i njegove najbliže rodbine. Siromašni, koji nemaju imovinu, ne mogu predati ništa u nasljeđe svojim potomcima. Problem nastaje kad se formira sloj ekstremno bogatih ljudi, bez obzira na koji su način stekli imovinu. Čak i ako se pretpostavi da je stjecanje bogatstva bilo zakonito i moralno (što je, na temelju poznatih činjenica iz povijesti, teško pretpostaviti), izuzetno bogati ljudi izdvajaju se iz društva načinom života i pogodnostima koje koriste. Njihova djeca dobivaju najbolje školovanje, oni imaju najbolju zdravstvenu zaštitu, postupno postaju relativno zatvorena skupina u koju autsajderi teško prodiru.⁷¹ Uzme li se u obzir da danas desetak posto najbogatijih ljudi u svijetu, bez obzira kako su geografski raspoređeni, raspolaže s više od 80 posto svjetskog bogatstva, jasno je da nasljeđivanje njihove imovine neće povećati broj ljudi u toj elitnoj skupini, nego će dovesti do još veće koncentracije bogatstva u rukama manjeg broja pojedinaca. To znači da, što je vrijednost imovine koja ide u nasljeđivanje veća od imovine koja se troši za proizvodnju i reprodukciju, 80 posto populacije potpuno je isključeno iz njezine raspodjele. Također, broj onih koji žive u siromaštvu povećat će se, sukladno općem porastu populacije, a to znači da će veći dio novorođenih biti osuđen da sudjeluje u raspodjeli sve manjeg dijela bogatstva. Budući da su privatno vlasništvo i nasljeđivanje neraskidivo povezani, zakoni o nasljeđivanju ugrađeni su u sustav generiranja sve većeg broja siromašnih. Kad bi se nasljeđivanje oporezovalo kao svaka druga zarađena

⁷⁰ Tian, N. et al. (2023): Developments in Military Expenditure and the Effects of the War in Ukraine, *Defence and Peace Economics*, 34:5, 547-562

⁷¹ Lundberg, F. (1968): *Bogati i najbogatiji*, I. dio, Globus, Zagreb, 289

imovina, države bi od najbogatijih preuzele značajan dio njihova bogatstva pri čemu bi se otvorila dva temeljna problema. Prvi je jednoznačno regulirano oporezovanje u svim državama na svijetu, a drugi raspolaganje države stečenom imovinom i njezino usmjeravanje na trajno prevladavanje siromaštva u svijetu.

3.2.1.5. Kolonijalizam

Kolonijalizam se definira kao kontrola koju ostvaruje neka sila nad ovisnim područjem ili narodom. Javlja se kada jedan narod ili jedna država podjarmi drugi narod ili državu, osvajajući njihovo stanovništvo i teritorij te ih koristi isključivo za zadovoljavanje svojih parcijalnih interesa. Kolonijalna sila iskorištava podjarmljeno stanovništvo, često ljudima nameće vlastiti jezik i kulturne vrijednosti, a ujedno iskorištava njihov teritorij za vojnu prevlast ili za eksploataciju prirodnih bogatstava. Kolonijalizam nije novijeg datuma, ta je pojava imanentna ljudskom društvu od prapovijesti kad se izražavala postupnim, najčešće nasilnim širenjem jednog društva na susjedni teritorij i naseljavanjem svojih ljudi na novoosvojeno područje. Tehnološki razvoj u šesnaestom stoljeću, prije svega zbog pomorske plovidbe, drastično je promijenio kolonizaciju. Čim je postalo moguće povezivati udaljenije dijelove svijeta, moderni europski kolonijalni projekt počeo je premještati veliki broj ljudi preko oceana i održavati političku kontrolu usprkos geografskoj raspršenosti. Proces europskog naseljavanja, nasilnog oduzimanja posjeda i političke dominacije nad ostatkom svijeta, uključujući Ameriku, Australiju te dijelove Afrike i Azije, tipičan je oblik kolonijalizma. Legitimitet kolonijalizma bio je tema rasprave među francuskim, njemačkim i britanskim filozofima u osamnaestom i devetnaestom stoljeću. Prosvjetiteljski mislioci poput Kanta, Smitha i Diderota bili su kritični prema barbarstvu kolonijalizma i osporavali su ideju da Europljani imaju obvezu "civilizirati" ostatak svijeta. Kolonijalni sustav ropstva, krađe zemlje i feudalnog rada bio je suprotan načelima europske slobode i samouprave, ali je omogućio transfer ogromnih bogatstava iz kolonija u metropole. Doveo je do značajnog bogaćenja europskih kolonijalnih sila Španjolske, Engleske, Francuske, Portugala i Njemačke, ali i do enormnog bogaćenja pojedinaca u tim zemljama. Pljačka kulturnih dobara, koja je obogatila europske muzeje, još je uvijek otvoreno pitanje između nekadašnjih kolonija i metropola. Istovremeno, kolonijalizam je eksploatacijom prirodnih bogatstava devastirao zemlje u kojima je stanovništvo živjelo u bijedi, a siromaštvo još uvijek dominira na tim prostorima. Nekadašnja ideja transfera civilizacije danas se zamjenjuje idejom transfera demokracije, ali bez ozbiljnijeg i trajnijeg učinka na stanovništvo

najsiromašnijih dijelova svijeta. Posljedice kolonijalizma, nažalost, djeluju kao trajan čimbenik na stanje globalnog siromaštva.

3.2.1.6. Malarija i zanemarene tropske bolesti

Malarija je zarazna bolest crvenih krvnih stanica, uzrokovana parazitima iz roda *Plasmodium* i na čovjeka se prenosi ubodom ženke zaraženog komarca iz roda *Anopheles*. Bolest se javlja u tropskim krajevima Afrike i Južne Amerike. Jugoistočna Azija, istočni Mediteran i zapadni Pacifik također su rizična područja za pojavu ove teške bolesti koja je u našim krajevima iskorijenjena i javlja se samo pojedinačno u slučajevima koji dolaze izvana. Procjenjuje se da je 2022. godine u svijetu bilo 249 milijuna slučajeva malarije od čega 608 tisuća smrtnih slučajeva u 85 izloženih zemalja. Afrička regija, po ocjeni Svjetske zdravstvene organizacije, nosi nesrazmjerno velik udjel u globalnom teretu malarije. Samo u 2022. godini ta je regija zabilježila 94% slučajeva malarije, što iznosi 233 milijuna oboljelih, s čak 95% tj. 580 tisuća umrlih. Djeca mlađa od 5 godina činila su oko 80% svih smrti od malarije u afričkoj regiji.⁷² S obzirom na ogromne brojke stradalih od ove opake bolesti, koja u razvijenim krajevima ne predstavlja više neposrednu opasnost, lako je zaključiti kako se podudaranje malarije s područjem siromaštva može dovesti u uzročno-posljedičnu vezu. Siromašni krajevi nemaju dovoljno sredstava da se bore s malarijom, a pomoć razvijenog dijela svijeta očigledno nije dovoljna jer se broj stradalih ne smanjuje u zadovoljavajućoj mjeri. Ako siromašni krajevi troše ograničene resurse protiv malarije, nije teško zaključiti da u tim krajevima nedostaje sredstava za obrazovanje, zapošljavanje i uspostavu dostojanstvenog života u tamošnjoj populaciji. Zato malarija pripada ostalim teškim čimbenicima koji generiraju siromaštvo.

Osim malarije, u tropskim krajevima postoje i druge opake bolesti, koje su gotovo zanemarene u očima razvijenog dijela svijeta, a neizostavno su simptomi ekstremnog siromaštva. Te su bolesti usporedive s malarijom po težini učinaka i po opsegu područja na kojem su raširene, najviše u Africi, Aziji i Južnoj Americi. One uključuju: buruli čir, Chagasovu bolest, denga groznicu, ehinokokozu, trematodijaze koje se prenose hranom, humanu afričku tripanosomiju (bolest spavanja), leishmanijazu, gubu, limfatičku filarijazu, različite duboke mikoze, bjesnoću, šugu, zmijski ugriz, trahom i brojne druge bolesti. Ove bolesti pogađaju stotine milijuna ljudi i ubijaju oko 170.000 ljudi godišnje, uništavaju obiteljske prihode i ekonomsku produktivnost

⁷² *** (2023): Malaria, World Health Organization, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/malaria>, (27.12.2023.)

najsiromašnijih stanovnika na ugroženim područjima⁷³. Rješenje za zanemarene tropske bolesti ulaganje je dostatnih sredstava koja se moraju prikupiti u razvijenim zemljama i vođenje ispravne javnozdravstvene politike u zemljama koje trpe zbog tih bolesti. Oba preduvjeta nije moguće ostvariti jer činjenica jest da ove zanemarene bolesti postoje i odnose ljudske živote, a samim time povećavaju broj ekstremno siromašnih ljudi u svijetu.

Istraživanje Firata Akove dalo je uvid u raznolikost i ozbiljnost uzroka koji dovode do ekstremnog ili apsolutnog siromaštva. Budući da se niti jedan problem ne može trajno riješiti samo uklanjanjem posljedica, nego je potrebno upoznati i ukloniti uzroke koji su do tog problema doveli, ovo je istraživanje ne samo uvid u izvore ekstremnog siromaštva nego je i dobra podloga za poduzimanje mjera kojima se to siromaštvo može ukloniti. Nemoguće je uopće zamisliti da se počnu poduzimati opsežne simultane mjere na svjetskoj razini za rješavanje svih uzroka, ali bi već i fokusiranje na samo jedan od navedenih izvora moglo dati parcijalne rezultate. Naprimjer, uklanjanje malarije i zanemarenih tropskih bolesti dovelo bi do značajnih poboljšanja u životu najsiromašnijih zajednica koje su izložene tim stradanjima, a na svjetskoj razini mogla bi se postići suglasnost za prikupljanje i distribuciju, uz adekvatan nadzor, potrebitih sredstava. Povijesno nasljeđe kolonijalizma zacijelo se ne bi moglo prevladati konsenzusom razvijenih država, ali bi ograničena vojna akcija Ujedinjenih naroda mogla ukloniti korumpirane diktature koje sprječavaju socijalni i gospodarski napredak u svojim zemljama. Bez obzira na to što izgleda kako bi se zakoni o nasljeđivanju i nezakoniti financijski tokovi mogli jednostavno riješiti administrativnim mjerama, nezamislivo je da bi se sve zemlje, a posebno pak najutjecajniji i najbogatiji pojedinci, odrekli financijske koristi koju im omogućuje postojeća legislativa. Ljudska je svijest o moralnim postupanjima daleko od toga da bi se pojedinci iz političko-financijske oligarhije uputili u takve reforme koje bi potpuno onemogućile pranje novca, a pogotovo se nasljeđivanje privatnog vlasništva ne bi moglo ograničiti. O vojnoj industriji i ratovima ne treba niti govoriti jer su ratovi imanentni ljudskom rodu tijekom čitave njegove povijesti, a vojna industrija najjači je korporativni sektor koji vlada uz pomoć financijsko-političke oligarhije.

⁷³ Vidi detaljnije: Akova, F. (2021): Effective Altruism and Extreme Poverty, https://www.academia.edu/45455007/Effective_Altruism_and_Extreme_Poverty, 244, (05.12.2023.)

3.2.2. Istraživanje relativnog siromaštva

Ako je apsolutno ili ekstremno siromaštvo nesumnjivo najveći civilizacijski problem na svjetskoj razini danas, ne bi trebalo ostaviti izvan žarišta promatranja ni tzv. relativno siromaštvo, premda ono po broju ugroženih pojedinaca, a naročito po intenzitetu stradanja ne izaziva toliko katastrofalne posljedice. Relativno siromaštvo definira se u odnosu na životni standard lokalne zajednice ili države, koji se u određenom vremenskom razdoblju ocjenjuje prihvatljivim. U novčanim mjerilima, već je ranije istaknuto, dnevni minimum ekstremnog siromaštva iznosi oko dva dolara, dok se za relativno siromaštvo uzima granica od približno sedam dolara dnevno. S promjenom percepcije minimalno prihvatljivoga životnoga standarda može se promijeniti i definicija siromaštva. Relativno su siromašni oni članovi društvene zajednice koji ne mogu postići zadovoljenje temeljnih životnih potreba u usporedbi s drugim članovima te zajednice. Ono što se nekad smatralo luksuzom, s vremenom može postati neizostavnim dijelom prihvatljivog životnoga standarda (broj kvadrata stambenog prostora po članu obitelji, topla voda, mobilni telefoni, strojevi za pranje rublja, televizori, automobili, hladnjaci, pristup srednjem i višem obrazovanju i sl.).

Robert Walker i suradnici započeli su svoje istraživanje siromaštva u globalnoj perspektivi pod pretpostavkom da siromaštvo nije samo materijalna deprivacija, već se manifestira i kao ograničenje socijalne i gospodarske mobilnosti, nedostatak moći i utjecaja te kao erozija socijalne kohezije, što zajedno može izazvati teške fizičke i mentalne poremećaje.⁷⁴ Ako je apsolutno siromaštvo pitanje života i smrti, relativno je siromaštvo pitanje socijalne inkluzije i dostojanstva svakog pojedinca. Naročito u sjevernoj Europi i u Americi siromaštvo se ocjenjuje kao znak osobnog neuspjeha jer se socijalna vrijednost pojedinca određuje materijalnim tj. novčanim vrijednostima. Istraživanje siromaštva u različitim kulturnim i gospodarskim uvjetima, u odnosu na osjećaj srama, stavilo je pred istraživače pojačane izazove, ne samo u logističkom nego i u konceptualnom pogledu. Oni su istražili odraslu i omladinsku, žensku i mušku populaciju u Kini, Indiji, Koreji, Norveškoj, Pakistanu i Ugandi. Nisu obuhvatili velik broj ispitanika, već su proveli ciljano kvalitativno istraživanje među osobama od kojih su očekivali objektivne i kompetentne odgovore na svoja pitanja. U početku su očekivali da bi važnost srama u tradicionalnim sredinama mogla biti manja jer se siromaštvo pripisivalo

⁷⁴ Walker, R. et al. (2013): Poverty in Global Perspective: Is Shame a Common Denominator?, *Journal of Social Policy*, 42, 2, Cambridge University Press, 215–233

sudbini ili natprirodnom biću, a nije se doživljavalo kao posljedica individualnih slabosti. Ipak, iz izvršenih analiza zaključeno je da je sram prepoznatljiv kao socijalna emocija sa sličnim psihološkim i fiziološkim manifestacijama u svakom društvu i da se, usprkos kulturnoj i vremenskoj raznolikosti koja ga okružuje u kontekstu siromaštva, općeprihvaćeno povezivao sa siromaštvom. U materijalnom pogledu, siromaštvo bezemljaša u Indiji, Pakistanu i Ugandi radikalno se razlikuje od siromaštva u urbanom Peking u ili u Britaniji, kao što se i položaj iračkog emigranta u prosperitetnom Oslu razlikuje od položaja etničkog Norvežana koji živi u siromašnom selu na sjeveru. Prema ovom istraživanju, siromaštvo nije samo nedostatak resursa potrebnih za usklađivanje potreba sa zajednicom, nego je i ograničenje sposobnosti pojedinaca da postignu stvari koje se od njih očekuju i koje oni sami očekuju od sebe. Upravo ovi socijalni aspekti srama, nedostatka inkluzije i propuštenog prosperiteta pokazuju kako siromaštvo ostavlja teške posljedice na pojedince, čak i onda kad im zdravlje ili život nisu neposredno ugroženi. Učinkoviti altruisti sigurno će se složiti da su donacije bolje iskorištene ako spašavaju ljudske živote, ali i briga o psihičkom zdravlju i osjećajima relativno siromašnih članova zajednice, također bi trebala postojati u razvijenim državama.

3.2.3. Usporedba istraživanja o apsolutnom i relativnom siromaštvu

Apsolutno siromaštvo definirano je u odnosu na fiksni, minimalni novčani iznos za koji se smatra da omogućuje životni standard ispod kojeg pojedincima ili obiteljima nedostaju osnovne životne potrebe, kao što su hrana, sklonište i odjeća. To je materijalni koncept jer se fokusira na opipljive i bitne resurse potrebne za preživljavanje. Drugim riječima, apsolutno siromaštvo mjeri je uskraćenosti osnovnih životnih potreba koja se temelji na objektivnom, financijski definiranom pragu preživljavanja.

Relativno siromaštvo koncept je koji razmatra ekonomski status pojedinca ili grupe u usporedbi s drugima u istom društvu, točnije utvrđuje se jaz između bogatih i siromašnih unutar specifičnog konteksta koji se također može novčano izraziti kao granica. Premda relativno siromaštvo ima značajne psihološke implikacije, budući da pojedinci mogu osjećati uskraćenost ili nejednakost, to nije isključivo psihološki koncept. Relativno siromaštvo također uključuje materijalne aspekte zato što pojedincima u relativnom siromaštvu mogu nedostajati resursi koji se smatraju standardnim unutar njihova društva.

Ukratko, apsolutno siromaštvo primarno je materijalni koncept usmjeren na zadovoljenje osnovnih potreba, dok relativno siromaštvo uključuje materijalne i socijalne aspekte, s obzirom

na ekonomske razlike unutar određene zajednice ili društva. To znači da su relativno siromašni u jednoj zajednici možda iznad praga siromaštva u drugoj, nešto siromašnjoj zajednici.

Prikazana istraživanja pokazuju dva lica siromaštva i nema nikakve sumnje da je ekstremno siromaštvo veće zlo od relativnog siromaštva, no to nikako ne dovodi do zaključka da bi se, naročito psihološki aspekti relativnog siromaštva, smjeli zanemariti u bilo kojoj zajednici. Harmonizacija životnog standarda u jednoj zajednici, a pogotovo između različitih zajednica, nije moguća uz postojeću raspodjelu dobara. Nekada je tzv. švedski model razvijene socijaldemokracije s visokim društvenim standardom izgledao poticajno za većinu zemalja u razvoju, ali brojne strukturne promjene u novije doba relativizirale su idealiziranu sliku skandinavskog društva.

3.3. Filantropija kao odgovor na iskorjenjivanje siromaštva

Usporedno s porastom problema siromaštva javlja se i razvija filantropija kao način ponašanja i kao pokušaj odgovora na pojavu tog problema. Sam pojam označava čovjekoljublje i opisuje dobroćudnost, ljubaznost, suosjećanje i ljubav prema drugim ljudima, a osoba koja prakticira čovjekoljublje naziva se čovjekoljub ili filantrop. Osnovni je stav filantropije vjerovanje u dobrotu čovjeka i prema tome se razvija ponašanje kojemu su poticaj humanitarne pobude. Zato se pojam filantropije koristi za označavanje djelatnosti u korist drugih ljudi, npr. dobrotvorni rad, donacije, osnivanje zaklada, i dr. U povijesti filozofije, stoičko načelo ljubavi prema ljudskomu biću ili filantropizam, oblik je prosvjetiteljstva koji se pojavio u Njemačkoj oko sredine XVIII. st. pod utjecajem J. J. Rousseaua. To je ujedno i odgojni postupak djece i prosvjećivanje puka koji se temelji na načelima ljudske jednakosti i bratstva. U razvijenim društvima filantropija je institucionalizirana aktivnost koju podupiru državne vlasti. Na razini Europske unije otvoren je poziv kreatorima politika u Europi da na jedinstvenom europskom tržištu rade za filantropiju. To uključuje veće prepoznavanje filantropije u europskom zakonodavstvu, ali i na nacionalnoj razini, potporu prekograničnoj filantropiji diljem EU-a kao i smanjivanje postojećih prepreka za filantropiju, a sve s ciljem da se poveća utjecaj privatnih sredstava donatora i zaklada za opće dobro. Institucionalna filantropija u Europi uključuje više od 147 000 donatora i zaklada s ukupnim godišnjim davanjem od gotovo 60 milijardi eura. Pored financiranja i ulaganja, ove organizacije objedinjuju jedinstvenu kombinaciju stručnog, temeljitog znanja i odličnih mreža dionika u područjima svojih aktivnosti koja se uz

odgovarajući okvir može u značajnoj mjeri iskoristiti⁷⁵. Istaknuta, iako nedovoljno istražena značajka novog doba globalnih nejednakosti jest porast važnosti poduzetničke filantropije i težnja za transformacijskim društvenim ciljevima filantropskim ulaganjem u projekte koje pokreću poduzetnička načela⁷⁶. Djelovanje Zaklade Billa i Melinde Gates u težnji za iskorjenjivanjem bolesti poput malarije i dječje paralize simbol je mnogo šireg društvenog pokreta superbogatih poduzetnika za borbu protiv siromaštva i drugih oblika nepravde koji prevladavaju u razvijenim i zemljama u razvoju⁷⁷. Tvrdnja da svi životi imaju jednaku vrijednost temelj je mnogih etičkih razmišljanja⁷⁸ i utjecajih istraživanja o međunarodnoj solidarnosti i društvenoj pravednosti⁷⁹. U ovom radu pojam filantropije detaljnije se obrađuje u sklopu proučavanja dobrotvornih organizacija. Potrebno je, međutim, uzeti u obzir različite uvjete u kojima se može naći pojedinac, spreman dati značajan dio svoje imovine u dobrotvorne svrhe. Pojam relativno neopravdanog opterećenja polazi od pretpostavke koja relativizira utilitaristički pristup davanju po kojem pojedinac ima obvezu izdvajanja u dobrotvorne svrhe, bez žrtvovanja ičeg moralno značajnog. U zamišljenoj špekulaciji da postoje trojica koji mogu donirati po jedan milijun, ispituje se porijeklo njihove imovine koju mogu žrtvovati bez ikakvog značajnog gubitka. Prvi je poduzetnik koji je obavljao društveno koristan posao i stekao veliko bogatstvo, drugi je poduzetnik koji je eksploatirao prirodna bogatstva na štetu lokalne zajednice i također stekao veliko bogatstvo, a treći je student koji je iznenada dobio veliko nasljedstvo. Svaki od njih može donirati, bez da žrtvuje išta moralno značajno i svaki bi trebao donirati. No, oni nipošto nisu u istom položaju: jedan je godinama radio za opće dobro, drugi je godinama nanosio štetu lokalnoj zajednici, a treći je iznenada stekao imovinu, bez ikakva angažmana. Ako se uzme u obzir njihov raniji doprinos zajednici, onda je jasno da svaki od njih ima drugačiju moralnu obvezu doniranja⁸⁰. Filantropija će se posebno promatrati u poglavlju o institucionalnim dobrotvorima i njihovu doprinosu u prevladavanju siromaštva. To je svakako jedan od način kako se može odgovoriti na pojavu problema siromaštva, ali pitanje apsolutnog

⁷⁵ Vidi detaljnije: *** (2019): Manifest europske filantropije, <https://europskazaklada-filantropija.hr/blog/2019/11/29/manifest-europske-filantropije/>, 4, (8.12.2023.)

⁷⁶ Bishop, M., Michael Green, M. (2009): *Philanthrocapitalism: How Giving Can Save the World*, Bloomsbury Press, London, 19

⁷⁷ McGoey, L. (2016): *No Such Thing as a Free Gift: The Gates Foundation and the Price of Philanthropy*, Verso, London, 37

⁷⁸ Vidi detaljnije ove radove: Nagel, T. (1970): *The possibility of altruism*, Clarendon P., Oxford; Rawls, J. (2001): *Justice as Fairness: A Restatement* Paperback, Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press; Singer, P. (2011): *Practical Ethics*, Cambridge University Press

⁷⁹ Sen, A. (2011): *The Idea of Justice*, Belknap Press: Harvard University Press, 103

⁸⁰ Vidi detaljnije: Akova, F. (2021): *Effective Altruism and Extreme Poverty*, https://www.academia.edu/45455007/Effective_Altruism_and_Extreme_Poverty, 128, (05.12.2023.)

i relativnog siromaštva ostaje otvoreno, usprkos filantropskoj aktivnosti pojedinaca i institucija. Zbog toga je zanimljivo razmotriti detaljnije Singerovo promišljanje o apsolutnom i relativnom siromaštvu.

3.4. Apsolutno i relativno siromaštvo u razmatranju P. Singera

Svjetska banka je 2015. godine osnovala Komisiju za globalno siromaštvo čiji je cilj rada bio odgovoriti na kritike, kao i njihovo usvajanje, upućene Svjetskoj banci oko metodologije u monitoringu globalnog siromaštva te oblikovanje jasnih preporuka za što kvalitetniji i nijansiraniji izračun i tumačenje siromaštva.⁸¹ Kao granicu siromaštva Svjetska banka je postavila dnevnu potrošnju po pojedincu od 1,9 \$ na dan, po paritetu kupovne moći. Podaci o siromaštvu sada su izraženi u cijenama pariteta kupovne moći (PPP) iz 2017., u odnosu na PPP iz 2011. u prethodnim izdanjima. Nove globalne granice siromaštva od 2,15 \$, 3,65 \$ i 6,85 \$ odražavaju tipične nacionalne granice siromaštva zemalja s niskim dohotkom, nižim srednjim dohotkom i višim srednjim dohotkom u cijenama 2017. godine.⁸²

Osnovna zamjerka upućivana Svjetskoj banci od devedesetih naovamo zasnivala se na procjeni da je spomenuta granica ekstremnog siromaštva preniska i da daje iskrivljenu sliku društvenih i ekonomskih prilika. Stručnjaci u Svjetskoj banci opravdavali su takvu razinu nacionalnim prosjekom najsiromašnijih zemalja svijeta. Prema spomenutoj granici, statistički podaci su sljedeći: 11,8 % svijeta živi u ekstremnom siromaštvu, približno 27% raspolaže s manje od 3,20 \$ dnevno, dok tek nešto manje od pola svjetskog stanovništva na raspolaganju svaki dan ima manje od 5,50 \$. Usporedimo li situaciju s kraja prošlog stoljeća kad je oko 30% ljudi živjelo u ekstremnom siromaštvu, trend je pozitivan. No, i dalje ovakav skroman rast čini da gotovo pola svjetskog stanovništva spada među siromašne, što nikako ne može biti zadovoljavajuće postignuće na globalnoj razini.⁸³

Vjeruje se da siromaštvo na globalnoj razini ne bi trebalo postojati jer, iako su prirodni resursi ograničeni, oni su ipak dovoljni da se, uz današnju tehnologiju i nove spoznaje, zadovolje

⁸¹ Kostanić, M.. (2018): Pola svijeta je siromašno, <https://www.bilten.org/?p=25784> (11.07.2023.)

⁸² *** (2022): Fact Sheet: An Adjustment to Global Poverty Lines, <https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2022/05/02/fact-sheet-an-adjustment-to-global-poverty-lines> (17.04.2022.)

⁸³ Mowafi, M. (2004): The Meaning and Measurement of Poverty: A Look into the Global Debate, https://www.sas.upenn.edu/~dludden/Mowafi_Poverty_Measurement_Debate.pdf, 1, (17.04.2022.)

osnovne egzistencijalne potrebe ljudi u svijetu. Nameće se zaključak da osnovni razlozi neimaštine i siromaštva nisu dominantno vezani uz nedostatke resursa, već uz njihovu nepravednu i nepravilnu raspodjelu. Tome u prilog govore činjenice o količini hrane koja se u razvijenim zemljama baca. Prema podacima FAO-a razvijene zemlje i zemlje u razvoju bacaju otprilike iste količine hrane, tj. 670 odnosno 630 milijuna tona. Svake godine potrošači u bogatim zemljama bace gotovo onoliko hrane (222 milijuna tona) koliko je cjelokupna neto proizvodnja hrane u podsaharskoj Africi (230 milijuna tona). Konkretno, voće i povrće, korijenje i gomolji imaju najveću stopu bacanja od bilo koje hrane, a količina izgubljene ili bačene hrane svake godine jednaka je više od polovine svjetskog godišnjeg usjeva žitarica (2 – 3 milijarde tona u 2009./2010.).⁸⁴

3.5. Singerov argument protiv siromaštva

Problem siromaštva svakako je jedna od središnjih tema kojima se Singer bavi, no u njegovim raspravama nisu obuhvaćeni svi oblici siromaštva, već se on usredotočuje na siromaštvo kao globalno raširenu pojavu. Takav pristup najviše je usklađen s njegovim utilitarističkim filozofskim habitusom. U analizi siromaštva kao svjetske pojave, Singer izvodi svojevrsan moralni obrazac, odnosno on sugerira što svaki pojedinac koji živi u materijalnom blagostanju mora učiniti, ne bi li ublažio taj svezremenski, još uvijek aktualni, svjetski problem. U tom kontekstu, Singera ne zanima relativno siromaštvo, već je glavni predmet njegova filozofskog istraživanja siromaštvo kao globalna, univerzalna pojava. Takav pristup utemeljen je na utilitarističkom shvaćanju po kojem je moralno ispravan onaj čin koji koristi najvećem broju ljudi, što znači da svaka pomoć siromašnima mora biti dobro osmišljena i nadasve učinkovita za, što je moguće, veći broj ljudi. Prema tome, Singer pomoć pojedincima iz naše neposredne blizine stavlja u drugi plan čime isključuje spontanost u pomaganju koje samo po sebi ne mora biti loše, ali s utilitarističkog motrišta nije dovoljno učinkovito. Takav pristup prvi put iznosi u eseju *Famine Affluence and Morality*⁸⁵ iz 1972. godine, osvrćući se na građanski rat u istočnom Bengaluu, koji je polučio ogromne civilne žrtve. Singera taj događaj, kao i svi slični događaji u kojima nevini ljudi stradavaju u enormnim razmjerima, motivira na promišljanje o pomaganju stradalnicima. On nastoji pronaći neko trajno i univerzalno rješenje kojim bi se patnja velikog broja ljudi barem donekle smanjila, ako ne i u potpunosti dokinula. Temeljem

⁸⁴ *** (2011): Cutting food waste to feed the world, <https://www.fao.org/news/story/en/item/74192/icode/>, (17.04.2022.)

⁸⁵ Singer, P. (1972): Famine, Affluence and Morality. *Philosophy and Public Affairs*, 1(3), 229-243

takvog promišljanja, a u skladu s utilitarističkom filozofijom, dolazi do zaključka kako imućne osobe imaju dodatnu moralnu obvezu reagirati, odnosno učiniti nešto, u skladu s njihovom imovinom, što će pomoći u rješavanju problema i to tako da se pomogne što je moguće većem broju ljudi. U spomenutom djelu Singer prvi put iznosi ideju da su trajne i regulirane donacije imućnih građana, prvenstveno stanovnika razvijenih zemalja, one koje velikim dijelom mogu dokinuti problem siromaštva. Trošenje novaca na luksuz, iznad svakodnevnih potreba, moralno je pogrešno, bez obzira što konzumerizam to stalno potiče. Tu moralnu dužnost imućnih pojedinaca Singer argumentira logičkim zaključivanjem koje potkrepljuje sljedećim logičkim premisama:

- patnja i smrt zbog nedostatka hrane, skloništa i medicinske skrbi su loši
- ako je u našoj moći spriječiti da se nešto loše dogodi, a da pritom ne žrtvujemo ništa od usporedive moralne važnosti, onda bismo morali, moralno, to učiniti
- nema moralne razlike je li osoba kojoj mogu pomoći susjedovo dijete udaljeno deset metara od mene ili Bengalac čije ime nikad neću saznati, deset tisuća milja daleko
- načelo ne čini razliku između slučajeva u kojima sam ja jedina osoba koja bi mogla nešto učiniti i slučajeva u kojima sam samo jedan među milijunima u istoj poziciji.⁸⁶

Primjer kojim argumentira postojeće premise baziran je na misaonom eksperimentu u kojem od čitatelja zahtijeva da zamisli maleno dijete koje se utapa u plitkom ribnjaku, a koje može spasiti svaki odrasli prolaznik. Ne spasiti dijete moralno je pogrešno, sukladno ovim premisama:

- naša udaljenost od zla koje se može spriječiti niti broj drugih ljudi koji su, s obzirom na to zlo, u istoj situaciji kao i mi, ne umanjuje našu obvezu da to zlo ublažimo ili spriječimo
- ako je u našoj moći spriječiti da se nešto loše dogodi, a da pritom ne žrtvujemo ništa od usporedive moralne važnosti, trebali bismo, moralno, to učiniti.

Ovo je, prema Singeru, kvalificirana ponovna tvrdnja načela koje upravlja njegovim argumentom. „Ljudi se ni na koji način ne osjećaju posramljenima ili krivima što troše novac na novu odjeću ili novi automobil umjesto da ga daju za pomoć onima koji umiru od gladi. Zapravo, alternativa im ne pada na pamet. Ovakav način gledanja na stvar ne može biti opravdan. Kad kupujemo novu odjeću ne da bismo se ugrijali, već da bismo izgledali 'dobro

⁸⁶ Singer, P. (1972): Famine, Affluence and Morality. *Philosophy and Public Affairs*, 1(3), 232

odjeveni', ne zadovoljavamo niti jednu važnu potrebu."⁸⁷ Misaoni eksperiment uključuje, kao što je gore navedeno, dijete koje se utapa, što je osim u *Famine Affluence and Morality* razrađeno još i u njegovim kasnijim djelima, poput *Praktična etika*⁸⁸ i *The Life You Can Save: Acting Now To End World Poverty*⁸⁹.

Singer navedeni argument naknadno proširuje i zbog mogućih poteškoća u njegovoj praktičnoj primjeni iznosirazrađene verzije. Njegov argument počiva na pretpostavci za koju smatra da ju je teško ili gotovo nemoguće opovrgnuti, koja je kulturološki univerzalna i samim time neupitna činjenica, a odnosi se na ranije spomenutu premisu da „Ako je u našoj moći spriječiti da se nešto loše dogodi, a da pritom ne žrtvujemo *ništa od usporedive moralne važnosti*, onda bismo morali, moralno, to učiniti“ Radi preciznijeg prikaza, navodim ovdje i originalni Singerov iskaz: „ If it is in our power to prevent something bad from happening, without thereby sacrificing *anything of comparable moral importance*, we ought, morally, to do it.“⁹⁰

Postoji i druga verzija ovog načela koja je slabija, također navedena u spomenutom Singerovom eseju. „Ako je u našoj moći da spriječimo da se dogodi nešto loše, a da time ne žrtvujemo *bilo što moralno značajno* trebali bismo, moralno to i učiniti. Odnosno, izvorno: „If it is in our power to prevent something bad from happening, without thereby sacrificing anything *morally significant*, we ought, morally, to do it.“⁹¹

Postoji i treća verzija ovog Singerovog argumenta, kojeg iznosi u knjizi *The Life You Can Save: Acting Now to End World Poverty* gdje je modificirao navedeni argument i iznio njegovu umjerenu verziju: „Ako je u našoj moći spriječiti da se dogodi nešto loše, bez žrtvovanja bilo nečega *gotovo jednako važnog*, pogrešno je to ne učiniti, odnosno u originalnoj verziji argument glasi: „If it is in our power to prevent something bad from happening, without sacrificing anything *nearly as important*, it is wrong not to do so.“⁹² Sintagma „gotovo jednako važan“ prilično je nejasna. Ipak, Singer ostavlja prostor da pojedinci zdravorazumski sami procjene što za njih to točno znači, smatrajući kako očito postoje mnoge stvari koje nisu niti

⁸⁷ Singer, P. (1972): Famine, Affluence and Morality, *Philosophy and Public Affairs*, 1(3), 234

⁸⁸ Singer, P. (2003): *Praktična etika*, Kruzak, Zagreb, 229

⁸⁹ Singer, P. (2009): *The Life You Can Save: Acting Now To End World Poverty*, Random House, New York, 3

⁹⁰ Singer, P. (1972): Famine, Affluence and Morality. *Philosophy and Public Affairs*, 1(3), 1972, 231

⁹¹ Singer, P. (1972): Famine, Affluence and Morality. *Philosophy and Public Affairs*, 1(3), 1972, 231

⁹² Singer, P. (2009): *The Life You Can Save: Acting Now To End World Poverty*, New York: Random House, 15-16.

približno toliko važne kao što je spašavanje malenog djeteta koje se utapa. Najmanje zahtjevna je njegova slabija verzija, no u diskusijama Singerovih kritičara gotovo uvijek se spominje prva, odnosno najснаžnija verzija argumenta, što znači da ukoliko se argument spominje bez posebnih specifikacija i napomena, onda se odnosi na prvu verziju.

Prilikom iznošenja i obrazlaganja navedenog argumenta, Singer ističe da se isti neće oslanjati na bilo kakvo specifično etičko stajalište, odnosno filozofski smjer, jer se radi o univerzalnom moralnom principu, koje nije utemeljeno na utilitarističkom stajalištu, niti na kantovskom deontološkom stajalištu, kao niti na etici vrlina. Tome je tako, jer argument proizlazi iz najosnovnije ljudske potrebe, a to je potreba za održavanjem života. Budući da će se svi složiti da je smrt zbog gladi loša, nema kontroverzi koje bi proizašle iz različitih kulturoloških, nacionalnih ili etničkih različitosti, a praktična primjena argumenta dana je kroz ranije spomenuti primjer malog djeteta koje se utapa i slučajnog prolaznika koji je u mogućnosti spasiti unesrećeno dijete, bez da pritom žrtvuje išta od usporedive moralne važnosti, odnosno, on jedino stvarno žrtvuje odjeću koju će u čitavom procesu spašavanja smočiti, možda i uništiti. Iz navedenog primjera Singer gradi analogiju između djeteta koje je u smrtnoj ugrozi i globalnog siromaštva, jer smatra da su obje situacije u svojoj osnovi iste. On tvrdi, pozivajući se na aktualne podatke o broju siromašnih ljudi i ljudi koji zbog posljedica siromaštva svaki dan umiru, da su to „utopljenici“ kojima se može pomoći. Svi ljudi koji svoje novce troše na egzistencijalno nepotrebne stvari, pogotovo na luksuz, zapravo propuštaju priliku spasiti te utopljenike. Oni su u poziciji prolaznika koji vidi dijete koje se utapa, ali se zbog skupe odjeće ne želi odvažiti da ga spasi. Novac potrošen na luksuz mogao se je donirati organizacijama za pomoć siromaštvu.

Singer nadalje, u djelu *The Most Good You Can Do: How Effective Altruism is Changing Ideas About Living Ethically*⁹³ razmišlja o načinima učinkovite pomoći, ističući, među ostalim, kako je poželjno naći posao koji će nam omogućiti ostvarivanje većih prihoda jer bismo tada mogli donirati više novca onima kojima je potrebniji. Singer nastoji kvantificirati standard davanja. U knjizi *Practical Ethics*⁹⁴ spominje iznos od 10% naših primanja, a kasnije u već spomenutom djelu *The Life You Can Save: Acting Now to End World Poverty* najmanje 1% neto dobiti (iako detaljnije govori o tome kako bi taj postotak mogao rasti povećanjem nečijega dohotka). Svoju

⁹³ Vidi detaljnije: Singer, P. (2015): *The Most Good You Can Do: How Effective Altruism is Changing Ideas About Living Ethically*. New Haven, Yale

⁹⁴ Vidi detaljnije: Singer, P. (2003): *Praktična etika*, Kruzak, Zagreb

odluku opravdava time što, premda bismo trebali dati puno više, nije uputno tražiti puno više, a pokušaj da se to učini mogao bi odbiti ljude od davanja bilo kakve pomoći. Također navodi podatak kako svake godine od posljedica siromaštva umire 10 milijuna djece i ističe kako je ta situacija etički neobranjiva, a ipak se većina nas zadovoljava time da ih samo žali. Budući da ima dovoljno novca za okončanje svjetskoga siromaštva, a ipak više od milijarde ljudi živi s manje od 1 \$ dnevno, onda je s aspekta moralnog djelovanja nužno učiniti više od pukog razmišljanja o vlastitim interesima.

3.6. Rasprava o Singerovom rješenju siromaštva

Nakon skice Singerovog rješenja o pitanju siromaštva i njegova smanjenja, u nastavku se iznose dosadašnja istraživanja, kako stranih, tako i domaćih autora. U pretraživanoj literaturi nalazi se više stranih autora koji su se bavili kritikom Singerova načina rješavanja siromaštva u svijetu te učinkovitoga altruizma kao ponuđenog rješenja tog problema. Tako naprimjer, Andrew Kuper⁹⁵ ustvrđuje kako se Singer usredotočuje na ono što bi pojedinci trebali učiniti kako bi ublažili globalno siromaštvo, zanemarujući pritom da je transnacionalni sustav taj koji velikim dijelom sam uzrokuje siromaštvo. Nadalje, Kuper⁹⁶ tumači da doniranje cijelog viška prihoda u dobrotvorne svrhe može ublažiti apsolutno siromaštvo, ali ne i promijeniti sustavne uzroke globalnog siromaštva. Kuper dio rješenja siromaštva vidi u različitim ekonomskim strategijama poput etičkog turizma i poštene trgovine luksuznom robom. Slično ističe i Thomas Pogge⁹⁷ tvrdeći da će globalno siromaštvo ostati svjetski problem tako dugo dok transnacionalni sustav dopušta moćnim agentima da prisiljavaju slabije na nepoštene sporazume te dok vlade, neovisno koliko su korumpirane, kontroliraju resurse i zaduživanja. Također, navodi problem u sustavu doniranja vezan uz funkcioniranje određenih nevladinih organizacija za koje se zna da su podržavale nepravedne okolnosti i time ublažile neke od najgorih ekscesa međunarodnog sustava. Te su organizacije uključene u provođenje prisilno nametnutih pravila međunarodne suradnje. Koliko je pomoć humanitarnih organizacija često nedostatna izražava i Bono Zvonimir Šagi pitanjem: „Zar doista nema ništa djelotvornije od humanitarne pomoći, tj. da žrtvama dademo nešto malo najnužnijih stvari za preživljavanje i da im pomognemo otići u

⁹⁵ Kuper, A. (2002): Facts, Theories, and Hard Choices: Reply to Peter Singer, *Ethics and International Affairs*, 16(2), 125-126

⁹⁶ Kuper, A.(2002): More Than Charity: Cosmopolitan Alternatives To The „Singer Solution“, *Ethics and International Affairs*, 16 (2), 33

⁹⁷ Pogge, T. (2008): World Poverty and Human Rights: Cosmopolitan Responsibilities and Reforms, Polity Press, Cambridge, 87

progonstvo?“⁹⁸ Tvrtko Jolić⁹⁹ navodi kako John Rawls u svojoj utjecajnoj teoriji međunarodnih odnosa, u kojoj predstavnici naroda biraju načela međunarodne pravednosti, ne daje zapravo nikakvu ulogu nedržavnim akterima, odnosno nevladinim organizacijama.¹⁰⁰ Kritički teoretičar razvoja, Arturo Escobar, u djelu „*Encountering development: The making and unmaking of the third world*“ tvrdi da su nevladine organizacije, koje u Singerovoj etici učinkovitog altruizma predstavljaju vrlo važan preduvjet smanjenja siromaštva, upravo ona sastavnica sustava koja održava politički i tehnički upravljiv oblik nerazvijenosti.¹⁰¹ Točnije, kad države u razvoju prihvate uvjete suradnje koje postavlja, primjerice, Svjetska trgovinska organizacija ili kada prihvate zajmove od Međunarodnoga monetarnoga fonda, moraju se pridržavati određenih uvjeta, kao što su ukidanja protekcionističkih trgovinskih politika, liberalizacije gospodarstva i smanjenja trošenja u javnom sektoru. Prihvaćanjem ovih uvjeta od primatelja pomoći, nerijetko se pogoršava nejednakost između ovih država i država koje su davatelji pomoći, a međunarodne nevladine organizacije često olakšavaju tranziciju, ispunjavajući praznine nastale povlačenjem države s vodećih pozicija. Nevladine organizacije u nestabilnim državama mogu tako preuzeti dužnosti koje inače pripadaju državi te time oslabiti njezinu primarnu funkciju, o čemu detaljno piše Onora O'Neill u *Agents of Justice*¹⁰². Na tom tragu Stephen L. Esquith također iznosi primjer djelovanja nevladinih organizacija koje su u državi Mali postale četvrta grana vlasti te su, zadobivši povjerenje građana, destabilizirale državu jer su građani postepeno prestali plaćati poreze što je, doduše nehotice, uz ostale čimbenike dovelo do državnoga udara.¹⁰³

Christian Barry i Gerhard Overland¹⁰⁴ primjećuju kako Singer nigdje dovoljno precizno ne navodi kakvo je to pomaganje siromašnima kojime se ne žrtvuje nešto od približno jednake moralne važnosti, što je u više navrata spominjano u Singerovom argumentiranju. On ostavlja čitateljima da sami, temeljem intuicije, odluče što to za njih znači. Ova tema je, uz redistribuciju svjetskoga bogatstva, otvorila i pitanje odgovornosti te moralnih dužnosti, kao i motivacije,

⁹⁸ Šagi, B. Z. (1993): *Izazovi otvorenih vrata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 260

⁹⁹ Jolić, T. (2019): *Nedržavni akteri i etika međunarodnih odnosa*, Društvena istraživanja, 28(4), 711-729.

¹⁰⁰ Rawls, J. (2004): *Pravo naroda i Preispitivanje ideje javnog uma*, Kruzak, Zagreb, 114

¹⁰¹ Escobar, A. (2012): *Encountering Development: The Making and Unmaking The Third World*, Princeton University, Chichester, 101

¹⁰² O'Neill, O. (2001): *Agents of Justice*. *Metaphilosophy*, 32(1/2), 185-195.

¹⁰³ Esquith, S. L. (2013): *The Political Responsibility of Bystanders: The Case Of Mali*. *Journal of Global Ethics*, 9 (3), http://www.masoncounty.lib.mi.us/wp-content/uploads/2021/10/The-Political-Responsibility-of-Bystanders_The-Case-of-Mali_JGE-Final.pdf, (15.07.2022.)

¹⁰⁴ Barry, C. and Overland, G. (2009): *Responding to Global Poverty: Review Essay of Peter Singer*, *The Life You Can Save*, 17

kako dobrostojećih osoba, tako i bogatih država. Michal Sladeček piše kako Singer izostavlja pitanje motivacije prilikom pružanja pomoći kao irelevantno pitanje¹⁰⁵. Singer ide nasuprot intuiciji koja nam govori da je naš primarni zadatak pomoći ljudima s kojima smo bliski. Između ostalog, s više se strana kritiziralo i pitanje dužnosti. Tako je Jerremy Waldron postavio pitanje dužnosti prezentirano na primjeru novozavjetne prisposobe o dobrom Samaritanacu, koji nije imao dužnost pomoći unesrećenom Židovu, ali je to ipak učinio jer je uvidio njegovu potrebu¹⁰⁶. Kao što Sladeček iznosi u spomenutom članku, Samaritanac prema Waldronovom mišljenju ne postupa prema principima apstraktnog kozmopolitizma, nego prema čistoj posebnosti slučajnog susreta dvojice pojedinaca. Primjer Samaritanca koristi i Corinna Mieth u *Positive Pflichten: Über Das Verhältnis von Hilfe und Gerechtigkeit in Bezug auf das Weltarmutsproblem*¹⁰⁷, kao i Ivan Koprek u članku *Globalno siromaštvo i supererogacija u etici*.¹⁰⁸ postavljajući pitanje bismo li protiv siromaštva trebali nastupati supererogativno, odnosno djelima iz samilosti, kao Samaritanac iz Evanđelja jer nam je to objektivna dužnost? Spominju se i tumače pozitivne dužnosti, kao dužnosti da se djeluje te negativne dužnosti, tj. dužnosti da se propuste učiniti ona djela koja drugima nanose štetu. Singer¹⁰⁹ tvrdi kako imamo pozitivnu dužnost pomoći drugima, dok Koprek pojašnjava kako pomoć onima koji su u nevolji nije djelo dužnosti, nego djelo kreposti, odnosno nešto što je pohvalno pa čak i herojsko, ali ne i nešto što se može tražiti. Naime, zalaganje za suzbijanje siromaštva – u smislu moralnosti, usmjeruje na načelo solidarnosti u što je supererogacija uključena kao načelo nadilazeće ljubavi. Koprek, nadalje, tvrdi da su supererogativne radnje u našoj moralnoj praksi moguće i poželjne pa je samom tom činjenicom Singerov utilitaristički koncept potrebno nadići, ako ne i odbaciti¹¹⁰.

3.6. Daljnja istraživanja o Singerovim tezama

Budući da rasprava o Singerovim tezama pokazuje različite stavove i zaključke brojnih istraživača, potrebno je produbiti spoznaje o njegovoj važnosti u suvremenom svijetu. Cilj je

¹⁰⁵ Sladeček, M. (2017): Imaju li bliske osobe prednost? Etičke i političke dužnosti uzajamne pomoći. *Filozofska istraživanja*, 37(1), 35

¹⁰⁶ Waldron, J. (2003): Who Is My Neighbor?: Humanity and Proximity, *The Monist*, Vol. 86, No. 3, Moral Distance, 333-354

¹⁰⁷ Mieth, C. (2012): *Positive Pflichten: Über das Verhältnis von Hilfe und Gerechtigkeit in Bezug auf das Weltarmutsproblem*, De Gruyter, Berlin, 131

¹⁰⁸ Koprek, I. (2012): Globalno siromaštvo i supererogacija u etici. *Nova prisutnost*, 10 (2), 225-234

¹⁰⁹ Singer, P. (1972): Famine, Affluence and Morality. *Philosophy and Public Affairs*, 1 (3), 229-243

¹¹⁰ Koprek, I. (2012): Globalno siromaštvo i supererogacija u etici. *Nova prisutnost*, 10 (2), 225-234

istraživanja razmotriti ulogu i značenje etičke teorije učinkovitoga altruizma Petera Singera i pozicionirati ga s obzirom na suvremena etička promišljanja te na osnovi analize djela poznatih autora pružiti najnovije uvide i izvesti zaključke o toj tematici. Da bi se ostvario ovaj cilj postavljena su tri istraživačka pitanja:

P1 – Je li etička teorija učinkovitoga altruizma Petera Singera značajno utjecala na suvremena promišljanja o problemu siromaštva u svijetu?

P2 – Mogu li pozitivne dužnosti, kao nezaobilazan dio učinkovitoga altruizma, jednakomjerno obvezati svakoga pojedinca?

P3 – Je li uloga dobrotvornih organizacija, kao posrednika u pružanju pomoći najsiromašnijim državama, dovoljno učinkovita?

U svakoj od istraživačkih tematskih cjelina koristit će se relevantna literatura za pojedinačnu temu te će se analizirati različita mišljenja o učinkovitosti Singerova altruizma. Budući da se istraživanje usredotočuje na teorijsko razmatranje problema siromaštva i etičkih aspekata učinkovitog altruizma u djelima Petera Singera, istome će se pristupiti kritičkim, analitičkim, sintetičkim i komparativnim metodama. Materijal koji će se koristiti u istraživanju može se podijeliti u dvije skupine. Prvu skupinu sačinjava primarna literatura koja ujedno predstavlja i Singerov filozofsko-politički korpus. Riječ je o djelima *Famine, Afluence and Morality* (1972.), *Praktična etika* (2002.), *The Life You Can Save: Acting Now to End World Poverty* (2009.), *The Most Good You Can Do: How Effective Altruism is Changing Ideas About Living Ethically* (2015.). Drugu skupinu sačinjavat će mnogobrojna sekundarna literatura koja će poslužiti za obrazlaganje i uspoređivanje pitanja siromaštva, učinkovitog altruizma te kritici istog.

Najprije će se analizirati i analitički opisati Singerova etika i prijedlozi rješenja siromaštva te donijeti zaključci koji će pomoći rasvijetliti poteškoće na koje se nailazi kod utilitarističkog pristupa u rješavanju siromaštva na globalnoj razini.

Zatim će se analizirati dužnosti i emocije u rješavanju problema siromaštva čime će se proširiti Singerova teorija učinkovitog altruizma. Neophodan aspekt razrade ove teme odnosit će se na definiranje, opisivanje i međuodnos pozitivnih i negativnih dužnosti te ulogu emocija i suosjećanja. Utvrdit će se nužnost ili smetnja djelovanja takozvanih sekundarnih agenata, nevladinih organizacija te državne regulative koja je prisutna u procesu doniranja potrebitima. Metodologija u istraživanju pratit će problemski pristup temi, što znači da će se jasno istaknuti

interpretacije na koje će se istraživanje oslanjati i uspoređivati rješenja filozofskih problema. To također znači da će se Singerovu rješenju problema siromaštva pristupiti kritički te će se ono interdisciplinarno analizirati. Neće se ulaziti u pojedinačne probleme Singerove etike poput bioetičkih pitanja, prava životinja ili klimatskih promjena. Posebno će se pregledati prednosti i nedostaci donacija uređenih sustava, a nakon temeljite analize predstaviti će se kako ideja učinkovitog altruizma zapravo djeluje u svakodnevnom životu. Analizirajući uređene sustave donacija unutar zadanih legislativa međunarodne zajednice, prezentirati će se prednosti i nedostaci takvog oblika pomaganja potrebitima te će se isti model suprotstaviti modelu bez posrednika u pomoći.

Na kraju istraživanja izložit će se svi pozitivni aspekti učinkovitog altruizma, ali i iznijeti poteškoće s kojima se takav utilitaristički koncept pomaganja susreće. Iako ideja učinkovitog altruizma može djelovati ispravno, nemoguće je ne uvidjeti važnu ulogu motivacije i emocija nositelja dužnosti pri formiranju odluka o pružanju pomoći siromašnima. Razvidno je da se svaka metoda pomoći susreće s problemom transparentnosti donacija i nemogućnosti da se do kraja provjeri jesu li donirana sredstva, bilo da se pomaže putem nevladinih organizacija, bilo da se poznatim pojedincima pritekne u pomoć, iskorištena na ispravan i adekvatan način. Ovdje se također očekuje i zaključak da su poluge altruizma nerijetko vezane uz osobne interese i potrebe, poput umirivanja vlastite svijesti, odnosno spoznaju da nesreća svjetskih razmjera može snaći i same donatore pa se altruizam ponekad izravno povezuje s egoizmom. Svojim kritičkim pristupom istraživanje će upotpuniti i zaokružiti dosadašnja filozofska, antropološka, povijesna, politička, ekonomska te sociološka istraživanja problematike siromaštva u svijetu te olakšati pristup daljnjim istraživanjima, proširujući znanje o učinkovitom altruizmu. Također će obogatiti vrlo oskudnu znanstvenu literaturu o ovoj temi na hrvatskom jeziku. Iznoseći nove spoznaje iz ovog područja, prikazat će se pozitivne i negativne karakteristike Singerova pokušaja smanjenja siromaštva putem spomenute metode, što će biti korisno i drugim strukama iz društveno humanističkog područja, budući da se u Hrvatskoj ovom tematikom nitko do sada nije toliko detaljno bavio.

4. SINGEROVO RAZMATRANJE MOGUĆIH RJEŠENJA ZA UBLAŽAVANJE GLOBALNOG SIROMAŠTVA

PI – Je li etička teorija učinkovitoga altruizma Petera Singera značajno utjecala na suvremena promišljanja o problemu siromaštva u svijetu?

U ovom poglavlju traži se odgovor na istraživačko pitanje *PI – Je li etička teorija učinkovitoga altruizma Petera Singera značajno utjecala na suvremena promišljanja o problemu siromaštva u svijetu?* Nakon prikaza mogućih rješenja za probleme siromaštva koje predlaže Peter Singer i nakon prikaza altruističke teorije kao podloge za tzv. *Singerovo rješenje*, analizirat će se radovi drugih teoretičara koji razvijaju altruističku teoriju, kao i specifični programi potpore toj teoriji. Posebno će se prikazati *učinkoviti altruizam* kao moguće rješenje problema siromaštva u svijetu i teze o problemu siromaštva drugih autora. Pozitivni i negativni aspekti *učinkovitog altruizma* prikazat će se kao kritički osvrt na Singerove teze. Posebno će se naglasiti „spajanje“ tzv. pristupa sposobnosti (*Capability Approach – CP*) i socijalnog nauka crkve (*Catholic Social Teaching – CST*) u filozofskom pokušaju unapređivanja učinkovitog altruizma. Na temelju mišljenja sljedbenika i kritičara Singerovih rješenja za ublažavanje globalnog siromaštva, tražit će se odgovor na istraživačko pitanje.

Singerov argument protiv siromaštva odnosi se na našu moralnu obvezu da pomognemo siromašnima. Drugim riječima, ako smo svjesni činjenice da je siromaštvo zlo od kojeg bi trebao biti zaštićen svaki pojedinac, onda je moralna obveza svih ljudi, koji imaju tu mogućnost, pomoći siromašnima da prevladaju svoje zlo. Donacije, odnosno davanje novca dobrotvornim organizacijama koje pomažu siromašnima su, prema Singerovu shvaćanju, najbolji i najučinkovitiji način pomoći siromašnima. On tvrdi da bismo, u slučajevima u kojima trošimo novac na egzistencijalno nebitne proizvode ili usluge, trebali uzeti u obzir postojanje velikog broja ljudi na drugom kraju svijeta koji su zahvaćeni ekstremnim siromaštvom. U skladu s tim shvaćanjem, pojedinci koji žive u materijalnoj sigurnosti imaju obvezu pomagati ugroženim ljudima i time spasiti njihove živote. Prema ovom obrazloženju, novac koji je potrošen na luksuz, zapravo je novac koji je trebao biti doniran. Prema logičnom, zdravorazumskom razmišljanju, doniranje novca u dobrotvorne svrhe za pomoć sirotinji predstavlja supererogativni čin,¹¹¹ no Singer to smatra dužnošću, a ne činom velikodušnosti. Što se tiče

¹¹¹ Lat. supererogatio, davanje iznad onog što je potrebno ili traženo. Vidi detaljnije: Koplek, I. (2012): Globalno siromaštvo i supererogacija u etici, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, X (2), 225-233

supererogativnih djela, ona su hvalevrijedna, pozitivna i poželjna, ali ne čini se ništa moralno loše ukoliko se takva djela ne izvrše. Međutim, kada je riječ o moralnim dužnostima, od izvršitelja se strogo očekuje da ih izvrši, bez očekivanja da zauzvrat dobije pohvalu ili bilo koju drugu vrstu nagrade. Analogno tome, svako suprotno činjenje izvršitelja stavlja u poziciju da je s moralnog aspekta kriv što nije učinio ono što je bila njegova moralna dužnost. Singerov argument počiva na pretpostavci koju smatra teško ili gotovo nemoguće opovrgnutom. Ona je kulturološki univerzalna i samim time neupitna činjenica, a odnosi se na ranije spomenutu premisu da ako je u našoj moći spriječiti da se nešto loše dogodi, a da pritom ne žrtvujemo ništa od usporedive moralne važnosti, onda bismo morali moralno to učiniti, odnosno, prema izvornom Singerovu navođenju: *If it is in our power to prevent something bad from happening, without thereby sacrificing anything of comparable moral importance, we ought, morally, to do it.*¹¹² Postoji i druga verzija ovog načela koja je slabija i koja govori da ako je u našoj moći spriječiti da se dogodi nešto loše, a da time ne žrtvujemo bilo što moralno značajno trebali bismo moralno to i učiniti, odnosno, izvorno: *If it is in our power to prevent something bad from happening, without thereby sacrificing anything morally significant, we ought, morally, to do it.*¹¹³ Treća, umjerenija verzija ovog Singerova argumenta naglašava da ako je u našoj moći spriječiti da se dogodi nešto loše, bez žrtvovanja bilo nečega gotovo jednako važnog, pogrešno je to ne učiniti, odnosno, u izvornoj verziji argument glasi: *If it is in our power to prevent something bad from happening, without sacrificing anything nearly as important, it is wrong not to do so.*¹¹⁴ Sintagma *gotovo jednako važan* prilično je nejasna. Ipak, Singer ostavlja prostor da pojedinci zdravorazumski sami procjene što to za njih točno znači, smatrajući kako očito postoje mnoge stvari koje nisu niti približno toliko važne kao što je spašavanje malenog djeteta koje se utapa. Najmanje zahtjevna je njegova slabija verzija, no u diskusijama Singerovih kritičara gotovo uvijek se spominje prva, odnosno najsnažnija verzija argumenta, što znači da ukoliko se argument spominje bez posebnih specifikacija i napomena, onda se odnosi na prvu verziju.

Prilikom iznošenja i obrazlaganja navedenog argumenta, Singer ističe da se isti neće oslanjati na bilo kakvo specifično etičko stajalište, odnosno filozofski smjer jer se radi o univerzalnom moralnom principu, koji nije utemeljen na utilitarističkom stajalištu niti na kantovskom

¹¹² Singer, P.(1972): *Famine, Afluence and Morality*. *Philosophy and Public Affairs*, 1(3), str. 231

¹¹³ *Ibidem*, str. 231.

¹¹⁴ Singer, P.(2009): *The Life You Can Save: Acting Now To End World Poverty*, Random House, New York, str. 15-16.

deontološkom stajalištu, kao ni na etici vrlina. Tome je tako, jer argument proizlazi iz najosnovnije ljudske potrebe, a to je potreba za održavanjem života. Budući da će se svi složiti da je smrt zbog gladi loša, nema kontroverzi koje bi proizašle iz različitih kulturoloških, nacionalnih ili etničkih različitosti, a praktična primjena argumenta dana je putem spomenutog primjera malog djeteta koje se utapa i slučajnog prolaznika koji je u mogućnosti spasiti unesrećeno dijete, bez da pritom žrtvuje išta od usporedive moralne važnosti, odnosno, on jedino stvarno žrtvuje odjeću koju će u čitavom procesu spašavanja smočiti, možda i uništiti. Iz navedenog primjera Singer gradi analogiju između djeteta koje je u smrtnoj ugrozi i globalnog siromaštva jer smatra da su obje situacije u osnovi iste. On tvrdi, pozivajući se na aktualne podatke o broju siromašnih ljudi i ljudi koji zbog posljedica siromaštva svaki dan umiru, da su to „utopljenici“ kojima se može pomoći. Svi ljudi koji svoje novce troše na egzistencijalno nepotrebne stvari, pogotovo na luksuz, zapravo propuštaju priliku spasiti te utopljenike. Oni su u poziciji prolaznika koji vidi dijete koje se utapa, ali se zbog skupe odjeće ne želi odvažiti da ga spasi. Novac potrošen na luksuz mogao se je donirati organizacijama za pomoć siromaštvu.

4.1. Altruistička teorija kao podloga za *Singerovo rješenje*

Etičke se teorije općenito bave raspoznavanjem onoga što je moralno ispravno ili moralno pogrešno. Uz to, etika nastoji usmjeravati ljudsko ponašanje u etičkim dilemama. Altruistička teorija kao koncept, često se integrira u okvire etičkih teorija i tada se smatra temeljnom komponentom etičke filozofije. Altruizam korespondira s etičkim teorijama putem utilitarističke etičke teorije, razvijene u filozofiji Jeremyja Benthama i Johna Stuarta Milla, koja tvrdi da je moralno ispravno djelovanje ono koje maksimizira ukupnu sreću ili dobrobit. Altruistička djela često se smatraju usklađenima s utilitarizmom jer uključuju aktivnosti koje koriste drugima, pridonoseći većem dobru ili općoj sreći.¹¹⁵ Deontološka etika Immanuela Kanta, za razliku od utilitarističkog shvaćanja, naglašava dužnosti i načela kao osnovu za određivanje onoga što je moralno ispravno. Premda Kantova moralna filozofija ne zagovara eksplicitno altruizam, moguća su tumačenja po kojima tretiranje drugih osoba kao ciljeva samih po sebi, a ne samo kao sredstva za postizanje cilja, može dovesti do altruističkog ponašanja.¹¹⁶ Etika vrline, barem kako je prikazana u djelima Aristotela, naglašava razvoj čestitih karakternih

¹¹⁵ *** (2009): The History of Utilitarianism, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/utilitarianism-history/> (25.10.2023.)

¹¹⁶ *** (2007): Deontological Ethics, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/ethics-deontological/> (25.10.2023.)

osobina. Altruizam se može smatrati vrlinom sam po sebi budući da odražava nesebičnost, suosjećanje i brigu za dobrobit drugih. Ako je altruizam, po brizi za druge, prihvaćen kao vrlina, on je samim time sastavnica etike¹¹⁷. Neke teorije društvenog ugovora, poput onih koje su predložili Thomas Hobbes i John Locke, poistovjećuju altruističko ponašanje načinom na koji se pojedinačno i kolektivno uspostavljaju pravila i norme za upravljanje društvom. Altruizam se može promatrati kao dio implicitnog društvenog ugovora u kojem se pojedinci slažu podupirati dobrobit drugih u zamjenu za sličnu potporu. Etički altruizam, kao teorija koja zagovara moralnu dužnost i obvezu da se djeluje za dobrobit drugih, prerasta u specifičnu etičku teoriju – etički altruizam. Etički altruizam izravno potiče altruističko ponašanje kao temeljno moralno načelo, naglašavajući kako nesebičnost i usmjerenost na dobrobit drugih moraju postati temeljem ponašanja etičkih pojedinaca i zajednica.

Unutar mnogih etičkih okvira, altruističko ponašanje ističe se moralno poželjnim, hvalevrijednim i kreposnim oblikom ljudskog ponašanja. Iako se altruizam, kao jedini kriterij za određivanje moralne ispravnosti, ne propisuje izravno u svim etičkim teorijama, on se općenito priznaje kao važna i divljenja vrijedna sastavnica etičkog ponašanja¹¹⁸. Etičke teorije pomažu uspostaviti filozofski temelj za razumijevanje i procjenu etičkih dimenzija svakog ljudskog djelovanja pa tako i nesebičnih aktivnosti u različitim kontekstima brige o drugima, što altruizam primarno zagovara.

Altruistička teorija obuhvaća različite ideje i koncepte koji promiču promišljanje o stalnoj brizi za druge¹¹⁹. Također, ova teorija pokušava objasniti motivaciju i mehanizme koji potiču altruističko ponašanje. Neke od najvažnijih ideja povezanih s altruističkom teorijom uključuju nesebično ponašanje koje pretpostavlja da altruizam uključuje nesebična djela u kojima pojedinci pružaju dobrobit ili pomoć drugima bez očekivanja bilo kakve izravne osobne dobiti zauzvrat. Ta nesebičnost može uključivati pomaganje pojedincima u nevolji, dijeljenje vlastitih resursa ili žrtvovanje za dobrobit drugih¹²⁰.

¹¹⁷ Loudon, R. B. (2016): Virtue Ethics, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/B9780123739322002210> (25.10.2023.)

¹¹⁸ Pugmire, D. (1978): Altruism and Ethics, *American Philosophical Quarterly*, Vol. 15, No. 1, 75-80

¹¹⁹ *** (2016): Altruism Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/altruism/> (25.10.2023.)

¹²⁰ Hamilton, W. D. (1963): The Evolution of Altruistic Behavior, *The American Naturalist*, The University of Chicago, Vol. 97, No. 896, 354-356

Evolucijske teorije naglašavaju da se altruizam može objasniti genetskim čimbenicima, što bi značilo da dobrobit koja se pruža drugima primarno obuhvaća genetske srodnike¹²¹. Unutar ovog etičko-evolucijskog okvira mogu se oblikovati dva primarna koncepta: odabir srodnika koji sugerira da bi pojedinci mogli biti skloniji pomoći rođacima jer to neizravno koristi njihovom vlastitom genetskom nasljeđu. Vjeruje se, naime, kako altruistično ponašanje prema bliskim genetskim rođacima, kao što su braća i sestre ili potomci, može poboljšati prijenos zajedničkih gena. Prema konceptu recipročnog altruizma, altruizam se promatra kao oblik uzajamne suradnje. Pojedinci se mogu uključiti u nesebična djela s očekivanjem da će, u nekom trenutku u budućnosti, zauzvrat dobiti pomoć ili suradnju. Ova se ideja često povezuje s teorijom igara i evolucijom suradnje, a posebno je povezana s idejom uzajamne pomoći bliskih srodnika koji pripadaju različitim generacijama. Prema psihološkom objašnjenju, altruističko ponašanje pojedinaca može se objasniti različitim psihološkim mehanizmima, kao što su empatija, suosjećanje i želja da se umanjí patnja druge osobe.¹²² Ove unutarnje motivacije, uvjetovane karakterom pojedinaca, mogu ih potaknuti da pomažu drugima bez potrebe za izravnom koristi ili genetskom vezom. Društvene norme, kulturne vrijednosti i uvjeti okoline mogu utjecati na, više ili manje izraženo, altruistično ponašanje. Društveni i kulturni čimbenici redovito oblikuju okružje u kojem se javlja altruizam, a često određuju kome se pomoć upućuje i na koji način. Ipak, postoje slučajevi kada društveni i kulturni čimbenici isključuju segregaciju korisnika, naprimjer pučke kuhinje ili vjerske škole u koje ulaze potrebiti bez obzira na nacionalnu ili vjersku pripadnost. Altruističko ponašanje, u nekim oblicima, primjećuje se kod raznih životinjskih vrsta, poput pčela, mrava i određenih primata, što znači da altruizam nije ograničen samo na ljude. Pojava altruizma kod drugih životinjskih vrsta objašnjava se odabirom srodnika, recipročnim altruizmom ili drugim evolucijskim mehanizmima.

Neki znanstvenici tvrde, a brojni slučajevi altruističkog djelovanja to potvrđuju, da je istinski nesebičan altruizam rijedak. Čak i kada se ljudi upuštaju u altruistična djela, vrlo često se mogu prepoznati neke temeljne, iako podsvjesne koristi za dobrotvora, poput društvenog priznanja ili osjećaja moralnog zadovoljstva, a pogotovo ako postoji očekivani reciprocitet u budućnosti.

¹²¹ Kruger, D. J. (2003): Evolution and altruism - Combining psychological mediators with naturally selected tendencies, *Evolution and Human Behavior* 24, 118 – 125

¹²² Jaeger, B., Vugt van, M. (2022): Psychological barriers to effective altruism: An evolutionary perspective, *Current Opinion in Psychology*, Volume 44, 130-134

Altruistična ponašanja uobičajena su i česta u ljudskom društvu, a manifestiraju se u djelima milosrđa, volontiranja, brige i pomaganja strancima u nevolji. Ovi svakodnevni činovi altruizma ne rješavaju sustavne probleme, već sporadične potrebe pojedinaca, no ipak doprinose dobrobiti pojedinaca i društva u cjelini.

U filozofskom i etičkom kontekstu, o altruizmu se često raspravlja kao o moralnom idealu koji potiče pojedince da daju prednost dobrobiti drugih ljudi.¹²³ Procjena etičkih implikacija altruističkih djela odvija se u okvirima utilitarizma i deontologije. Deontologija polazi od moralnosti kao od unutarnjeg čimbenika, svojstvenog pojedincu, a etika, osim od intrinzičnih poticaja, može biti potaknuta izvanjskim utjecajima ili društvenim normama. Filozofski koncepti altruizma i etike međusobno se ne isključuju, a proučavanje altruizma često se oslanja na više filozofskih disciplina kako bi se razvilo sveobuhvatnije razumijevanje zašto se pojedinci ponašaju nesebično i koji ih čimbenici na to potiču. Bez obzira na brojne spoznaje, altruizam ostaje važna i višeslojna tema, a recentna istraživanja nastavljaju usavršavati i proširivati njegovo razumijevanje.

4.1.1. Teoretičari koji razvijaju altruističku teoriju

Altruistička teorija, koja se bavi idejom pojedinaca u nesebičnim odricanjima i pozitivnim aktivnostima za dobrobit drugih, bila je tijekom povijesti predmetom istraživanja mnogih filozofa i ostalih znanstvenika. Ova teorija prihvaća ideju da pojedinci mogu djelovati u korist drugima, čak i po cijenu za sebe same. O altruizmu postoje različita filozofska motrišta, a istraživači su naglašavali njegove evolucijske, psihološke i filozofske aspekte. Neke teorije navode da je altruističko ponašanje evolutivno jer može poboljšati opstanak i reproduktivni uspjeh pojedinaca u nekoj vrsti što se naziva *rodbinski odabir* ili *inkluzivna sposobnost*, gdje pojedinci pružaju pomoć bliskim rođacima koji dijele njihove gene. Motive altruističkog ponašanja proučavali su i psiholozi te su zaključili da altruizam može biti motiviran empatijom, osjećajem moralne dužnosti ili željom za društvenim odobravanjem što se često navodi kao ključni poticaj u altruističkim postupcima. S filozofskog motrišta, o altruizmu se često raspravlja u kontekstu etike i morala budući da etički sustavi, poput utilitarizma ili deontologije, mogu imati različite poglede na moralnu vrijednost altruističkih radnji. Recipročni altruizam

¹²³ Berkey, B. (2020): The Philosophical Core of Effective Altruism, <https://faculty.wharton.upenn.edu/wp-content/uploads/2020/04/The-Philosophical-Core-of-Effective-Altruism.pdf> (25.102023.)

sugerira da se pojedinci mogu ponašati altruistički zato što očekuju da će zauzvrat dobiti sličan tretman u budućnosti. Učinkoviti altruizam moderan je pokret, također nastao kao jedna od inačica altruističke teorije, a koji nastoji maksimizirati pozitivan učinak altruističkih radnji. Učinkoviti altruisti koriste dokaze i razum kako bi identificirali najučinkovitije načine za pomoć drugima i rješavanje globalnih problema. Ipak, važno je napomenuti da postoje brojne rasprave o pravoj prirodi altruističkog ponašanja i, premda je altruizam široko priznat koncept, mnogi sumnjaju u njegovu nesebičnost. Akademske rasprave o altruizmu postoje godinama, a u njih su uključeni znanstvenici iz različitih područja prirodnih, društvenih i humanističkih znanosti. U nastavku se daje sažet prikaz nekih razmišljanja o altruizmu, a redosljed prikaza pojedinih autora sačinjen je kronološki, prema njihovoj vremenskoj pripadnosti, a ne prema pripadnosti pojedinom znanstvenom području.

Auguste Comte poznat je najprije po značajnom doprinosu razvoju pozitivizma i filozofije znanosti. Premda nije eksplicitno razvio filozofiju altruizma, bio je među prvima koji su taj izraz upotrijebili u svojim filozofskim raspravama. Zbog toga su njegove ideje i rad posredno utjecali na to kako su ljudi razmišljali o altruizmu i moralu u 19. stoljeću, ali i kasnije. Najvažnije sastavnice ili dodirne točke Comteove filozofije¹²⁴ i altruizma jesu pozitivizam kao Comteova filozofija, koja je isticala nužnost uporabe znanstvenih metoda u proučavanju i razumijevanju društvenog i prirodnog okruženja. Naglasak na znanstvenom pristupu i empirijskom promatranju pojava u prirodi i u društvu, postavio je temelje za sustavno i racionalno razumijevanje ljudskog ponašanja i društva u cjelini. Koristeći znanstvene metode, Comte je posredno poticao i one koji se bave altruizmom da tu pojavu istražuju na znanstvenim principima. Comteov rad u sociologiji i njegov razvoj onoga što je nazivao "znanost o društvu" istaknuli su važnost proučavanja svih društvenih struktura i njegove dinamike.¹²⁵ Primjenom znanstvenih metoda u istraživanju društva, otvoren je put sustavnom načinu istraživanja društvenih i moralnih koncepata. To znači da su Comteovi sociološki uvidi izravno pridonijeli filozofskom diskursu o altruizmu jer su ga i ostali istraživači počeli razumijevati na sustavan način. Altruizam kao moralni koncept nesebična je briga o dobrobiti drugih. Važno je naglasiti kako se isti nije razvio u Comteovo vrijeme, nego je bio prisutan u filozofiji i etici stoljećima

¹²⁴ ***(2017): The Contribution of Auguste Comte to Sociology https://www.sociologygroup.com/contribution-auguste-comte-sociology/?utm_content=cmp-true (25.10.2023.)

¹²⁵ Rashmi, P. (2023): Hierarchy of the Sciences According to Auguste Comte, https://www.yourarticlelibrary.com/sociology/hierarchy-of-the-sciences-according-to-auguste-comte/43721#google_vignette (26.10.2023.)

prije toga. Međutim, naglasak na primjeni znanstvenih metoda i Comteova ideja o važnosti društvenog poretka i suradnje u društvu, mogli su utjecati na percepciju altruizma u kontekstu ljudskog ponašanja i društvenog napretka. Na altruizam se tada počelo gledati kao na vrijednu i poželjnu osobinu pojedinaca koja pridonosi društvenoj koheziji. Time je potvrđen važan aspekt Comteovih socioloških teorija. Auguste Comte razvio je pozitivizam i socijalnu filozofiju na način koji je značajno pridonio razumijevanju i prihvaćanju altruizma u 19. stoljeću i kasnije. Njegov rad na znanstvenom proučavanju društva i promicanju društvenog poretka pridonio je boljem razumijevanju altruizma kao moralnog i društveno poželjnog koncepta.

Charles Darwin postao je svjetski slavan svojim radom na evoluciji i prirodnoj selekciji koja objašnjava kako se vrste razvijaju tijekom vremena, ali je time ujedno dotakao i neke aspekte teorije altruizma. Njegove ideje o evoluciji i prirodnom odabiru omogućuju razumijevanje altruističkog ponašanja kako kod životinja tako i kod ljudi.¹²⁶ Altruizam znači da pojedinac pomaže drugome bezuvjetno ili uz određena očekivanja za sebe. Darwinova teorija prirodne selekcije, u sklopu evolucije, očekuje da se osobine i ponašanja koja povećavaju izgled organizma za preživljavanje i reprodukciju prenose prirodnim odabirom na sljedeću generaciju. Iako se to čini u suprotnosti s konceptom altruizma jer izgleda kako pomaganje drugima ne koristi onima koji pružaju pomoć, Darwin je očekivao da se altruističko ponašanje ipak može razviti pod određenim uvjetima. Jedna od njegovih ključnih ideja bila je da rodbinski odabir sugerira altruistična ponašanja, koja mogu biti favorizirana prirodnom selekcijom ako povećavaju reproduktivni uspjeh bliskih srodnika. Time se pojašnjava kako se altruistično ponašanje, poput roditeljske skrbi i suradnje među članovima obitelji, može samostalno razviti u prirodnoj selekciji. Ova je ideja ključna komponenta moderne evolucijske biologije i proučavanja društvenog ponašanja životinja i ljudi.

Peter Kropotkin svojim je shvaćanjima o uzajamnoj pomoći i anarhizmu značajno utjecao na filozofiju altruizma. Kropotkinove ideje o važnosti suradnje, uzajamne pomoći i solidarnosti u društvu, pružile su jedinstvenu perspektivu za promatranje altruizma¹²⁷. Ovo su moguće dodirne točke Kropotkinovih socioloških ideja i filozofije altruizma. Kropotkinovo

¹²⁶ Shavit, A. (2023): Altruism and Group Selection, *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, <https://iep.utm.edu/altruism-and-group-selection/> (26.10.2023.)

¹²⁷ Grizzle, G. L. (2017): Anarchist Sociology and the Legacy of Peter Kropotkin, *Theory in Action* 10(1), 65-87

najutjecajnije djelo o altruizmu njegova je knjiga objavljena 1902. godine¹²⁸. Polazeći od teze da su uzajamna pomoć i suradnja temeljni aspekti evolucije i ljudskog društva, dolazio je u sukob s prevladavajućim socijalnim idejama svoga vremena, utemeljenim na darvinističkoj teoriji o borbi „sviju protiv svih“ i "opstanku najjačih". Kropotkin je pronalazio dokaze iz raznih znanstvenih područja, uključujući biologiju i antropologiju, kako bi potkrijepio svoju tvrdnju da su uzajamna pomoć i suradnja odigrale ključnu ulogu u evoluciji svih vrsta živih bića i razvoju ljudskog društva. Njegove ideje upućuju na to da je altruizam, u obliku pomaganja drugima, prirodna i korisna ljudska osobina, u evoluciji čak važnija od borbe za opstanak. Kropotkin je bio nadahnut anarho-komunizmom te je kao istaknuti anarhistički mislilac isticao načela dobrovoljne suradnje, zajedničkog vlasništva i uzajamne pomoći. Ovaj politički i društveni svjetonazor zagovara utopijsko društvo u kojem svjesni i odgovorni pojedinci slobodno i dobrovoljno rade za opće dobro, bez potrebe za prisilnim autoritetom. Kropotkinova anarhistička shvaćanja filozofije i društva polazila su od pretpostavke da je altruizam, izražen putem kolektivne akcije i uzajamne podrške, dobra podloga za stvaranje pravednijeg i ravnopravnijeg društva.

Kropotkinovi pogledi na altruizam, zajedno s anarho-komunizmom, bili su podloga za oštru kritiku kapitalizma i hijerarhijskih društvenih struktura općenito. Kropotkin je isticao kako su prevladavajući ekonomski sustavi njegova vremena (kapitalizam, ali i državno kontrolirani socijalizam) bili utemeljeni na konkurenciji i izrabljivanju, što je podjednako sprječavalo da se altruističke tendencije prirodno izražavaju i razvijaju. On je vjerovao da bi ukidanje kapitalizma i državnog socijalizma te njihova zamjena anarhističkim načelima suradnje i uzajamne pomoći, doveli do stvaranja takvog društva koje bi moglo bolje poticati i iskoristiti altruistično ponašanje. Ukratko, Peter Kropotkin je u svojim anarhističkim stavovima naglašavao važnost uzajamne pomoći i suradnje kao temeljnih aspekata ljudskog društva i evolucije, čime je utjecao na filozofiju altruizma, ali je i relativizirao dominantna socijalna darvinistička shvaćanja svog vremena. Njegova anarhistička filozofija i društvena kritika poticale su ideju da upravo altruizam, ako se ostvaruje dobrovoljnom suradnjom, može dovesti do skladnijeg i pravednijeg društva u cjelini. Kropotkinove ideje još uvijek potiču rasprave o prirodi altruizma, kao i o mogućnostima da se dobrovoljnom suradnjom pojedinaca ostvari kooperativnije i pravednije

¹²⁸ Vidi detaljnije: Kropotkin, P. A. (2017): Uzajamna pomoć: faktor evolucije, Mediterran Publishing, Novi Sad

društvo. Ipak, njegovo fokusiranje na organizirano političko djelovanje najviše ga je udaljavalo od altruizma koji se ipak temelji na slobodnim odlukama pojedinaca.

Émile Durkheim jedan je od osnivača sociologije kao znanosti, utemeljitelj akademskog proučavanja sociologije i osnivač prvog časopisa posvećenog sociologiji. Njegov rad prethodi modernom pokretu učinkovitog altruizma. Iako je najviše poznat po svojim doprinosima na polju sociologije, posebno u područjima društvene teorije i proučavanja društvenih institucija, Durkheim je ipak oblikovao neke sociološke ideje koje bi mogle biti relevantne za širu raspravu o društvenoj koheziji, solidarnosti i kolektivnom blagostanju. Bez obzira što su ove ideje povezane s načelima učinkovitog altruizma, važno je napomenuti da Durkheimov rad nije bio eksplicitno usmjeren na učinkovit altruizam nego se njegov doprinos prepoznaje fragmentarno¹²⁹. Durkheimov koncept društvene solidarnosti temelji se na dvije vrste solidarnosti, a to su: a) mehanička solidarnost (susreće se u tradicionalnim, jednostavnim društvima) i b) organska solidarnost (tipična za moderna, složena društva).¹³⁰ Učinkoviti altruizam, naglašavajući pomoć drugima u globaliziranom svijetu, povezan je s idejom organske solidarnosti. To znači da solidarnost promatra u složenijim društvima, tražeći suradnju i međuovisnost među pojedincima. Koncept kolektivne svijesti odnosi se na zajednička uvjerenja, vrijednosti i norme u nekom društvu. U kontekstu teorije učinkovitog altruizma, pomaganje drugima racionalnim i utemeljenim sredstvima moguće je ako se postigne razumijevanje i oblikovanje kolektivne svijesti o tome. Promicanje ideje pozitivnog utjecaja postiže se razvojem ideje kolektivne svijesti, a poželjno je da ta pozitivna svijest bude altruistička. Anomija, kao stanje društva bez normi ili slom društvenog poretka, ukorijenjena je u Durkheimovu radu¹³¹. Kao odgovor na određene oblike anomalije može se promatrati i teorija učinkovitog altruizma, budući da ova nastoji pružiti strukturiran i racionalan pristup donošenju altruističkih odluka. Organiziranim donošenjem altruističkih odluka rješava se neizvjesnost ili moralna zbunjenost koja se, u obliku anomalije, može pojaviti u složenim, modernim društvima. Durkheimov rad o socijalnoj koheziji i integraciji istaknuo je važnost društvenih veza, naročito u učvršćenju solidarnosti u društvu. Učinkoviti altruizam koji potiče pojedince da se usredotoče

¹²⁹ ***(2021): Major Contributions of Emile Durkheim to Sociology https://tyonote.com/emile_durkheim_contributions_to_sociology/ (25.10.2023.)

¹³⁰ Gofman (2014): Durkheim's Theory of Social Solidarity and Social Rules, in: V. Jeffries (ed.), The Palgrave Handbook of Altruism, Morality, and Social Solidarity, https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137391865_3 (26.10.2023.)

¹³¹ Wickert, C. (2019): Concept of Anomie (Durkheim), <https://soztheo.de/theories-of-crime/anomie-strain-theories/concept-of-anomie-durkheim/?lang=en> (26.10.2023.)

na dobrobit drugih i rješavaju goruća globalna pitanja, istovremeno promiče osjećaj zajedničke svrhe i suradnje čime se jača društvena kohezija. Budući da je Durkheimov rad o društvenoj dinamici, društvenom poretku i kolektivnoj savjesti važan doprinos razvoju sociologije, ne smije se zanemariti da učinkoviti altruizam, djelujući na sjecištu etike, ekonomije i društvenog utjecaja, predstavlja dominantno samostalan pokret. Durkheimov doprinos sociologiji svakako može povećati razumijevanje društvenog konteksta u kojem djeluje učinkoviti altruizam, no to nije izravan doprinos učinkovitom altruizmu.

George R. Price bio je matematičar koji je formalizirao koncept odabira srodnika i stvorio jednadžbe za opisivanje širenja altruističnog ponašanja u populaciji, čime je dao značajan doprinos polju evolucijske biologije i teoriji altruizma. Njegov rad imao je dubok utjecaj na razumijevanje evolucije altruističkog ponašanja. U teoriji evolucije i prirodne selekcije, Priceova jednadžba opisuje kako osobina ili alel mijenja učestalost neke pojave tijekom vremena. Jednadžba koristi kovarijancu između osobine i sposobnosti kako bi dala matematički opis evolucije i prirodne selekcije. To je matematička formula koja se koristi za dijeljenje genetskih i okolišnih doprinosa promjenama u učestalosti neke osobine unutar populacije¹³². Ova jednadžba koristi se u proučavanju evolucijske biologije i pomaže istraživačima da razumiju kako prirodna selekcija djeluje u složenim društvenim situacijama. Priceov teorem je važna podloga za proučavanje evolucije, nastao proširenjem Priceove jednadžbe. To je alat za procjenu očekivanja nelinearne funkcije Gaussova slučajnog vektora, čak i ako su unosi u korelaciji. Kvantificira genetski i okolišni doprinos promjeni učestalosti osobine unutar populacije. Priceov teorem daje teorijski okvir za razumijevanje kako prirodna selekcija može dovesti do evolucije altruističkih ponašanja¹³³. Price je u svojim istraživanjima obuhvatio pitanja altruizma i inkluzivne sposobnosti. Inkluzivna teorija prikladnosti polazi od pretpostavke da organizmi mogu razviti altruistična ponašanja ako koristi za njihove genetske rođake, koji dijele slične gene, nadmašuju troškove pomaganja tim rođacima. Priceov rad brojnim je istraživačima pomogao formalizirati i matematički pokazati valjanost ove teorije, što dokazuje važnost njegova doprinosa na području altruizma i inkluzivne sposobnosti. Price je ostvario i značajan uvid u altruizam. Priceov doprinos teoriji altruizma¹³⁴ otvorio je mnoga

¹³² Lamm, E. (2011): A Gentle Introduction to The Price Equation, https://www.ehudlamm.com/price_eqn.pdf (26.10.2023.)

¹³³ Voigtlaender, F. (2020): A General Version of Price's Theorem, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10959-020-01017-w> (25.10.2023)

¹³⁴ Harman, O. (2011): The Price Of Altruism: George Price and the Search for the Origins of Kindness, Vintage Books, London

važna pitanja, a njegova formula i njegov teorem relativizirali su neke od prevladavajućih ideja u evolucijskoj biologiji. Njegov rad doveo je do zaključka da bi se altruizam mogao razviti odabirom rodbine. Ako pojedinci pomažu svojim genetskim rođacima, čak i onda kad to znači žrtvu altruista, moguće je očekivati da će genetske promjene oblikovati novu generaciju rođaka. Price je stvorio vrlo čvrst matematički okvir koji pokazuje da bi altruističko ponašanje moglo biti genetski povoljno pod određenim okolnostima. Nažalost, život Georgea R. Pricea završio je tragično, ali je on nedvosmisleno dao značajan doprinos razumijevanju altruizma i uloge koju ima odabir rodbine u evoluciji altruističkih ponašanja.

Richard Dawkins, nakon Darwina, jedan od najistaknutijih istraživača na području evolucijske biologije, zastupa takav pogled na evoluciju koji je primarno usmjeren na gene. Njegove su ideje značajno pomogle u razumijevanju evolucije altruističkog ponašanja, ali usprkos tome, Dawkins ne pripada skupini teoretičara koji se dominantno bave altruizmom. Najpoznatiji je po svojoj knjizi iz 1976. godine u kojoj je predstavio koncept "sebičnog gena"¹³⁵. Ova je knjiga ponudila teoriju da su geni, a ne pojedinci ili vrste, primarne jedinice selekcije u evoluciji. Ako su geni odabrani da maksimiziraju vlastitu replikaciju i preživljavanje, oni, prema Dawkinsu, pokazuju sebično ponašanje što ima važne implikacije za razumijevanje altruizma. Naizgled altruistično ponašanje, u kojem pojedinac žrtvuje vlastitu dobrobit za dobrobit drugih, može se razumjeti u kontekstu odabira na razini gena. Njegova ideja "rodbinske selekcije" ili "inkluzivne prikladnosti" polazi od pretpostavke da su pojedinci altruistični prema bliskim rođacima, pomažući im da prežive i razmnožavaju se. Pružajući inkluzivnu pomoć rođacima s kojima dijele mnoge njihove gene, ti pojedinci neizravno poboljšavaju replikaciju vlastitih gena. Tumačeći kako geni, koji prirodnom selekcijom potiču altruistična ponašanja, mogu opstati u populaciji, Dawkins je formulirao sintagmu "sebični gen" jer, pomažući bliskim rođacima da povećaju ukupni reproduktivni uspjeh svojih gena, geni zapravo pomažu sebi samima. Takvim zaključivanjem Dawkins je otvorio raspravu o altruizmu i suradnji unutar evolucije pojedinih vrsta te je potaknuo daljnja istraživanja evolucije altruističkih ponašanja¹³⁶.

Martin Andreas Nowak istaknuti je matematičar i biolog, profesor na Sveučilištu Harvard. Jedan je od vodećih istraživača u području matematičke biologije, poznat po svojim značajnim

¹³⁵ O tome opširnije u djelu: Dawkins, R. (2007): Sebični gen, Izvori, Zagreb

¹³⁶ Barković, N. (2016): Zašto je Dawkinsov 'Sebični gen' važan i koliko je zastario?, <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/zasto-je-dawkinsov-sebicni-gen-vazan-i-koliko-je-zastario-20160531> (26.10.2023.)

doprinosa proučavanju altruizma i suradnje, posebno u kontekstu evolucijske biologije i teorije igara. Pokušao je objasniti evoluciju suradnje i altruizma među pojedincima u populaciji tražeći mehanizme i matematičke modele koji tome mogu doprinijeti. Neki od njegovih doprinosa u ovoj oblasti uključuju definiranje pravila evolucije i izradu matematičkih modela za praćenje virusa u zaraznim bolestima, a bavio se i pitanjima evolucije suradnje. Suradnja između pojedinaca zainteresiranih za vlastiti interes bila je predmetom istraživačkih napora Nowaka i njegovih suradnika koji su razvili matematičke modele i računalne simulacije kako bi istražili upravo taj oblik uvjetovane suradnje. Primjeri suradnje u prirodi su vrlo brojni: biljke jedna drugoj opskrbljuju hranjive tvari, ribe jedna drugoj uklanjaju parazite s ljuski, mravi zajedno grade gnijezda, grabežljivci love u čoporima, a pčele će čak dati i vlastiti život za dobrobit košnice. Igra "Zatvorenikova dilema", koja pomaže objasniti pod kojim uvjetima nastaje i održava se suradnja među pojedincima, jedan je od najpoznatijih modela nastalih u tim istraživanjima.¹³⁷ Nowak je istraživao okvir u kojem se može razviti suradnja, a najpoznatiji prikaz uvjeta za razvoj suradnje uključuje "pet pravila evolucije": odabir srodnika, izravni reciprocitet, neizravni reciprocitet, mrežni reciprocitet i grupni odabir¹³⁸. Ova pravila pružaju podlogu za sveobuhvatno razumijevanje različitih mehanizama koji pokreću evoluciju altruističkog ponašanja. Svaki mehanizam vodi do jednostavnog pravila koje određuje može li prirodna selekcija pogodovati suradnji što je samo jedan od načina da se promatra evolucija ljudske suradnje. Svoje teorijske modele, nastale istraživanjem različitih vrsta, Nowak je primijenio kako bi objasnio evoluciju suradnje među ljudima. Posebno je istraživao ulogu ugleda, kazne i evolucije ljudske suradnje u različitim kontekstima, uključujući ekonomiju, društveno ponašanje i pojavu složenih društava. Nowakova su istraživanja značajno pomogla razumijevanju evolucije suradnje i altruizma, a njegov je rad i dalje relevantan u područjima biologije, psihologije i ekonomije. Brojni objavljeni znanstveni radovi i knjige o ovim temama, čine ga ključnom figurom u proučavanju altruističkog ponašanja u prirodi i društvu.

Robert Ludlow Trivers primarno je evolucijski biolog i sociobiolog, a pridonio je razumijevanju recipročnog altruizma tezom da se pojedinci uključuju u altruistička djela s očekivanjem neke koristi zauzvrat. Triversov je rad bio temelj razumijevanja evolucijske podloge altruističnog ponašanja u ljudskoj i neljudskoj populaciji. Razradio je teoriju

¹³⁷ Traulsen, A. and Nowak, M. (2006): Evolution of cooperation by multilevel selection, *Biological Sciences*, Princeton University, 103 (29), 10952-10955

¹³⁸ Novak, M. A. (2006): Five rules for the evolution of cooperation, *Science*, 314(5805), 1560–1563

recipročnog altruizma i teoriju roditeljskog ulaganja. Prema recipročnom altruizmu, Trivers sugerira da pojedinci koji su skloni altruizmu očekuju recipročni altruizam u budućnosti. Po tom shvaćanju, životinje ili ljudi pomažu drugima, ali pritom očekuju u budućnosti neku recipročnu pomoć zauzvrat. Ova teorija temelji se na ideji dugoročnih koristi i evoluciji suradnje u društvenim vrstama nudeći podrobnija objašnjenja za naizgled nesebična ponašanja. Triversova istraživanja značajno su utjecala na proučavanje altruizma u evolucijskoj biologiji, pokazujući kako bi naizgled nesebično ponašanje ipak koristilo altruističkom pojedincu u kontekstu genetskog razmnožavanja ili recipročnih koristi. Triversov koncept roditeljskog ulaganja objašnjava razlike u roditeljskim naporima i strategijama između spolova. Tvrdio je da će spol koji više ulaže u potomstvo, obično ženka kod mnogih vrsta, biti selektivniji pri odabiru partnera. S druge strane, spol koji manje ulaže, često mužjak, neće toliko birati partnera, nego će se s drugim mužjacima natjecati za mogućnosti parenja. U literaturi je poznata tzv. Trivers-Willardova hipoteza prema kojoj će roditelji u dobrom stanju biti pristrani u određivanju omjera spolova svojih potomaka na način da favoriziraju spol s većom varijacijom u reproduktivnoj vrijednosti. S druge strane, roditelji u lošem stanju favoriziraju suprotni spol. Mora se ipak istaknuti kako postojeći radovi ne potvrđuju u dovoljnoj mjeri da reproduktivne vrijednosti specifične za spol ovise o relativnoj zastupljenosti mužjaka i ženki u populaciji. Ako roditelji prilagode omjer spolova svojih potomaka prema ovoj hipotezi, reproduktivne vrijednosti potomaka također će se promijeniti. To bi trebalo utjecati na dugoročnu evolucijsku dinamiku i moglo bi dovesti do značajnih odstupanja od izvornih predviđanja¹³⁹. Nakon kratkog pregleda doprinosa različitih teoretičara koji su obogatili raspravu o altruizmu, naglasit će se neki specifični programi potpore altruističkoj teoriji.

4.1.2. Specifični programi potpore altruističkoj teoriji

U daljem razmatranju altruističke teorije razmotrit će se doprinosi pojedinaca koji su se specifično bavili altruističkom etikom ili su, poput Singera, tražili način kako ublažiti siromaštvo u svijetu. Specifični programi potpore samo se površno spominju jer će u kasnijim razmatranjima pojedini programi potpore biti detaljnije razrađeni.

Mnoge altruističke teorije nude parcijalna rješenja kako smanjiti siromaštvo na različite načine. Svako bavljenje društvenim ili ekonomskim čimbenicima koji pridonose siromaštvu,

¹³⁹ Borgstede, M. (2021): Evolutionary dynamics of the Trivers–Willard effect: A nonparametric approach, *Ecology and Evolution*, 11/18, 12676-12685, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8462157/> (31.10.2023.)

omogućuju njegovo bolje razumijevanje pa slijedom toga i poduzimanje mjera za smanjivanje tog siromaštva. Najuvjerljiviji način na koji altruističke teorije mogu doprinijeti smanjenju siromaštva jesu projekti socijalne pomoći, obrazovanja i osnaživanja svijesti o problemu siromaštva te potrebi njegova prevladavanja. Altruističke teorije temelje se na mnogim socijalnim programima, dobrotvornim organizacijama i inicijativama za pomoć drugima. Ova filozofija, pomažući drugima za veće dobro, zagovara ideju davanja i pomaganja osiromašenim zajednicama. Donacije pojedinaca i organizacija, volonterski rad i drugi oblici uključivanja, mogu pomoći u ublažavanju neposredne patnje i osigurati sredstva za obrazovanje, zdravstvenu skrb i gospodarski razvoj. Specifični socijalni programi uključuju: aktivno i zdravo starenje, aktivnu politiku tržišta rada, izgradnju mostova, vodovoda i drugih infrastrukturnih objekata, uspostavu pravila za obitelj i djecu, industrijske relacije, integriranu njegu, mobilnost radne snage, dugotrajnu skrb, nove oblike rada, pomoć osobama s invaliditetom, uklanjanje siromaštva i nejednakosti, javno zdravstvo te različite sluge socijalne podrške.¹⁴⁰ Altruistička načela potiču jačanje samopouzdanja pojedinaca i zajednica, prvenstveno ulaganjem u obrazovanje, strukovnim osposobljavanjem te razvojem programa stjecanja vještina. Podizanje samopouzdanja može osnažiti ljude da traže putove kako poboljšati svoj socioekonomski status. Ove inicijative moraju se dopuniti novim inicijativama koje su usmjerene na stvaranje boljih prilika za zapošljavanje ili poduzetničke pothvate. Time se povećane sposobnosti pojedinaca koriste kao podloga za gospodarski rast zajednice, prije svega kao potpora održivom razvoju. Altruistički pristupi, čak i onda kad su fokusirani na pojedinca, gotovo uvijek naglašavaju potrebu da se postigne dugoročna dobrobit zajednica. Zato se potpora projektima održivog razvoja pruža s namjerom stvaranja takvih ekonomskih potencijala koji osiguravaju dobrobit budućih generacija, uz očuvanje okoliša. Jedan od primjera u praksi navodi ove altruističke projekte kao doprinos održivom razvoju: čuvanje čiste vode i poboljšanje sanitarnih uvjeta; pružanje zdravog radnog mjesta; poboljšanje lanaca opskrbe i provođenje održive prakse; doniranje sredstava projektima koji primarno podupiru ciljeve održivog razvoja; ulaganje u obnovljivu energiju; poticanje recikliranja i kružne ekonomije, obrazovanje budućih generacija; prevladavanje preživljavanja uz samo 2 \$ na dan; osiguravanje plaćenih dana i volonterima; nagrađivanje odgovornog ponašanja u proizvodnji i potrošnji; podizanje razine svijesti i odgovornosti za druge; doniranje za one ciljeve do kojih nam je najviše stalo.¹⁴¹ Altruističke

¹⁴⁰ *** Social Support Services, The European Centre for Social Welfare Policy and Research, <https://www.euro.centre.org/domains/social-support-services> (01.11.2023.)

¹⁴¹ *** 12 Ways to Contribute to the Sustainable Development Goals (SDGs), Buy1GIVE1, <https://blog.b1g1.com/contribute-to-sdgs/> (01.11.2023.)

teorije stvaraju klimu podizanja društvene svijesti o potrebi pomaganja, a time mogu poticati donošenje političkih odluka koje su primarno usmjerene na smanjenje siromaštva u zajednici ili u svijetu. Razvojna politika ili proračun neke zajednice mogu biti i socijalno usmjereni dajući prednost socijalnoj skrbi, pravednoj raspodjeli resursa, zdravstvenoj zaštiti i pristupačnom stanovanju mladih što je sve u skladu s altruističkim načelima o dobrobiti svih pojedinaca u društvu. Altruističke teorije mogu utjecati na donositelje političkih odluka, ali potrebno je motivirati sve ljude u zajednici da se zalažu za prava i potrebe onih koji žive na rubu društva, u siromaštvu. Problemi koji održavaju siromaštvo nisu samo posljedica loših individualnih odluka, nego su najčešće rezultat pogrešaka u političkim, ekonomskim i moralnim strukturama društvene zajednice. Zagovaranje promjena u politici društvenih struktura koje održavaju nejednakost, započinje podizanjem svijesti o postojanju tzv. *grijeha struktura*¹⁴², a zatim i osporavanjem politike koja dovodi do obespravljenosti dijela stanovništva. Podizanje svijesti i poticanje promjena najbolji su načini kako se altruizam može iskoristiti za poboljšanje društva u cjelini. Altruizam pomaže u stvaranju zajednica potpore. Svrha tih zajednica je olakšanje onima koji su u potrebi ili u drugom nepovoljnom položaju. Njihova se djelatnost ostvaruje pružanjem hrane, predmeta, usluga i drugim oblicima podrške pojedincima u potrebi. Altruističke vrijednosti zajednica potpore dolaze do izražaja promicanjem kulture davanja, dijeljenjem resursa i pružanjem sigurnosne mreže svima koji imaju financijske poteškoće. Specifični oblici djelovanja i potpore uključuju: očuvanje i zaštitu dobrog mentalnog zdravlja, podršku djeci i obiteljima u socijalno i ekonomski nepovoljnom položaju, prevenciju kriminala za opće dobro kako bi se smanjile razine kriminala i antisocijalnog ponašanja u zajednici.¹⁴³ Altruizam promiče prioritete dobrobiti i jednakih mogućnosti za sve pojedince, a primjena altruističkih teorija uključuje kombinaciju različitih dobrotvornih akcija u društvu. Upravo spajanjem znanstvenog istraživanja i praktičnog djelovanja može se postići uvođenje sustavnih promjena i pomaka u društvenim vrijednostima kako bi se smanjilo siromaštvo.

¹⁴² Marasović, Š. (2021): Grijeh struktura, Zbornik Radova međunarodnog teološkog Skupa KBF-a U Splitu, 7(1), str. 144–180.

¹⁴³ *** Supporting Communities, Charity Commission for England and Wales, <https://register-of-charities.charitycommission.gov.uk/charity-search/-/charity-details/5192602/charity-overview> (01.11.2023.)

4.2. Je li učinkoviti altruizam moguće rješenje problema siromaštva u svijetu?

Poznati učinkoviti altruizam Petera Singera takav je pristup moralnom odlučivanju i djelovanju koji, na temelju razuma i istraživanja, očekuje najveći pozitivan učinak dobrotvornih ulaganja na smanjenje globalne patnje u svijetu¹⁴⁴. Singer detaljno opisuje svoj pristup učinkovitim altruizmu te objašnjava kako bi ljudi mogli djelovati na najbolji način da bi smanjili patnju u svijetu. Pri tome koristi etičke argumente i studije slučaja dobrotvornog davanja. Prema Singeru, učinkoviti altruizam temeljen je na tri glavna principa: moralnoj jednakosti, svjetskoj nejednakosti i dokazima o djelovanju.

- Prema principu moralne jednakosti, podrazumijeva se da svi pojedinci imaju jednaku moralnu vrijednost i jednaka prava te da je patnja svakog pojedinca jednako loša.¹⁴⁵ Iz toga Singer zaključuje da smanjenje patnje bilo kojeg pojedinca, bez obzira na to gdje se nalazi u svijetu, ima istu moralnu vrijednost. Ovo načelo sadrži imanentnu poruku o potrebi transfera bogatstva iz razvijenih dijelova svijeta u one siromašne.
- Prema principu svjetske nejednakosti, ističe se bjelodana činjenica da postoje velike razlike u životnom standardu i kvaliteti života između pojedinaca u različitim dijelovima svijeta. Slijedom primjene tog načela, smanjenje patnje u siromašnijim dijelovima svijeta ima veću moralnu vrijednost jer se smanjuje patnja većeg broja ljudi. Ovo načelo ističe veću vrijednost ulaganja u siromašnim dijelovima svijeta pa bi takva ulaganja trebala imati prioritet u odnosu na rješavanje problema u razvijenim i bogatijim zemljama.
- Prema principu dokaza o djelovanju, altruističke bi aktivnosti trebale biti usmjerene na projekte i inicijative koje imaju najveći pozitivan učinak na smanjenje patnje u svijetu. Ovaj princip znači da bi altruističke aktivnosti trebale biti temeljene na dokazima i činjenicama o tome koje konkretne aktivnosti imaju najveći učinak na smanjenje patnje. Primjena ovog načela olakšala bi donatorima odluku o tome u koje projekte treba ulagati.

Singer predlaže učinkoviti altruizam kao moguće rješenje globalnog siromaštva. Udruženim naporima donatora prikupljena sredstva usmjeravaju se na rješavanje problema poput gladi, bolesti i nedostatka osnovnih potrepština u najsiromašnijim zemljama svijeta. Učinkoviti altruisti trebali bi biti fokusirani na projekte koji imaju najveći pozitivan učinak na smanjenje patnje u svijetu, a ne samo na one koji se čine najljepšima ili najpopularnijima. Da bi altruizam

¹⁴⁴ Vidi detaljnije: Singer, P (2009): *The Life You Can Save: Acting Now To End World Poverty*, Random House, New York

¹⁴⁵ Singer, P. (1972): *Famine, Affluence and Morality*. *Philosophy and Public Affairs*, 1(3), 231

doista bio učinkovit nužno je postojanje dovoljnog broja donatora i postojanje organizacijskih struktura koje bi transferirale višak bogatstva iz bogatih zemalja u one siromašne. Ipak, Singerov misaoni eksperiment naišao je na plodno tlo, osobito u mladim visokoobrazovanih ljudi, kod kojih jača intelektualno-aktivistički pokret zagovaranja takozvanog pametnog altruizma. Prema istraživanjima pobornika učinkovitog altruizma, prosječni učinkoviti altruist ima 27 godina, muškarac je i fakultetski je obrazovan. Učinkoviti altruizam najviše je inspiriran radom filozofa Petera Singera (moralna obveza sprječavanja patnje), Tobya Orda (egzistencijalni rizici), Petera Ungera (moralna obveza bogatih da pomažu siromašnima) te Williama MacAskill (učinkovitost i dugotrajna perspektiva). Njegov rezultat je brzi rast novčanih sredstava koja se pametno doniraju, ali i brzo širenje ideje o pametnom doniranju, neopterećenom osobnim pristranostima, predrasudama ili trendovima¹⁴⁶.

Prema Singerovu pristupu, učinkoviti altruizam također podrazumijeva odgovornost pojedinaca da svoje resurse koriste na najbolji mogući način. Kako bi se postigao najveći pozitivan učinak, Singer preporučuje da pojedinci doniraju novac onim organizacijama koje imaju dokaze o svojoj učinkovitosti u smanjenju patnje u svijetu. To se postiže korištenjem istraživanja i dokaza u procesu donošenja odluka o tome gdje i kako najbolje uložiti svoje resurse, s naglaskom na novac. Zadržati neutralnost i znanstvenu objektivnost najveći je izazov u tim procesima.

Učinkoviti altruizam potiče pojedince da u svom djelovanju budu kritični, razboriti i racionalni, posebice kad odlučuju o pomoći drugima. Umjesto da se samo oslanjaju na emocije i instinkte, ljudi koji racionalno prakticiraju učinkoviti altruizam koriste istraživanja i pouzdane informacije kako bi prepoznali i utvrdili najbolje načine za pomoć onima kojima je pomoć doista potrebna. Jedan od glavnih alata koje Singer preporučuje u pronalasku pouzdanih organizacija za učinkovitu pomoć jest *GiveWell* neprofitna organizacija¹⁴⁷.

GiveWell je neprofitna organizacija usredotočena na pronalaženje i preporučivanje najboljih, odnosno najučinkovitijih dobrotvornih institucija. Njima pojedinci ili poslovne organizacije svoj novac mogu donirati s povjerenjem, što znači da će taj novac doista i ciljano biti uloženi u

¹⁴⁶ Mihelcic, G. (2022): Učinkoviti altruizam, moda iz Silicijske doline ili racionalni pristup. Motivi i kontroverze, <https://ideje.hr/ucinkoviti-altruizam-moda-iz-silicijske-doline-ili-racionalni-pristup-motivi-i-kontroverze/>, (11.07.2023.)

¹⁴⁷ Vidi detaljnije: Singer, P (2009): *The Life You Can Save: Acting Now To End World Poverty*, Random House, New York, 3

svrhu smanjenja siromaštva i posljedica koje iz njega proizlaze. Misija *GiveWell* organizacije povećanje je učinkovitosti filantropije, što se postiže detaljnim analizama i procjenama za prepoznavanje onih dobrotvornih organizacija koje imaju najveći utjecaj na smanjenje globalnog siromaštva.

Njihov pristup temelji se na stvarnim dokazima i egzaktnim podacima, a ne na intuiciji i pretpostavkama. Jedna je od glavnih funkcija *GiveWella* prepoznavanje dobrotvornih organizacija koje imaju najveći utjecaj na smanjenje siromaštva u svijetu. To se postiže detaljnim analizama i procjenama, najčešće provođenjem neovisnih istraživanja te praćenjem izvješća o različitim dobrotvornim organizacijama. Nakon što identificiraju najučinkovitije organizacije, preporučuju ih pojedincima i organizacijama koje žele donirati novac. Također, *GiveWell* pruža potpore za razvoj i poboljšanje učinkovitosti dobrotvornim organizacijama financiranjem njihovih istraživanja i pronalazaka te pružanjem savjetodavne i organizacijske potpore onim organizacijama koje žele poboljšati svoje učinke u doprinosu smanjenja globalnog siromaštva.

Kao dobrotvorna, nevladina organizacija, *GiveWell* je usmjeren na transparentnost i objektivnost u svim svojim aktivnostima. Njihove neovisne analize i preporuke javno su dostupne, a organizacija je otvorena za raspravu i razmjenu ideja s drugima u dobrotvornom sektoru. To zapravo znači da učinkoviti altruisti trebaju razmotriti koliko će njihov novac ili primjerice, utrošeno vrijeme i energija biti korisni, a nakon toga odabrati najbolju praksu i strategije kojima se ostvaruje maksimalan utjecaj na eliminaciju siromaštva. Brojni primjeri učinkovitog altruizma uključuju potporu učinkovitim humanitarnim organizacijama koje imaju pozitivan učinak na borbu protiv siromaštva. Taj se učinak mjeri djelotvornim akcijama kao što su: ulaganje u edukaciju i obuku ljudi koji se bave problemom siromaštva te sudjelovanje u inicijativama koje potiču političke promjene s ciljem eliminacije siromaštva. Pristup učinkovitog altruizma sve je popularniji u borbi protiv siromaštva u svijetu, jer se ocjenjuje jednim od stvarno mogućih načina za postizanje željenih promjena.

William David MacAskill jedan je od začetnika pokreta učinkovitog altruizma. Profesor je filozofije i znanstveni suradnik na Institutu za globalne prioritete na Sveučilištu u Oxfordu i direktor *Forethought Foundation for Global Priorities Research*. Njegova su istraživanja usmjerena na moralnu nesigurnost, utilitarizam, temelje učinkovitog altruizma i etiku budućih generacija. Osim što je sudjelovao u stvaranju pokreta učinkovitog altruizma, koji se bavi

pokušajima korištenja dokaza i razuma kako bi se drugima pomoglo što je više moguće s vremenom i novcem donatora, ogromnu je stvaralačku energiju uložio i u osnivanje drugih organizacija: *Giving What We Can* (2009.), *80 000 Hours* (2011.), *Centar za učinkoviti altruizam* (2012.) i *Global Priorities Institute* (2017.). MacAskill je poznat po svojoj predanosti primjeni rigorozne analize i načela troškovne učinkovitosti u dobrotvornim davanjima i altruističkim akcijama. Posebno naglašava važnost korištenja razuma i dokaza kako bi se identificirali najhitniji globalni problemi i alocirali resursi tamo gdje mogu učiniti najviše dobra. Neka temeljna načela povezana s učinkovitim altruizmom, u popularizaciji kojih je MacAskill pomogao, pokazuju važnost njegova doprinosa. Učinkoviti altruisti usredotočeni su na doniranje onim ciljevima koji imaju najveći potencijal za stvaranje pozitivnih promjena, često naglašavajući globalno zdravlje, smanjenje siromaštva i egzistencijalne rizike. Učinkoviti altruizam potiče pojedince da donose dobrotvorne odluke temeljene na empirijskim dokazima, podacima i istraživanju, a ne na emocijama ili tradiciji. Pojedincima se preporuča odabir karijere koja će im omogućiti značajan pozitivan utjecaj na svijet: rad u globalnom zdravstvu, aktivnosti na smanjenju siromaštva ili rad na područjima koja se bave gorućim globalnim izazovima. Učinkoviti altruisti otvoreni su za podršku širokom rasponu uzroka, što znači da ne postoji odluka o stalnom ulaganju u jednu vrstu potreba. Sve dok ulaganja u jednu vrstu problema, bez obzira na uzroke, mogu pokazati visoku učinkovitost u postizanju pozitivnih ishoda, ona će biti opravdana. Učinkoviti altruisti često se usredotočuju na sprječavanje štete i dugoročno promicanje dobrobiti, uključujući rješavanje globalnih katastrofalnih rizika. Takav koncept dugoročnih ulaganja trebao bi omogućiti optimalnu alokaciju resursa. Općenito, William MacAskill i pokret za učinkoviti altruizam zagovaraju racionalan i na dokazima utemeljen pristup poticanju i stvaranju općeg dobra u svijetu, s jakim naglaskom na ostvarivanju značajnog i pozitivnog utjecaja koji se postiže vlastitim resursima i naporima.

Julia Wise, sociologinja po vokaciji, poznata je po svom radu na promicanju učinkovitog altruizma. Pisala je o toj temi dijeleći iskustva koja je stekla kao aktivna učinkovita altruistkinja. Julia je bila predsjednica organizacije *Giving What We Can* od 2017. do 2020., a još uvijek radi kao osoba za vezu sa zajednicom u *Centru za učinkoviti altruizam*. Njezin rad uključuje projekte kao što je olakšavanje pristupa članova zajednice uslugama mentalnog zdravlja i prenošenje povratnih informacija od mlađih do starijih članova zajednice. Zbog svega toga, Julia Wise dobro je poznata osoba u zajednici *Effective Altruism*. Zajedno sa svojim suprugom, aktivno je uključena u promicanje i prakticiranje učinkovitog altruizma. Osobno su se obvezali donirati značajan dio svog prihoda vrlo učinkovitim dobrotvornim organizacijama i potaknuti druge da

učine isto. Svoja iskustva dokumentirali su pišući o tome kako oni žive štedljivim životom da bi mogli maksimalno povećati doprinose za dobrotvorna davanja. Njihov primjer služi kao inspiracija drugima u zajednici, pokazujući kako pojedinci mogu značajno pozitivno utjecati na svijet ako rade i promiču ideje o općem dobru. Odabirom profesije i načina života u skromnosti, uz maksimalna davanja za dobrotvorne aktivnosti, Julia Wise nezamjenjivi je dio pokreta učinkovitog altruizma.

Derek Antony Parfit bio je britanski filozof koji se specijalizirao za osobni identitet, racionalnost i etiku. Mnogi ga smatraju najoriginalnijim moralnim filozofom na engleskom govornom području i jednim od najvažnijih i najutjecajnijih moralnih filozofa s kraja 20. i početka 21. stoljeća¹⁴⁸. Njegova knjiga *Reasons and Persons*, objavljena 1984. godine, ocijenjena je kao najvažnije djelo moralne filozofije nakon *The Methods of Ethics* Henryja Sidgwicka iz 1874. U toj knjizi Parfit je razradio svoje ideje o identitetu i istražio probleme moralnog izbora čime je oživio raspravu o etičkim dvojabama zapalu u nejasne tehničke analize moralnih pojmova poput *trebalo bi, dobro i ispravno*¹⁴⁹. Knjiga istražuje različita moralna i etička pitanja, uključujući ona povezana s osobnim identitetom, racionalnošću i prirodom blagostanja, a neke od ideja o temeljnim moralnim i filozofskim raspravama podupiru učinkoviti altruizam. To se posebno odnosi na ideje o maksimiziranju ukupnog blagostanja te racionalnom i etičkom ponašanju.

Nick Bostrom poznat po svom radu o egzistencijalnom riziku, antropičkom principu, etici ljudskog poboljšanja, emulaciji cijelog mozga, rizicima superinteligencije i testu preokreta. Osnivač je i direktor Instituta za budućnost čovječanstva na Sveučilištu Oxford. Naklonjen je idejama o ljudskom poboljšanju ili samopoboljšanju, kao i ljudskom usavršavanju putem etičke primjene znanosti. Zajedno s filozofom Tobyjem Ordonom istraživao je iracionalnu pristranost ljudi prema statusu quo i otpore koji se pružaju promjenama. Rad Nicka Bostroma usko je povezan s učinkovitim altruizmom jer istražuje koncept egzistencijalnog rizika, koji uključuje identifikaciju i ublažavanje prijetnji dugoročnom opstanku i dobrobiti čovječanstva. Učinkoviti altruisti često koriste Bostromova istraživanja kako bi fokusirali svoje napore na smanjivanje

¹⁴⁸ MacFarquhar, L. (2011): How to be Good, <https://www.newyorker.com/magazine/2011/09/05/how-to-be-good> (16.10.2023.)

¹⁴⁹ Grimes, W. (2017): Derek Parfit, Philosopher Who Explored Identity and Moral Choice, Dies at 74, <https://www.nytimes.com/2017/01/04/world/derek-parfit-philosopher-who-explored-identity-and-moral-choice-dies-at-74.html> (16.10.2023.)

egzistencijalnog rizika i dali prioritet akcijama koje mogu imati značajan pozitivan utjecaj na budućnost čovječanstva. Može se ustvrditi kako je njegov rad značajno doprinio oblikovanju filozofije i strategije učinkovitog altruizma.

Peter K. Unger suvremeni je američki filozof i profesor na Odsjeku za filozofiju na Sveučilištu New York. Njegov sveobuhvatan interes pokriva široka područja metafizike, epistemologije, etike i filozofije uma. Uz to, poznat je po svom radu o etici i moralnoj filozofiji, a dao je značajan doprinos i raspravi o dužnostima i moralnim obvezama. Premda Ungerov rad nije izravno povezan s učinkovitim altruizmom, neke od njegovih ideja o moralnoj dužnosti mogle bi biti relevantne za šire razmatranje o altruizmu i dužnostima pojedinaca. Unger je istraživao moralne zahtjeve koji se postavljaju pred pojedinca i zaključio da živjeti treba u skladu s tim etičkim standardima. Budući da se moralne obveze često ne ispunjavaju, on poziva pojedince da pomognu drugima u nevolji, čime nas potiče da razmislimo o opsegu naše dužnosti kako bismo ublažili patnju i poboljšali dobrobit drugih. U jednoj od svojih najpoznatijih knjiga, Unger navodi jednostavan primjer kako se doprinosom od nekoliko stotina dolara dobrotvornoj organizaciji, kao što je UNICEF, može osigurati da manje siromašne djece umre i da više njih živi svoj život, razumno očekivan dug i vrijedan.¹⁵⁰

Većina ljudi, iako znaju da takav oblik pomoći postoji i da im je stalno dostupan, ne doprinose ništa, a gotovo svi ostali daju vrlo malo. Propitujući kakav je moralni status ovog ponašanja, Unger zaključuje da većina ljudi blago ocjenjuje takvo ponašanje lošim, premda znaju da nije dobro dopustiti umiranje djece. Dalje, on tvrdi da naše spoznaje o etičkim slučajevima nisu utemeljene na usađenim moralnim vrijednostima, već na određenim psihološkim dispozicijama koje nas prečesto sprječavaju da reagiramo u skladu s našim moralnim obvezama. Detaljno ispitujući kako te tendencije djeluju, Unger pokazuje da je, prema pozitivnim moralnim vrijednostima koje načelno prihvaćamo, takvo pasivno ponašanje monstruozno pogrešno. On nas suočava s empirijskim činjenicama i lako prihvatljivim uputama za ispunjavanje naše moralne dužnosti kako bi se ozbiljne patnje radikalno umanjile, čime otvara put prema novoj, suosjećajnoj moralnoj filozofiji.¹⁵¹ Unger tvrdi da imamo moralnu dužnost pomoći onima koji su u krajnjoj nuždi, kad god to možemo učiniti uz minimalne troškove za sebe, nazivajući takvo ponašanje „načelom Samaritanca“. Razvijajući ovu tezu, on predlaže proširenje naše moralne

¹⁵⁰ Unger, P. (1996): *Living High and Letting Die: Our Illusion of Innocence* 1st Edition, Oxford University Press, New York, 4

¹⁵¹ *Ibidem*, 133

obveze, pomaganja strancima u teškim okolnostima, čak i onda kad bi pružanje pomoći uključilo neugodnost ili žrtvu s naše strane. Kad je u pitanju dobrotvorno davanje, on vjeruje u moralni imperativ po kojem bismo trebali davati sve dok ne dosegemo točku tzv. "granične korisnosti", kad bi daljnje donacije uzrokovale značajne osobne poteškoće za samog donatora. Ungerova promišljanja, kao i njegove aktivnosti, stvaraju etičke izazove i dvojbe u kojima se suočavamo sa svojim moralnim načelima i pretpostavkama te su često predmetom rasprave u filozofskim i akademskim krugovima. Postavljajući teška pitanja o opsegu moralnih dužnosti i o granicama naših obveza, Unger često izaziva prigovore zbog inauguracije previše zahtjevnih etičkih načela.

Thomas Nagel vrlo je utjecajan američki filozof, profesor filozofije i prava na Sveučilištu u New Yorku. Svojim istraživanjima doprinio je raznim područjima filozofije, uključujući etiku, metafiziku, epistemologiju, filozofiju uma i filozofiju jezika. Na području moralne filozofije Nagel istražuje napetost između naše subjektivne perspektive svijeta u prvom licu i objektivne perspektive znanosti u trećem licu. Ljudska su bića posebne osobe, na određenom mjestu, svatko sa svojim "osobnim" pogledom na svijet, koje imaju jedinstvenu sposobnost da svijet promatraju izdvojeno. O svijetu se može razmišljati u terminima koji nadilaze naše vlastito iskustvo ili interes, i razmatrati ga s Nagelova motrišta kao *nigdje posebno* pri čemu je svatko od nas samo jedan aspekt cjeline. Možda je Nagel najpoznatiji po svom revolucionarnom eseju *The View from Nowhere* (1986.), gdje raspravlja o tome kako se ta napetost odnosi na moralnu filozofiju i prirodu moralne objektivnosti. Pitanje kako pomiriti intelektualno, moralno i praktično stajalište te koliko su ona nepomirljiva, a koliko se mogu integrirati, u konačnici, nema uvijek objektiviziran odgovor¹⁵².

Baveći se problemima duha i tijela, osobnog identiteta, znanja i skepticizma, mišljenja i stvarnosti, slobodne volje, etike, odnosa između moralnih i drugih vrijednosti te smislom života i smrti, Nagel ostaje u sferi moralne etike, ali bez ulaženja u praktične aspekte etičkog djelovanja za opće dobro. To je ujedno i najveća razlika između njegova i Singerova javnog djelovanja. U svom drugom, vrlo poznatom i vrlo utjecajnom eseju *What is Like to Be a Bat* (1974.), Nagel samouvjereno tvrdi da postoje aspekti svijesti koji se ne mogu u potpunosti razumjeti usvajanjem objektivne, znanstvene perspektive. Ovaj esej imao je značajan utjecaj na filozofiju uma i problem uma i tijela upravo po tvrdnji da neke činjenice ostaju subjektivne bez

¹⁵² O tome više u knjizi: Nagel, T. (1986): *The View From Nowhere*, Oxford University Press

obzira što postoji prethodno svjesno iskustvo. Nagel relativizira ideju svođenja mentalnih fenomena na čisto fizička objašnjenja, što dovodi u pitanje određene oblike fizikalizma i materijalizma u filozofiji uma¹⁵³. Govoreći o biološki, točnije evolucijski, uvjetovanoj etici, Nagel iznosi mišljenje po kojem je etika rezultat ljudske sposobnosti da se urođeni ili uvjetovani predrefleksivni behavioralni obrasci podvrgnu kritici i reviziji i da se stvore novi oblici ponašanja. „Sposobnost da se to učini zacijelo ima neke biološke temelje, makar oni bili tek sporedna posljedica drugih razvojnih procesa. No, povijest korištenja ove sposobnosti i njezina trajna ponovna primjena u kritici i reviziji njezinih vlastitih tvorevina ne predstavlja dio biologije. Biologija nam može govoriti o perceptualnim i motivacijskim polazišnim točkama, ali ona u svom sadašnjem stanju ima malo utjecaja na misaoni proces kojim se ove polazišne točke transcendiraju“¹⁵⁴. Ovo Nagelovo shvaćanje u suprotnosti je sa Singerovom postavkom koja ističe činjenicu o postojanju etičke raznovrsnosti, ali upravo kao dokaz o povezanosti humane i animalne etike. „Dok je etička raznovrsnost nesporna, postoje zajednički elementi koji stoje u podlozi ove raznovrsnosti. Štoviše, neki od tih zajedničkih elemenata toliko su blisko paralelni oblicima altruizma uočljivim u drugih društvenih životinja da čine neprihvatljivim pokušaje da se zaniječe da ljudska etika ima svoje porijeklo u razvijenim obrascima ponašanja među društvenim životinjama“¹⁵⁵.

4.3. Teze o problemu siromaštva drugih autora

Budući da je rješavanje problema siromaštva složen i višestruk izazov koji uključuje različite čimbenike, mnogi pojedinci diljem svijeta, institucionalni dobrotvori i vlade pojedinih država, aktivno rade na pronalaženju rješenja za smanjenje siromaštva. Svakako je najučinkovitije ono rješenje koje uključuje poticanje održivog gospodarskog rasta i stvaranje radnih mjesta u zajednici kao pomoć ljudima da se sami izvuku iz siromaštva i da to bude dugoročno ili trajno rješenje. Preduvjeti za održiv rast uključuju ulaganja u infrastrukturu, obrazovanje stanovništva i zdravstvenu skrb. Pristup kvalitetnom obrazovanju ključan je čimbenik za prekidanje kruga siromaštva zato što obrazovanje omogućuje pojedincima stjecanje vještina i znanja potrebnih za bolje mogućnosti zapošljavanja. Trenutačno rješenje za ljude u potrebi svakako je uspostava mreža socijalne sigurnosti. Različiti programi socijalne skrbi i naknade za nezaposlene mogu

¹⁵³ Nagel, T. (1974): What Is It Like to Be a Bat?, *The Philosophical Review*, Vol. 83, No. 4, 435-450

¹⁵⁴ Nagel, T. (1985): *Mortal Questions*, Cambridge University Press, Cambridge, 146

¹⁵⁵ Singer, P. (1981): *The Expanding Circle: Ethics and Sociobiology*, Oxford University Press, Oxford, Melbourne, 29

pružiti brzu i nužnu zaštitu onima koji se suočavaju s financijskim poteškoćama. Za trajno prevladavanje siromaštva važan je odgovarajući pristup zdravstvenoj skrbi, što je ključan čimbenik dobrobiti i radne produktivnosti. Zdravije stanovništvo sposobnije je raditi i doprinositi gospodarskom razvoju, a zdravlje je preduvjet i uključivanja u obrazovanje i stvaranja uvjeta za održivi razvoj. Promicanje jednakosti spolova u zajednici može ekonomski i društveno osnažiti žene, pridonoseći njihovom većem angažiranju na smanjenju siromaštva. U nekim zemljama i regijama, pružanje malih zajmova i financijskih usluga poduzetnicima u zajednicama s niskim prihodima može potaknuti lokalna gospodarstva i stvoriti samodostatnost¹⁵⁶. Prihvaćanje tehnologije i inovativnih rješenja u lokalnoj zajednici može dovesti do povećane učinkovitosti, produktivnosti i novih prilika za gospodarski rast, ali mora biti usklađeno s tradicijom i sposobnostima prihvaćanja novih tehnologija u toj zajednici. Transparentno i odgovorno upravljanje svim resursima u zajednici, kao i resursima dobrotvorne pomoći, ključno je za učinkovito smanjenje siromaštva, a uklanjanje korupcije i osiguravanje učinkovite raspodjele resursa najvažnije su komponente. U teoretskim raspravama o smanjivanju siromaštva javljaju se brojni pojedinci i oblikuju se različite teorije. Mnogi su autori pisali o konceptu učinkovitog altruizma i njegovoj primjeni u borbi protiv siromaštva u svijetu. Neke od ključnih ideja koje se često pojavljuju u literaturi su sljedeće:

William MacAskill, filozof i autor knjige *Doing Good Better* i *What We Owe the Future*, smatra da bi ljudi trebali ulagati u projekte koji će imati najveći pozitivan učinak po živote ljudi u siromašnim zemljama. MacAskill se zalaže za korištenje empirijskih istraživanja i dokaza kako bi se utvrdilo koji projekti ulaganja imaju najveći pozitivan učinak.

Bjorn Lomborg, autor knjige *Cool It: Skeptical Environmentalist's Guide to Global Warming*, u potrazi je za najracionalnijim načinom da se čini opće dobro. On uočava da bi se resursi trebali ulagati u širok spektar projekata, od bolesti i gladi do klimatskih promjena i edukacije, a ne samo u projekte koji će direktno utjecati na siromaštvo. Lomborg surađuje s velikim brojem vodećih svjetskih znanstvenika i zalaže se za korištenje ekonomske analize u procesu donošenja odluka o ulaganju resursa: „Ne smijemo zaboraviti kako naš konačan cilj nije smanjivanje

¹⁵⁶ Nobelova nagrada za mir 2006. dodijeljena je Muhammadu Yunusu i Grameen banci "za njihove napore da stvore ekonomski i društveni razvoj odozdo". Osnivanjem Grameen banke u Bangladeshu, 1983. godine, Muhammad Yunus nastojao je ostvariti svoju viziju samopomoći za najsiromašnije ljude putem zajmova pod povoljnim uvjetima. Banka je od tada bila izvor inspiracije za slične mikro kreditne institucije u više od stotinu zemalja.

stakleničkih plinova i globalnog zatopljenja, samo po sebi, nego povećanje kvalitete života i okoliša“.¹⁵⁷

Arthur Adkins, autor knjige *From the Many to the One: A Study of Personality and Views of Human Nature in the Context of Ancient Greek Society, Values and Beliefs*, zaključuje da bi ljudi trebali biti više usmjereni na filantropiju i poticanje razvoja zajednica u siromašnim zemljama. Adkins se zalaže za korištenje različitih pristupa kako bi se utvrdilo koji projekti ulaganja imaju najveći pozitivan učinak.¹⁵⁸ Također, on vjeruje da se bilo koji moralni koncept lakše razumije ako se uzmu u obzir različita empirijska znanja na kojima taj koncept počiva.

Oslanjajući se na džainistički pluralizam, **Aidan Rankin** razmatra mogućnost uključivanja i nezapadnih društava u politiku zaštite okoliša, ne bi li se postigao uključiv pristup globalnom ekološkom problemu, što je svakako jedna od predispozicija za prevladavanje siromaštva.¹⁵⁹

Julia Wise i Jeff Kaufman, aktivisti i autori bloga *The Life You Can Save* čiji je naziv, očigledno, inspiriran poznatom Singerovom knjigom, promoviraju koncept učinkovitog altruizma idejom "donirajte 10% ". Prema njihovu pristupu, ljudi bi trebali donirati 10% svojih prihoda organizacijama koje se bore protiv siromaštva u svijetu. Oni sami organizirali su život tako da ne troše više od 6% svojih prihoda.¹⁶⁰

Frances Myrna Kamm¹⁶¹, specijalizirana za normativnu i primijenjenu etiku, kritizirala je utilitaristički pristup etike Petera Singera. Naime, ona tvrdi da se tim putem ne može adekvatno objasniti moralni status pojedinaca i njihova prava. Kamm sugerira da utilitarizam, koji se fokusira na maksimiziranje sveukupne sreće ili minimiziranje patnje, ponekad može dovesti do moralno upitnih zaključaka kada su u pitanju individualna prava i slobode. Također dovodi u

¹⁵⁷ Lomborg, B. (2010): *Cool It: Skeptical Environmentalist's Guide to Global Warming*, Vintage Books New York, 9

¹⁵⁸ Za razvoj učinkovitog altruizma važna su istraživanja prikazana u knjizi: W. H. Adkins (1970.): *From the many to the one; a study of personality and views of human nature in the context of ancient Greek society, values and beliefs*, Cornell University Press, Ithaca

¹⁵⁹ Razmišljanje o globalnom uključivanju u rješavanje problema siromaštva vidjeti u knjizi: Rankin, A. (2020): *Jainism and Environmental Politics*, Routledge, Milton Park

¹⁶⁰ MacAskill, W. (2015): *This couple lives on 6% of their income so they can give \$100,000 a year to charity*, <https://qz.com/515655/this-couple-lives-on-6-of-their-income-so-they-can-give-100000-a-year-to-charity> (28.5.2022.)

¹⁶¹ Pitanja normativne i primijenjene etike razrađena su u knjizi: Kamm, F. M. (1996): *Morality, Mortality*, Oxford University Press. Ova je knjiga zanimljiva i zbog kritičkih stavova o Singerovom pristupu.

pitanje utilitarističku praksu zbrajanja štete i koristi za različite pojedince. Ona tvrdi da to ponekad može dovesti do moralno kontraintuitivnih zaključaka, kao što je žrtvovanje jedne nevine osobe da bi se spasio veći broj drugih. Nadalje, naglašava važnost razmatranja složenih moralnih kompromisa koji se mogu pojaviti u etičkom donošenju odluka, tvrdeći da Singerov utilitarizam nastoji pretjerano pojednostaviti te kompromise i možda se adekvatno ne bavi nijansama moralnih dilema. Premda Kamm kritizira aspekte Singerova utilitarizma, ona se također konstruktivno bavi njegovim radom i ne protivi se nužno svim njegovim idejama. Filozofske rasprave između znanstvenika poput Kamma i Singera pridonose tekućem diskursu o etičkoj teoriji i praksi. Njihova neslaganja naglašavaju složenost i izazove svojstvene etičkom razmišljanju i donošenju odluka.

4.3.1. Pozitivni i negativni aspekti učinkovitog altruizma – kritički osvrt na Singerova razmišljanja

Vажnost Petera Singera do punog izražaja dolazi kad se vidi njegov utjecaj na brojne recentne istraživače koji su prihvaćali njegove ideje ili su im oponirali. Bez obzira koliko je učinkoviti altruizam stvarno doprinio promjenama u procesu raspodjele ekonomskih dobara i koliko je promijenio svjetsku sliku siromaštva i bogatstva, vrijedno je pogledati kako se u brojnim istraživanjima mogu pronaći elementi koji su relevantni za doprinos Petera Singera. Ako se uzmu o obzir neke kritike, može se ustvrditi da pojedini kritičari zapravo podržavaju temeljne odrednice učinkovitog altruizma. „Tvrdim da ako razumijemo temeljna opredjeljenja učinkovitog altruizma na način koji sugerira većina radova njegovih zagovornika, ne postoji način da razumijemo institucionalnu kritiku tako da predstavlja gledište koje je i neovisno vjerojatno i nedosljedno temeljnim obvezama učinkovitog altruizma“¹⁶².

Istraživači društvenih pokreta uočavaju kako “od početka 21. stoljeća svijetom, osobito u mladih visokoobrazovanih ljudi, jača intelektualno-aktivistički pokret koji zagovara takozvani pametni altruizam. Prema istraživanjima pobornika učinkovitog altruizma, prosječni učinkoviti altruist ima 27 godina, muškarac je i fakultetski je obrazovan. Učinkoviti altruizam najviše je inspiriran radom filozofa Petera Singera (moralna obveza sprječavanja patnje), Tobya Orda (egzistencijalni rizici), Petera Ungera (moralna obveza bogatih da pomažu siromašnima) te

¹⁶² Berkey, B. (2018): The Institutional Critique of Effective Altruism, *Utilitas* 30 (2), Cambridge University Press, 143-171

William MacAskill (učinkovitost i dugotrajna perspektiva). Njegov rezultat je brzi rast novčanih sredstava koja se pametno doniraju, ali i brzo širenje ideje o pametnom doniranju, neopterećenom osobnim pristranostima, predrasudama ili trendovima. O njemu su se raspisali brojni mediji poput Timea, Voxa ili New Yorkera“.¹⁶³

Toby Ord moralni je filozof, viši znanstveni suradnik filozofije na Sveučilištu Oxford. Njegov rad fokusiran je na široku paletu različitih problema siromaštva s kojima se suočava suvremeno čovječanstvo. U odgovoru na najvažnija pitanja našeg vremena, on najprije istražuje etiku globalnog zdravlja i globalnog siromaštva, pokazujući da je dosadašnja pomoć u prosjeku bila uspješna te da ima potencijal da bude još uspješnija, ako želimo poboljšati svoje prioritete. Zbog toga je osnovao međunarodnu udrugu pod nazivom *Giving What We Can*, čiji su članovi obećali više od 1,5 milijardi dolara donacija najučinkovitijim dobrotvornim organizacijama koje pomažu poboljšati svijet. On je bio suosnivač šireg pokreta učinkovitog altruizma, zajedno sa Singerom, potičući tisuće ljudi da koriste razum i dokaze kako bi pomogli drugima što je više moguće. Trenutačno istražuje kako izbjeći prijetnje izumiranju ljudi jer u tome vidi najveći problem s kojim se čovječanstvo suočava. Radi kao savjetnik za Svjetsku zdravstvenu organizaciju, Svjetsku banku, Svjetski ekonomski forum, Nacionalno obavještajno vijeće SAD-a, Ured premijera Ujedinjenog Kraljevstva, Ured kabineta i Vladin ured za znanost u Velikoj Britaniji. Budući da je Toby Ord jedan od suosnivača u pokretu učinkovitog altruizma, a uz to je odigrao značajnu ulogu u njegovu oblikovanju i promicanju, razumljivo je da slovi kao ključna figura pokreta. Zbog toga se njegov doprinos može prikazati i kao najpotpuniji presjek ideja učinkovitog altruizma. Ordov je doprinos važan prilikom osnivanja organizacije *Giving What We Can*. Ova organizacija okuplja donatore koji daju značajan dio svog prihoda dobrotvornim organizacijama, vodeći računa o njihovoj učinkovitosti. Posebno su predani problemima siromaštva i globalnog zdravlja te drugim hitnim globalnim izazovima. Na taj način dobrotvori ostvaruju temeljnu ideju učinkovitog altruizma rješavajući akutne globalne probleme svojim velikim donacijama, ali pazeći da se one učinkovito iskorišćuju. U knjizi pod nazivom *Precipice*¹⁶⁴ Ord raspravlja o prijetnjama koje bi potencijalno mogle uzrokovati izumiranje čovječanstva ili trajno usporiti njegov napredak te razvija koncept borbe protiv

¹⁶³ Mihelčić, G. (2022): Učinkoviti altruizam, moda iz Silicijske doline ili racionalni pristup. Motivi i kontroverze, Ideje.hr, <https://ideje.hr/ucinkoviti-altruizam-moda-iz-silicijske-doline-ili-racionalni-pristup-motivi-i-kontroverze/> (14.12.2023.)

¹⁶⁴ Pitanje učinkovitosti ulaganja u dobrotvorne svrhe istraživao je Ord u svojoj knjizi: Ord, T. (2020): *The Precipice: Existential Risk and the Future of Humanity*, Hachette Books, New York.

egzistencijalnih rizika. U djelovanju dobrotvornih organizacija on se zalaže za one postupke koji najviše smanjuju vjerojatnost nastupa ovih egzistencijalnih rizika, što je potpuno u skladu s idejama učinkovitog altruizma. Radeći kao znanstveni novak na Institutu za globalne prioritete na Sveučilištu u Oxfordu, Ord je provodio istraživanja o tome kako da se identificiraju najhitniji globalni problemi i koji su najbolji načini za njihovo rješavanje, čime je značajno doprinio unapređenju akademskih i intelektualnih aspekata učinkovitog altruizma. Zagovarao je rad na moralnoj obvezi, čime je pomogao u oblikovanju etičkih temelja pokreta jer je njegov rad pridonio filozofskim temeljima učinkovitog altruizma. To se posebno odnosi na moralnu obvezu pojedinaca i organizacija da izdvajaju svoje resurse (novac i vrijeme) za rješavanje globalnih prioriteta, a uz to i da raspoređuju te svoje resurse vodeći računa o optimizaciji njihovih učinaka. Teorijsko istraživanje i praktičan rad Tobyja Orda nadahnjuju sve veći broj pojedinaca da postanu predani načelima učinkovitog altruizma i pridruže se svojevrsnoj zajednici učinkovitog altruizma. Ova zajednica obuhvaća ne samo akademike i filozofe, već i obične ljude koji su spremni upotrijebiti vlastite resurse kako bi značajno promijenili svijet. Najvažniji doprinos pokretu učinkovitog altruizma jest zagovaranje racionalnog i na dokazima utemeljenog pristupa aktivnostima za postizanje dobra u svijetu. Za razliku od emotivnih i sporadičnih ulaganja vlastitih resursa u rješavanju egzistencijalnih rizika, promiče se ideja brige o optimiziranju konačnog učinka.

Amartya Sen, laureat Nobelove nagrade 1998. godine, poznat je po doprinosu proučavanja ekonomije blagostanja i teorije socijalnog izbora. Ekonomija blagostanja, *welfare economics*, grana je ekonomije koja se bavi utjecajem ekonomske politike i njezinih učinaka na opće dobro zajednice. Utemeljena je tijekom 20. stoljeća, a njezinim se začetnikom smatra britanski ekonomist Artur Cecil Pigou, koji nastavlja promišljanja Alfreda Marshalla i Wilfreda Pareta. Blagostanje je, po njegovu shvaćanju, zadovoljstvo koje pojedinac doživljava uporabom raspoloživih dobara. Ako se blagostanja pojedinaca zbrajaju, može se doći do ukupnog društvenog blagostanja, ali ono ne ovisi samo o veličini nacionalnog dohotka, već i o njegovoj raspodjeli. Većinu svojih razmišljanja o ekonomiji blagostanja, Pigou je iznio u svojem najpoznatijem djelu *Ekonomika blagostanja, The Economics of Welfare*, 1920. godine. Dva su temeljna teorema na kojima počiva teorija blagostanja. Prvi navodi da konkurentna tržišta, pod određenim pretpostavkama, dovode do Pareto učinkovitih ishoda. Pareto optimalnost je situacija u kojoj nije dostupna nikakva akcija ili raspodjela koja čini jednu osobu boljom, a da drugu ne čini lošijom. Ova ideja odgovara konceptu nevidljive ruke Adama Smitha pri čemu nikakva državna intervencija u gospodarstvu nije poželjna. Drugi teorem kaže da se svaki

Pareto učinkovit ishod može postići putem konkurentne tržišne ravnoteže, ali samo pod uvjetom da se funkcija socijalne dobrobiti koristi za odabir najpravičnijeg, ekonomski učinkovitog ishoda. Raniji pisci zamišljali su blagostanje jednostavno kao zbroj zadovoljstava koja pristižu svim pojedincima unutar ekonomskog sustava. Pritom se ipak javlja sumnja prema mogućnosti mjerenja zadovoljstva čak i samo jedne osobe, a kamoli prema usporedbi dobrobiti dvaju ili više pojedinaca. Teorija racionalnog izbora (*rational choice theory* ili *choice theory*) teorijski je pristup koji pokušava objasniti i predvidjeti ponašanje pojedinaca prilikom donošenja odluke o izboru u postojećim društvenim i ekonomskim aktivnostima. Ova teorija rođena je u prvoj polovici XIX. stoljeća. Mnogi smatraju da je teorija racionalnog izbora rođena kao odgovor na takozvanu ekonomiju socijalne skrbi. Teorija prvenstveno pretpostavlja pojedinca kao racionalnu cjelinu. Prema teoriji, svaka osoba ima dovoljan kapacitet da izabere najbolju alternativu kad se suoči s mogućnostima većeg broja odabira.

Ipak, Sen je najviše poznat po proučavanju ozbiljne i dugotrajne gladi (*famine*) u značajnom dijelu stanovništva neke regije ili zemlje, koja dovodi do raširene i akutne pothranjenosti i smrti od izgladnjivanja ili bolesti¹⁶⁵. Glad obično traje ograničeno vrijeme, u rasponu od nekoliko mjeseci do nekoliko godina. Glad se proglašava kada se ispune određeni uvjeti, a najmanje 30% djece određenog područja pati od teške pothranjenosti. To znači da u trenutku kada se proglasi famina, djeca već počinju umirati jer im roditelji ne mogu dati dovoljno hrane da prežive. Nažalost, i danas je svijet na rubu gladi bez presedana. Oko 30 milijuna ljudi doživljava alarmantnu glad i ozbiljnu razinu pothranjenosti u sjeveroistočnoj Nigeriji, Južnom Sudanu, Somaliji i Jemenu. Procjenjuje se da najmanje 10 milijuna ljudi bude stalno izloženo izvanrednom stanju gladi.

Senov rad imao je veliki utjecaj na razumijevanje siromaštva, nejednakosti i društvenog razvoja, bez obzira što on spada u skupinu kritičara. Osmislio je metode mjerenja siromaštva koje su dale korisne informacije za poboljšanje ekonomskih uvjeta za siromašne¹⁶⁶. Naprimjer, njegov teorijski rad o nejednakosti dao je objašnjenje zašto u nekim siromašnim zemljama ima manje žena nego muškaraca, unatoč činjenici da se rađa više žena nego muškaraca i da je

¹⁶⁵ Pitanje dugotrajne gladi kao ekstremne situacije uzrokovane siromaštvom, zavrjeđuje pozornost ne samo akademske zajednice, nego svih donositelja političkih odluka u svijetu. Više o tome u knjizi: Sen, A. (1981): *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*, Oxford University Press, Oxford

¹⁶⁶ Sen, A. (1976): *Poverty: An Ordinal Approach to Measurement*, *Econometrica*, 44, no. 2, 219–223

smrtnost dojenčadi veća među muškarcima. Ovaj iskrivljeni omjer rezultat je boljeg zdravstvenog tretmana i mogućnosti koje u djetinjstvu imaju dječaci u odnosu na djevojčice. Može se uočiti kako, posebice Senov pristup sposobnostima, ima značajne veze s filozofijom učinkovitog altruizma, premda on društvenim i etičkim pitanjima pristupa s različitih motrišta. Senov pristup ljudskim sposobnostima s ciljem promicanja tih sposobnosti i sloboda, naglašava ideju da se razvoj treba mjeriti sposobnošću pojedinca da vodi vrijedan život, koji ima razloga cijeliti. To je u skladu s etičkom podlogom učinkovitog altruizma, koji polazi od potrebe maksimiziranja dobrobiti i smanjenja patnje. Učinkoviti altruizam stavlja snažan naglasak na donošenje odluka koje imaju najveći pozitivan učinak, često putem empirijskih dokaza i analize troškovne učinkovitosti. Senov rad također se može promatrati kao fokus na postizanje najvećeg dobra, budući da potiče kreatore javne politike i pojedince da razmotre utjecaj svojih odluka na opće dobro. Amartya Sen, kao i učinkoviti altruisti, bavi se smanjenjem nejednakosti. Senov rad na nejednakosti, posebno njegova briga o sposobnostima, naglašava važnost rješavanja razlika u pristupu prilikama i resursima. Učinkoviti altruizam često nastoji smanjiti nejednakost usmjeravanjem resursa tamo gdje mogu imati najznačajniji utjecaj na živote najugroženijih, a Sen se fokusira na povećavanje ljudskih sposobnosti, također s ciljem smanjivanja nejednakosti. Senov pristup ekonomiji razvoja i blagostanja često uključuje empirijsku analizu i fokus na rezultate u stvarnom svijetu. Učinkoviti altruizam također koristi empirijsko istraživanje i korištenje dokaza kako bi se utvrdilo koje su intervencije najučinkovitije u rješavanju društvenih pitanja. Rad Amartye Sen naglašava odgovornost pojedinaca i društava za rješavanje pitanja siromaštva i nejednakosti. Djelotvorni altruizam potiče pojedince da preuzmu odgovornost za svoje izbore i postupke na način koji maksimizira pozitivan učinak, često filantropijom ili odabirom karijere. Bez obzira što rad Amartye Sena i učinkoviti altruizam imaju neke zajedničke vrijednosti i principe, važno je napomenuti da nisu identični. Učinkoviti altruizam specifičan je pokret i filozofija koja je usmjerena na maksimiziranje dobrog učinjenog putem raspodjele resursa, dok Senov pristup sposobnostima otvara okvir za razmišljanje o ljudskom razvoju i dobrobiti. U svakom slučaju, učinkoviti altruisti mogu se osloniti na Senove ideje u svojoj potrazi za pozitivnim utjecajem na svijet.

Martha Nussbaum istaknuta je filozofkinja, profesorica prava i etike, međunarodno poznata po svom radu na starogrčkoj i rimskoj filozofiji, feminističkoj filozofiji, političkoj filozofiji, umjetnosti i etici. Dobitnica je brojnih nagrada i počasnih titula te je autorica mnogih knjiga i članaka. Kritizirala je uski fokus učinkovitog altruizma na mjerljive ishode, naglašavajući da se time može zanemariti važnost ljudskog dostojanstva. Rad Marthe Nussbaum, posebice njezin

pristup urođenim sposobnostima¹⁶⁷, dijeli neke zajedničke točke s filozofijom učinkovitog altruizma, premda pristupaju etičkim i društvenim pitanjima iz donekle različitih perspektiva. Pristup sposobnostima Marthe Nussbaum bavi se dobrobiti pojedinaca i njihovom sposobnošću da vode živote koje imaju razloga cijeliti. Ova usredotočenost na poboljšanje ljudskih sposobnosti u skladu je s brigom o učinkovitom altruizmu za maksimiziranje dobrobiti i smanjenje patnje. Njezin pristup sposobnostima i učinkoviti altruizam stavljaju snažan naglasak na dostojanstvo i dobrobit pojedinaca. Rad Nussbaumove naglašava važnost dopuštanja ljudima da napreduju, dok učinkoviti altruizam nastoji poboljšati živote ljudi što je učinkovitije moguće. Pristup sposobnostima i učinkoviti altruizam ukorijenjeni su u sličnim etičkim temeljima. Nussbaumičin pristup oslanja se na aristotelovsku etiku, dok je učinkoviti altruizam pod utjecajem utilitarističkih i konsekvencijalističkih etičkih načela. Obje se filozofije bave etičkim načelima koja usmjeravaju radnje za promicanje dobrobiti drugih. Pristup sposobnostima bavi se ljudskim razvojem i procvatom. Djelotvorni altruizam, iako se prvenstveno bavi raspodjelom resursa za maksimalan učinak, također ima cilj podržati projekte i intervencije koje promiču ljudski razvoj i dobrobit, osobito u siromašnim područjima. Rad Nussbaumove, kao pristup sposobnostima, i učinkoviti altruizam, bave se smanjenjem nejednakosti. Nussbaumičin rad naglašava važnost rješavanja razlika u sposobnostima i pristupu mogućnostima, dok učinkoviti altruizam često usmjerava resurse prema područjima s najvećim potrebama i potencijalom za najznačajniji učinak. Nussbaumova potiče empirijsku analizu kako bi se razumjelo kako različiti čimbenici utječu na sposobnosti i dobrobit ljudi. Učinkoviti altruizam također cijeni empirijsko istraživanje i donošenje odluka temeljeno na dokazima u određivanju kako ostvariti najpozitivniji učinak. Bez obzira što pristup sposobnostima i učinkoviti altruizam imaju sličnosti, oni su različiti filozofski okviri. Martha Nussbaum pruža sveobuhvatnu teoriju ljudskog blagostanja i razvoja, dok je učinkoviti altruizam više usmjeren na praktični aspekt maksimiziranja dobra učinjenog raspoloživim resursima. Međutim, oni se mogu nadopunjavati, a pojedinci unutar pokreta učinkovitog altruizma mogu se oslanjati na ideje pristupa sposobnostima kada razmatraju etičke i filozofske temelje svojih postupaka.

Esther Duflo i Abhijit Banerjee nagrađeni su Nobelovom nagradom 2019. godine za dugogodišnji rad koji je pomogao unaprijediti borbu protiv siromaštva i potragu za rješenjima kojima bi se siromaštvo moglo prevladati ili barem ublažiti. Njihova istraživanja u području

¹⁶⁷ Pristup sposobnostima spominje se u odjeljku o socijalnom nauku Katoličke crkve gdje se ističe da je jedan od osnivača tog pristupa Amartya Sen.

ekonomije razvoja bila su vrlo inovativna, ponajviše zbog korištenja terenskih eksperimenata kojima su dopunjavali laboratorijska ispitivanja. Duflo i Banerjee primijenili su ovu novu komparativnu analizu dok su proučavali širok raspon tema povezanih s globalnim siromaštvom, kao što su: zdravstvena skrb, obrazovanje, poljoprivreda i rodne razlike. Temeljem svojih istraživanja, razvijali su nove programe protiv siromaštva. Oni su ujedno suosnivači MIT-ova laboratorija *Abdul Latif Jameel Poverty Action Lab (J-PAL)* 2003. koji je prerastao u globalnu mrežu istraživača za borbu protiv siromaštva na osnovi terenskih eksperimenata, olakšavajući rad aktivistima diljem svijeta. J-PAL je promovirao istraživanje utemeljeno na učestalim i kontroliranim ispitivanjima u mnogim zemljama i zalagao se za prihvaćanje rezultata takvih ispitivanja u gospodarskoj politici pojedinih zemalja ili pokrajina. Zahvaljujući njihovim istraživanjima, a u suradnji s vladama i nevladinim organizacijama, u fokus su došle različite vrste lokalnih intervencija koje imaju najveći utjecaj na društvene probleme. Među značajnim intervencijama J-PAL-a su programi dehelmintrizacije (čišćenje od parazita) koji su široko prihvaćeni. Duflo i Banerjee značajno su poboljšali sposobnost borbe protiv siromaštva u praksi uvođenjem novog pristupa za dobivanje pouzdanih odgovora o najboljim načinima borbe protiv globalnog siromaštva.

U suvremenoj teoriji, dva su pristupa ekonomiji razvoja. Prvi je da empirijske studije na mikrorazini, a vođene ekonomskom teorijom, mogu pružiti ključni uvid u oblikovanje politika za učinkovito smanjenje siromaštva. Drugi je da se najbolji zaključak o pravom putu prevladavanja siromaštva, od uzroka do posljedice, postiže terenskim ispitivanjem. Sustavna primjena ovih ideja u proteklih 20 godina otvorila je put za učinkovite promjene u razvojnim istraživanjima. U obrazloženju Švedske akademije ističu se tri značajna doprinosa laureata za 2019. godinu¹⁶⁸.

Prvo su serije terenskih eksperimenata u Keniji s ciljem razdvajanja različitih komponenti u obrazovanju kao proizvodnoj funkciji. Cilj je bio dekompozicija ljudskog kapitala na lakše upravljive segmente koji se mogu pojedinačno testirati, što je dovelo do širenja novog pristupa na gotovo sve grane razvojne ekonomije. Rezultati njihovih istraživanja ukazali su na važne tržišne neučinkovitosti u privatnom i javnom sektoru te su omogućili alternativne načine za njihovo rješavanje.

¹⁶⁸ Uz Banerjee i Duflo treći je laureat bio Michael Kremer sa sveučilišta u Harvardu.

Drugo, u nizu priloga, Banerjee i Duflo artikulirali su intelektualan slučaj za mikroekonomski pristup koji pomaže u razumijevanju različitih aspekata šireg (makroekonomskog) problema razvoja. Oni su konceptualno povezali pitanja mikroekonomskog razvoja s niskim agregatnim dohotkom po glavi stanovnika u zemljama u razvoju. Temelj zaključivanju bilo je empirijsko promatranje: zemlje s niskim i srednjim dohotkom imaju velike heterogenosti u stopama povrata na iste faktore proizvodnje i velike varijacije u isplativim mogućnostima ulaganja. Očigledno, pogrešna raspodjela može biti dovoljno ozbiljna da objasni veliku razliku u produktivnosti i jaz između zemalja s niskim i visokim dohotkom. Intuitivno, kad su resursi optimalno raspoređeni, ekonomija će djelovati na granici svojih proizvodnih mogućnosti, ali ako su resursi pogrešno raspoređeni, gospodarstvo će djelovati suboptimalno ispod ove granice: output i produktivnost bit će niži nego što bi mogli biti. Nadalje, Banerjee i Duflo uočili su da tržište i vladini propusti (kreditna ograničenja, neuspjesi osiguranja, eksternalije, obiteljska dinamika ili problemi u ponašanju) pomažu u objašnjenju pogrešne raspodjele. Stoga je važno empirijski identificirati zašto su neke zemlje siromašne, koji su izvori neučinkovitosti i koje su politike za njihovo rješavanje. Na temelju rezultata velikog skupa mikrostudija o uzrocima siromaštva, Banerjee i Duflo oblikovali su zaključke za znanstveno utemeljen pristup poboljšanju zdravlja, školovanja i prihoda siromašnih.

Treće, osmišljavanjem novih eksperimentalno-istraživačkih metoda – npr. za rješavanje problema eksternalija, uspostavljen je novi pristup i postavljen jasan smjer novoj generaciji istraživača u mnogim zemljama, čime se promovira prihvaćanje rezultata takvih ispitivanja u oblikovanju državne gospodarske politike.¹⁶⁹

Esther Duflo i Abhijit Banerjee istaknuti su ekonomisti koji su značajno doprinijeli polju ekonomije razvoja, za što su primili najviša priznanja. Pojam učinkovitog altruizma (EA), toliko važan za Singerovu etiku, nije bio u fokusu njihovih istraživanja, ali je moguće pokazati neke usklađenosti između njihova rada i načela učinkovitog altruizma. Učinkoviti altruizam je filozofija i društveni pokret koji nastoji kombinirati istraživačke dokaze i kontemplaciju za određivanje najučinkovitijih postupaka u svrhu poboljšanja svijeta, a zatim poduzeti mjere da se to poboljšanje i postigne. Dakle, on naglašava pronalaženje i podržavanje intervencija koje se temelje na rigoroznim dokazima i imaju veliki potencijal za dobro. Rad Duflo i Banerjeeja,

¹⁶⁹ *** The Committee for the Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel: Understanding Development and Poverty Alleviation, <https://www.nobelprize.org/uploads/2019/10/advanced-economicsciencesprize2019.pdf> 811.08.2023.)

posebice njihovo istraživanje randomiziranih kontroliranih ispitivanja, potpuno je usklađen sa sljedećim načelima učinkovitog altruizma:

1. pristup temeljen na dokazima: učinkoviti altruizam naglašava važnost korištenja empirijskih dokaza za donošenje odluka o dobrotvornim davanjima i društvenim intervencijama. Rad Dufloove i Banerjeeja poznat je po rigoroznoj upotrebi terenskih ispitivanja za procjenu utjecaja različitih programa i intervencija za smanjenje siromaštva. Ovaj pristup utemeljen na dokazima usklađen je s fokusom učinkovitog altruizma na korištenje podataka i istraživanja za usmjeravanje altruističkih napora.
2. isplativost: učinkoviti altruizam potiče pojedince i organizacije da pronalaze takve oblike intervencije u ekonomiji koje daju najveću korist u smislu društvenog utjecaja na smanjivanje siromaštva. Istraživanja Duflo i Banerjeeja često preispituju isplativost različitih strategija za smanjenje siromaštva, što je u skladu s načelom optimizacije resursa kako bi se maksimizirali pozitivni rezultati.
3. fokus na globalno siromaštvo: jedna od središnjih briga učinkovitog altruizma rješavanje je globalnog siromaštva, a rad Duflo i Banerjeeja primarno se usredotočuje na razumijevanje i rješavanje problema povezanih sa siromaštvom, posebno u zemljama u razvoju.

Premda se Duflo i Banerjee možda eksplicitno ne identificiraju kao dio pokreta za učinkoviti altruizam, nedvosmisleno se može pokazati kako njihovo istraživanje i pristup ekonomiji razvoja imaju dodirne točke s načelima učinkovitog altruizma. Njihov je rad svakako značajan doprinos širem cilju pronalaženja učinkovitih načina za smanjenje globalnog siromaštva i za poboljšanje životnih uvjeta najugroženijeg dijela stanovništva u najsiromašnijim državama¹⁷⁰. Učinkoviti altruisti istinski zainteresirani za smanjenje siromaštva i globalni razvoj mogu pronaći poticaje u radu Duflo i Banerjeeja i uzeti u obzir rezultate njihovih istraživanja pri donošenju altruističkih političkih odluka.

Angus Deaton poznat je po svojim istraživanjima o siromaštvu, nejednakosti i zdravlju u kojima kombinira ekonomsku analizu s empirijskim studijama kako bi protumačio složenost siromaštva. Godine 2015. njegova je analiza potrošnje, siromaštva i blagostanja nagrađena Nobelovom nagradom za ekonomiju. Deatonova recentna istraživanja usredotočena su na

¹⁷⁰ Vidi detaljnije: Banerjee, A. V., Duflo, E. (2012): *Poor Economics: A Radical Rethinking of the Way to Fight Global Poverty*, PublicAffairs, Reprint edition

determinante zdravlja u bogatim i siromašnim zemljama, kao i na mjerenje siromaštva u Indiji i diljem svijeta pri čemu pokazuje stalan interes za analizu istraživanja pojedinih kućanstava. Deaton je uočio kako je fokus na pojedince i njihove odluke važan kako s akademskog tako i s etičkog motrišta. U svojim djelima Deaton istražuje kako su, počevši prije 250 godina, neki dijelovi svijeta ostvarili nezapamćen napredak, otvarajući na drugim mjestima brojne praznine što je dovelo do velikih nejednakosti u današnjem svijetu.¹⁷¹ On vjeruje u važnost terenskih istraživanja jer anketni podaci za mjerenje ponašanja pojedinaca i skupina postaju relevantna podloga za izradu zaključaka o blagostanju. Često je u tim terenskim istraživanjima korišteno samo brojanje za procjenu udjela stanovništva čija je potrošnja ispod granice ili za izračun udjela novorođene djece koja umru prije prvog rođendana. Mjerenje, čak i bez razumijevanja znanstvenih mehanizama, može biti od velike važnosti jer se promjena politike često temelji upravo na rezultatima mjerenja. Osim kontinuiteta u mjerenju važno je uočiti razliku između pojedinaca i agregatnih mjerenja koja se odnose na širu populaciju. Na razini narodnog gospodarstva, agregirani podaci skrivaju razliku između bogatih i siromašnih pa su upravo zato potrebna i pojedinačna mjerenja. Rezultati u stvarnom životu ne ovise toliko o stvaranju nacionalnog dohotka koliko o pravednosti njegove raspodjele.¹⁷² Deatonov rad nije eksplicitno usmjeren na probleme učinkovitog altruizma, no ipak se u njegovim djelima pronalaze elementi koji se mogu uskladiti s načelima učinkovitog altruizma. Deatonovo istraživanje obuhvaćaju siromaštvo, zdravlje i blagostanje, a to su zapravo središnja pitanja učinkovitog altruizma. Učinkoviti altruisti često daju prioritet političkim i socijalnim intervencijama koje se bave najhitnijim globalnim problemima, uključujući smanjenje siromaštva.

Učinkoviti altruizam naglašava važnost korištenja istraživačkih podataka i temeljem toga znanstvenih dokaza za usmjeravanje praktičnih filantropskih napora. Deatonov rad, koji se često oslanja na opsežnu empirijsku analizu, usklađen je s načelom učinkovitog altruizma po tome što za maksimiziranje učinka, sugerira donošenje odluka koje su utemeljene na empirijskim dokazima. Deaton je pridonio razumijevanju pitanja globalnog zdravlja i razvoja, uključujući utjecaj strane (vanjske) pomoći i mjerenje blagostanja. Učinkoviti altruizam uvijek se fokusira na pronalaženje praktične intervencije s najvećim potencijalom za pozitivne

¹⁷¹ Neravnomjeran razvoj važna je sastavnica općeg problema siromaštva, vidi detaljnije: Deaton, A. (2014): *The Great Escape: Health, Wealth and the Origins of Inequality*, Princeton University Press

⁵ Deaton, A. (2015): *Measuring and Understanding Behavior, Welfare, and Poverty*; Nobel Prize Lecture, December 8, <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/deaton-lecture.pdf>, (24.08.2023.)

¹⁷² Deaton, A. (2015): *Measuring and Understanding Behavior, Welfare, and Poverty*; Nobel Prize Lecture, December 8, <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/deaton-lecture.pdf>, (24.08.2023)

rezultate. Učinkoviti altruizam potiče intervencije koje imaju potencijal napraviti najznačajniju pozitivnu razliku u svijetu te im daje prioritet u praktičnom djelovanju. Premda Deatonov rad ne zagovara izričito učinkoviti altruizam, njegova zapažanja mogu otvoriti rasprave i pomoći u donošenju odluka koje utječu na prevladavanje siromaštva. Ipak, važno je napomenuti da učinkoviti altruizam, kao poseban filozofski pokret, a ujedno i zajednica koja promiče specifična načela i pristupe dobrotvornom davanju, nije u fokusu Deatonova istraživanja. Deatonov rad može se uskladiti s nekim aspektima učinkovitog altruizma, ali nije izravna potpora pokretu. Pojedinci zainteresirani za provođenje učinkovitog altruizma u praksi, mogu pronaći uporište za svoje djelovanje u Deatonovim istraživanjima premda će vjerojatno iskoristiti i ostale dostupne koncepte za svoj altruistički rad.

Paul Edward Farmer, jedan od osnivača dobrotvorne organizacije *Partners in Health – PIH*, poznat je po pružanju medicinske skrbi u siromašnim zemljama. Doktorirao je antropologiju na Sveučilištu Harvard, a još kao student obilazio je plantaže duhana u Sjevernoj Karolini te se upoznao s teškim uvjetima u kojima su radili haićanski migranti. Radio je za Svjetsku zdravstvenu organizaciju i pomagao u rješavanju teških problema zaraznih bolesti i neishranjenosti u Peruu i na Haitima. Dobitnik je brojnih nagrada i priznanja, a sve novčane nagrade ulagao je u proširenje djelatnosti dobrotvornim organizacijama. Premda Farmerov rad nije izričito vezan uz učinkoviti altruizam na način na koji ga definiraju organizacije poput *GiveWella* ili pokreta za učinkoviti altruizam, postoje elementi njegova rada koji su usklađeni s načelima učinkovitog altruizma. Učinkoviti altruizam stavlja snažan naglasak na korištenje podataka i dokaza za odlučivanje o tome kamo usmjeriti dobrotvorne napore. Paul Farmer i PIH često su, u svojim inicijativama za zdravstvenu skrb, koristili pristupe utemeljene na dokazima, kako bi nedovoljno opskrbljenom stanovništvu pružili maksimalnu moguću pomoć. Njihov rad uključuje temeljitu analizu utjecaja promatranih intervencija, što je u skladu s načelom učinkovitog altruizma o maksimiziranju pozitivnih ishoda. Dalje, učinkoviti altruizam naglašava važnost dugoročno održivih intervencija u nastojanju da se prevlada siromaštvo na nekom području. Rad Paula Farmera s PIH-om usmjeren je na izgradnju dugoročnih sustava zdravstvene skrbi u zajednici u nekim od najsiromašnijih područja svijeta. Ovaj pristup odražava učinkovitu altruističku ideju o trajnom rješavanju temeljnih uzroka siromaštva, umjesto kratkoročnih rješenja. Učinkovit altruizam preferira izravno rješavanje problema, izravan angažman davatelja, tako da se prevladaju uzroci, za razliku od jednostavnog davanja financijskih donacija kojima se prevladavaju posljedice. Paul Farmer fizički je odlazio u zajednice koje su trebale njegovu pomoć te se isticao požrtvovnim radom na terenu kako bi se

ljudima u nuždi pružila zdravstvena skrb i podrška. Ovaj praktični pristup u skladu je s učinkovitim altruističkim načelom aktivnog doprinosa pozitivnim promjenama. Napokon, učinkoviti altruizam naglašava važnost pažljivog raspoređivanja resursa kako bi se maksimizirao njihov učinak na rješavanje problema siromaštva. Iako praktičan rad Paula Farmera možda ne slijedi dosljedno sve modele raspodjele resursa učinkovitih altruističkih organizacija, njegov rad pokazuje učinkovito korištenje resursa za spašavanje života i poboljšanje zdravlja.

Može se slobodno ustvrditi kako rad Paula Farmera ne potpada pod strogu definiciju učinkovitog altruizma, ali je očigledno postojanje zajedničkih ciljeva i načela, osobito u njegovoj predanosti odlukama utemeljenim na dokazima. Također, etički pristup u rješavanju globalnih zdravstvenih razlika najviše približava Farmerovo djelovanje načelima učinkovitog altruizma.

Barbara Ehrenreich bila je političarka koja je zastupala ideje socijalne demokracije, a postala je šire poznata po eksperimentu u kojem je tri mjeseca preživljavala na poslovima s najnižom plaćom u Americi. Upoznavši probleme najsiromašnijih „metodom vlastite kože“ pokušala je iskoristiti publicističku djelatnost i politički aktivizam za skretanje pozornosti šire javnosti na te probleme¹⁷³. Njezina knjiga o nesnalaženju u Americi zbog poniženosti i bijede zbog niske plaće, klasičan je doprinos literaturi o socijalnoj pravednosti, klasnoj i društvenoj nejednakosti. Premda je Ehrenreich postigla značajan publicistički utjecaj, a dobila je i neka društvena priznanja za svoj rad, njezino se djelo ne može izravno vezati uz pojmove relevantne za učinkoviti altruizam. Naročito se to odnosi na pronalaženje optimalnih ulaganja u rješavanje globalnih pitanja siromaštva. Ona je bila fokusirana na siromaštvo zaposlenih radnika u Americi i kritiku nejednakosti u američkom društvu, ali se barem dvije činjenice mogu prepoznati kao usklađenost s načelima učinkovitog altruizma:

1. provođenje socijalnog eksperimenta, mjerenje i zaključivanje temeljem neposrednog opažanja, a svi zagovornici učinkovitog altruizma prihvatit će takav metodički postupak i usvojiti rezultate opažanja kao podlogu u odlučivanju o najučinkovitijoj uporabi resursa za prevladavanje općeg siromaštva i

¹⁷³ Pokušaj preživljavanja, uz minimalne uvjete u razvijenoj zemlji, trebao je pokrenuti širu potporu javnosti za rješavanje problema siromaštva pa je zato vrijedan izvor nadahnuća u knjizi: Ehrenreich, B. (2011): *Nickel and Dimed: On (Not) Getting By in America*, Pikador

2. kritički stav o kulturi pozitivnog razmišljanja i optimizma, a bez praktičnog djelovanja, bit će samo površan način ulaženja u problem i neće dovesti do rješavanja socijalnih nepravdi.

Ehrenreichova je oštar kritičar socijalnih nepravdi, bez pristupanju formalnom pokretu učinkovitog altruizma, tako da se bilo kakva povezanost može pronaći jedino u visokoj razini razumijevanja za ljude koji žive u siromaštvu i nemaju zadovoljene temeljne socijalne potrebe.

Katherine "Kate" J. Boo istraživačka je novinarka koja je u svojim zapaženim tekstovima dokumentirala živote ljudi u siromaštvu. Dobitnica je nekoliko književnih i novinarskih nagrada, uključujući i Pulitzerovu nagradu za javnu službu 2000. godine. Boo je istraživala i izvještavala o problemima siromaštva u okolici Washingtona, ali i u manjim mjestima širom Amerike, uključujući i područja opustošena prirodnim katastrofama. Posebno je bio zapažen njezin rad o uvjetima u domovima za mentalno poremećene osobe. Međunarodni je ugled stekla inozemnim projektima, a naročito nakon četverogodišnjeg istraživanja o obiteljima koje žive u sirotinjskoj četvrti Mumbaija zvanoj Annawadi – dok je živjela sama u rodnoj Indiji svog supruga. Boo je gazila po blatu i smeću i snalazila se s jezičnim barijerama, a njezini su prevoditelji s nevjericom saznali da će doista dugo vremena promatrati mladog prodavača smeća, Abdula, kako sortira svoju robu u vrućoj, smrdljivoj šupi.¹⁷⁴ Novinarska istraživanja Kate Boo često su fokusirana na živote pojedinaca i lokalnih zajednica suočenih s ekonomskim teškoćama i problemima koji odražavaju siromaštvo, ukorijenjeno kao sustavna pojava. Puna je empatije i predanosti u izvješćivanju o marginaliziranim i obespravljenim ljudima, dajući glas onima koji su često ignorirani i žive na društvenim marginama. Učinkoviti altruizam koji zagovara korištenje dokaza i razuma za utvrđivanje najučinkovitijih načina da se čini dobro i pozitivno utječe na svijet, temelji se na istim komponentama društvene odgovornosti i empatije koji se provlače u radovima Kate Boo. I ona pokušava pokrenuti pojedince da razmotre posljedice svojih postupaka i usmjere svoje resurse, poput vremena i novca, prema izazivanju pozitivnih promjena. Budući da se kao novinarka primarno uključuje u iznošenje primjera o siromaštvu i teškom životu pojedinaca, time javnosti podiže svijest o društvenim problemima. Kao i učinkoviti altruizam, i ona se bavi rješavanjem društvenih problema te potiče promjene, ali tim ciljevima pristupa ograničeno, kao pojedinac, pun razumijevanja i empatije.

¹⁷⁴Goldenberg, K. (2012): Katherine the great, Columbia Journalism Review, https://archives.cjr.org/cover_story/katherine_the_great.php (15.10.2023.)

Jeffrey D. Sachs sveučilišni je profesor i direktor Centra za održivi razvoj na Sveučilištu Columbia, predsjednik UN-ove *Mreže rješenja za održivi razvoj* i povjerenik UN-ove Komisije za širokopojasni pristup za razvoj. Bio je savjetnik triju glavnih tajnika Ujedinjenih naroda, a trenutno radi kao zastupnik za društveno i ekološki odgovorno upravljanje s glavnim tajnikom Antoniom Guterresom. Jeffrey Sachs identificirao je tri stupnja siromaštva: ekstremno siromaštvo, umjereno siromaštvo i relativno siromaštvo.¹⁷⁵ Ekstremno siromaštvo najteži je oblik siromaštva u kojem pojedina kućanstva ne mogu zadovoljiti osnovne potrebe za preživljavanje, umjereno siromaštvo odnosi se na uvjete u kojima su temeljne zdravstvene i društvene potrebe jedva zadovoljene, a relativno siromaštvo općenito se tumači kao stanje u kojem pojedina kućanstva imaju razinu prihoda ispod određenog udjela u prosječnom nacionalnom dohotku neke zemlje. Relativno siromašni, u zemljama s visokim primanjima, pate od nedostatnog pristupa kulturnim dobrima, zabavi i rekreaciji te nemaju kvalitetnu zdravstvenu skrb niti odgovarajući pristup obrazovanju. Ogroman udjel, od čak 93%, ekstremno siromašnih u svijetu živi u tri regije, a to su: Istočna Azija, Južna Azija i subsaharska Afrika. S obzirom na razgranate oblike uključenosti Sachsa u rješavanje pitanja siromaštva, opravdano je promotriti dodirne točke između njegova rada i načela učinkovitog altruizma. Lako je uočiti kako Jeffrey Sachs i učinkoviti altruizam dijele zajednički cilj rješavanja globalnih izazova i poboljšanja dobrobiti ljudi diljem svijeta. Sachs je bio snažan zagovornik smanjenja siromaštva, unaprjeđenja globalnog zdravlja i održivog razvoja, što je sve u skladu s temeljnim vrijednostima učinkovitog altruizma. Učinkoviti altruizam nastoji postići najpovoljniji učinak dobrotvornih ulaganja korištenjem dokaza i razuma, a Sachsov rad često uključuje rigorozna istraživanja i analizu podataka kako bi se pronašla učinkovita rješenja za složene globalne probleme. Učinkoviti altruizam zagovara utjecaj na politiku i donošenje odluka o trajnom rješavanju problema. Sachs je bio uključen u savjetovanje brojnih vlada i međunarodnih organizacija o političkim odlukama vezanim uz globalni razvoj, a učinkoviti altruizam također priznaje važnost donošenja političkih odluka za sustavne promjene velikih razmjera. Bez obzira na značajne dodirne točke, postoje i neke razlike između Sachsova pristupa i učinkovitog altruizma. On se primarno usredotočuje na politiku i istraživanje u području održivog razvoja, što je samo dio šireg spektra postupaka koji čine učinkoviti altruizam, a ne bavi se izravnim poticanjem individualnih ulaganja. Ipak, Sachov sustavan pristup traženja i razvoja dokaza za političke odluke pozitivno utječe na rješavanje globalnih izazova.

¹⁷⁵ Sachs, J. (2005): *The End of Poverty*, Penguin Books, New York, str. 21.

Thomas Piketty ugledni je ekonomist, rođen u obitelji militantnih trockista, politički povezan s francuskom Socijalističkom strankom, a svjetsku je slavu doživio nakon objave knjige *Capital in the Twenty-first Century*. Naglasivši u toj knjizi *središnju kontradikciju kapitalizma* izazvao je žustru raspravu između liberala i konzervativaca o ekonomskoj nejednakosti, raspodjeli bogatstva i budućnosti kapitalizma¹⁷⁶. Teza o središnjoj kontradikciji kapitalizma temelji se na činjenici da prosječni povrat kapitala u razvijenim zemljama nadilazi stopu gospodarskog rasta ili, drugim riječima, naslijeđeno bogatstvo raste brže od zarađenog bogatstva, što dovodi do neodrživih razina ekonomske nejednakosti koje bi mogle ugroziti demokratski poredak. Pikettyjevo istraživanje povijesnih trendova u nejednakosti prihoda i bogatstva imalo je značajan utjecaj na oblikovanje mišljenja o recentnim ekonomskim nejednakostima, oporezivanju bogatstva i javnoj politici. Zagovornici učinkovitog altruizma nastoje pak ostvariti značajan pozitivan utjecaj na svijet, često donirajući značajan dio svojih prihoda najučinkovitijim dobrotvornim organizacijama. U profesionalnom pogledu oni nastoje ostvariti političke ili druge javne karijere koje im omogućuju velik utjecaj na odlučivanje o pitanjima kao što su globalno siromaštvo, zdravlje i mogući egzistencijalni rizici. Budući da zajednička briga za rješavanje nejednakosti i patnje nije dvojbena, učinkoviti altruisti često se uključuju u Pikettyjeva istraživanja kako bi lakše identificirali globalne probleme kojima se trebaju najhitnije pozabaviti. Premda Pikettyjev rad ne propisuje određene altruističke aktivnosti, njegova istraživanja mogu poslužiti kao podloga za efikasne odluke, s obzirom na to da pružaju dragocjen uvid u prirodu i posljedice ekonomske nejednakosti.

4.3.2. Kritika Singerova rješenja za prevladavanje siromaštva

Bez obzira što Singerovo promišljanje o ublažavanju siromaštva počiva na čvrstim logičkim zaključcima, moguće je naći prigovore na njegov sustav učinkovitog altruizma. Usporedba Petera Singera s drugim teoretičarima pokazuje kako različiti pojedinci unose jedinstvene stavove u složeno polje etike, pravednosti i društvene odgovornosti. **Andrew Kuper** politički je filozof i poduzetnik koji je pokrenuo poduzeće za investiranje u nerazvijene zemlje sa svrhom pružanja pomoći tamošnjim poduzetnicima. On se zalaže za ljudska prava, demokraciju te individualnu i institucionalnu odgovornost u svladavanju globalnih izazova. U svom odgovoru

¹⁷⁶ Usporedba rasta kapitala od nasljeđivanja naspram rasta kapitala od ulaganja u poslovne aktivnosti, otvara pitanje opstojnosti sustava u kojem se imovinske nejednakosti povećavaju. Vidjeti detaljnije u knjizi: Piketty, T. (2017): *Capital in the Twenty-first Century*, Belknap Press

Peteru Singeru, Andrew Kuper u članku *Facts, Theories and Hard Choices*¹⁷⁷ tvrdi da ad hoc predlaganje pomoći ne može zamijeniti sustavan i teorijski utemeljen pristup smanjenju siromaštva. Dobrotvorne donacije ponekad pomažu – a ponekad štete – ali nisu opće rješenje za globalno siromaštvo i mogu biti potencijalno opasne kada se predstavljaju kao takve. On navodi da moramo razmotriti i često birati druge načine pomoći siromašnima – uključujući etički turizam i poštenu trgovinu u luksuznoj robi. Nećemo moći ulagati u tom smjeru ako odbacimo sav svoj dodatni prihod, kao što Singer preporučuje.

Pridržavajući se jedino strategije doniranja, vjerojatno ćemo više štetiti siromašnima. Prema Kuperu, Singer nekritički bira i koristi činjenice jer ne poznaje političku ekonomiju i sociologiju te teoriju pravednosti. Nadalje, Kuper problematizira donacije kao rješenje problema siromaštva pitanjem hoće li naša donacija spasiti živote djece kako tvrdi Singer. Kad bi ta svota novca bila jedini problem, UN i Svjetska banka lako bi riješile problem siromaštva. Nažalost, problem je znatno kompliciraniji. Djeca gladuju zbog neodgovornosti ljudi koji su na vlasti, onih koji isključuju i iskorištavaju siromašne. Kuper ističe da su nam potrebne nevladine organizacije, ali i dobre vlade te još više bolja tržišta (poštena trgovina). Jedino u čemu se slaže sa Singerom je slučaj siromašnih iz udaljenih, ruralnih područja. Zbog nedostatka transportnih mogućnosti, ne može se osigurati isporuka njihove robe na tržište. Njima se može pomoći donacijama.

Singer se ne bavi tim pitanjem, a rješenja su u političkim odlukama o izgradnji cesta i prometnih mreža. Taj problem nikako ne mogu riješiti nevladine organizacije. Singer odbija istražiti druge alternative osim politike donacija/pomoći i na taj način slabi realne argumente za reformu. Na kraju zaključuje kako bi Singeru bilo daleko bolje da se usredotočio na to kako stvoriti političke i ekonomske institucije koje uključuju siromašne u stalne dobrobiti društvene suradnje kako bi se s visokih principa krenulo u efektivnu akciju.

Thomas Pogge je uz Petera Singera svakako jedan od najutjecajnijih filozofa današnjice. I jedan i drugi su, prema vlastitim predmnijevanjima, problem siromaštva učinili središnjim pitanjem svojih akademskih karijera.

Singerova metafora utapljavajućeg djeteta sugerira da prema shvaćanju uobičajenog morala ljudski život ima prednost u odnosu na sve uobičajene materijalne posjede, čak i one naglašeno

¹⁷⁷ Kuper, A.(2002): *Facts, Theories and Hard Choices*, *Ethics & International Affairs* 16, no. 2

skupe, iz čega proizlazi, kako je već ranije rečeno, da je svaki mentalno zdrav pojedinac moralno dužan spasiti dijete koje se utapa u plitkom ribnjaku, odnosno ima moralnu obvezu spasiti dijete ako ono glada, bolesno je ili umire od uzroka koji se mogu spriječiti u Trećem svijetu. Spomenuti primjer jasno implicira da je primjer utapljavajućeg djeteta primjer pozitivnih dužnosti, odnosno dužnosti pomoći. Međutim, Singer, kako je poznato, naglašava što je to konkretna pomoć koju bi svaki pojedinac trebao poduzeti. Prema njemu, to je doniranje svega što je izvan čovjekovog fizičkog opstanka za spas globalne sirotinje, što ulazi u kategoriju moralnog prioriteta.

Upravo taj segment Singerove filozofije pomoći upada u sferu radikalne, gotovo utopističke mjere, pogotovo za jednog suvremenog zapadnjaka čijim životom dominira trošenje novca na stvari koje mu ne trebaju da bi preživio. No, s pozicije morala, Singer inzistira na moralnim obvezama, jer se s vrijednošću ljudskog života nijedno materijalno dobro ne može usporediti. Štoviše, takvo postupanje, po Singerovu shvaćanju nije niti stvar milosrđa, već stroge moralne obveze prema drugim ljudskim bićima čije živote možemo spasiti¹⁷⁸. Jedan od glavnih prigovora koji se upućuje na račun Singerova rješenja jest takozvani 'prigovor na daljinu', koji se sagledava i s fizičke, ali i s moralne udaljenosti.

Prigovor na daljinu u osnovi kaže da nemamo obveze prema globalnoj sirotinji, jednostavno zato što su geografski previše udaljeni od nas, za razliku od djeteta koje nam se pred očima utapa. Iako je taj prigovor čest, on nije pretjerano uvjerljiv, jer moral ne određuje je li osoba koja stoji na svega par metara od hipotetskog utopljenika dužnija pomoći od onoga koji je od istog udaljen 100 ili više metara, iako je realna udaljenost siromašnih iz Trećega svijeta kud i kamo veća, a spomenuta obveza proizlazi iz činjenice da su sva ljudska bića jednake intrinzične vrijednosti te da živimo u međuovisnom globalnom društvu¹⁷⁹.

Prigovor moralne distance također nije pretjerano uvjerljiv jer podrazumijeva da se naša obveza da pomažemo drugim ljudima odnosi samo na one koji su nam bliski, poput rodbine i prijatelja. S emocionalnog ili psihoanalitičkog stajališta ovo se može činiti uvjerljivim, budući da doista imamo obvezu prema ljudima koji su nam emocionalno bliski. Ali emocionalna bliskost nije nužno moralna bliskost, tim više što emocije mogu biti i iracionalne pa tako i ljudska povezanost s drugim ljudima može biti iracionalna. Moralnost je, s druge strane, povezana s razumom, a ne s iracionalnošću bilo koje vrste. Budući da smo mi ljudi članovi

¹⁷⁸ Vidi detaljnije: Singer, P. (1972) *Famine, Affluence and Morality*. In John Haldane. *Philosophy and Public Affairs*, Cambridge University Press:Cambridge.

¹⁷⁹ *Ibidem*

istog međusobno povezanog društva, svi imamo moralnu i racionalnu obvezu prema svakom drugom ljudskom biću, bez obzira na to što osjećamo prema članovima svog neposrednog društva¹⁸⁰.

Prigovor na koji se također često može naići jest onaj prema kojem je pomoć globalnoj sirotinji rupa bez dna, budući da se pomoć slijeva u države koje su same po sebi loše uređene u ekonomskom, kulturnom i političkom smislu. Nerijetko u takvim državama vlada korupcija i građanski ratovi, što bitno smanjuje mogućnost pravedne raspodjele dobara pa je siromaštvo pojava koja ima samo tendenciju rasti ili u najmanju ruku, nema tendenciju padati. I ovdje se nameće pitanje bi li u situacijama u kojima bismo donirali sav naš novčani suvišak imali osiromašeno društvo s aspekta kulture i umjetnosti, ali i ekonomije? U tom je kontekstu logično pitati se je li društvo koje ne gradi kulturu u perspektivi i moralno društvo?¹⁸¹ Nije nevažno reći da se naše razumijevanje moralnih obveza prema drugim ljudima razvilo upravo zahvaljujući kulturnom i humanističkom razvoju naših društava te da su ovi visoki stupnjevi moralne svijesti postignuti korištenjem resursa koji se s pozicija Singerova promišljanja smatraju nepotrebnima. Također, treba primijetiti da se u Singerovu promišljanju ne nudi rješenje svakodnevnih problema u današnjem društvu, pogotovo onom siromašnom, a to je pitanje korumpiranih vlada, loših politika i ekonomske nerazvijenosti.

Nadalje, unatoč Singerovu tumačenju individualne etike i moralnog imperativa suvremenog financijski dobrostojećeg čovjeka, nerealno je očekivati da će taj čovjek modernog doba žrtvovati svoj životni stil radi poboljšanja životnog standarda globalne sirotinje. Iako bogati članovi gospodarski razvijenih zemalja realno imaju mogućnost prema vlastitom nahođenju donirati dio svojih novčanih sredstava, za pretpostaviti je da donacije u prosjeku neće biti uvijek jednako izdašne, a ponekad niti najmanje dostatne za zadovoljenje potreba koje globalno siromašni ljudi imaju.

Uz sve spomenuto, u obzir treba uzeti i izvanredna stanja u svijetu, neovisno o tome radi li se u startu o ekonomski razvijenim ili nerazvijenim zemljama, a to su ratovi, koji ozbiljno narušavaju mogućnost dolaska humanitarnih konvoja na ugrožena mjesta, ali i demoraliziraju pojedince koji su njima zahvaćeni te akumuliraju nove siromahe koji nisu nužno vezani uz zemlje Trećega svijeta. Spomenuta ratna stanja, osim što mijenjaju smjer kretanja nacionalnih

¹⁸⁰ Arthur, J. (1989) World Hunger and Moral Obligation: The Case Against Singer in *Vice and Virtue in Everyday Life*. Ed. C. Sommers and F Sommers. Belmont: Thomson, 237

¹⁸¹ Grudev, M. (2012): Pogge and Singer: differences in their accounts of the duties of citizens in affluent societies to the global poor, University of Essex, 3

i međunarodnih ekonomija, za sobom povlače i mnoge druge negativne društvene pojave poput terorizma koji generira strah i stvara ksenofobnu društvenu klimu, a pojedince okreće prema samima sebi, čime se sluh za probleme drugih također smanjuje.

Iz svega spomenutog vidi se kako je želja za pomaganjem putem donacija tek jedan dio izuzetno složenog mozaika u konkretnom učinkovitom pomaganju, koji po sebi teško može biti samodostatan.

S ekonomskog aspekta, način funkcioniranja pojedinaca i kućanstava osnovan na doniranju svojeg novčanog suviška povlači određene posljedice u gospodarskim kretanjima, jer umanjuje ili potpuno dokida štednju što se može negativno reflektirati na buduće investicije, ulaganja u poduzetničke pothvate te gospodarski rast.

4.3.2.1. Poggeov argument o globalnom siromaštvu

Thomas Pogge, gotovo sav svoj rad u potpunosti je posvetio problemu siromaštva.¹⁸² Ocjenjujući globalno siromaštvo, Pogge želi odgovoriti na neka ključna pitanja vezana uz pitanje siromaštva, a to su pitanja rasprostranjenosti apsolutnog siromaštva, rasprostranjenosti nejednakosti te smjer kretanja u budućnosti, odnosno, hoće li se siromaštvo u budućnosti povećati ili smanjiti.

Na ova spomenuta pitanja, nadovezuje se i problem uzroka siromaštva te jesu li važniji tehnički, socioekonomski i politički uzroci ili je taj problem važnije gledati s moralne strane. Problem siromaštva i gladi u svijetu Pogge najviše veže uz nepravedni globalni poredak, odnosno njegove strukturalne odnose, koji je svoju punu formu oblikovao završetkom Hladnog rata. Upravo je takav novi svjetski konstrukt glavni krivac za umiranje do pedeset tisuća ljudi dnevno od posljedica siromaštva. Prema Poggeovu shvaćanju, aktualni svjetski poredak ide u prilog manjinskoj, ekonomskoj i finansijskoj poslovnoj eliti, a nauštrb „običnih građana“.

¹⁸² Thomas Pogge o problemu siromaštva, njegovim uzrocima i brojčanim pokazateljima najviše progovara u eseju *What is Global Justice*, a zatim i u sljedećim esejima: *Recognized and Violated Law: The Human Rights of the Global Poor*; *The First UN Millenium Development Goal: A Cause for Celebration?*; *Developing Morality Plausible Indices of Poverty and Gender Equity: A Research Program*; i *Growth and Inequality: Understanding Recent Trends and Choices*, te u poglavlju *The Extend of World Poverty* u eseju *Moral Universalism and Global Economical Justice*. Svi spomenuti eseji, osim posljednje navedenog, objavljeni su u njegovoj knjizi *Politics as Usual*, Cambridge, Polity, 2010., a posljednji je objavljen u knjizi *World Poverty and Human Rights*, Cambridge, Polity, 2008. drugo izdanje.

Thomas Pogge postavlja dva upečatljiva pitanja: prvo, kako je moguće da polovica čovječanstva i dalje živi u teškom siromaštvu, unatoč izvanredno velikomu ekonomskom i tehnološkom napretku i unatoč prosvijećenim moralnim normama i vrijednostima naše izrazito dominantne Zapadne civilizacije, i drugo, zašto mi, građani bogatih Zapadnih država, ne smatramo u najmanju ruku moralno problematičnim da svijet kojim tako nadmoćno dominiramo opterećuje toliko mnogo ljudi oskudnim i inferiornim startnim pozicijama¹⁸³? Prema njegovoj interpretaciji, Zapad se očito ne smatra moralno odgovornim za takvo stanje u svijetu, već situaciju pripisuje nesretnim okolnostima poput klime, civilizacije, kulturoloških poteškoća. Prema Poggeu, građani bogatih društava trebaju se odužiti zemljama Trećeg svijeta koje su u velikoj mjeri oštećene i osiromašene kolonijalnom vladavinom koja je završila ne tako davno. Mnogi dijelovi Afrike, ali i azijskog potkontinenta, Bliskog istoka, kao i jugozapadne Azije, tijekom velikog dijela 19. i 20. stoljeća, trpjeli su ekonomsko izrabljivanje, strane intervencije, masakre, glad uzrokovanu preusmjerenjem resursa unutar kolonijalnih sustava čiji su dio i sami bili. No, Pogge ne moralizira i ne smatra da će Zapad postati bolji, dok Singer inzistira upravo na moralnoj pretpostavci i na moralnim obvezama pojedinaca, odnosno njihovim pozitivnim dužnostima pojedinaca. Pogge ističe kako je problem siromaštva dublje, strukturalne naravi te razotkriva nepravedni *globalni institucionalni poredak* kao izvor i glavni generator siromaštva. Taj poredak od kraja Hladnoga rata dominantno kreiraju Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond, Svjetska trgovinska organizacija i sedam najrazvijenijih država svijeta, poznatih pod kraticom G7. Singer, s druge strane, u svojem filozofskom promišljanju problema siromaštva ne daje osvrt na njegove uzročnike niti se bavi rješenjima istog s pozicija država i državnih institucija. On ne prokazuje krivce u kontekstu uzroka spomenutog društvenog fenomena siromaštva, već krivima doživljava svakog tko ne odvajja svoj novčani suvišak i tko se oglašuje na mogućnost učinkovitog pomaganja u vidu finacijskog doniranja putem najučinkovitijih organizacija. Štoviše, Singer simpatizira pripadnike društvenih elita poput Billa Gatesa, buduća da je Gates osnovao fundaciju koja se bori protiv malarije, a na pozitivan način se osvrće i na pripadnike *Giving Pledge*¹⁸⁴ organizacije, a koje bi Pogge bio sklon proglasiti sukreatorima problema i nadjenuti im etiketu licemjernih članova društva.

¹⁸³ Zebić, B. (2012): Globalna pravednost i siromaštvo u interpretaciji Thomassa Poggea, *Obnovljeni život*, 4/67, 511–526

¹⁸⁴ Ovu su organizaciju 2010. godine osnovali Warren Buffett te Bill i Melinda Gates, da bi omogućili bogatim ljudima bolju kontrolu nad doniranim sredstvima <https://www.index.hr/magazin/clanak/Giving-Pledge-postao-internacionalan-I-osnivač-Virgina-darovat-ce-pola-svog-bogatstva!/663496.aspx> (6.11.2023.)

4.3.2.2. Corinna Mieth i njezino razmišljanje o globalnom siromaštvu

Corinna Mieth¹⁸⁵ ističe kako ozbiljno siromaštvo dovodi do zdravstvenih problema i smanjuje životni vijek osoba povezanih sa siromaštvom. Uzrok današnjem teškom siromaštvu, u većini ljudskih zajednica koje su pogođene siromaštvom, nisu nesreće i klimatske katastrofe, nego nepravda u raspodjeli. Razlika između nesreće i nepravde je u tome što je nepravda posljedica institucionaliziranog ponašanja u ljudskoj zajednici, dok se za nesreću ne može okriviti nijedno drugo ljudsko biće niti institucija. Ako se bilo koje zlo pripisuje nesreći, nitko pojedinačno nije kriv za njegovu pojavu i prihvaća se da je nesreća posljedica vanjskih okolnosti na koje pojedinci ili institucije ljudskog društva nemaju utjecaj. Ako se govori o nepravdi, očekuje se da postoji mogućnost njezina ispravljanja nekim drugačijim preslagavanjem odnosa među ljudima, tj. podrazumijeva se da je moguće urediti te odnose tako da budu pravedni. Miethova implicira da svakako treba uspostaviti druge odnose u ljudskoj zajednici koji su pravedniji. Također, ona zaključuje da je netko kriv za nepravdu i da je netko mogao bolje urediti društvene odnose ili da se barem sada to može učiniti bolje i pravedno. Mieth opisuje u kojoj mjeri se globalni ekonomski poredak može smatrati nepravednim, a zatim pokazuje kako je pokušaj Thomasa Poggea da se snažnim individualnim obvezama promjeni globalni ekonomski poredak pogrešan. Svjesna je diferencijacije između individualne i strukturalne nepravde¹⁸⁶.

Ako se ljudi utapaju u siromaštvu, nije zato što su bespomoćna djeca koja glupo posrcu u zamučene bare, to je zato jer su tretirani kao jednokratni (odbačeni), uskraćen im je pristup do neophodnih resursa, gurnuti su na margine ekonomskog, društvenog i građanskog života¹⁸⁷. Budući da je siromaštvo uzrok isključenosti pojedinaca iz dostojanstvenog života, a kao posljedica se javlja trajan gubitak društvenog statusa, da bi se siromaštvo prevladalo, potrebno je najprije vratiti ljudima dostojanstvo, tj. uključiti ih u zajednicu kao ravnopravne nositelje morala. Siromaštvo narušava dostojanstvo i nespojivo je s našim jednakim moralnim

¹⁸⁵ Corinna Mieth profesorica je političke filozofije i filozofije prava na Ruhr-University Bochum (Njemačka) i bila je suradnica na Institutu za napredne studije u Berlinu 2020./21. Radila je na Utopiji u filozofiji i književnosti, na Kantovoj praktičnoj filozofiji, političkoj filozofiji Johna Rawlsa, na globalnoj pravdi, pozitivnim dužnostima, ljudskim pravima i ljudskom dostojanstvu. Njezin noviji istraživački interes tiče se migracija, moralizma i kompromisa.

¹⁸⁶ Mieth, C. (2013): *Global Economic Injustice, Individual Duties and Social Responsibility*, in: Greif, H. and Weiss, M. G. (eds): *Ethics, Society, Politics: Proceedings of the 35th International Wittgenstein Symposium*, Kirchberg am Wechsel, Austria, De Gruyter, Berlin, Boston, 411-426, <https://doi.org/10.1515/9783110336399.411> (23.12.2023.)

¹⁸⁷ Mieth, C. & Garrath, W. (2021): *Poverty, Dignity, and the Kingdom of Ends*, In: Van der Rijt, J. W. & Cureton, A. (eds): *Human Dignity and the Kingdom of Ends: Kantian Perspectives and Practical Applications*, Routledge, New York, 206-223

položajem. Njegov je pozitivan kontrast kraljevstvo ciljeva gdje ljudi djeluju kao sredstva za ostvarenje tuđih ciljeva. Jedan od ključnih načina na koji djelujemo kao sredstvo tuđim ciljevima suradnja je koja otvara vrijedne prilike za djelovanje kao "korisno".¹⁸⁸ Nadalje, Mieth daje sustavan prikaz razlike između pozitivnih i negativnih dužnosti, tumačeći dvije predrasude koje se tiču pozitivnih dužnosti: (1) ne postoji takva stvar kao što je pozitivna dužnost. Radnje koje poboljšavaju dobrobit drugih nisu obvezujuće, već pretjerane; to su proizvoljni darovi. One su moralno dobre, ali nisu potrebne (teza o supererogaciji); (2) pozitivne dužnosti slabije su od negativnih dužnosti. One su široke, nesavršene, ostavljaju slobodu u vezi s njihovim ispunjavanjem, one su samo "dužnosti vrline", ne mogu se provesti, nisu su im osigurana odgovarajuća prava (teza o podređenosti). Pod "pozitivnom dužnošću" obično govorimo o dužnostima koje zahtijevaju radnje, za razliku od "negativnih dužnosti" koje zahtijevaju propuste. Prema tezi o supererogaciji, ne postoji takva stvar kao što je dužnost koja zahtijeva djelovanje. Prema tezi o podređenosti, dužnosti djelovanja mogu postojati, ali one su samo slabe¹⁸⁹.

4.3.3. Pristup sposobnosti i katolički socijalni nauk u traženju rješenja za problem siromaštva

Premda nisu neposredno potaknuti Singerovom filozofijom, katolički socijalni nauk i pristup sposobnosti na tragu su pokušaja trajnog rješavanja siromaštva. Pristup sposobnosti i katolički socijalni nauk dva su različita koncepta koja pomažu u traženju rješenja za problem siromaštva u svijetu. Ideju povezivanja jednog sekularnog i drugog vjerski utemeljenog koncepta razvili su Deneulinova i Sedmak okupivši na zajedničkom projektu velik broj istraživača¹⁹⁰. Pristup sposobnosti i katolički socijalni nauk dva su kompatibilna okvira koji dijele neka zajednička načela povezana s ljudskim dostojanstvom, pravdom i dobrobiti pojedinaca i zajednica. Pristup sposobnosti je filozofski i ekonomski okvir koji su razvili Sen¹⁹¹ i Nussbaumova¹⁹² i po kojem

¹⁸⁸ Ibidem

¹⁸⁹ Mieth, C. (2013): Global Economic Injustice, Individual Duties and Social Responsibility, in: Greif, H. and Weiss, M. G. (eds): Ethics, Society, Politics: Proceedings of the 35th International Wittgenstein Symposium, Kirchberg am Wechsel, Austria, De Gruyter, Berlin, Boston, 411-426, <https://doi.org/10.1515/9783110336399.411> (23.12.2023.)

¹⁹⁰ Projekt je sažet u kapitalnom djelu: Deneulin, S., Sedmak, C., editors (2023): Integral Human Development: Catholic Social Teaching and the Capability Approach, Kellogg Institute Series on Democracy and Development, University of Notre Dame Press

¹⁹¹ Sen, A. (1979): Personal utilities and public judgements: or what's wrong with welfare economics?, *The Economic Journal*, 89, pp. 537–558.

¹⁹² Nussbaum, M. (1988): Nature, functioning and capability: Aristotle on political distribution, *Oxford Studies in Ancient Philosophy, Supplementary Volume*, pp.145–184

bi društvena uređenja trebalo vrednovati prema opsegu sloboda i blagostanja ljudi, a ne samo na temelju materijalnih resursa ili prihoda. Pristup sposobnosti pruža holističku perspektivu dobrobiti ljudi usmjerenu na pojedinca koji posjeduje niz sposobnosti funkcioniranja u različitim aspektima života, kao što su zdravlje, obrazovanje, društveno sudjelovanje i ekonomsko blagostanje. Sam pristup naglašava ljudsko djelovanje i teži uklanjanju prepreka koje ograničavaju sposobnosti pojedinaca. Katolički socijalni nauk skup je učenja i načela koje je razvila Katolička crkva kako bi oblikovala svoj društveni i etički stav o raznim pitanjima koja se odnose na društvo i ljudski život. To je učenje ukorijenjeno u vjeri koja zagovara urođeno dostojanstvo svake ljudske osobe, naglašavajući opće dobro, solidarnost, supsidijarnost i preferencijalnu opciju za siromašne i ranjive. Katolički socijalni nauk zagovara pravedno društvo u kojem se poštuje dostojanstvo svake osobe i naglašava moralnu odgovornost pojedinaca i zajednica da rade za opće dobro svih ljudi. Današnji pojam crkvenog socijalnog nauka nadogradnja je na encikliku *Rerum Novarum* pape Lava XIII. iz 1891. i encikliku *Quadragesimo anno* pape Pia XI. kojom je obilježena četrdeseta obljetnica pojave prvog službenog dokumenta Katoličke crkve o njezinu socijalnom nauku¹⁹³. Ako se gleda tisućljetna crkvena povijest, onda stota obljetnica prvog dokumenta posvećenog socijalnom nauku pokazuje relativno kašnjenje u fokusiranju Crkve na socijalna pitanja, no svakako je u novije doba crkveni socijalni nauk postao nezaobilazno filozofsko, a ne samo vjersko učenje o etičkim problemima suvremenog svijeta. Brojni crkveni dokumenti pokazuju kako je rasprava o socijalnim pitanjima živa i plodonosna, a osnivanje centara za socijalni nauk u mnogim zemljama pokazuje kako se problem etičkog razmatranja siromaštva institucionalizira sa svrhom trajnog bavljenja socijalnim pitanjima¹⁹⁴. Budući da je socijalni nauk filozofsko crkveno razmatranje aktualnih problema siromaštva i položaja ljudi u društvu, a Crkvu treba sagledati u cjelini njezina djelovanja, moraju se istaknuti brojne praktične aktivnosti koje Crkva, kao institucija, provodi rješavajući probleme siromaštva u svijetu. Biskupski karitas, koji je dio lokalne zajednice, djeluje kao glavna crkvena institucija za pružanje neposredne pomoći siromašnima u hrani, odjeći, privremenom smještaju i slično, a mnogi su crkveni redovi primarno posvećeni brizi za najsiromašnije i najpotrebitije. Crkvene misije širom svijeta, a

¹⁹³ Vidi detaljnije: *** (1991): *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb i Ivan Pavao II. (1991): *Stota godina, Centesimus annus*, Enciklika, Kršćanska sadašnjost, Zagreb

¹⁹⁴ Hrvatska biskupska konferencija osnovala je 1996. godine *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve* u svrhu proučavanja socijalnog učenja Katoličke Crkve, promicanja njegove primjene u Hrvatskoj te doprinosa zajedničkom dobru na duhovnom, kulturnom i socijalno-etičkom području. Centar je neprofitna pravna osoba na crkvenom i građanskom polju koja djeluje samostalno. Kao ustanova međubiskupijskog značenja djeluje samostalno na području Republike Hrvatske i surađuje sa sličnim ustanovama u inozemstvu.

posebno u najsiromašnijim zemljama, djeluju kao stalni centri okupljanja najsiromašnijih i pružanja neposredne pomoći u hrani, lijekovima i odjeći. U misijskom djelovanju važnu ulogu imaju škole u kojima djeca, osim temeljnog obrazovanja, dobivaju ponekad i jedini obrok u danu. Crkva je razvijala školstvo i na najvišoj razini tako da danas u svijetu djeluju brojna sveučilišta koja u imenu nose naziv „katolički“ ili „kršćanski“, vrlo su ugledna po edukaciji i znanstvenim istraživanjima, a otvorena su studentima bez obzira na njihovu vjersku pripadnost.

Sukladnost između pristupa sposobnosti i katoličkog socijalnog učenja najprije se ogleda u zajedničkoj brizi za dostojanstvo i dobrobit pojedinaca i zajednica. Oba pristupa naglašavaju da se ljudi ne smiju svesti na puke gospodarske subjekte i da ih se ne smije tretirati samo kao korisnike milosrđa. Pristup sposobnosti fokusiran je na individualne ljudske sposobnosti što je u skladu s naglaskom na urođenom dostojanstvu svake osobe, što i zagovara crkveni nauk. Oba moralna okvira zalažu se za politike i akcije koje osnažuju pojedince da vode ispunjen život i pozivaju na pravedno društvo u kojem se promiče dobrobit svih i gdje su politike i akcije usmjerene na promicanje ljudskog procvata. Crkveni socijalni nauk ističe načelo solidarnosti za siromašne što pokazuje brigu za društvenu pravdu i uklanjanje prepreka koje sprječavaju ljude da ostvare svoje sposobnosti. Pristup sposobnosti i katoličko socijalno učenje komplementarni su u svom naglasku na ljudsko dostojanstvo, dobrobit i pravdu, a premda imaju različito podrijetlo i terminologiju, dijele zajedničke etičke temelje i ciljeve u promicanju pravednog i suosjećajnog društva. Mnogi zagovornici oba okvira zalažu se za njihovu integraciju u rješavanju društvenih i ekonomskih pitanja. Moralni teolozi koji rade na pitanjima siromaštva, socijalne pravde, ljudskih prava i političkih institucija nalazili su nadahnuće u pristupu sposobnosti, a nasuprot tome, društveni znanstvenici koji su radili na pitanjima siromaštva i socijalne pravde, pronalazili su inspirativne elemente u katoličkom socijalnom nauku, naročito u pogledu onoga što se smatra vrijednim ljudskim životom. Pristup sposobnosti sa svojim naglaskom na individualnim vrijednostima i slobodi može obogatiti socijalno učenje katoličke tradicije koje počiva na vjeri i na zajednici, a nasuprot tome, katoličko socijalno učenje može ponuditi konceptualne i analitičke leće pristupu sposobnosti¹⁹⁵.

¹⁹⁵ Deneulin, S., Sedmak, C., editors (2023): *Integral Human Development: Catholic Social Teaching and the Capability Approach*, Kellogg Institute Series on Democracy and Development, University of Notre Dame Press

4.4. Ocjena utjecaja etičke teorije učinkovitoga altruizma Petera Singera na suvremena promišljanja o problemu siromaštva u svijetu

Nakon analize altruističke teorije kao podloge za teoriju učinkovitog altruizma, sastavljen je pregled odabranih uglednih filozofa i sociologa današnjice koji su se referirali na probleme ublažavanja siromaštva u svijetu. S obzirom na velik broj autora koji se bavi tim pitanjima i s obzirom na velik broj etičkih dvojbi koje postoje u traženju odgovora na postavljena pitanja, teško je opravdati subjektivizam u odabiru prikazanih autora. Budući da se u ovom radu ne koristi kvantitativna analiza (statistički prikaz odabranih pojmova u tekstovima koji su indeksirani u uglednim bazama), ovaj subjektivni odabir najznačajnijih autora sukladan je kvalitativnoj analizi koja počiva na mišljenju selektiranih eksperata, jedino s tom razlikom što za potrebe ovog rada nisu vođeni intervjui, već je izvršena analiza objavljenih tekstova.

Tablica 1: Odabrani autori koji su promišljali problem siromaštva u suvremenom svijetu

AUTORI KOJI SU RAZVIJALI KONCEPT ALTRUIZMA	Comte, Darwin, Kropotkin, Durkheim, Dawkins, Price, Nowak, Trivers
AUTORI KOJI SU RAZVIJALI UČINKOVITI ALTRUIZAM	MacAskill, Wise, Parfit, Bostrom, Bentham, Sidgwick, Hare, Rawls
AUTORI KOJI SU KRITIČKI PROMATRALI UČINKOVITI ALTRUIZAM	Ord, Sen, Nussbaum, Duflo, Banerjee, Deaton, Farmer, Ehernreich, Boo, Sachs, Piketty, Poge, Mieth, Lomborg, Adkins, Rankin, Kuper, Akova, Kamm

U tablici broj 1. odabrani autori koji su promišljali problem siromaštva u suvremenom svijetu razvrstani su u tri kategorije: (a) autori koji su razvijali koncept altruizma, (b) autori koji su razvijali teoriju učinkovitog altruizma i (c) autori koji su kritički promatrali učinkoviti altruizam. Vremenski, autori ne pripadaju istom razdoblju, a neki od njih prethode Singerovu radu te se ne može govoriti da je Singer utjecao na njih. Oni su spomenuti da se istakne kontinuitet razvoja pojedinih etičkih pitanja koja je pokrenuo učinkoviti altruizam i da se dobije uvid u cjelinu tema koje su otvorene u raspravi do danas. Posebno je važno istaknuti da autori svrstani u kategoriju *kritičkog promatranja* nisu bili protivnici učinkovitog altruizma, nego su svojom kritikom i otvaranjem novih pitanja doprinijeli razvoju i popularizaciji tog koncepta. Ova podjela odabranih autora i njihovo razvrstavanje također je plod subjektivne odluke jer se pojedini ugledni filozofi ne mogu kondicionirati, s obzirom na široku lepezu njihovih promišljanja, niti je to svrha ovog rada. Svrha je pronaći odgovor na istraživačko pitanje o tome je li etička teorija učinkovitoga altruizma Petera Singera, koju nije razvio on sam nego je

nastavio promišljanja svojih prethodnika, utjecala na suvremenu raspravu o problemu siromaštva u svijetu. Budući da postoji velik broj filozofa, sociologa i drugih autora koji su se uključili u raspravu o etičkim, društvenim i gospodarskim pitanjima vezanima uz teoriju učinkovitog altruizma, a uzimajući u obzir njihov ogroman ugled u svijetu (svi su nositelji najviših društvenih i profesionalnih priznanja, uključujući i nekoliko Nobelovih nagrada), odgovor na postavljeno istraživačko pitanje (P1) pozitivan je:

Etička teorija učinkovitoga altruizma Petera Singera izvršila je značajan i pozitivan utjecaj na suvremena promišljanja o problemu siromaštva u svijetu.

Kao ilustracija za ovaj pozitivan odgovor dobro može poslužiti ocjena filozofa Petera Singera na portalu *Academic Influence* gdje je vidljivo sljedeće¹⁹⁶:

- Peter Singer zauzima 22. mjesto na tablici trenutačno najutjecajnije osobe
- Peter Singer zauzima 5. mjesto u području filozofije u svijetu danas i 30. mjesto u povijesti filozofije
- Peter Singer zauzima 1. mjesto danas i 1. mjesto u povijesti, na području zaštite životinja
- Peter Singer zauzima 1. mjesto danas i 1. mjesto u povijesti, na području bioetike
- Peter Singer zauzima 1. mjesto danas i 3. mjesto u povijesti, na području etike.

Bez obzira što nemamo uvid u metodički postupak za sastavljanje ovih rang-listi, osim što znamo da se prate podaci o nekoj osobi i citiranosti objavljenih radova dostupnih na Internetu, pregled rezultata za neke druge filozofe pokazuje kako je i sam „ulazak“ na rang listu temeljen na realnoj popularnosti i važnosti pojedinih uglednih istraživača.

¹⁹⁶ ***(2022): <https://academicinfluence.com/people/peter-singer-1> (14.12.2023.)

5. DUŽNOSTI I EMOCIJE U RJEŠAVANJU PROBLEMA SIROMAŠTVA

P2. Mogu li pozitivne dužnosti, kao nezaobilazan dio učinkovitoga altruizma jednakomjerno obvezati svakoga pojedinca?

Stajalište da moralno ponašanje treba biti nepristrano duboko je utisnut u našem shvaćanju morala. To znači da su svi ljudi jednako vrijedni i da u svom moralnom djelovanju ne smijemo preferirati određene osobe ili skupine ljudi. Na tom su temelju izgrađeni čitavi etički sustavi poput konzekvencijalističkog i deontološkog. I iako se s takvim načelom nepristranosti uglavnom svi slažu, ono je ipak opterećeno određenim problemima, kao što je integracija emocija u područje morala. Uz naš intelekt, neosporno je da nas, kao ljudska bića, emocije ponajviše određuju. Stoga, u mnogim situacijama koje izlaze izvan okvira društvenih uloga, naše je djelovanje uvelike rezultat emocija koje imamo prema našim bližnjima, a koje nas sprječavaju da uvijek zauzimamo neutralne stavove, kao i u tome da nam izbori uvijek budu nepristrani. Tako je Bernard Williams primijetio da postoje ljudske djelatnosti i odnosi u kojima su nepristranost i konzistentnost naročito važne, ali graditi na tim pojmovima model za sve moralne odnose predstavlja fantaziju koja ne označuje moralni ideal, nego obogotvorenje čovjeka¹⁹⁷. Unutar deontološkog etičkog sustava, moralna ispravnost naših postupaka ne ocjenjuje se temeljem posljedica tih postupaka, već temeljem toga izvršavamo li ili ne izvršavamo našu dužnost. U tom se smislu bitno razlikuje ono što činimo *iz dužnosti*, što zapravo znači da je motiv našeg djelovanja moralna ispravnost postupka, ili, kad s druge strane, nešto činimo *prema dužnosti*, odnosno kada u našem djelovanju nismo vođeni moralnom ispravnošću postupaka, već nekim ne-moralnim motivima poput emocija ili interesa. I druge etičke teorije, poput utilitarizma, suočavaju se s poteškoćama kada nastoje prihvatiti emocije u okviru svojeg djelovanja, budući da i one polaze od pretpostavke da se time krši zahtjev nepristranosti.

Kada općenito sagledavamo dužnosti u kontekstu filozofskog promišljanja, uočavamo kako, za razliku od općih dužnosti, koje postoje prema svim ljudskim bićima, posebne dužnosti proistječu iz specifičnih odnosa ili povezanosti među njima. Ova podjela dužnosti i njihov odnos predstavlja jednu od dominantnih tema u suvremenim etičkim raspravama: ona se dotiče i drugih dvojnosti u etici i političkoj filozofiji, kao što su razlike između moralnog univerzalizma i partikularizma, pristranosti i nepristranosti, individualnih prava, patriotizma i

¹⁹⁷ Williams, B. (1985): *Morality and Emotions*, u: *Problems of the Self*, Cambridge University Press, 207-229.

kozmpolitizma. Također, ona se odnosi i na uloge subjektivnih motiva, poput emocija, naklonosti i osjećaja za pravdu u etici, odnosno pitanja daju li oni moralni razlog za postupanje.

Autori koji brane moralni univerzalizam i etičari koji ističu važnost posebnih dužnosti različito odgovaraju na pitanje zaslužuju li sve osobe jednak pristup, ili pak imamo li prava, pa i obveze dati prednost ljudima s kojima smo emocionalno povezani i koji su u našoj neposrednoj blizini, poput roditelja, djece ili prijatelja.¹⁹⁸

Moralni univerzalisti smatraju kako postoje osnovne, opće dužnosti koje imamo prema svim ljudima, pri čemu naš osobni emocionalni status ili emocionalna povezanost s pojedincima nema presudnu ulogu u odlučivanju, dok zastupnici posebnih dužnosti, odnosno onih koje proizlaze iz posebnih odnosa smatraju kako se u osnovi konkretnog djelovanja nalaze odnosi s drugima koji konkretno definiraju i specificiraju naše dužnosti. Oni navode kako dužnosti prema svim osobama predstavljaju nedostižan zadatak te vode manjoj motiviranosti za moralno djelovanje, zapostavljanju provedivih obveza prema bližnjima pa onda i manjoj ukupnoj dobrobiti ljudi.

I jedna i druga teorija nastoji odgovoriti na etički problem konflikata parcijalnih dužnosti sa zahtjevima nepristranog postupanja. Krajnja posljedica univerzalizma podrazumijeva, da, ukoliko smo u mogućnosti pružiti pomoć i bliskoj osobi i nepoznatoj osobi, s aspekta morala ništa ne obvezuje da prije pomognemo prvoj negoli drugoj osobi. S druge strane, etičke teorije koje polaze od posebnih dužnosti mogu prikazati opće moralne dužnost kao drugorazredne¹⁹⁹. U filozofiji tradicionalno postoji objašnjenje zašto je uobičajeno davati prednost potrebama i interesima osoba s kojima nas vežu emocionalni odnosi kao i fizička bliskost pa tako David Hume tvrdi da osobe više brinu o onima koji nisu vremenski i prostorno udaljeni jer oni pobuđuju naše strasti i volju za djelovanjem, koje ne mora nužno biti sebično, ali također i tvrdi da smo vođeni ne samo našim osjećajima, nego i zahtjevima pravednosti koja je ne ovisi o fizičkoj udaljenosti²⁰⁰. Slično Humeu, i Adam Smith naglašava emocionalnu povezanost kao motivacijski čimbenik u djelovanju prema drugima, ali ističe kako to ne znači da osobe nisu u stanju sagledati međusobne odnose s pozicija nepristranog vanjskog promatrača, odnosno s

¹⁹⁸ Sládeček, M. (2017): Imaju li bliske osobe prednost?, u: *Filozofska istraživanja* 145, 37, 167-180

¹⁹⁹ Mendus, S. (2002): *Impartiality in Moral and Practical Philosophy*, Oxford: Oxford University Press, 130-131

²⁰⁰ Hume, D. (1739/1798) *A Treatise of Human Nature*, Oxford: Oxford University Press knjiga 2, dio 3., odjeljak 79

pozicija treće osobe. On naglašava da osobe na drugom kraju svijeta mogu primiti naše suosjećanje i lijepe želje, no ništa nas ne potiče na dužnost prema njima, a ovo odsustvo osjećaja dužnosti javlja se potpuno prirodno, kao dio naučene reakcije²⁰¹.

Različite etičke teorije raspravljaju o dužnostima i obvezama na različite načine. Deontološka etika usredotočuje se na dužnosti i pravila. Prema kantovskoj etici, pojedinci imaju moralnu dužnost djelovati u skladu s kategoričkim imperativima – univerzalnim moralnim zakonima koji se primjenjuju na sva razumna bića. Konzekvencijalističke teorije, poput utilitarizma, naglašavaju posljedice radnji. U utilitarizmu, moralna je obveza maksimizirati ukupnu sreću ili zadovoljstvo i minimizirati patnju. Etičnost neke radnje prosuđuje se na temelju njezina ishoda, a pojedinci imaju obvezu odabrati one radnje koje vode najvećem općem dobru. Aristotelova etika vrlina usredotočuje se na razvoj čestitih karakternih osobina. Iako ne propisuje posebne dužnosti na način na koji to čini deontološka etika, etika vrlina naglašava važnost njegovanja vrlina kao što su: hrabrost, poštenje i suosjećanje. Pojedinci imaju obvezu razviti čestit karakter i djelovati tako da u svojim aktivnostima izražavaju navedene vrline. Društveni ugovori, poput onih koje je iznio John Rawls, predlažu da pojedinci imaju moralne dužnosti temeljene na društvenim ugovorima ili sporazumima²⁰². Kontraktualizam kao etički pravac utvrđuje da obveze proizlaze iz principa djelovanja na koje bi racionalni pojedinci pristali pod poštenim i jednakim uvjetima. Etika utemeljena na pravima tvrdi da pojedinci imaju inherentna prava, a odgovarajuće dužnosti proizlaze iz poštivanja tih prava. Naprimjer, pojedinci imaju obvezu ne kršiti tuđa prava na život, slobodu i imovinu. Bitno je prepoznati da sve ove etičke teorije mogu ponuditi različite prikaze dužnosti i obveza, a pojedinci mogu prihvatiti bilo koju od njih ili kombinaciju odabranih teorija. Pitanje koji etički okvir pruža najopsežnije razumijevanje moralnih dužnosti i dalje je otvoreno u recentnim raspravama.

Analiza dužnosti i emocija u rješavanju problema siromaštva zapravo je proširenje Singerove teorije učinkovitog altruizma. Razrada ove teme obuhvaća definiranje, opisivanje i međuodnos pozitivnih i negativnih dužnosti te ulogu emocija i suosjećanja. Utvrdit će se nužnost ili smetnja djelovanja takozvanih sekundarnih agenata, nevladinih organizacija te državne regulative koja je prisutna u procesu doniranja potrebitima. Singerovo rješenje problema siromaštva analizirat

²⁰¹ Vidi detaljnije: Smith, A. (1759/2002): *A Theory of Moral Sentiments*, Cambridge: Cambridge University Press,

²⁰² O društvenim ugovorima vidi detaljnije u: Rawls, J. (1999): *A Theory of Justice*, Revised edition, Harvard University Press, Boston

će se interdisciplinarno, kako bi se dobio odgovor na istraživačko pitanje. Neće se ulaziti u pojedinačne probleme Singerove etike, poput bioetičkih pitanja, prava životinja ili klimatskih promjena. Dosadašnje rasprave o filozofskom i etičkom problemu Petera Singera (2. poglavlje), zatim o problemu siromaštva u fokusu Petera Singera (3. poglavlje), kao i Singerovo razmatranje mogućih rješenja (4. poglavlje) nisu mogle izbjeći pojam dužnosti (*duties, obligations*), no pitanje mogu li one podjednako obvezati svakog pojedinca ostaje otvoreno. U ovom poglavlju dužnosti se promatraju kao središnji dio učinkovitog altruizma, što one nedvojbeno jesu, i kao intrinzična pretpostavka dobrotvornih aktivnosti.

5.1. Rješenje siromaštva uz pomoć Kantove deontologije

Deontologija je etičko filozofsko razmatranje koje polazi od dužnosti kao podloge moralnosti. Za razliku od drugih etičkih načela koja počivaju na skupu izvanjski postavljenih pravila, deontologija polazi od moralnosti kao unutarnjeg, intrinzičnog načela. Najznačajniji je zastupnik deontološke etike Immanuel Kant, za kojega je sloboda odlučivanja neke osobe ujedno i pretpostavka njegove dužnosti, budući da se vlastita moralna načela mogu oblikovati i ispunjavati samo uz pretpostavku apsolutne slobode. Ako osoba nema apsolutnu slobodu, sve aktivnosti koje ta osoba poduzima, ne mogu biti moralne. Temeljni postulat dužnosti u Kantovu shvaćanju postupanja neke osobe jest tzv. kategorički imperativ, točnije dužnost koja se mora provoditi uvijek i bezuvjetno. Nastao iz autonomije osobe i njezine slobodne volje, moralni zakon koji je obvezujući, može počivati na unutarnjoj moralnoj obvezi. Kategorički imperativ jest etički zakon kojim se formuliraju i slobodno odabiru moralna načela neke osobe, postajući time obveza koje se treba pridržavati. Immanuel Kant etiku promatra ponajprije kao znanost o dužnostima, pri čemu dužnost nije podvrgavanje prisili izvanjskog zakona, već je to unutarnji odabir same osobe²⁰³. Premda pojam dužnosti asocira na vanjsku prisilu koja određuje nečije ponašanje, ona može nastati kao odabir, uz pretpostavku potpune slobode osobe koja sama sebi određuje dužnost i način ponašanja.

U recentnim se raspravama deontologijom nazivaju svi oni etički smjerovi koji normativnost i kvalitetu moralnog djelovanja neke osobe izvode iz dužnosti. Ako se slobodnom voljom neke

²⁰³ Vidi detaljnije: Kant, I. (1999): *Metafizika čudoređa*, Matica hrvatska, Zagreb

osobe odabere dužnost pomaganja drugima u potrebi, dolazi se do shvaćanja koje zagovara Peter Singer razvijajući koncept učinkovitog altruizma²⁰⁴.

Globalni problem siromaštva nije samo pitanje isključenosti pojedinaca od prava raspolaganja materijalnim i prirodnim resursima, već se izražava i kao pitanje nedostatka društvenog djelovanja i moći u zajednici. Kantovska je moralna obveza u nestrukturiranim kolektivima ispuniti svoj dio kolektivne dužnosti da se okonča siromaštvo. Ti kolektivi naime, imaju kolektivne moralne dužnosti, dok njihovi pojedinačni članovi imaju individualne dužnosti pomoći u formiranju učinkovitih kolektivnih agenata. Kantovski odgovor, usredotočen na podržavanje uvjeta djelovanja i osnaživanja, sasvim je primjeren da pojedincima pruži normativne smjernice o tome koje su njihove obveze. Problem je u tome što su smjernice koje se nalaze unutar kantovske etike usredotočene na dužnost pojedinca da pomognu ili na dužnost spašavanja, a obje imaju ograničenu primjenu u kontekstu složenog, širokog i strukturalnog problema kao što je siromaštvo²⁰⁵. Igeneski ističe kako pojedinci sami ne mogu svladati siromaštvo, ali ako se udruže s dovoljnim brojem drugih pojedinaca, njihovi se izgledi povećavaju. Potpun kantovski odgovor na pitanje siromaštva zahtijevao bi dalje istraživanje njegove pravne filozofije kao i proučavanje uloge koju ima država. Fokus na moralne obveze pojedinaca, posebno na ideju da udruživanjem raste njihova sposobnost utjecaja, svakako zavrjeđuje pozornost.

Budući da neki razvojni ekonomisti sugeriraju kako je nada siromašnih relevantan faktor u prevladavanju siromaštva, potrebno je istaknuti da kantovski prikaz nade naglašava potrebu za racionalnošću nade, pri čemu je nada racionalna ako se racionalno može vjerovati strukturama stvarnosti o kojima ovisi ostvarenje nade. Postoji mišljenje kako Kantov pristup nadi predstavlja važnu dopunu ekonomskoj perspektivi u promatranju siromaštva.²⁰⁶ Siromašni često moraju biti beznadni jer nemaju povjerenja u temeljne društvene strukture koje su neophodne za ostvarenje njihove nade za prevladavanje siromaštva. Središnja načela Kantova prikaza o tome što nadu čini racionalnom mogu se primijeniti na kontekst siromaštva, odnosno, za bolje razumijevanje opravdanosti i opsega naših dužnosti prema siromašnima.

²⁰⁴ Singer, P. (2009): *The Life You Can Save*, The Random House Publishing Group, New York

²⁰⁵ Igeneski, V. A. (2023): Kantian Moral Response to Poverty, *Ethic Theory and Moral Practice*, 26, 255–269

²⁰⁶ Bloeser, C. (2023): Global Poverty and Kantian Hope, *Ethic Theory and Moral Practice* 26, 287–302, <https://doi.org/10.1007/s10677-022-10280-1> (17.09.2023.)

5.2. Dužnosti u etici Petera Singera

Deontološka etika za razliku od etike vrlina temelji se na skupu pravila, odnosno dužnosti kojih se je potrebno pridržavati. Njezin najznačajniji zastupnik, Immanuel Kant, ustanovljuje glavni postulat, a to je kategorički imperativ koji označava onu dužnost koja se mora provoditi uvijek i bezuvjetno. Kategorički imperativ jest moralni zakon kojim iz nas samih formuliramo moralna načela poopćena na cjelinu pa smo ih mi prvi dužni poštovati. Shodno tome, ispravni postupci pojedinca su oni koji su usklađeni s tim pravilima. Kant je razlikovao djelovanje iz nagnuća i djelovanje iz dužnosti, gdje nagnuća predstavljaju našu emocionalnu privrženost nečemu ili nekome, i takvo djelovanje, koliko god imalo dobre posljedice, po sebi još uvijek nije moralno, već samo legalno. Da bi postupak u potpunosti bio moralan, shodno navedenom, on mora biti učinjen iz dužnosti. Dužnost je, dakle, nužnost djelovanja iz moralnog zakona²⁰⁷, a podrazumijeva postojanje dobre volje koja označava volju da se čini ono što je dobro, upravo zato što je dobro. Kant tvrdi kako volja nije dobra po onome što postiže ili izvršava niti po svojoj sposobnosti za postignuće bilo kakvoga postavljenog cilja, nego samo po htijenju tj. po sebi, a promatranu samu za sebe valja je neusporedivo više cijeliti nego sve što bi se njome moglo stvoriti u korist kakvog nagnuća, štoviše, ako se hoće, sume svih nagnuća.²⁰⁸ Prema tome, ovdje se jasno vidi da je upravo ustrojstvo volje, a ne samo izvršenje, ono što određuje ispravnost ili neispravnost moralnog djelovanja. Iz svega što je do sada rečeno može se steći dojam da Kant u potpunosti isključuje emocije iz svoje etičke teorije, što je jedan od ključnih razloga zašto je ona označena „hladnom“ i zašto su mnogi smatrali da je njezinim zahtjevima teško udovoljiti. To naravno ne znači da ukoliko pomognemo unesrećenoj osobi samo zato jer s njom suosjećamo, da nismo učinili dobro djelo, već znači da smo učinili djelo koje je u skladu s dužnošću, a ne djelo koje je izvršeno iz dužnosti, a koje se po Kantovu tumačenju, kao što je već spomenuto, jedino može smatrati moralnim djelom jer takvo djelo mora biti konzistentno, što znači da mora vrijediti u svim situacijama i obuhvatiti sva racionalna bića, a ne samo ona prema kojima osjećamo emocionalnu privrženost.

Jednako tako, dobar čovjek je onaj koji poštuje spomenuta pravila i u skladu s njima živi, dok je loš je onaj koji, uz pretpostavku autonomije, odnosno osobne slobode, spomenuta pravila krši. Unutar deontološkog shvaćanja etike za razliku od konsekvencijalističke etike, posljedice ne mogu biti presudne prilikom vrednovanja nekog postupka.

²⁰⁷ Kant, I. (2023): Osnivanje metafizike ćudoređa, Feniks, Zagreb, 12

²⁰⁸ Kant, I. (2023): Osnivanje metafizike ćudoređa, Feniks, Zagreb, 12

Veliki dio argumentacije koja se odnosi na postojanja ili nepostojanja obaveza prema siromašnima, kao i karakteristike ovih obaveza oslanjaju se na različita tumačenja Kantova razlikovanja potpunih (savršenih, negativnih) dužnosti i nepotpunih (nesavršenih, pozitivnih) dužnosti. Kod tumačenja dužnosti Kant razlikuje i legalitet i moralitet.²⁰⁹ Legalitet se odnosi, dakle, na djelovanje primjereno (prema) dužnosti, tj. na ono djelovanje koje je u objektivnom smislu suglasno s moralnim zakonom. Međutim, takvo djelovanje samim time nužno ne sadrži moralnu vrijednost jer ona leži samo u djelovanju za koje je subjektivni odredbeni razlog volje štovanje zakona, tj. moralitet (djelovanje iz dužnosti). Time se potvrđuje da je nosioc moralne vrijednosti nastrojstvo volje, a ne puka radnja.

Iako značenje ovih termina i kriterij podjele dužnosti mogu, ovisno o autoru, varirati, uvriježeno je stajalište da su savršene, odnosno negativne dužnosti one koje pojedinac mora izvršiti, drugim riječima, one koje ne smije ne izvršiti, dok su nesavršene, odnosno pozitivne dužnosti one za koje bi bilo bolje da ih pojedinac izvrši, ali ih nužno i ne mora izvršiti. Primjerice, dužnost je pojedinca ne nanositi štetu drugima i to je savršena dužnost, dok s druge strane, dužnost pojedinca u pomaganju drugima predstavlja nesavršenu dužnost.

Utilitaristička se etika razlikuje od deontološke u percepciji onoga što nazivamo ispravnim moralnim djelovanjem. Prema standardnoj interpretaciji, unutar utilitarističkog svjetonazora »ispravno« je ono što maksimizira (intrinzično) »dobro«, tj. opću sreću. Budući da se na osnovi tog istog tumačenja moralna dužnost može definirati kao moralna obaveza učiniti ono što je ispravno, slijedi da utilitarist uvijek treba postupati tako što će neposredno izabrati smjer djelovanja koji maksimizira sreću. Prema razmišljanju suvremenog etičara Antonyja Quintona, utilitarizam se može izraziti kao konzekvencijalistički princip, prema kojem je ispravnost ili neispravnost nekog postupka definirana time jesu li rezultati koji su iz njega proizašli dobri ili loši te iz hedonističkog principa prema kojem je zadovoljstvo jedino što je po sebi dobro, a bol jedino što je po sebi loše.

U Singerovu filozofskom narativu, prikaz dužnosti ljudi koji žive u bogatim društvima je da globalno siromaštvo smatraju središnjim problemom, ilustrirajući pritom već ranije spomenuti primjer utapajućeg djeteta. Ova metafora sugerira da uobičajeni moral daje prednost ili bi barem trebao dati prednost ljudskom životu u odnosu na sve materijalne posjede, čak i one skupe. Nadalje, Peter Singer naglašava daljnju radnju koju bi svaka osoba koja živi u razvijenoj zemlji

²⁰⁹ Guć, J. (2020): Moralitet i legalitet u Kantovoj etici, *Theoria*, 2, 23

trebala poduzeti, a to je donirati sve što je izvan njegova ili njezina fizičkog opstanka za spas globalno siromašnih. Ovo se čini vrlo radikalnom mjerom, posebno za nekoga čijim životom dominira trošenje novca i resursa na stvari koje mu zapravo ne trebaju da bi preživio. Opet nam primjer utapajućeg djeteta u ribnjaku pokazuje zašto bismo to trebali činiti, a to je moralni prioritet. Budući da je ljudski život vrjedniji od bilo koje materijalne imovine, prema uobičajenom moralu trebali bismo žrtvovati svoj materijalno orijentirani stil života kako bismo spasili ljudske živote i to obuhvaća kategoriju dužnosti, a ne suosjećanja, odnosno supererogacije.

Iako se Singerov stav o dužnostima pojedinaca iz razvijenih država prema globalnoj sirotinji čini moralno opravdanim, nailazi na određene kritike, među kojima je i takozvani prigovor na daljinu, fizički i moralni. Prigovor fizičke udaljenosti kaže da nemamo obveze prema globalnoj sirotinji, jednostavno zato što su geografski previše udaljeni od nas za razliku od djeteta u ribnjaku.

Nadalje, postoji i prigovor moralne distance koji podrazumijeva da se naša obveza da pomazemo drugim ljudskim bićima odnosi samo na ljude koji su nam bliski, na primjer prijatelje, rođake, pripadnike iste nacije ili društva. S emocionalnog ili psihoanalitičkog gledišta ovo se može činiti uvjerljivim, budući da doista imamo obvezu prema ljudima koji su nam emocionalno bliski, ali emocionalna bliskost nije nužno moralna bliskost. Međutim, moralnost ima veze s razumom, a ne s emocijama. Stoga se može tvrditi da smo svi mi članovi istog međusobno povezanog društva pa shodno tome svi imamo moralnu i racionalnu obvezu prema svakom drugom ljudskom biću, neovisno o tome što osjećamo prema članovima iz naše neposredne okoline.

Postoji prigovor na Singerov stav da bi oni pojedinci koji bi mogli pomoći u slučaju svjetskog siromaštva bili potpuno preopterećeni. Pojedinačno pomaganje smatrati jedinim lijekom za svjetsko siromaštvo bilo bi nerealno jer ljudi koji bi mogli pomoći nikada neće pristati posvetiti cijeli svoj život pomaganju, a također bi bilo nepravedno prema onima koji pomažu sve dok nema institucija na mjestu kako bi se osigurala pravedna raspodjela tereta pomoći. Ono bi također bilo i neučinkovito sve dok se uzroci siromaštva ne ispituju i ne umanje, a i nepravedno prema onima čija je pomoć naknada za nepravdu koju su počinili drugi. Ovo je ujedno i najuvjerljiviji razlog za odbijanje teze koju je Singer iznio u *Famine, affluence and morality*²¹⁰.

²¹⁰ Singer, P. (1972): Famine, Affluence, and Morality, *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 1, No. 3, Blackwell Publishing, 229-243

Singer, naime, ne vidi moralno relevantnu razliku između (određenog) djelovanja i propuštanja pa suzdržavanje od spašavanja nekoga uspoređuje s ubojstvom osobe usred nesmotrene vožnje automobilom.

Ako se ne pomogne utapajućem djetetu, šteti mu se propustom. Singer bi i dalje mogao inzistirati da bismo trebali pomoći svaki put kad primjerice, roditelji krše svoje roditeljske dužnosti, a dijete je u opasnosti. Štoviše, trebalo bi se pomoći svim ljudskim bićima koja su u opasnosti, uključujući sve one koji pate od teškog siromaštva, koliko god to možemo. Ako ne pomognemo koliko god je to moguće, prouzročili smo da zlo i dalje postoji, što je gotovo jednako loše kao i izazivanje zla na prvom mjestu.

S pozicija ljudskih prava, pitanje obveznog pomaganja utapajućem djetetu kao metafori za sve ljude koji su u potrebi, a kojima se može pomoći, generalno u etici, ali i u zakonodavstvu izaziva različite stavove. Konkretno se može reći da možda postoji slaba pozitivna dužnost pomoći te da pomaganje može biti lijepo, ali ako ne pomognete, nije se u klasičnom smislu napravila šteta djetetu jer se ne krši negativno pravo djeteta. Možda ne postoji čak ni slaba pozitivna dužnost, ali pomaganje je proizvoljan čin izvan dužnosti. Drugim riječima, dijete nema samo po sebi pravo na našu pomoć. Singer može odgovoriti da se moralno mora pomoći jer će inače naše ponašanje biti jedan od čimbenika koji je uzrokovao smrt djeteta. Dileme vezane uz ovu temu reflektirale su se i na različita nacionalna zakonodavstva država. Dugo se raspravljalo o toj točki koja odražava različite pozitivne zakone u različitim zemljama, kao i temeljne moralne intuicije. S jedne strane, engleski Zajednički zakon slijedi slobodarsku intuiciju da promatrač ne može biti kažnjen jer nije pomogao djetetu. S druge strane, njemačko zakonodavstvo, kao i pravo Belgije, Francuske, Grčke, Italije i drugih europskih zemalja, odnosi se na *Unterlassene Hilfeleistung* (nepružanje pomoći u hitnim slučajevima) kao činjenica koja predstavlja kazneno djelo. A to omogućuje zakonsko kažnjavanje takozvanog zlog Samaritanca, odnosno pojedinca koji prolazi kraj unesrećenog čovjeka, bez da se zaustavlja i pruža mu pomoć.²¹¹

Ovdje se nameće pitanje ima li u etici prostora za rješavanje problema globalnog siromaštva kao aktualnog problema današnjice putem takozvanih samaritanskih dužnosti koje uključuju supererogaciju kao poziciju koja nadmašuje strogo definirane propise i dužnosti²¹²? Kao odgovor na svjetsko siromaštvo u kontekstu shvaćanja pomaganja ne kao zadanih dužnosti,

²¹¹ Mieth, C. (2008): World Poverty as a Problem of Justice? A Critical Comparison of Three Approaches, *Ethic Theory and Moral Practice* 11, 15–36

²¹² Koprek, I. (2012): Globalno siromaštvo i supererogacija u etici, *Nova prisutnost* 10, 2, 225-234

možemo se također pitati čini li netko nešto loše kada njegovi postupci nadilaze pravne dužnosti? Kant na ova pitanja, u skladu sa svojom deontološkom etikom odgovara niječno, jer smatra kako nije moguće vlastite moralne mogućnosti ispuniti izvan okvira dužnosti. Supererogacija unutar Kantove filozofije naprosto nije moguća opcija. U preciznijem definiranju supererogacije također je nemoguće ne dotaknuti se pitanja ljubavi prema bližnjemu, što direktno korelira s emocijama. U domeni deontološke etike, kao i kod Singerova shvaćanja moralnog djelovanja putem prizme utilitarističkog etičkog modela, emocije su iracionalne pa samim time ne mogu biti superiorne racionalnom činu pomaganja na način da se postigne sreća za što je moguće veći broj ljudi. U prisposobi o milosrdnom Samaritancu koju u svojim argumentacijama koriste određeni autori, Samaritanac iz biblijske prisposobe ispunjava svoju dužnost, jer pomaže unesrećenome, kao što to čini i gostioničar koji dalje za njega skrbi²¹³. To je dužnost svakog moralnog člana zajednice. Međutim, i jedan i drugi čine i nešto što nadilazi njihovu moralnu dužnost. I kao što se ne krši negativno pravo utapajućeg djeteta, tako se ne krši niti negativno pravo unesrećenika kojemu pomaže milosrdni Samaritanac, ne razmišljajući pritom je li je to i njegova objektivna dužnost. Postoje primjeri unutar neke moralne zajednice u kojima čovjek svjesno riskira vlastiti život kako bi spasio tuđi. Poput vatrogasaca, koji ulaze u požarom zahvaćenu zgradu ne bi li pomogli nekom malom ugroženom djetetu ili vojnika koji se unatoč rizicima vraćaju po ranjene suborce, iako postoji ozbiljan rizik od vlastite pogibelji.

Raspravu o supererogaciji u etici započeo je James O. Urmson koju je 1958. godine objavio u znanstvenom časopisu *Essays in Moral Philosophy* pod nazivom *Saints And Heroes (Sveci i heroji)* Takva (herojska) djela nadilaze naše objektivne dužnosti koja vrijede za sve²¹⁴. Na sličan način i Henry Bergson govori o takozvanom otvorenom moralu svetaca i heroja koji svoje dužnosti ispunjavaju na nemjerljiv način. Govoreći o otvorenom moralu, Bergson razmatra moralnu obvezu razmatranja suprotstavljanja dviju vrsta društava i dvaju tipova ljudi – zatvorenog i otvorenog. Za zatvorena društva postoji etika zakona, strogih kodeksa ponašanja rigidnih moralnih obveza, dok za otvorena društva postoji etika slobode, samousmjeravajuće djelatnosti i ljubavi.

²¹³ Vidi detaljnije u već spominjanim radovima: Koprek, I. (2012): Globalno siromaštvo i supererogacija u etici, *Nova prisutnost* 10, 2, 225-234, i Mieth C. (2008): World Poverty as a Problem of Justice? A Critical Comparison of Three Approaches, *Ethic Theory and Moral Practice*, 11, 15–36

²¹⁴ Urmson, J. O. (1958): *Saints and Heroes*, u: Melden, A. I. (ur.): *Essays in Moral Philosophy*, Seattle, 202

Singer u svojim shvaćanjima ne zastupa supererogaciju, ali je svjestan da ljudi svojim karitativnim djelima nadilaze formalne moralne dužnosti, čineći i više od onoga što bi po moralnom shvaćanju trebali. Zato i neovisno o udaljenosti onih koji su u potrebi u odnosu na one koji pomažu, postoji pozitivna dužnost pomoći svima kojima je pomoć potrebna. Singer naglašava da pomoć potrebitima ne može ovisiti o milosrdnom činu, već se, kao što je rečeno, radi o pozitivnim dužnostima koje uključuju realnu obligaciju koja ne smije geografskom udaljenošću biti sputana.

Thomas Pogge raspravljajući o dužnostima prema siromašnima polazi od Kantove deontologije, stavljajući naglasak uglavnom na negativne dužnosti. Naime, u svojim razmišljanjima Pogge direktno proziva Zapad, odnosno razvijene zemlje da su kolonijalnom vladavinom i svojim dugogodišnjim politikama eksploatiranja siromašnih zemalja pospješile njihovo siromaštvo, ratove i glad. Temeljem takvog stila ekonomskog izrabljivanja, koje nije tako davno završilo, Pogge se zalaže za negativne dužnosti razvijenog Zapada koji se treba očitovati u institucionalnim politikama. Pogge se ne libi direktno prozivati konkretne institucije poput Svjetske trgovinske organizacije koja je svojim mjerama učinila to da je bilo znatno jeftinije trgovati između dvije siromašne zemlje nego između jedne bogate i druge siromašne, što je predstavljalo direktnu povredu negativnih dužnosti da se ne nanosi šteta gospodarskom razvoju bilo koje zemlje.

Njegovo rješenje je jednostavno – uklanjanjem takvih i sličnih trgovinskih ograničenja, zemlje u razvoju nedvojbeno će biti mnogo ekonomski konkurentnije i posljedično će moći razviti svoje ekonomsko blagostanje²¹⁵. Spominjući institucije, Pogge se osvrće i na ulogu Svjetske banke u vidu povišene kolektivne pomoći nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju, koje bi uključile gospodarske reforme kojima bi se iskorijenilo teško siromaštvo, a koje bi ograničile standard bogatih zemalja tek za 1%. U obrazlaganju razmjera velikih zala koja su bila posljedica djelovanja Zapada kroz stoljeća, Pogge nerijetko u odnos stavlja posljedice stradanja za vrijeme nacizma i posljedice stradanja uslijed globalnog siromaštva. Iako time šokira, svrha takvih usporedbi nije poistovjećivanje i izjednačavanje našeg postupanja s postupanjima nacista, već je svrha uputiti na dodirnu točku, a to je neobazrivost i kršenje negativnih moralnih dužnosti²¹⁶.

²¹⁵ O tome vidi detaljnije u radu: Pogge, T. (2004): *Assisting the Global Poor*, in: Chatterjee, d. (ed.): *The Ethics of Assistance*, Cambridge University Press

²¹⁶ Koprek, I. (2012): Globalno siromaštvo i supererogacija u etici, *Nova prisutnost* 10, 2, 225-234

Nasuprot Poggeu, Singer naglašava pozitivne dužnosti i u smislu usporedbe s Poggeom, da bi se utvrdilo čiji je argument uvjerljiviji, važno je obratiti pozornost na to koliko se zajednički moral odnosi na negativne, a koliko na pozitivne dužnosti. Naprimjer, svatko od nas nedvojbeno ima moralnu dužnost ne ubijati druga ljudska bića, ne krasti i ne lagati. Ono što je važno u ovom primjeru jest da imamo svoje negativne dužnosti svaki dan, svaki sat, svaku sekundu čime su one praktički neodvojivi dio našeg postojanja. Štoviše, odnose se na svakoga od nas neovisno o statusu, rasi, spolu, vjeri ili slično. Pozitivne dužnosti, s druge strane, ne uživaju u stalnoj upotrebi. To znači da ukoliko nekome pomažemo, pomažemo mu ovdje i sada, a ne nužno opet sutra. Ono što se čini problematičnijim kod pozitivnih dužnosti je to što nije baš uvijek jasno na koga se one odnose. Singer kaže da su svi građani bogatih društava moralno obvezni donirati sve što je izvan njihovog fizičkog preživljavanja za dobrobit siromašnih. Međutim, u praktičnom smislu, neovisno o Singerovoj argumentaciji, takav se koncept može smatrati prezahtjevnim i samim time prihvatljivim i razumljivim isključivo u strogom teorijskom filozofskom diskursu.

5.3. Konzekvencijalizam u traženju rješenja za globalno siromaštvo

Konzekvencijalizam je kompleksan skup etičkih teorija koje tvrde da je moralnost nekog postupka određena njegovim posljedicama. Drugim riječima, ispravnost ili neispravnost bilo koje aktivnosti prosuđuje se prema ukupnom ishodu njezinih učinaka. Konzekvencijalističke teorije bave se, načelno, maksimiziranjem onog što je dobro ili minimiziranjem onog što je loše. Postoje različiti oblici ovih teorija koje razvijaju temeljnu ideju da su posljedice aktivnosti ono što je bitno za ocjenu o etičnosti te aktivnosti. U filozofiji je prihvaćena klasifikacija nekoliko ključnih tipova konzekvencijalističkih teorija koje su povezane s drugim sličnim etičkim teorijama. Utilitarizam, koji se prihvaća kao jedan od najpoznatijih oblika konzekvencijalizma, povezan je s filozofima poput ranije spominjanih Jeremyja Benthama i Johna Stuarta Milla, a tvrdi da je moralno ispravno djelovanje ono koje maksimizira ukupnu sreću ili zadovoljstvo i smanjuje patnju ili bol, dakle u okvirima onih kategorija koje je Bentham definirao kao dominantne za određivanje ljudskog ponašanja. I dok se utilitarizam fokusira se na najveće dobro za najveći broj ljudi, etički egoizam je takva konzekvencijalistička teorija koja tvrdi da pojedinci trebaju djelovati isključivo u vlastitom interesu. Ispravno djelovanje je dakle, ono koje promiče vlastitu dobrobit i sreću pojedinca, bez obzira kako to utječe na druge. Altruizam je, za razliku od egoizma, konzekvencijalistička teorija koja naglašava djelovanje koje koristi

drugima nauštrb samoga sebe, a ispravno je djelovanje ono koje maksimizira dobrobit drugih. Jedna varijacija utilitarizma, koju zagovaraju neki suvremeni filozofi, smatra da je zadovoljavajuće mjerilo dobrih učinaka ono koje zadovoljava preferencije pojedinaca. Odatle ideja da se preferencijalni utilitarizam prikazuje kao poseban etički pravac. Ako se tradicionalni utilitarizam usredotočuje na procjenu aktivnosti koje se poduzimaju, konzekvencijalizam pravila, kao poseban smjer u etičkom razmatranju, sugerira da bi trebalo slijediti opća pravila. Po tom shvaćanju, čvrsto postavljena pravila koja se univerzalno primjenjuju, dovode do najboljih ukupnih učinaka. Sve konzekvencijalističke teorije mogu se suočiti s izazovima i kritikama, što se primarno odnosi na predviđanje posljedica, zatim na zahtjeve za nepristranošću, kao i zabrinutost oko žrtvovanja individualnih prava za opće dobro. Unatoč ovim izazovima i propitivanjima, konzekvencijalizam ostaje značajan i utjecajan pristup u moralnoj filozofiji. Premda je već ranije spomenut, kao zagovaratelj deontološkog pristupa, Jeremy Bentham se često smatra utemeljiteljem klasičnog utilitarizma, ali njegovo djelo, posebice *Uvod u načela morala i zakonodavstva*, postavilo je temelje za konzekvencijalističko razmišljanje²¹⁷, ističući načelo najveće sreće za najveći broj korisnika. John Stuart Mill, također istaknuti utilitaristički filozof i sljedbenik Benthama, istraživao je kvalitativne aspekte užitka i zalagao se za nijansiranije korisnosti, čime je dalje razvijao konzekvencijalističke ideje. Njegov rad obuhvaća definiranje pojma utilitarizma, ispitivanje načela korisnosti te povezanost pravde i korisnosti²¹⁸. Mill naglašava kako je čovjek uvijek predisponiran vjerovati da bilo koji njegov subjektivan osjećaj predstavlja objavu neke objektivne stvarnosti. Zato si postavlja kao cilj odrediti je li stvarnost, kojoj osjećaj pravde odgovara, zaista ono u što pojedinac vjeruje, drugim riječima, je li pravednost ili nepravednost nekog postupka stvar intrinzično definirana i različita od svog drugog značenja ili je samo kombinacija nekih svojstava, koja su predstavljena osebnim značenjem, sama po sebi²¹⁹. Henry Sidgwick bio je jedan od najutjecajnijih etičkih filozofa Viktorijanske ere, kasnog 19. stoljeća, poznat po svom, ranije spomenutom, djelu *Methods of Ethics* u kojem je nastavio razvijati ranija promišljanja Benthama i Milla. Raspravljao je i zagovarao utilitarizam, baveći se pitanjima koja se odnose na moralno razmišljanje i sukob između zdravog razuma, egoizma, hedonizma i utilitarizma²²⁰.

²¹⁷ Vidi detaljnije: Bentham J. (2017): *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Copyright © Jonathan Bennett

²¹⁸ Mill, J. S. (2009): *Utilitarianism, From a 1879 edition*, The Floating Press, <https://www.utilitarianism.com/jsmill-utilitarianism.pdf>, (26.12.2023.)

²¹⁹ Ibidem

²²⁰ Vidi detaljnije: Phillips, D. (2022): *Sidgwick's The Methods of Ethics, A Guide*, Oxford University Press, New York

Richard Mervyn Hare najpoznatiji je po svom razvoju preskriptivizma²²¹ kao meta-etičke teorije za koju tvrdi da je poduprta analizom formalnih obilježja moralnog diskursa te po svojoj obrani preferencija koje zastupa utilitarizam, utemeljen na njegovom preskriptivizmu. Njegova djela, poput *The Language of Morals* (1952.) i *Freedom and Reason* (1977.), fokusirana su na moralni jezik i primjenu utilitarističkih načela u etičkom donošenju odluka. Peter Singer, opraštajući se od svoga profesora 2002. godine, naveo je njegove najveće doprinose kao vraćanje razuma moralnim argumentima, razlikovanje intuitivnih i kritičkih razina moralnog razmišljanja i pionirski doprinos u razvoju praktične ili primijenjene etike.

Derek Parfit, poznat po svom radu u etici i metafizici, bavio se konzekvencijalističkim idejama u svojoj utjecajnoj knjizi *Reasons and Persons* (1984.). Istraživao je pitanja vezana uz osobni identitet, racionalnost i moralni značaj postupaka²²². Premda je izražavao i kritičke stavove, podržao je pokret učinkovitog altruizma. Ne treba zaboraviti da je i Peter Singer dao značajan doprinos konzekvencijalističkoj etici, osobito u područjima primijenjene etike. Singerova promišljanja filozofije i etičkog ponašanja te njegovo traženje rješenja za siromaštvo u svijetu, predmet su ranijih poglavlja u ovom radu.

Konzekvencijalizam počiva na dvije osnovne tvrdnje. Prva je da ono što je ispravno i pravedno učiniti, bilo putem pojedinačne akcije ili putem općih pravila i institucija, jest da se moraju iskoristiti najučinkovitija sredstva za ostvarenje konačno dobrih posljedica. To može uključiti sredstva koja su najjeftinija, najjednostavnija, najvjerojatnija, koja zahtijevaju najmanje vremena i truda i slično. Druga osnovna tvrdnja je da, s obzirom na raspoloživa sredstva i resurse, poduzeta aktivnost mora stvoriti najveći ukupni zbroj dobrih posljedica. Osnovna ideja da se maksimizira dobro uključuje oba ova uvjeta i u skladu je s učinkovitim altruizmom. Možda je jedini način da se zajamče jednaka temeljna prava i druge norme za očuvanje pravednosti, unutar konzekvencijalističkog okvira, njihovo izravno uključivanje u konačno dobro koje treba postići i maksimizirati. Također, konzekvencijalizam podržava ideju demokratskog društva bez naslijeđenih klasnih privilegija i slobode zanimanja s pravima na jednake mogućnosti. Ako su konzekvencijalisti zabrinuti za osjetljivost na raspodjelu dobara onda je to zato što su određene deontološke vrijednosti i norme za postizanje pravednosti toliko

²²¹ Vidi detaljnije: Schumann, G. (2015): Hare's Universal Prescriptivism as application of late-Wittgenstein's philosophy of language, Conference: Wittgensteinian Approaches to Moral Philosophy, Leuven, Belgium

²²² Vidi detaljnije: Edmonds, D. (2023): Parfit: A Philosopher and His Mission to Save Morality, Princeton University Press

važne i temeljne da bi trebale biti zaštićene kao unutarnje vrijednosti. To se prije svega odnosi na jednaku vrijednost i dostojanstvo svih osoba, jednako poštovanje osoba i slično²²³.

5.4. Kontraktualizam i društveni ugovori u traženju rješenja za globalno siromaštvo

Brojni su autori uključeni u traženje adekvatnog naziva za etiku društvenih ugovora kao i za definiranje odnosa između različitih koncepcija. Izraz *kontraktualizam* može se koristiti u širem smislu, da označi gledište po kojem se moral temelji na ugovoru ili sporazumu ili u užem smislu, da se odnosi na određeno motrište koje je posljednjih godina razvio T. M. Scanlon, posebno u svojoj knjizi *What We Owe to Each Other*. Scanlon uvodi kontraktualizam kao poseban prikaz moralnog rezoniranja. On ovako sažima svoje promišljanje: aktivnost je pogrešna ako bi njezino provođenje, u danim okolnostima, bilo zabranjeno bilo kojim skupom načela za opću regulaciju ponašanja koje nitko ne bi mogao razumno odbaciti kao osnovu za informirano, neprisiljeno, opće slaganje²²⁴. Postalo je uobičajeno da se suvremene teorije društvenog ugovora klasificiraju prema takozvanom *hobsovskom*, odnosno *kantovskom* modelu. Za prvi, *hobsovski model*, upotrebljava se termin kontraktarijanizam (*contractarianism*), a za drugi, *kantovski model*, termin kontraktualizam (*contractualism*). Iako, na prvi pogled, ova terminološka distinkcija može izgledati odviše *skolastička*, ona je i povijesno i analitički gledano opravdana, budući da između Hobbesove i Kantove filozofije u svakom pogledu ima više značajnih razlika nego značajnih sličnosti²²⁵. Parfitov je cilj bio integrirati tri etička pristupa za koje se uvijek pretpostavljalo da su nekompatibilni – Kantov kategorički imperativ (izvođenje moralnih načela iz univerzalizirajućeg nepristranog rasuđivanja), Scanlonov kontraktualizam (temelji ih na informiranom općem slaganju) i vladajući konzekvencijalizam (usredotočujući se na to kako postižu najbolje rezultate) – i kombinirati ih u *trostruku teoriju*.²²⁶ U ovom razmatranju etika društvenih ugovora promatra se u širem smislu i više u skladu s kantovskim pristupom tako da se, u odnosu na Dobrijevićevu dvojbu, odabire pojam kontraktualizam koji će se promatrati u širem kontekstu utilitarizma i brige za rješavanje globalnih problema. Postoje tri temeljne suprotnosti između kontraktualizma i utilitarizma. Prva razlika je u opsegu jer se utilitarizam odnosi na svako

²²³ Freeman, S. (2012): Problems with some consequentialist arguments for basic rights in: Gerhard E. and Heilinger, J. C. (eds): *The Philosophy of Human Rights: Contemporary Controversies*, De Gruyter, Berlin, Boston, 107-128, <https://doi.org/10.1515/9783110263886.107> (23.12.2023.)

²²⁴ Vidi detaljnije: Scanlon, T. M. (1998): *What We Owe to Each Other*, Harvard University Press, Cambridge, MA

²²⁵ Dobrijević, A. (2011): Kontraktualizam versus kontraktarijanizam, *Filozofija i društvo*, 3, Beograd

²²⁶ Parfit, D. i Scanlon, T. M. (2018): *Moralni kontraktualizam*, Akademska knjiga, Novi Sad

područje morala, dok kontraktualizam pokriva samo uže područje onoga što dugujemo jedni drugima. Sam Scanlon priznaje da to nije cijela moralnost. Preostale dvije razlike između kontraktualizma i utilitarizma odnose se na sadržaj. Kontraktualizam ne agregira, već se fokusira na stajalište pojedinačnih osoba i kontraktualizam ne smatra dobrobit osnovnim moralnim konceptom, već umjesto toga dopušta niz osobnih razloga²²⁷.

John Rawls dao je značajan doprinos ovom području svojim razvojem teorije pravde kao pravednosti koja je imala dubok utjecaj na suvremenu političku filozofiju²²⁸. Ključni aspekti njegova doprinosa počivaju na hipotetskom scenariju društvenog ugovora u kojem su pojedinci suglasni glede načela pravde. Ključni element ovog misaonog eksperimenta jest da pojedinci donose odluke bez poznavanja vlastitih osobnih atributa, poput bogatstva, inteligencije ili društvenog statusa. Rawls tvrdi da to osigurava pravedan i nepristran odabir načela koje bi odabrali racionalni pojedinci u takvoj situaciji. On također predlaže dva načela pravde izvedena iz izvorne pozicije. Prvo načelo, jednake osnovne slobode, nalaže da svaka osoba mora imati jednako pravo na najopsežnije osnovne slobode koje su kompatibilne sa sličnim sustavom sloboda za sve. Drugo načelo ili načelo razlike, zahtijeva da društvene i ekonomske nejednakosti moraju biti uređene tako da se razumno očekuje da budu u korist svih i vezane za položaje i službe otvorene svima. Shvaćajući pravdu kao pravednost, Rawls očekuje pravednu raspodjelu društvenih dobara i društvenih mogućnosti. On tvrdi da bi pravedno društvo trebalo dati prednost dobrobiti članova u najnepovoljnijem položaju. Društvene i ekonomske nejednakosti mogu biti prihvatljive, ali moraju biti strukturirane tako da donose korist članovima društva u najnepovoljnijem položaju²²⁹. U daljnjim promišljanjima, Rawls uvodi ideju preklapajućeg konsenzusa za rješavanje raznolikosti sveobuhvatnih doktrina unutar pluralističkog društva. On vjeruje da se pojedinci s različitim moralnim, vjerskim i filozofskim uvjerenjima mogu složiti oko zajedničkog skupa političkih načela, uključujući i načela pravde kao pravednosti. Njegov cilj je izgraditi takav politički okvir u pluralnom društvu koji je prihvatljiv pojedincima s različitim svjetonazorima. Takav stav, s naglaskom na pravdi, poštenju i dobrobiti onih koji se nalaze u najnepovoljnijem položaju, potaknuo je opsežnu

²²⁷ Ashford, E. and Mulgan, T. (2018): Contractualism, in: Zalta, E. N. (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/contractualism/> (26.12.2023.)

²²⁸ Rawls, J. (1971): *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Boston

²²⁹ Vidi detaljnije: Matan, A. (2008): *Teorija političke legitimnosti Johna Rawlsa*, Sveučilište u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti, Zagreb, <https://hrcak.srce.hr/file/110506>

debatu i raspravu unutar političke filozofije i utjecao na političko i etičko razmišljanje u raznim disciplinama te je još uvijek respektabilan kamen temeljac suvremene političke teorije.

Kontraktualizam je dakle, moralna i politička teorija čiji zagovornici nastoje uspostaviti načela pravde primjenom društvenog ugovora. Polazi od pretpostavke da je legitimnost političke vlasti i moralnih pravila utemeljena na hipotetskom dogovoru racionalnih pojedinaca pod poštenim uvjetima. Jedna istaknuta verzija kontraktualizma povezana je s filozofima poput Johna Rawlsa, koji je predložio izvornu poziciju i veo neznanja kao misaone eksperimente za izvođenje načela pravde. Kad se razmišlja kako bi kontraktualizam mogao doprinijeti rješavanju globalnog siromaštva, potrebno je istražiti kako bi načela izvedena iz ove teorije mogla utjecati na nositelje političke vlasti i njihovu aktivnost usmjerenu na rješavanje društvenih i ekonomskih nejednakosti. Predanost pravednijoj raspodjeli resursa unutar društva, u interesu onih koji su u najvećoj potrebi, mogla bi dovesti do toga da su osnovne potrebe zadovoljene za sve članove. Odlučivanje o načelima pravde bez znanja o osobnim karakteristikama, kao što su bogatstvo, talenti ili društveni status, minimalizira utjecaj proizvoljnih čimbenika na životne šanse pojedinca, čime se smanjuje siromaštvo. Uspostava čvrstih mreža socijalne sigurnosti, kako bi se pojedinci zaštitili od pada u siromaštvo zbog okolnosti izvan njihove kontrole, moglo bi se postići politikom uspostave naknade za nezaposlene, olakšanjem pristupa zdravstvenoj skrbi i podizanjem mogućnosti obrazovanja, za najsiromašnije u društvu. Uključivanje pogođenih pojedinaca u procese donošenja odluka u vezi s politikama koje utječu na njihove živote, osiguralo bi inkluzivnost i pravedniji pristup u odlučivanju.

Važno je napomenuti da je primjena ugovornih načela na smanjenje siromaštva samo jedno motrište kontraktualizma, a uz to postoje različite etičke teorije i političke ideologije koje mogu nuditi nešto drugačiji pristup. Nadalje, praktična razmatranja i empirijski dokazi igraju ključnu ulogu u određivanju učinkovitosti politika usmjerenih na smanjenje siromaštva.

5.5. Prava i dužnosti u traženju rješenja za globalno siromaštvo

Kao što je već rečeno, Kantova je deontologija stavila u prvi plan dužnosti pojedinaca da temeljem vlastite slobodne odluke djeluju etično. Na temelju tih odrednica, slobode, dužnosti i moralnog djelovanja razvile su se brojne koncepcije, kako u teoriji, tako i u praksi. Dužnosti i obveze igraju ključnu ulogu u kontekstu milosrđa, oblikujući etički okvir za dobrotvorne organizacije i pojedince koji se bave dobrotvornim aktivnostima. One pomažu definirati

moralne odgovornosti koje dolaze s činom davanja i pomaganja drugima. Dužnosti i obveze stvaraju recipročan odnos između onih koji imaju višak sredstva za davanje i onih koji žive u potrebi te imaju koristi od dobrotvornih akcija. Obveza rješavanja društvenih nejednakosti i promicanja socijalne pravde naglašava ideju da milosrđe ne bi trebalo biti samo čin *ad hoc* dobrohotnosti, već odgovor na sustavne probleme i trajno nastojanje da se isprave nepravde. Moralna dužnost ublažavanja patnje temeljni je aspekt milosrđa i svih dobrotvornih aktivnosti. Pojedinci i organizacije koje se bave dobrotvornim aktivnostima često prepoznaju obvezu pomaganja onima u potrebi, osobito onima koji se suočavaju s poteškoćama, siromaštvom ili drugim oblicima nedaća. Dužnosti i obveze u milosrđu stvaraju osjećaj odgovornosti, a dužnost poštovanja i održavanja ljudskog dostojanstva ključna je za dobrotvorne akcije. Prepoznavanje dužnosti i obveza u pružanju pomoći drugima potiče fokus na održivi razvoj u zajednici koja prima pomoć. Umjesto da se neposredne potrebe zadovoljavaju izolirano, postoji obveza trajnog pomaganja zajednicama koje su u potrebi. Ukratko, dužnosti i obveze čine moralne i etičke temelje milosrđa, usmjeravajući pojedince i organizacije prema odgovornom, pravednom i utjecajnom doprinosu dobrobiti društva. Vrlo zanimljivo razmatranje dužnosti provodi Rawls koji razdvaja individualne dužnosti od institucionalnih, ali ih sintetizira kao prioritarna pravila koja vrijede i za institucionalna i za individualna načela. Pojedinci imaju mogućnost da se ponašaju indiferentno ili supererogativno, pri čemu je potonje vezano uz milosrđe, hrabrost i dobrohotnost. Istovremeno, pojedinci su podložni zahtjevima da ispune obveze (*obligations*) poštenja i vjernosti te svoje prirodne dužnosti (*natural duties*) koje mogu biti pozitivne kao međusobno pomaganje i poštovanje te čuvanje pravednosti ili mogu biti negativne, kao ne nanijeti štetu nevinima ili ne povrijediti drugoga²³⁰. Rawls je također naglasio načelo pravednosti jednakih mogućnosti za sve pojedince sličnih sposobnosti, kao dio ukupne dužnosti društvenih struktura. On se zalagao za javnu (institucionalnu) dužnost pravde, koja se odnosi na kolektivnu odgovornost društva za uspostavljanje i održavanje pravednih institucija. Ovu dužnost dijele pojedinci kao građani, a ona uključuje podržavanje pravednih zakona i održavanje institucija koje podržavaju načela pravde. Dominantna komponenta Rawlsove teorije o institucionalnim dužnostima stvara zajedničku obvezu da se društvene i ekonomske strukture urede tako da od njih imaju korist oni koji imaju najmanje prednosti. Tako je institucionalna dužnost definirana kao nastojanje da se dobrobit najranjivijih članova zajednice stavi na prvo mjesto. Rawls je stabilnost i društvenu suradnju smatrao važnim dužnostima

²³⁰ Ova međusobna povezanost prikazana je kao zanimljiv grafički model. Vidi detaljnije: Rawls, J. (1971): *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Boston, 94

unutar svoje teorije vjerujući da pojedinci iz različitih sveobuhvatnih doktrina i sustava vjerovanja mogu pronaći zajednički jezik na temelju zajedničke predanosti pravdi i poštenju. To podrazumijeva čvrstu moralnu dužnost uključivanja u razuman dijalog i traženje zajedničkih načela koja doprinose općem dobru. Pojedinci imaju dužnost podupirati i podržavati pravedne institucije u svrhu održavanja stabilnog i dobro uređenog društva.

Postoje brojni filozofi čije su ideje u skladu s važnošću dužnosti kao etičkog načela za opće dobro. Martha Nussbaum opsežno je pisala o etici, moralnoj filozofiji i političkoj filozofiji. Njezin pristup sposobnostima naglašava važnost prepoznavanja i ispunjavanja svojih dužnosti kako bi pojedinci stekli sposobnosti potrebne za uspješan život. Christine Korsgaard istraživala je temelje etike i koncept moralne obveze. U svom radu naglasila je važnost dužnosti i racionalnog djelovanja u etičkom odlučivanju²³¹. Thomas Nagel poznat je po doprinosu moralnoj i političkoj filozofiji, a spomenut je ranije po značajnom doprinosu učinkovitom altruizmu. U svom radu *The View from Nowhere* Nagel raspravlja o etičkim načelima i prirodi moralne obveze, s obzirom na značaj dužnosti u našem moralnom okviru. Posebno se dotiče pitanja fizičkih i mentalnih ciljeva, komentira doprinose Parfita i Kripkea, raspravlja o etici, znanju, načinu ispravnog življenja, slobodi i moralnim vrijednostima te komentira realnost i objektivizam u odnosu na slobodu i odgovornosti. Također komentira supererogaciju i objektivan angažman temeljen na slobodi izbora²³². Onora O'Neill često istražuje ideju moralnih dužnosti i vodi rasprave o značenju pouzdanosti, autonomije i odgovornosti u etičkom donošenju odluke, tragom Kantove filozofije konačne istine ili kategoričkog imperativa, čijem postizanju treba težiti u svakoj aktivnosti.²³³ Philip Pettit dao je doprinos političkoj i moralnoj filozofiji, a u radu o republikanskoj političkoj teoriji, on naglašava važnost nedominacije, što uključuje prepoznavanje i ispunjavanje dužnosti kako bi se izbjegla dominacija nad drugima²³⁴. U svim raspravama navedenih autora o moralnom postupanju, isprepleću se temeljne vrijednosti slobode i obveza (dužnosti) koje određuju ponašanje pojedinaca i institucija. Svakako treba naglasiti da su pitanja dužnosti (obligacija) dominantna sastavnica ranije spomenutog kontraktualizma, kao posebnog filozofsko-etičkog smjera. U raspravi o svijetu

²³¹ Korsgaard, C. M. (1996): *The Sources of Normativity*, Cambridge University Press

²³² O tome detaljnije: Nagel, T. (1986): *The View From Nowhere*, Oxford University Press, New York

²³³ Vidjeti detaljnije: O'Neill, O. (1990): *Constructions of Reason-Explorations of Kant's Practical Philosophy*, Cambridge University Press

²³⁴ Vidjeti detaljnije: Pettit, P. (2014): *Just Freedom: A Moral Compass for a Complex World*, W. W. Norton & Company

siromaštva mnogi autori posebno ističu da postoji problem s pozitivnim dužnostima koje se čine manje jakim od negativne dužnosti, manje određene, nemaju odgovarajuća prava i slično. Ako pozitivne dužnosti zahtijevaju akcije, a negativne dužnosti zahtijevaju propuste, obje ograničavaju slobodu izbora u ponašanju²³⁵. Moralni zakon određuje poštovanje dužnosti kao objektivnu nužnost. Stoga je svaka kolizija dužnosti isključena jer dvije radnje, koje se ne mogu izvršiti u isto vrijeme, ne mogu se definirati kao jednako vrijedne obveze.²³⁶

Vrlo zanimljivo pitanje u kontekstu prava postavlja Firat Akova ističući važnost pravne terminologije i to ne samo u semantičkom smislu. Zagovornici učinkovitog altruizma često naglašavaju važnost činjenja najvećeg dobra, s ciljem postizanja koristi drugima s ograničenim resursima. Bez korištenja terminologije prava, izuzetno siromašni mogli bi se zamisliti kao dobri primatelji, korisnici, oni kojima se pomaže i koji su žrtve. Primjenom terminologije prava siromašni postaju nositelji prava, oni čija su prava narušena, okaljana i neispunjena nepravednim sustavom raspodjele. Time se jasno pokazuje da su izuzetno siromašni članovi društva zapravo ljudi koji su kronično lišeni svoje šanse da dožive procvat života. Svijest o toj činjenici nije važna samo za političku mobilizaciju, već i za razumijevanje društvenog statusa siromašnih na pravi način. Primjenom terminologije prava, svaka sustavna oskudica postaje eklatantno *kršenje ljudskih prava*, umjesto da se tumači izostankom *činjenja dobra*. Kada se na najsiromašnije gleda kao na nositelje prava koji mogu zahtijevati stvari i djelovanje za trajnu promjenu svog položaja, trebalo bi poslušati njihove zahtjeve. Primjenom načela žrtvovanja, u skladu s učinkovitim altruizmom, ne osnažuju se izuzetno siromašni da prepoznaju svoja prava, nego se etičko filozofiranje zadovoljava isticanjem isključivo moralne obveze da se, sukladno mogućnostima, najsiromašnjima pruži pomoć²³⁷.

²³⁵ O tome vidjeti: Mieth, C. (2011): Global Injustice, Individual Duties and Non-ideal Institutional Circumstances, Text presented at the Fifth International Symposium on Justice, Florianópolis, October, 3rd-7th

²³⁶ Nida-Ruemelin, J. (2013): Moral Dilemma and Practical Reason, in: Greif, H. and Weiss, M. G. (eds): Ethics, Society, Politics: Proceedings of the 35th International Wittgenstein Symposium, Kirchberg am Wechsel, Austria, De Gruyter, Berlin, Boston, 167-186. <https://doi.org/10.1515/9783110336399.167> (23.12.2023.)

²³⁷ Vidi detaljnije: Akova, F. (2021): Effective Altruism and Extreme Poverty, https://www.academia.edu/45455007/Effective_Altruism_and_Extreme_Poverty, (05.12.2023.)

5.6. Uloga emocija u pomaganju

Emocije se mogu definirati kao niz povezanih reakcija ljudskog organizma na događaje koji su važni za njegove potrebe, ciljeve ili opstanak. Često se čuje da su emocije osjećaji, no osjećaji su samo jedan od aspekata cjelokupnog emocionalnog iskustva i obuhvaćaju verbalni, svekoliki i subjektivni, opis doživljaja. Emocije imaju značajnu ulogu u međuljudskoj komunikaciji jer se pomoću emocija prenose informacije o unutarnjem stanju i o tome kako bi se neka osoba mogla ponašati. Emocije mogu biti ugodne, ali mogu biti iznimno neugodne, međutim uvijek su pozitivne i korisne jer na funkcionalan i prilagodljiv način organiziraju ljudsko ponašanje prema najučinkovitijem rješenju trenutnih izazova. Emocija je teorijski konstrukt koji se ne može izravno promatrati niti mjeriti te se o postojanju emocija može zaključiti samo na temelju vanjskih pokazatelja unutarnjih procesa. Klasifikacija emocija ovisi o istraživačima, pri čemu opće osnovne ili primarne emocije pronađene u većini istraživačkih studija uključuju sreću, tugu, ljutnju, strah, gađenje, iznenađenje/interes, a postoji i širok spektar složenih, sekundarnih, emocija (poput ljubavi, ljubomore, srama i sl.) koje su skup povezanih srodnih emocija. Npr. ljubav istovremeno uključuje sreću, interes, uzbuđenje, ponos i sl. Koliko su emocije uključene u filozofsko razmatranje problema siromaštva, najbolje pokazuje Mill kad utilitarizam, možda izvorno najviše autentičnu filozofiju o prevladavanju siromaštva, naziva teorijom sreće tj. *Happiness theory*²³⁸. Svakako su empatija i sreća one emocije koje su najviše vezane uz dobrotvorna djelovanja. Singer navodi primjer iz prakse Crvenog križa, organizacije koja ima veliko iskustvo u radu s volonterima i u dobrovoljnom prikupljanju krvi. U oba slučaja navode se sreća i zadovoljstvo zbog pomaganja, kao čimbenici koji potiču ove dobrotvorne aktivnosti. Taj unutarnji sklad nastaje otkrićem da davanje krvi, kao i volontiranje općenito, donosi ljudima koji doniraju da se osjećaju dobro.²³⁹ Osim sreće i empatije, koje utječu više na donatore nego na primatelje, važno je uočiti koliku važnost upravo za primatelje pomoći ima još jedna emocija, a to je – nada. Esther Duflo ističe da je nada siromašnih relevantan faktor u određivanju mogu li oni pobjeći iz zamke siromaštva²⁴⁰. Sukladno tome, ona je uvjerena da nada može napraviti

²³⁸ Mill, J. S. (2009): *Utilitarianism*, From a 1879 edition, The Floating Press, 10, <https://www.utilitarianism.com/jsmill-utilitarianism.pdf>, (26.12.2023.)

²³⁹ Singer, P. (2009): *The Life You Can Save*, The Random House Publishing Group, New York

²⁴⁰ Duflo, E. (2012): *Human values and the design of the fight against poverty*, Tanner Lectures, <https://economics.mit.edu/files/7904>, (11.03.2023.)

pozitivnu razliku u uspjehu pružanja razvojne pomoći jer nada je ta koja dopušta siromašnima slijediti ciljeve koji im se čine teškima i riskantnima²⁴¹.

Svaki doprinos ljudima u nuždi čini naš svijet boljim. Bilo da se radi o doniranom vremenu, resursima ili imetku, velikodušnost donatora dotiče živote onih kojima je pomoć najpotrebnija, dok poziv rođacima, prijateljima i znancima da se pridruže dobrotvornim akcijama, jača humanitarne i moralne veze unutar zajednice. U pružanju dobrotvorne pomoći onima koji su u potrebi važnu ulogu imaju emocije, kako osjećaji davatelja isto tako i osjećaji primatelja. Davatelji osjećaju zadovoljstvo, sreću i ispunjenost zbog toga što doprinose općem dobru, a primatelji osjećaju olakšanje, nadu i zahvalnost što mogu prevladati neki od teških životnih problema i uključiti se u normalan život.

Empatija i suosjećanje najčešće su pokretačke snage u promicanju raznovrsnih dobrotvornih akcija. Informacije o ljudima u potrebi uvijek su dostupne, ne samo preko medija nego i na portalima brojnih dobrotvornih akcija, a isto tako i u državnim socijalnim službama koje stalno djeluju u zajednici. Te su informacije snažna potpora buđenju osjećaje empatije, navodeći sadašnje i buduće donatore da se uključe u dobrotvorne akcije kako bi ublažili patnju stradalima i pomogli ljudima u potrebi. Empatija i suosjećanje emocionalna su podloga dobrotvornih davanja te kao takve dovode do trajno održivih doprinosa različitim ciljevima u zajednici. To su snažni motivatori koji stvaraju želju za pozitivnim djelovanjem i utjecajem da se izazovu promjene. Iskrena želja da se pomogne drugima i učini razlika u životima onih koji to trebaju potiče ljude da doniraju novac ili stvari, ali i da se uključe u volonterske aktivnosti. Upravo su emocije pokretači na akciju, one stvaraju želju da se nešto učini za druge i da se izazove pozitivna promjena. Ublažavanje patnje drugih ljudi plemenita je potreba donatora nastala iz suosjećanja s bližnjima i ne može se izraziti samo materijalnim dobrima, nego i njihovim osjećajima. Na tim se osjećajima može izgraditi i osobna povezanost između donatora i primatelja pomoći. Naročito osobna iskustva mogu izazvati tu povezanost jer onaj tko je ranije bio osobno pogođen imaće više razvijene osjećaje razumijevanja. Takvi ljudi bolje poznaju problem i lakše prihvaćaju dobrotvorne ciljeve za uklanjanje problema ili barem za njihovo ublažavanje. Općenito, povezivanje s problemom, uz naglašenu empatiju, omogućuje pojedincima da se emocionalno uključe u donatorsku akciju kako bi drugima pomogli u borbi

²⁴¹ Vidi detaljnije: Bloeser, C. (2023): Global Poverty and Kantian Hope, *Ethic Theory and Moral Practice* 26, 287–302, <https://doi.org/10.1007/s10677-022-10280-1>

s njihovim izazovima. Veća je vjerojatnost da će se dobrotvori uključiti u aktivnosti kojima je cilj rješavanje nekih problema ako se mogu poistovjetiti s težinom situacije, bilo zbog vlastitog iskustva bilo zbog visokog stupnja razvijenosti empatije. Donatori osjećaju i druge emocije poput zahvalnosti i ispunjenja zato jer davanje u dobrotvorne svrhe i pozitivan utjecaj na nečiji život dovodi do sreće zbog učinjenog dobrog djela. Pojedinci koji trebaju pomoć ili su je upravo primili, prestaju biti bezlične osobe, samo brojke ili dio neke statistike. Njihove priče, njihova borba pa i njihova zahvalnost, ispunjavaju volontere i donatore posebnim osjećajima sreće, zadovoljstva i ponosa. Emotivna povezanost između donatora i primatelja izvrsna su podloga za dalje širenje svijesti o potrebi pomaganja drugima u čitavoj zajednici. Stvaranje takvog „efekta valova“ dovodi do kontinuiranog djelovanja koje može značajno ublažiti problem i poboljšati život onima koji su u potrebi. Postoje istraživanja o tome kako su strategija dodjele bespovratnih sredstava i pružena podrška pojedincima ključni transformacijski element koji pomaže u promicanju izgradnje kapaciteta primatelje potpore te kako koraci koje drugi davatelji potpore mogu poduzeti, promiču izgradnju kapaciteta i održivost inovativnih praksi i infrastrukture u zajednici.²⁴² Također je zanimljivo provjeriti povećava li prethodno obećanje da će se netko uključiti u doniranje vjerojatnost da će se kasnije zaista i uključiti u dobrotvornu kampanju i drugo, hoće li ljudi vjerojatnije obećati i kasnije donirati ako im se kaže da će njihov angažman biti javno objavljen. O ovim pitanjima postoji ograničena količina istraživanja, a iz dostupnih rezultata teško je sa sigurnošću zaključiti funkcionira li obećanje ili ne. Obećanje se obično uzima na početku, kao dio šire promidžbene kampanje, što otežava utvrđivanje učinka samog obećanja.²⁴³

Emocije su od vitalne važnosti u kontekstu karitativnog djelovanja tako da je u svakoj dobrotvornoj aktivnosti potrebno njihovo potpuno razumijevanje i odgovorno korištenje. Mnoge dobrotvorne organizacije često se oslanjaju na emocionalne pozive, računajući na velikodušnost ljudi. One očekuju da će ljudi lakše podržati njihove ciljeve ako su nabijeni emocijama i općenito prihvaćenim osobnim vrijednostima. To je točno, ali je isto tako važno da dobrotvorne organizacije u svakoj aktivnosti uravnoteže emocionalne pozive s pouzdanim činjenicama i potpunim informacijama kako bi održale transparentnost samog projekta i vlastitu

²⁴² O tome u radu: Dymnicki, A., Hooker, A., Goldberg, R. (2021): How to Encourage Sustainable Change: A Reflection on How Philanthropy Can Partner With Grantees to Build Organizational Capacity, *The Foundation Review*, 13/2

²⁴³ Cotterill, S., John, P., Richardson, L. (2010): Pledge campaigns to encourage charitable giving: a randomised controlled trial, Institute for Political and Economic Governance, University of Manchester, Political Studies Association Annual Conference, Edinburgh, March 29th-April 1st

vjerodostojnost. Motivacija za pružanje djela milosrđa ukorijenjena je u istinskoj želji da se napravi razlika u tuđem životu te da se stvore uvjeti za održive promjene. Empatija i suosjećanje, kao i druge emocije, mogu dovesti do takvih inicijativa i programa koji se bave temeljnim uzrocima problema. Pronalazeći uzroke problema i nastojeći da se oni prevladaju, stvara se podloga za pronalaženje dugoročnih i trajnih rješenja.

5.7. Mogu li dužnosti, kao nezaobilazan dio učinkovitog altruizma, jednako obvezati svakog pojedinca?

U dosadašnjim razmatranjima problema dužnosti uočeno je kako dužnosti obvezuju i pojedince i institucije, kako proizlaze iz prirodnog, moralnog prava, a mogu biti i posljedica društvenih ili ugovornih obveza. Brojni filozofi, a posebno moralisti i etičari razvili su utjecajne teorijske pravce u kojima se dužnosti gledaju kao polazište ljudskih aktivnosti. Jedna od ideja o dužnostima jest da se poboljša dobrobit drugih, što se naziva pozitivnim dužnostima i odgovara Kantovoj ideji *jakih* dužnosti, dok su negativne dužnosti *slabe* dužnosti kojima se izbjegava nanošenje štete drugima. Moralni zakon određuje poštovanje dužnosti kao objektivnu nužnost. Stoga je svaka kolizija dužnosti isključena jer dvije radnje, koje se ne mogu izvršiti u isto vrijeme, ne mogu se definirati kao jednako vrijedne obveze²⁴⁴. Pretjerano pozitivno djelovanje moralno je dobro, ali nije potrebno, ne postoji obveza da se djeluje iznad ideje o pozitivnim dužnostima. Ovo pokazuje strukturnu sličnost između supererogativnih radnji i slabih dužnosti: ako se supererogativna radnja ne izvrši ili ako se ne ispuni slaba dužnost, ne krši se ničije pravo²⁴⁵. Zanimljivo je razmatranje Firata Akove o dužnosti ili obvezi pružanja pomoći u kontekstu različitih položaja (opterećenja) u kojima se može naći osoba koja pruža pomoć. Pojam relativno neopravdanog opterećenja polazi od pretpostavke koja relativizira utilitaristički pristup davanju po kojem pojedinac ima obvezu izdvajanja u dobrotvorne svrhe, bez žrtvovanja ičeg moralno značajnog.

²⁴⁴ Nida-Ruemelin, J. (2013): Moral Dilemma and Practical Reason, in: in: Greif, H. and Weiss, M. G. (eds): Ethics, Society, Politics: Proceedings of the 35th International Wittgenstein Symposium, Kirchberg am Wechsel, Austria, De Gruyter, Berlin, Boston, 167-186, <https://doi.org/10.1515/9783110336399.167>, (23.12.2023.)

²⁴⁵ Mieth, C. (2012): On human rights and the strength of corresponding duties, in: Gerhard E. and Heilinger, J. C. (eds): The Philosophy of Human Rights: Contemporary Controversies, De Gruyter, Berlin, Boston, 159-184, <https://doi.org/10.1515/9783110263886.159> (23.12.2023.)

U pristupu svjetskom siromaštvu mogu se dva osnovna pitanja: *tko ili što ga je uzrokovalo i kako se može smanjiti* te tko je to dužan učiniti? Teorije koje pitanje siromaštva vežu uz pitanje pravde, nude odgovor kroz stajalište kako nacije ili osobe koje su uzrokovale siromaštvo trebaju snositi odgovornost i stoga su dužne riješiti taj problem. Ovaj koncept *korektivne pravde* je neadekvatan, jer se koncentrira na klasična negativna prava, poput prava na imovinu, sigurnost ili integritet života, a siromaštvo tretira kao nuspojavu kršenja negativnih prava, a ne kao problem po sebi²⁴⁶. U tom slučaju niti ne postoji izravna dužnost pomoći siromašnima, a glavni problemi ovog pristupa svodi se na zaključak da se siromaštvo smatra nepravednim jedino ako izravno ili neizravno proizlazi iz ranijih povreda negativnih prava. Nasuprot navedenoj teoriji korektivne pravde, postoji i *teorija pomoći* koja se usredotočuje na pitanje kako bi se siromaštvo u svijetu moglo smanjiti. U sklopu te teorije Singer naglašava da svaki pojedinac koji ima sposobnost spasiti druge od opasnosti po život, dužan je to i učiniti, bez obzira na to tko je siromaštvo prouzročio. Corina Mieth ovdje povlači paralelu sa *samaritanskim pomagačem* koji prethodno nije upleten u zlo koje je nanoseno čovjeku kojeg su napali razbojnici, a kojem Samaritanac pomože u skladu sa intuicijom da mu je moralno dužan pomoći. Singer ističe da se ispunjenje naših dužnosti ne sastoji samo od suzdržavanja od aktivnog povrjeđivanja drugih, kršenjem njihovih negativnih prava, već također uključuje i pomaganje drugima u onoj mjeri u kojoj je to moguće. Ukoliko se to ne učini, šteti se potrebitima propustom, što je prema Singerovom shvaćanju gotovo jednako kao i uzrokovati zlo na prvom mjestu. Na takav stav također postoji prigovor, a to je da bi oni pojedinci koji bi mogli pomoći u slučaju svjetskog siromaštava bili potpuno preopterećeni. Kada bi se pojedinačno pomaganje smatralo jedinim lijekom za svjetsko siromaštvo, to bi bilo nerealno, jer ljudi koji mogu pomoći, najčešće ne pristaju posvetiti cijeli život pomaganju. Nadalje, bilo bi nepravedno i prema onima koji pomažu u situacijama u kojima ne postoje institucija zadužene za pravednu raspodjelu tereta pomoći te neučinkovito tako dugo dok se i uzroci siromaštva ne propitaju i ne smanje. Također bi bilo nepravedno i prema svima onima čije se pomaganje tretira kao svojevrsna moralna kompenzacija za nepravdu koju su počinili neki drugi ljudi. Jedan od najozbiljnijih nedostataka s kojim se suočava koncept individualnog pomaganja jest to što pokušava riješiti samo posljedice, bez razmišljanja o uzrocima. Singerovo stajalište o pružanju pomoći djelomično se oslanja i na jednu od naših osnovnih intuicija, a to je pružanje pomoći kada se radi o hitnim stanjima²⁴⁷. Postavlja se pitanje zašto bi gotovo svi rekli da je apsolutno neprihvatljivo ne

²⁴⁶ Mieth C. (2008): World Poverty as a Problem of Justice? A Critical Comparison of Three Approaches, *Ethical Theory and Moral Practice*, 11, 17

²⁴⁷ Ibidem, 19

pomoći djetetu, ali je dopustivo ne pomoći potrebitima u nerazvijenim zemljama? Odgovor se veže uz različite vrste hitnih stanja. Naime, hitni slučaj može biti izvanredno stanje opasnosti koje zahtijeva hitnu akciju, pri čemu je žrtvama potrebna pomoć u vidu *trenutačne akcije* prilikom nesreća ili napada, a ne u vidu trajne skrbi ili strukturalnih promjena. U takvim slučajevima za osobu u potrebi postoji privremena opasnost za sigurnost i zdravlje, a za pomagača postoji jedna radnja koja će dovesti do prvobitnog, neproblematičnog stanja. Za hitne slučajeve ove vrste vrijedi da ne moramo ozbiljno promijeniti način života kako bismo pomogli unesrećenoj osobi. Druga vrsta hitnih slučajeva odnosi se na sva trajna, i predvidiva stanja uskraćenosti koja zahtijevaju trajnu promjenu uvjeta koji su doveli do opasnosti te uspostave stanja bez opasnosti. Budući da teško siromaštvo spada u drugi slučaj hitnosti, a spašavanje utapajućeg djeteta u prvi, jasno je da se teko siromaštvo može biti rješavano putem državnih institucija, jer uključuje procese strukturalnih promjena²⁴⁸.

Iz ovoga je vidljivo da je Singerov utilitaristički model rješavanja siromaštva suočen s prigovorom precijenjenosti, jer se koncentrira na dužnost pojedinaca, a izostavlja djelovanje državnih institucija u rješavanju tog problema. Prema *principu obligacije iz sposobnosti* kojeg zastupa Onora O'Neill, i pojedinci i institucije mogu imati obveze ukoliko imaju odgovarajuće sposobnosti da ih ispune. Budući da pojedinci nemaju sposobnost iskorijeniti siromaštvo, ne može ih se niti smatrati obveznima to učiniti. Prema njenom tumačenju, pojedinci imaju samo nesavršene dužnosti, koje su posebne dužnosti u ograničenom rasponu, a to su dužnosti vrline koje su nedovoljno određene, jer ostavljaju otvorenim pitanje koliko bismo trebali dati.²⁴⁹

Iz ovog se može zaključiti da pojedinci svojim djelovanjem mogu utjecati na smanjivanje siromaštva, ali ga ne mogu iskorijeniti. U odgovoru na istraživačko pitanje uzimamo u obzir gornje napomene i zaključujemo:

Dužnosti, kao nezaobilazan dio učinkovitoga altruizma Petera Singera, su nesavršene i ne mogu jednakomjerno obvezati svakoga pojedinca.

Iskustvo pokazuje da u svim ljudskim zajednicama, tijekom čitavog razdoblja civilizacije, postoje pojedinci koji ne prihvaćaju dužnosti, čak niti onda kad ih država ozakonjuje i kad

²⁴⁸ Ibidem, 20

²⁴⁹ O'Neil, O. (2005) *Global Justice: Whose Obligations?*, Chatterjee DK (ed) *The Ethics of Assistance. Morality and the Distant Needy*, 2nd edn. Cambridge University Press, Cambridge, 242–259

represivni državni mehanizmi kažnjavaju neizvršavanje propisanih dužnosti. Bez obzira što je odgovor na istraživačko pitanje negativan, nikako ne bi trebalo u potpunosti odbaciti ideje koje nameće učinkoviti altruizam.

Upravo suprotno, moralni pojedinci trebali bi nastojati pronalaziti najbolje načine kako povremeno ili trajno sudjelovati u traženju rješenja i ublažavanju siromaštva, a institucije koje već funkcioniraju po načelima učinkovitog altruizma u tome im mogu pomoći.

6. PREGLED RAZLIČITIH OBLIKA POMAGANJA I INSTITUCIONALNOG DOPRINOSA U PRUŽANJU POMOĆI

P3: Je li uloga dobrotvornih organizacija, kao posrednika u pružanju pomoći najsiromašnijim državama, dovoljno učinkovita?

U traženju odgovora na ovo istraživačko pitanje analizirat ćemo različite oblike pomaganja koji mogu biti povremeni ili trajni, a posebno ćemo promatrati rad institucionalnih dobrotvora. To su različite zaklade, privatne ili javne, zatim različite međunarodne organizacije i državne organizacije, koje imaju programsku zadaću pomagati ljudima u potrebi. Posebno ćemo istaknuti organizaciju koja prati i ocjenjuje rad institucionalnih investitora, kako bi budućim donatorima pomogla u donošenju odluke o ulaganju svojih sredstava. Budući da je koncept maksimiziranja korisnosti od ulaganja značajna sastavnica teorije učinkovitog altruizma, razmotrit će se i utjecaj Petera Singera na rad te organizacije.

6.1. Različiti oblici pomaganja potrebitima

Ljudima u potrebi može se pomagati na različite načine, pojedinačno ili organizirano, pri čemu je važno naglasiti da pomoć usmjerena putem uglednih dobrotvornih organizacija može postići veći učinak i potaknuti zajednicu prema trajnim dobrotvornim aktivnostima. Učinkovitost ulaganja u aktivnosti pojedinih dobrotvornih organizacija predmet je utilitarističkih shvaćanja, posebno u razmatranjima Petera Singera²⁵⁰. Pojedinačni oblici pomaganja također su važni i djelotvorni, a naročito onda kad se pojedinac uključi u aktivnosti velikih organizacija na bilo koji način. U ovom poglavlju traži se odgovor na istraživačko pitanje je li uloga dobrotvornih organizacija, kao posrednika u pružanju pomoći najsiromašnijim državama, dovoljno učinkovita. Da bi se odgovorilo na ovo pitanje potrebno je najprije objasniti razliku između individualnog i institucionaliziranog pomaganja, zatim analizirati aktivnosti institucionalnih pomogatelja, tj. dobrotvornih organizacija (zaklada, udruga i dr.), a nakon toga procijeniti kakvo je prevladavajuće mišljenje o djelovanju dobrotvornih organizacija u literaturi. Usporedbom pomoći pružene neposredno i pomoći pružene posredništvom dobrotvornih organizacija zaključit će se je li posrednička pomoć dobrotvornih organizacija dovoljno učinkovita.

²⁵⁰ Jedno od ključnih djela o potrebi pomaganja drugima svakako je: Singer, P. (2009): *The Life You Can Save*, Random House, New York

6.1.1. Volontiranje kao najbrži način pomaganja

Volontiranje je možda najjednostavniji i najbrži način pomaganja drugima, ali ovisi isključivo o sklonostima pojedinaca, premda se može poticati i organiziranim društvenim akcijama. Volonteri iz hrvatske i drugih zemalja Europske unije već dugi niz godina pružaju važnu pomoć ljudima u potrebi, koristeći mobilnosti volontera koju omogućava Europska volonterska služba (EVS). Ova služba, namijenjena prvenstveno mladima, pokrenuta je 1996. godine, a nakon 2018. godine djeluje kao poseban program *European Solidarity Corps*. Ovaj program omogućuje mladima od 17 do 30 godina da provedu od dva tjedna do godinu dana organizirano volontirajući u inozemstvu. Volonterima je osiguran besplatan put, smještaj, hrana, zdravstveno osiguranje, učenje jezika te potpora za rad i učenje.²⁵¹ Volontiranje općenito, obuhvaća široku lepezu aktivnosti i inicijativa od kojih svaka doprinosi društvu na jedinstven i specifičan način.

Volontiranje je služba za zajednicu. Volontiranje u lokalnim zajednicama pomaže u prikupljanju hrane, a uključuje još rad u skloništima za beskućnike, čišćenje okoliša ili organiziranje posebnih događanja u zajednici sa svrhom da se pokaže važnost volontiranja i da se pridobiju nove osobe koje se mogu i žele uključiti u volontiranje. Volontiranje u službi za zajednicu povremeni je neplaćeni rad pojedinaca ili organiziranih skupina za opće dobro, bez ikakvih kompenzacija, premda je moguće da neke od aktivnosti u službi za zajednicu budu organizirane kao stalan i plaćeni posao (kuhari, domari, njegovatelji i slično).

Volonterska pomoć u slučaju katastrofe može poprimiti različite oblike ovisno o prirodi i razmjerima katastrofe. U slučaju prirodnih katastrofa ili kriza, kao što su uragani, potresi, poplave ili pandemije, volonteri pružaju podršku u operacijama spašavanja, distribuciji pomoći ili davanju savjeta zajedno s pripadnicima službi koje su organizirane za stalnu pomoć (Civilna zaštita, Crveni križ, vatrogasci, Gorska služba spašavanja, vojska i sl.). U slučaju prirodne katastrofe najvažniji je tzv. trenutačni odgovor: specijalizirani timovi za hitne intervencije raspoređuju se odmah nakon tragičnog događaja kako bi procijenili štetu, pružili medicinsku pomoć i tražili preživjele. Istovremeno s brzim odgovorom, formiraju se evakuacijski centri za smještaj stradalih osoba kojima se u skloništa dopremaju hrana, voda, pribor za higijenu i odjeća. Nevladine organizacije, zajedno s vladinim agencijama i volonterima rade zajedno na distribuciji hitnih zaliha u pogođenim područjima. Medicinski timovi postavljaju mobilne

²⁵¹ *** Volunteering, <https://mrosp.gov.hr/highlights-7158/your-europe/social-policy/volunteering/12085> (31.10.2023.)

klinike za pružanje zdravstvene zaštite i rješavanje hitnih medicinskih potreba. Dugoročno olakšanje koje uključuje obnovu infrastrukture treba omogućiti što skoriji oporavak stradale zajednice. U pomoć se uključuju i međunarodne organizacije, ponajprije iz susjednih zemalja, a ovisno o težini i opsegu katastrofe, rad volontera može trajati i dulje vrijeme.

Mentorstvo i poučavanje vrijedni su oblici volontiranja koji uključuju vođenje i podršku pojedincima kako bi im se pomoglo u osobnom i profesionalnom razvoju. Iskusni pojedinci koji imaju znanje i radno iskustvo, pružaju pomoć i daju savjete štíćenicima sa željom da oni postignu trajan karijerni uspjeh. Mentorski odnosi pokrivaju različite aspekte života, kao što su razvoj karijere, osobni rast, izgradnja vještina i postavljanje životnih ciljeva te zahtijevaju dugoročnu suradnju i povjerenje između mentora i štíćenika. Podučavanje također uključuje suradnju i povjerenje pojedinca s dobrim znanjem (tutora) koji pomaže drugom pojedincu da nauči ili poboljša određena znanja ili vještine. Podučavanje često obuhvaća akademske predmete kao što su matematika ili strani jezici. Predavači tumače gradivo, daju smjernice i provode vježbe za učvršćivanje znanja. Volonteri mogu djelovati u školama ili drugim organizacijama, a kad djeluju kao mentori ili kao učitelji, pomažu onima kojima je to potrebno. Novija istraživanja o trendovima mentorstva na razini populacije sugeriraju da su stope mentorstva ostale relativno stabilne tijekom proteklog desetljeća, ali da se populacija mentora donekle promijenila u pogledu dobi, etničke pripadnosti, obrazovanja i regije Sjedinjenih Država. Osim toga, određeni sektori populacije mentora pokazuju veće stope opadanja iz godine u godinu. Nalazi imaju važne implikacije na razvoj prakse zapošljavanja, obuke i podrške mentorima unutar mentorskih organizacija, kao i politika osmišljenih da zadovolje potrebe rizične mladeži u SAD-u²⁵².

Volontiranje se provodi u bolnicama, klinikama ili ustanovama za njegu kako bi se olakšalo stanje pacijentima, utješilo njihove obitelji ili pomoglo u radu medicinskom osoblju. Ovaj oblik pomoći posebno je vrijedan kad su pacijenti djeca, starije osobe ili osobe s posebnim potrebama. Volonteri ne moraju imati posebna znanja iz medicine, ali moraju imati jako izražen osjećaj empatije za ljude u potrebi. Praksa pokazuje da je rad volontera u kontekstu zdravstvene potpore velika psihološka pomoć bolesnicima koja značajno olakšava njihov oporavak, no to je ujedno i značajan doprinos radu medicinskog osoblja.

²⁵² Raposa, E.B., Dietz, N., Rhodes, J.E. (2017): Trends in Volunteer Mentoring in the United States: Analysis of a Decade of Census Survey Data, *American Journal of Community Psychology*, 59/1-2, 3-14, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/ajcp.12117>, (31.10.2023.)

Volontiranje u ekološkim inicijativama za očuvanje prirode na lokalnoj razini poput sadnje drveća, zaštite divljih životinja, čišćenja plaža i promicanja održivosti nije samo pomoć lokalnoj zajednici, već je i dobar trening za jačanje svijesti i stjecanje novih vještina kod samih volontera. Time se omogućuje čuvanje i zaštita ograničenih prirodnih bogatstava i čitavih eko-sustava, a volonteri mogu odabrati brojne organizacije kako bi sudjelovali upravo u onim aktivnostima prema kojima imaju najviše sklonosti. Posebno je važno da se uvijek vodi briga o pitanjima sigurnosti i zaštite, naročito na onim mjestima koja mogu biti rizična za nedovoljno iskusne osobe. Mnoge zajednice imaju programe koji potiču urbano vrtlarstvo i poljoprivredu u zajedničkim vrtovima koje gradske vlasti ustupaju za te namjene. Volontiranje u ovim aktivnostima doprinosi lokalnoj održivosti, a uz to se svi uključeni educiraju o proizvodnji hrane i njezinu utjecaju na okoliš. Nacionalni i međunarodni programi također su dostupni volonterima. Nekoliko većih organizacija, poput Svjetske zaklade za zaštitu prirode (WWF), *The Nature Conservancy* ili *Greenpeace*, imaju volonterske programe ne samo na međunarodnoj razini, nego i na lokalnim razinama. Ovi programi uključuju razne mogućnosti djelovanja, od rada na projektima pošumljavanja do sudjelovanja u kampanjama zagovaranja. I obrazovanje o pitanjima zaštite okoliša ima veliku vrijednost tako da se volonteri mogu uključiti u javne prezentacije, radionice ili čak u poučavanje u školama o važnosti očuvanju okoliša i održivosti gospodarstva. Ako postoje građanski znanstveni programi, volonteri doprinose znanstvenim inicijativama tako da prikupljaju podatke za istraživačke projekte vezane uz zaštitu okoliša. Poznati su projekti praćenja migracije ptica, praćenja kvalitete vode ili dokumentiranje biljnih i životinjskih vrsta u određenim područjima. Nacionalni i lokalni parkovi često imaju programe za održavanje staza i obnovu prirodnih staništa. Volontiranje u održavanju ovih područja doprinosi očuvanju prirodnih krajolika i povećava njihovu dostupnost javnosti. Neke prilike za volontiranje uopće ne zahtijevaju fizičku prisutnost jer se doprinos može ostvariti pisanjem sadržaja na društvenim mrežama ili pomaganjem u razvoju web stranica za ekološke organizacije. Budućim volonterima bitno je razjasniti njihove interese, vrijeme koje mogu posvetiti volontiranju, kao i specifične vještine koje mogu ponuditi. Ono što je najvažnije za volontiranje u očuvanju okoliša jest pozitivan doprinos lokalnoj zajednici i čitavom svijetu, uz učenje i povezivanje s pojedincima istih sklonosti i osjećaja odgovornosti. Volonterski rad za dobrobit životinja polazi od pretpostavke da se životinje u nekim situacijama ne mogu pobrinuti same za sebe, a ljudi su najčešći krivci što su se životinje našle u tim nepovoljnim situacijama. Zato se izgrađuju skloništa za životinje, potiče se njihovo udomljavanje, a posebnu skrb predstavljaju projekti spašavanja ugroženih vrsta ili jedinki u

gotovo bezizlaznim situacijama. Volonterski će posao biti od velike koristi veterinarima i ostalom osoblju koje se o životinjama skrbi na profesionalan način.

Volontiranje se često provodi u inozemstvu, najčešće u sklopu misija različitih vjerskih organizacija ili u sklopu nevladinih organizacija koje pružaju pomoć u preživljavanju, medicinskom zbrinjavanju i školovanju u siromašnim područjima. Bilo kakav doprinos u razvoju zajednice, izgradnji infrastrukture ili u ostalim održivim inicijativama gotovo je nemoguće zamisliti bez volontera. Jedna od najvećih organizacija, specijalizirana za pomoć u siromašnim zemljama je *Volunteer World* koja nudi pomoć u čuvanju i zaštiti okoliša, humanitarnu pomoć i služenje u zajednicama. Posebno su fokusirani na čuvanje mora, obrazovanje i brigu o djeci.²⁵³

Volontiranje je posebno važno u brizi za starije osobe koje su ponekad napuštene, slabije pokretne ili gotovo potpuno nesamostalne u svakodnevnim rutinskim aktivnostima. Socijalna skrb mnogima od njih nije dostupna pa čak i kad su smješteni u staračke domove. Mnogi se pojedinci osjećaju tjeskobno, bez obzira na profesionalnu njegu koju imaju. Volonteri su nezamjenjivi u provođenju vremena sa starijim osobama, sudjelovanju u rekreativnim aktivnostima ili jednostavno u nuđenju društva. Postoje dosljedni dokazi da formalno i neformalno volontiranje utječe na stope morbiditeta, indekse funkcionalnog zdravlja, zdravlje i zadovoljstvo životom prema samoprocjeni. Neka istraživanja sugeriraju da su dobrobiti volontiranja recipročne, tako da i oni koji daju i oni koji primaju pomoć imaju koristi. Dokazi su u skladu s tvrdnjom da se društveni kapital stvara volontiranjem.²⁵⁴

Krizne telefonske linije i savjetovanje čest su oblik volontiranja u nekim zajednicama. Otvaranje telefonskih linija za pomoć i kriznih centara za pružanje emocionalne potpore, usmjeravanje i savjetovanje pojedincima u nuždi, može biti oblik institucionalne potpore onima kojima je to potrebno. Svakako je nužno da psiholozi i ostali stručnjaci budu uključeni u te projekte, ali za dežurstva i pružanje usluga tijekom 24 sata nikad neće biti dovoljno ljudi u profesionalnom statusu pa su zato volonteri nezamjenjivi. Svi navedeni primjeri volontiranja stvaraju pozitivan učinak na pojedince i zajednice te igraju ključnu ulogu u rješavanju različitih

²⁵³ *** How it Works, https://www.volunteerworld.com/en/volunteer-abroad/bali?gclid=Cj0KCQjwy4KqBhD0ARIsAEbCt6iDSIW2siu4DRfHYAmdx1Io8pXtzxKlkCUXdSZ6pdeurzVLANFkAvAaAjr3EALw_wcB, (31.10.2023.)

²⁵⁴ Onyx, J., Warburton, J. (2003): Volunteering and health among older people: a review, *Australasian Journal of Aging*, 22/2, 65-69, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1741-6612.2003.tb00468.x> (30.10.2023.)

aspekata društvenih potreba. Dakako, time nisu iscrpljene sve mogućnosti u kojima volonteri mogu značajno pomoći. Društveno zagovaranje u organizacijama koje se bore za socijalnu pravdu ili pružanje profesionalne pomoći dobrotvornim organizacijama (pravna, financijska, informatička potpora i sl.) kao i prikupljanje donacija, samo su neki od oblika volontiranja. Važnost volontiranja leži u nesebičnom doprinosu korištenjem njihova vremena, truda i vještina kako bi se potaknule pozitivne promjene u društvu i pojačali osjećaji empatije i uključivosti.

6.1.2. Doniranje kao povremeno i trajno pružanje pomoći

Doniranje je davanje poklona nekome ili doprinos društvenoj i karitativnoj djelatnosti. To je vrijedan i djelotvoran način doprinosa društvenoj zajednici, a velika pomoći onima kojima je potrebna. Donirati se mogu materijalne stvari i novac, ali i znanje, slobodno vrijeme pa i krv ili pojedini organi, čime pojedinac nesebično pomaže onima koji su u potrebi. Istraživanje pojedinačnog davanja dobrotvornim organizacijama otvoreno je pitanje u sociologiji, psihologiji, ekonomiji pa i u filozofskim razmatranjima. Teorijom racionalnog izbora mogu se pojasniti neki čimbenici koji potiču na karitativno djelovanje, ali je kvalitativna sociologija kontradiktorna ekonomskom pristupu.²⁵⁵ Dvije su karakteristike doniranja posebno vrijedne pažnje. Prva je kritika učinkovitog altruizma, prema kojoj je učinkoviti altruizam neprihvatljiv zbog toga što ne preporučuje da pojedinci usmjere svoje napore na političko djelovanje kojim bi se eliminirali "korijenski uzroci" siromaštva. Druga značajka jest stajalište da su barem mnogi dobrostojeći ljudi dužni davati značajna sredstva kako bi poboljšali živote globalno siromašnih ljudi.²⁵⁶ Doniranje ima značajne prednosti jer se davanjem novca, vremena ili vještina, mogu značajno promijeniti uvjeti života pojedinaca ili čitavih zajednica. Donacije mogu imati značajan društveni utjecaj ako podržavaju one organizacije koje rade na poboljšanju obrazovanja, zdravstvene zaštite, očuvanja okoliša, smanjenju siromaštva i slično. Društveni učinak nadilazi zadovoljavanje potreba pojedinaca i stvara uvjete za promjene koje će dugoročno ili trajno unaprijediti život u zajednici. Donacijama se često zadovoljavaju elementarne potrebe siromašnih pojedinaca kao što su hrana, sklonište, odjeća i zdravstvena zaštita. Ako ljudi zbog siromaštva ne mogu zadovoljiti ove temeljne potrebe, onda donacije

²⁵⁵ Halfpenny, P. (1999): *Economic and Sociological Theories of Individual Charitable Giving: Complementary or Contradictory?*, *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Vol. 10, No. 3, 197-215

²⁵⁶ Berkey, B. (2018): *Review*, u: Paul Woodruff (ed.), *The Ethics of Giving: Philosophers' Perspectives on Philanthropy*, Oxford University Press, 224

djeluju kao zamjena sustavnom društvenom zbrinjavanju koje nije moguće zbog različitih uzroka. U siromašnim zajednicama, djeca i mladi često nemaju uvjete za temeljno obrazovanje pa ostaju trajno prikraćeni za profesionalno napredovanje.

Donacije doprinose mogućnostima za otvaranje obrazovnih programa, a mogu se iskoristiti kao stipendije darovitim pojedincima ili za sufinanciranje programa u postojećim školama. U svakom slučaju, bitno je da se olakša pristup obrazovanju svakom pojedincu u siromašnoj zajednici. Obrazovanje osnažuje pojedince, povećava njihovo samopouzdanje, otvara vrata profesionalnom razvoju i pomaže u prekidanju kruga siromaštva.

Donacije za zdravstvenu zaštitu uvijek su na vrhu prioriteta u svim siromašnim zajednicama. Pružanje medicinske pomoći, poboljšanje zdravstvenih i higijenskih uvjeta, kao i financiranje istraživanja u borbi protiv bolesti, značajno podiže razinu životnih uvjeta, a naročito ako se prevladaju nezamislive tragedije poput visoke stope smrtnosti novorođenih ili male djece. Prirodne katastrofe pogađaju i bogate i siromašne zemlje. Klimatske promjene, izazvane nebrigom razvijenih za okoliš, dovode do prirodnih katastrofa i na onim mjestima gdje se ranije nisu događale. Potresi, poplave, požari, suše i vjetar uništavaju ogromna područja na kojima stradaju pojedinci i čitave zajednice. Donacije su ključne za pružanje hitne pomoći u vrijeme prirodnih katastrofa ili kriza. Stradalima su potrebna skloništa, hrana, voda, odjeća, lijekovi, a u fazi obnove velika materijalna sredstva, znanja i vještine te socijalna i psihološka pomoć.

Razvoj vještina i podizanje samopouzdanja mogu se promatrati u sklopu obrazovanja ili zdravstvene pomoći, ali često su potrebni posebni programi koji osnažuju pojedince za samostalnu poduzetničku djelatnost i uključivanje u normalan život. U tim programima donacije pomažu osigurati i materijalne resurse kako bi pojedinci mogli samostalno preuzeti brigu o sebi i o svojim obiteljima. Osnaživanje i razvoj vještina neposredno pridonosi gospodarskom razvoju. Donacije usmjerene na zaštitu okoliša i bioraznolikosti, pružaju veliku korist zajednicama i pojedincima jer se trajno poboljšavaju životni uvjeti. Projekti održivog razvoja i inicijative za borbu protiv klimatskih promjena u siromašnim su zemljama pri dnu prioriteta pa su zato donatorske inicijative neophodne, a one su ionako u globalnom interesu. Donacije mogu pridonijeti društvenim promjenama i zaštititi marginaliziranih ili ranjivih skupina, ako su usmjerene u one organizacije koje se zalažu za socijalnu pravdu, jednakost i ljudska prava. Ove aktivnosti pridonose društvenim promjenama jer razvijaju potrebu trajne

brige o siromašnim, što se prvenstveno postiže sustavnim promjenama u društvenom i gospodarskom sustavu.

Doniranje se ne odnosi samo na pruženu pomoć u jednom trenutku zbog posebno istaknute potrebe pojedinaca ili čitavih zajednica. Ono bi trebalo biti sustavno kako bi se postigli uvjeti za stvaranje održive, dugoročne promjene. Sustavnim poboljšanjima u društvu, oblikuje se efekt valova koji mogu pozitivno utjecati na pojedince i na stvaranje društvene klime koja odobrava i potiče doniranje. Organizacije koje potiču doniranje naglašavaju i brojne subjektivne čimbenike. Pojedinaac koji donira može osjetiti unutarnje zadovoljstvo i sreću znajući da doprinosi pozitivnoj promjeni u svijetu. Učinkoviti altruist nastojat će usmjeriti svoju donaciju prema najvećoj očekivanoj koristi, dok će recipročni altruist usmjeriti donaciju tako da u budućnosti dobije natrag neku recipročnu vrijednost. Različite dobrotvorne aktivnosti odvijaju se paralelno s aktivnostima koje provode nealtruističke strukture u okviru socijalnog programa države ili lokalne zajednice. Mnogi od pozitivnih projekata i ciljeva koji doprinose rješavanju siromaštva, imaju problema s financiranjem jer su redoviti proračuni gotovo uvijek nedovoljni. U uvjetima ograničenih resursa, donacije pružaju ključnu potporu u realizaciji tih inicijativa. Donacije doprinose rješavanju problema koji nisu pokriveni financiranjem iz redovitog proračuna i na taj način poboljšavaju siromašnima uvjete života i rada u društvu. Istovremeno, donatori potiču ostale pojedince u zajednici, koji mogu ponuditi dio svojih resursa, da to učine kako bi povećali opće dobro. Poseban je oblik poticanja donacija od države, tj. davanje poreznih olakšica donatorima. Premda ovo upućuje na oblik recipročnog altruizma, u mnogim razvijenim sredinama, dobrotvorne donacije priznaju se kao troškovi poslovanja u poduzećima ili se tretiraju kao olakšice fizičkim osobama. U oba slučaja donatori su oslobođeni plaćanja dijela poreza, a logika države, koja se odriče dijela poreznih prihoda, je u tome da će se iz donacije ionako riješiti neki socijalni problem koji bi se trebao financirati iz proračuna. Da bi se donacija priznala kao porezna olakšica, potrebno je predložiti dokumentaciju o ciljevima organizacije kojoj se donira kao i potvrdu da je uplata izvršena na poseban račun za dobrotvorne namjene.²⁵⁷

Mnoge dobrotvorne organizacije stalno prikupljaju donacije potičući što širi sloj građana da se uključe u doniranje. Pritom se preporuča detaljno istražiti prethodne projekte dobrotvornih organizacija te odabrati pouzdane organizacije i ciljeve koji su u skladu s temeljnim

²⁵⁷ Orem, T., Paden, P. (2023): Tax Deductible Donations: Rules for Giving to Charity, <https://www.nerdwallet.com/article/taxes/tax-deductible-donations-charity> (25.11.2023.)

vrijednostima budućeg donatora. Svakako je normalno očekivati da se donacije učinkovito iskoriste u skladu s proklamiranim ciljevima i željama donatora. Zbog toga je potreban stalan nadzor državnih financijskih i poreznih institucija kako bi se izbjegle zloporabe i konflikti interesa. Svaka potpora inicijativi lokalne zajednice, uplata poznatim dobrotvornim organizacijama ili doprinosi kampanjama skupnog financiranja, može imati pozitivan učinak, može unaprijediti opće dobro i poboljšati život mnogim pojedincima u zajednici.

6.1.3. Zagovaranje i podizanje svijesti o potrebi pružanja pomoći

Zagovaranje i podizanje svijesti utječu na širu populaciju javnosti u nekoj zajednici pa su zbog toga naročito važni za uspjeh dobrotvornih organizacija. Poticanjem pojedinaca da se uključe u dobrotvorne aktivnosti širi se uvjerenje da se mora pomoći onima koji su najugroženiji jer je to u općem interesu cijele zajednice. Podizanje svijesti i zagovaranje stvara klimu u kojoj se može mijenjati socijalna politika na najvišoj političkoj razini čime se i donositelji važnih odluka uključuju u dobrotvoran rad. Vidljivost i uključenost bitan su čimbenik u kampanjama zagovaranja i podizanja svijesti kojima dobrotvorne organizacije nastoje doprijeti do šire populacije. Vidljivost osigurava da uzrok ili problem, za čije se rješavanje zalaže neka dobrotvorna organizacija, postaje izloženiji u javnosti što je bitno za podizanje svijesti o problemu kao i o svim ekološkim i humanitarnim pitanjima. Promocija pomaže dobrotvornim organizacijama na isti način kao što doprinosi prodaji proizvoda ili poslovnih usluga, a učinkovite strategije vidljivosti mogu ostaviti na pojedince dugotrajan utjecaj. Upravo trajan utjecaj neke kampanje na pojedince može potaknuti kontinuiranu potporu svim dobrotvornim aktivnostima kao i donošenje političkih odluka za povećanje općeg dobra. Ako je organizacija koja prikuplja donacije poznata u javnosti i ako ima ugled potvrđen u ranijim aktivnostima, lakše će doprijeti do potencijalnih darivatelja. Još bolje, ako se slavne i popularne ličnosti uključe u kampanju, svojim doprinosima, time se poziv na dobrotvorno djelovanje još više popularizira. U dobrotvoran rad važno je uključiti i one pojedince koji ranije nisu o tome razmišljali. Stvaranjem zajednice za potporu općem dobru daje se prilika uključivanja u dobrotvorne projekte ne samo donatorima i volonterima, nego i vladinim službenicima, utjecajnim osobama iz javnog života te svim vrstama poslovnih organizacija. Za povećanje vidljivosti i za proširenje potpore koriste se svi društveni mediji pa tako i mreže na *online* platformama. Upravo društvene mreže igraju posebno važnu ulogu jer one omogućuju najbržu diseminaciju važnih informacija, najbrže proširenje uključive javnosti te najbržu povratnu svezu u dijalogu s potencijalnim suradnicima. Za vidljivost neke akcije ili projekta važno je

stvoriti čimbenike koji trajno utječu na svijest pojedinaca o potrebi pomaganja. To se postiže organiziranjem događaja koji ostaju u pozitivnom sjećanju, bez obzira je li to zbog atraktivne lokacije, dobrog programa ili zbog sudjelovanja slavni osoba koje su dale potporu. Ako se koriste različiti mediji oglašavanja, grafička rješenja također mogu pomoći da se dobrotvorne poruke lakše pamte i da budu prihvaćene u pozitivnom kontekstu. Vidljivost i angažman potiču osjećaj zajedništva među sadašnjim i budućim donatorima. Uvijek kada se ljudi angažiraju na ostvarivanju zajedničkih ciljeva, stvara se mreža istomišljenika koji mogu pojačati poruku dobrotvorne organizacije čime se stvaraju uvjeti za trajno djelovanje novopridošlih donatora. Zbog toga dobrotvorni ciljevi moraju biti jasno i razumljivo formulirani, mora se naglasiti važnost zajedničkog djelovanja te se moraju istaknuti trajne koristi za pojedince kao i za zajednicu u cjelini. Bitno je da ojača osjećaj kohezije u zajednici i da se omogući dvostrana komunikacija kako bi donatori u svakom trenutku imali uvid u pozitivne efekte svojih odricanja. Svaka donatorska aktivnost ujedno je i poziv za sudjelovanje u novim akcijama u budućnosti, bez obzira je li to volontiranje, prikupljanje donacija, potpisivanje peticija ili samo širenje informacija s ciljem podizanja svijesti u zajednici. Za podizanje svijesti o nužnosti pružanja pomoći potrebitima koriste se različite metode djelovanja u javnosti, a često se za mnoge takve aktivnosti koristi naziv kampanja. Kampanja za podizanje svijesti svaka je vremenski ograničena promocijska aktivnost usmjerena na povećanje javne vidljivosti i svijesti o cilju dobrotvorne akcije²⁵⁸. Za neprofitne organizacije to znači optimiziranje vlastitih društvenih medija, korištenje bogatih vizualnih sadržaja, dosljedno objavljivanje poziva i drugih sadržaja o ciljevima, traženje nove publike, sudjelovanje na popularnim događajima, stalno obraćanje medijima, stvaranje prepoznatljive razlike spram ostalih sličnih aktivnosti te stalno i organizirano djelovanje u javnosti²⁵⁹. Da bi se pojedinci aktivno uključili u zagovaranje i podizanje svijesti potrebno je najprije raditi na vlastitom obrazovanju te dobro istražiti problem kojim se žele baviti, a to uključuje razumijevanje uzroka i posljedica samog problema, njegov utjecaj na pojedince i na zajednicu te aktualne političke stavove u vezi s tim problemom. Također, korisno je pridružiti se ili barem javno podržati skupine za zagovaranje. Mnoge organizacije i neformalne skupine trajno rade na zagovaranju i podizanju svijesti o potrebi pružanja pomoći. Bilo koji oblik suradnje s ovim skupinama otvara vrata korištenju vrijednih

²⁵⁸ *** Creating a Standout Awareness Campaign: A Complete Guide, <https://www.onecause.com/blog/awareness-campaigns/> (24.11.2023.)

²⁵⁹ Hur, J. (2023): How to Raise Awareness For Your Nonprofit (8 Strategies for Success), <https://www.anedot.com/blog/how-to-raise-awareness> (24.11.2023.)

resursa: znanja i mreže istomišljenika. Kontakti s lokalnim političarima i predstavnicima u državnim institucijama, kao specifičan oblik zagovaranja, mogu značajno utjecati na porast svijesti o potrebi pružanja pomoći. Pritisak javnosti može utjecati na donositelje odluka bez obzira na koji se način skreće njihova pozornost na sam problem. Jedna od najviše učinkovitih metoda jest podjela osobnih priča ili svjedočenje onih koji su pogođeni problemom. Humanizacija će svaki problem učiniti razumljivijim i utjecajnijim. Ako se zadobije potpora među političarima koji su donositelji odluka, mogu se očekivati i rezultati trajnog djelovanja, kao što su promjene zakona ili donošenje uredbi kojima se stvaraju financijski i drugi uvjeti za rješavanje problema. Zagovaranje i podizanje svijesti o potrebi pružanja pomoći treba kontinuirano pratiti te mjeriti učinak svih aktivnosti na rješavanje problema. Pokazivanje konkretnih rezultata može potaknuti suradnju s drugim skupinama za zagovaranje ili organizacijama koje rade na srodnim pitanjima, a zajednički naponi često daju jače rezultate. U svakom slučaju, potrebno je stalno biti u tijeku s razvojem aktivnosti na terenu. Zagovaranje i podizanje svijesti može dovesti do pozitivne promjene, ali samo uz ustrajan rad i spremnost na suradnju s drugima. Čak i ako se promjena neće dogoditi preko noći, sav trud na podizanju svijesti može pridonijeti dugoročnim poboljšanjima za one kojima je pomoć potrebna.

6.1.4. Emocionalna potpora ljudima koji su u potrebi

Ljudi su društvena bića, usmjerena su na život u zajednici, a ne u izolaciji. Ako dođe do značajnih fizičkih ili psihičkih poremećaja kod pojedinaca, javljaju se posljedice koje ugrožavaju normalno ljudsko ponašanje i djelovanje. Jedan od češćih poremećaja, koji se javlja u normalnim životnim uvjetima, a još je izraženiji kod ljudi u potrebi, naročito nakon velikih nesreća, svakako je depresija. Depresija ili veliki depresivni poremećaj česta je i ozbiljna medicinska bolest koja negativno utječe na to kako se netko osjeća, razmišlja i kako djeluje. Depresija se razlikuje od redovitih promjena raspoloženja i osjećaja o svakodnevnom životu. Ona uzrokuje osjećaje tuge i gubitak interesa za aktivnosti u kojima se nekoć uživalo. To može dovesti do raznih emocionalnih i fizičkih problema i može smanjiti sposobnost funkcioniranja na poslu i kod kuće. Simptomi depresije mogu varirati od blagih do teških i mogu uključivati: osjećaj tuge ili depresivno raspoloženje, gubitak interesa ili zadovoljstva u aktivnostima koje su bile normalne, promjene u apetitu — gubitak ili dobivanje na težini koji nisu povezani s dijetom, probleme sa spavanjem, gubitak energije ili povećani umor, povećanu nesvršishodnu tjelesnu aktivnost, osjećaj bezvrijednosti ili krivnje, poteškoće s razmišljanjem, koncentracijom

ili donošenjem odluka te misli o smrti ili samoubojstvu.²⁶⁰ Budući da je depresija medicinska bolest, liječi se različitim lijekovima (kemoterapija) i različitim postupcima razgovaranja (psihoterapija). Ljudi koji su u potrebi, bilo zbog trajnog pomanjkanja resursa, bilo zbog katastrofalnih posljedica neke nesreće koje su dovele do nedostatka resursa, najčešće imaju smanjen pristup medicinskoj pomoći. Kad se takvo stanje nastoji ublažiti, prioritet je u pružanju medicinske pomoći na način da se rješavaju hitni kirurški slučajevi, i da se osiguraju potrebni lijekovi. Pružanje psihološke pomoći dolazi u drugi plan pa je zato posebno važno naglasiti značenje i važnost emocionalne pomoći ljudima u potrebi. Emocionalna potpora uključuje namjerno verbalno i neverbalno pokazivanje brige i suosjećanja za drugu osobu. Ona može igrati ključnu ulogu u pomaganju ljudima koji su u potrebi pružajući im utjehu, potvrdu njihove važnosti i osjećaj ljubavi i povezanosti. Emocionalna potpora dokazuje da ljudi nisu napušteni i da zajednica računa s njima u budućnosti. Jedan od najvažnijih oblika emocionalne pomoći jest smanjivanje osjećaja izolacije koju posebno teško proživljavaju ljudi u potrebi. Emocionalna potpora prijatelja, članova obitelji ili članova neke skupine za podršku, može pomoći pojedincima u potrebi da se osjećaju manje usamljenima i više povezanima s drugima koji razumiju njihove probleme. Emocionalna potpora stvara sigurno okruženje, bez osuđivanja, pružajući prostor u kojem pojedinci mogu slobodno izraziti svoje osjećaje, misli i brige. To je od najveće važnosti za one pojedince koji se nose s teškim emocijama, poput tuge, tjeskobe ili depresije. Kada izravno izražavate naklonost i brigu ili kada uvjeravate nekoga da je voljen i važan, možete mu pomoći da se nosi s uznemirenim osjećajima ili izazovnim situacijama²⁶¹. Postoje mnogi ljudi koji mogu istovremeno davati i primati emocionalnu potporu – obitelj, druge osobe, prijatelji, kolege, različite grupe za podršku itd. Kada ljudi dobiju emocionalnu potporu, mnogo je vjerojatnije da će se osjećati vrijednima i cijenjenima čime se povećava njihovo samopoštovanje. Povećanje samopoštovanja i osjećaja vlastite vrijednosti naročito je važno za one ljude u potrebi koji se bore sa sumnjom u sebe ili samokritikom. Depresija zacijelo nastaje ili se povećava u situacijama bijede i nesreće za koje pojedinci nisu sami krivi tako da pružanje emocionalne potpore značajno ublažava posljedice neželjenih događaja. Emocionalna potpora znak je razumijevanja i empatije koji dolazi iz okružja, a uključuje aktivno slušanje i suosjećanje s osobom kojoj je potrebna. Tijekom

²⁶⁰ Torres, F. (2020): What is Depression?, https://www.psychiatry.org/patients-families/depression/what-is-depression#section_1 (25.11.2023.)

²⁶¹ Davis, T. (2023): How to Emotionally Support Someone, <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/click-here-for-happiness/202304/how-to-emotionally-support-someone> (25.11.2023.)

izazovnih vremena, dakle u bijedi ili nakon pretrpljene nesreće, to je potvrda pojedincima da se osjećaju shvaćenima i potvrđenima, što može biti nevjerojatno utješno. Spoznaja da postoje ljudi kojima je stalo do stradalnikove dobrobiti može donekle ublažiti njihov emocionalni teret, stres ili tjeskobu te im pružiti potrebnu utjehu i sigurnost. Odgovarajuća emocionalna potpora pomaže u rješavanju problema i učvršćuje strategiju suočavanja, dajući pojedincima smjernice za prihvaćanje njihova teškog položaja i nudeći prijedloge za prevladavanje poteškoća. Ukazivanje na moguće rješenje može biti najveća potpora koju pojedinac dobiva u nuždi. Ukazivanjem na moguće rješenje, emocionalna potpora jača otpornost osobe u nuždi, pomaže joj da se oporavi od nedaća te pruža motivaciju i snagu potrebnu za prevladavanje izazova i rad na oporavku. Osjećaj pružene emocionalne potpore pomaže ugroženim osobama u stvaranju osjećaja pripadnosti i zajedništva, što je bitno za opću dobrobit u budućnosti. Prepoznavanje situacije u kojoj je nekome potrebna emocionalna potpora i pružanje takve pomoći na suosjećajan i empatičan način može značajno pozitivno utjecati na mentalno i emocionalno blagostanje ugroženih osoba.

6.1.5. Pružanje pomoći nakon katastrofe

Različite nesreće mogu istovremeno zadesiti velik broj ljudi i čitave lokalne zajednice. Sve su nesreće uzrok posebnih potreba za ljude u nevolji, ali se mogu promatrati i kao oblik pružanja pomoći zato što svaka nesreća izaziva specifične posljedice koje se moraju hitno rješavati intervencijom svih dostupnih snaga na nacionalnoj ili međunarodnoj razini. Posebno teške nesreće nazivaju se katastrofama, a to je stanje izazvano prirodnim i/ili tehničko-tehnološkim događajem koji opsegom, intenzitetom i neočekivanošću ugrožava zdravlje i živote većeg broja ljudi, imovinu veće vrijednosti i okoliš. Njihov nastanak nije moguće spriječiti, a posljedice otkloniti djelovanjem svih operativnih snaga sustava civilne zaštite područne (regionalne) samouprave na čijem je području događaj nastao te posljedice nastale terorizmom i ratnim djelovanjem²⁶². Prirodne katastrofe nastaju djelovanjem prirodnih sila, a manifestiraju se kao: potres, požar velikih razmjera, poplava, suša, snježna lavina, olujno nevrijeme, valovi (tsunami), odron i klizanje tla, orkanski vjetrovi, vulkanske erupcije, meteori i drugo. Isti učinak mogu imati ratni sukobi ili teroristički napadi, bolesti (epidemije, pandemije) i drugi događaji koji nastaju kao posljedica tehničkih propusta (kvarovi u atomskim centralama). Pružanje pomoći nakon katastrofe može uključiti sve ostale oblike pomaganja potrebitima od

²⁶² *** (2015): Zakon o sustavu civilne zaštite, NN 82/2015, (1567)

volontiranja i doniranja, preko zagovaranja do emocionalne pomoći, što će ovisiti o prirodi i razmjerima katastrofe. Na primjeru bilo koje zamišljene prirodne katastrofe mogu se definirati najvažniji procesi u pružanju pomoći potrebitima.

Trenutačan odgovor uključuje timove za hitne intervencije koji se raspoređuju odmah nakon što uvjeti to dopuste. U prvim koracima provizorno se procjenjuje šteta, pruža se hitna medicinska pomoć i traže se preživjeli. Evakuacijski centri postavljaju se na prikladnim mjestima (dvorane) za privremeni smještaj raseljenih osoba i osiguravaju se osnovne potreptine kao što su hrana, voda i sklonište. Operacije potrage i spašavanja provode se kako bi se locirale osobe i kako bi se pomoglo onima koji bi mogli ostati blokirani ili ozlijeđeni. To su poslovi koje obavljaju specijalizirane državne i nevladine organizacije, ali je logično da će pomoć volontera biti važna, jednako kao i prikupljanje donacija za financiranje svih potrebnih aktivnosti. Dugoročno olakšanje uključuje korake nužne za trajan oporavak pogođene zajednice. Nakon trenutačnog odgovora na katastrofu, vladine agencije i nevladine organizacije surađuju u obnovi infrastrukture, popravcima domova i podršci pogođenoj zajednici u ponovnoj izgradnji njihovih života. U sklopu postizanja dugoročnog olakšanja, pružaju se usluge psihosocijalne potpore kako bi se ljudima pomoglo nositi s traumom i gubitkom. Vanjska ekonomska pomoć i potpora (državna i međunarodna) omogućuju stradalim zajednicama da se oporave i ponovno steknu sredstva za život, a takva pomoć može uključivati ponudu radnih mjesta, financijsku pomoć ili potporu malim poduzećima. Međunarodna pomoć od velike je važnosti, naročita kad se katastrofe dogode u slabije razvijenim zemljama i krajevima. Međunarodne organizacije i susjedne zemlje najčešće promptno reagiraju na pojavu katastrofa, nudeći financijsku pomoć, resurse ili osoblje za pomoć u naporima prevladavanja posljedica nesreće. Ujedinjeni narodi, njihove specijalizirane organizacije i druga globalna tijela mogu koordinirati napore, osiguravajući da pomoć učinkovito stigne do pogođenih područja. U distribuciji pomoći, uređivanju skloništa, čišćenju ili pružanju raznih usluga potpore mogu sudjelovati lokalni i međunarodni volonteri. Obnova i pripravnost nakon katastrofe posebno su važan oblik pružanja pomoći potrebitima. U nastojanju da spriječe ili ublaže buduće nesreće, urbanističko planiranje može uključivati promjene infrastrukture, sustave ranog upozoravanja i bolje strategije pripravnosti za katastrofe. To ponajprije znači izgradnju jačih zgrada, provedbu mjera zaštite od poplava i edukaciju zajednice o spremnosti za katastrofe. U stvarnosti, napori oko pružanja pomoći potrebitima mogu značajno varirati ovisno o težini katastrofe, raspoloživim resursima i uključenosti raznih lokalnih i međunarodnih organizacija. Ove organizacije imaju detaljno razrađene modele uključivanja pojedinaca i korporacija u pojedine

oblike pomoći, bez obzira odnosi li se to na trajnu djelatnost ili na hitne slučajeve u kojima treba smjesta intervenirati. Jedna je od takvih organizacija međunarodna humanitarna organizacija Crvenog križa sa sjedištem u Ženevi. U svakoj državi u kojoj postoji, nacionalni Crveni križ dijeli se na regionalne ili gradske ogranke, a nacionalna društva ujedanjuju se u Međunarodnu federaciju Crvenog križa i Crvenog polumjeseca²⁶³.

6.1.6. Doprinos održivom razvoju

Doprinos održivom razvoju također može biti jedan od modela za pružanje pomoći potrebitima zato jer je pitanje održivog razvoja aktualno za sve ljude, a u siromašnim zemljama i zajednicama nedostaju potrebni resursi. Održivi razvoj (uravnotežen, postojan) takav je ekonomski razvoj koji u potpunosti uzima u obzir djelovanje gospodarskih aktivnosti na okoliš i temelji se na obnovljivim izvorima dobara. Sintagmu „održivi razvoj“ prva je koristila britanska političarka Barbara Ward 1969. godine, a naziv je preporučeno i uveden u praksu na Konferenciji o okolišu i razvoju Ujedinjenih naroda u Rio de Janeiru 1992. godine. Kasnije je briga o održivom razvoju bila uvijek u središtu pozornosti brige za budućnost pa su tako definirani i posebni ciljevi održivog razvoja.

Ciljevi održivog razvoja (*The Sustainable Development Goals – SDG*) poznati i kao Globalni ciljevi novi je, univerzalni skup ciljeva, zadataka i pokazatelja za koje se očekuje da će ih države članice Ujedinjenih naroda koristiti za oblikovanje planova i politika zemalja do 2030. godine²⁶⁴. Ovi ciljevi obuhvaćaju sljedeće zadatke: iskorijeniti siromaštvo svuda i u svim oblicima; iskorijeniti glad, postići sigurnost hrane i poboljšanu ishranu te promovirati održivu poljoprivredu; zdravlje – osigurati zdrav život i promovirati blagostanje za ljude svih generacija; osigurati uključivo i kvalitetno obrazovanje te promovirati mogućnosti cjeloživotnog učenja; postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojke; osigurati pristup pitkoj vodi za sve, održivo upravljati vodama te osigurati higijenske uvjete za sve; osigurati pristup pouzdanoj, održivoj i suvremenoj energiji po pristupačnim cijenama za sve; promovirati uključiv i održiv gospodarski rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve; izgraditi prilagodljivu infrastrukturu, promovirati uključivu i održivu industrijalizaciju i poticati inovativnost; smanjiti nejednakost unutar i između država; učiniti gradove i naselja uključivim,

²⁶³ Vidi detaljnije: <https://www.redcross.org.au/emergencies/> (26.11.2023.9)

²⁶⁴ *** (2022): Take Action for the Sustainable Development Goals, UN Department of Economic and Social Affairs, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

sigurnim, prilagodljivim i održivim; osigurati održive oblike potrošnje i proizvodnje; poduzeti hitne akcije u borbi protiv klimatskih promjena i njihovih posljedica; očuvati i održivo koristiti oceane, mora i morske resurse za održiv razvoj; zaštititi, uspostaviti i promovirati održivo korištenje kopnenih ekosustava, održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, zaustaviti degradaciju tla te spriječiti uništavanje biološke raznolikosti; promovirati miroljubiva i uključiva društva za održivi razvoj, osigurati pristup pravdi za sve i izgraditi učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim razinama; ojačati načine provedbe te učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj.²⁶⁵

Osnovna je postavka održivoga razvoja da se povećanje dobrobiti mjeri povećanjem kvalitete života pojedinca i sveukupnog stanovništva, a ne povećanjem količine proizvedenih ili utrošenih materijalnih dobara ili energije. Neusklađenost interesa i usmjerenja različitih skupina i država o najvažnijim ciljevima razvoja, dovodi do neujednačenosti razvojnih planova pojedinih zemalja, regija ili kontinenata. Manje razvijene zemlje vide u planovima održivog razvoja ograničenja koja im nameću razvijene i tehnološki moćne zemlje, koje su svoj razvoj u prošlosti postigle upravo intenzivnim iskorištavanjem okoliša i odlaganjem štetnog otpada. Ipak, održivi razvoj, iako nepotpuno definiran i otvoren za različita pa i djelomično kontradiktorna tumačenja, ulazi, barem načelno, u strategije razvoja svih zemalja. Organizacija Ujedinjenih naroda, preko Komisije za održivi razvoj (*Commission for Sustainable Development – CSD*), procjenjuje postignuti napredak u geografskim, ali i tematskim cjelinama te daje preporuke²⁶⁶. Brojne dobrotvorne i druge organizacije koje pomažu potrebitima, djeluju u sklopu nacionalnih inicijativa, a nevladine organizacije također mogu odigrati značajnu ulogu u doprinosu održivom razvoju fokusiranjem na niz inicijativa i strategija koje mogu imati pozitivan učinak. Dobrotvorne organizacije mogu djelovati potpuno samostalno, ali isto tako one mogu dodijeliti svoje resurse za potporu projektima i programima koji su u skladu s ciljevima održivog razvoja Ujedinjenih naroda ili su definirani kao programi pomoći na nacionalnoj, državnoj razini. To može uključivati financiranje inicijativa povezanih sa smanjenjem siromaštva, pružanjem zdravstvenih usluga, ulaganjem u obrazovanje, povećanjem uporabe čiste energije ili očuvanjem okoliša i slično. Dobrotvorne organizacije mogu pomoći

²⁶⁵ *** (2015), 17 ciljeva održivog razvoja, <https://idop.hr/ciljevi-odrzivog-razvoja/>

²⁶⁶ *** Održivi razvoj (2021): *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44778>, (26. 11. 2023.)

pružanjem obuke, tehničke pomoći i resursa kako bi se stradale zajednice osposobile za samostalno provođenje aktivnosti održivog razvoja. To se naročito odnosi na izgradnju i povećanje kapaciteta lokalnih zajednica i neprofitnih organizacija u zemljama u razvoju.

Doprinos održivom razvoju uključuje sve oblike i modele pružanja pomoći potrebitima pa tako i zagovaranje i podizanje svijesti. Budući da dobrotvorne organizacije mogu podići svijest o kritičnim pitanjima vezanim uz održivi razvoj, one moraju zagovarati politiku i praksu koja uključuje napore u borbi protiv klimatskih promjena, promicanje ljudskih prava i smanjenje nejednakosti, ne samo na lokalnoj razini nego i globalno. Održivi razvoj nije moguć bez suradnje i partnerstva među dobrotvornim organizacijama, vladama, tvrtkama i drugim dionicima koji su ključni za udruživanje resursa, dijeljenje znanja i zajednički rad na složenim izazovima koji proizlaze iz potrebe stvaranja uvjeta za održivi razvoj. Da bi se bolje razumjeli specifični izazovi s kojima se suočavaju pojedine zajednice, regije i države, potrebno je provesti niz istraživanja i prikupljanja podataka koji mogu pomoći u ocjeni postojećeg stanja i poslužiti kao podloga za pronalaženje adekvatnih rješenja za budući održivi razvoj. Održivi se razvoj temelji na gospodarskim kapacitetima neke zajednice, a u siromašnim sredinama oni su manjkavi. Zato se potiču projekti razvoja društvenog i socijalnog poduzetništva koji mogu otvoriti radna mjesta, stvoriti prihod i imati pozitivan utjecaj na lokalne zajednice. Takvi projekti ne mogu se temeljiti isključivo na privatnoj inicijativi niti se mogu oslanjati isključivo na državne potpore. Socijalno partnerstvo u razvoju poduzetničke inicijative mora uključiti državne institucije, dobrotvorne organizacije, ali prije svega socijalno osviještene pojedince koji prihvaćaju održivi profit kao poticaj, izbjegavajući ponašanje tipično za predatorski kapitalizam.²⁶⁷

Važnost održivog razvoja podupiru i promišljanja koja dovode u pitanje smisao dobrotvornih davanja i stalne pomoći siromašnima, naročito na nacionalnoj i regionalnoj razini. Preusmjerenje bogatstva iz razvijenih zemalja u one siromašne, ako se daje kao humanitarna pomoć, može trenutačno ublažiti problem neishranjenosti ili zdravstvene zaštite, no time se zajednica u potrebi ne osposobljava da samostalno i trajno riješi svoj problem. U rješavanju problema iskorjenjivanja siromaštva u svijetu ima jamačno mjesta za etički supererogizam.

²⁶⁷ Čitav koncept pružanja pomoći, u rješavanju svjetskih problema, a koncipiran u okviru djelovanja organizacije *Caux Round Table*, prikazan je u djelu: Young, S. (2003): *Moral Capitalism: Reconciling Private Interest with the Public Good*, Berrett- Koehler Publishers Inc., San Francisco

Naime, čini se da nas zalaganje za suzbijanje siromaštva (u smislu moralnosti) usmjeruje na *načelo solidarnosti*.²⁶⁸

Doprinos održivom razvoju svakako je najučinkovitija pomoć u slučaju katastrofe, a ujedno i poticaj izgradnji otpornosti lokalne zajednice, prije svega poboljšanjem infrastrukture i obukom pripadnika zajednice za ublažavanje utjecaja budućih katastrofa. Programi obrazovanja i razvoja vještina moraju osnažiti pojedince i zajednice da prekinu krug siromaštva i doprinesu vlastitom održivom razvoju, a stipendije, strukovno osposobljavanje i programi opismenjavanja dobri su primjeri kako dobrotvorne organizacije mogu pomoći. Održivi razvoj uključuje očuvanje okoliša za buduće generacije, zato treba intenzivno raditi na zaštiti prirodnih resursa i zagovarati održivo korištenje zemljišta te promicati politiku zaštite okoliša, čuvanje ekosustava i bioraznolikosti. Održivi razvoj nije ad hoc projekt nego je dugoročan pothvat koji u ugroženim zajednicama treba dovesti do trajnih promjena i poboljšica. Transparentnost ulaganja i dijalog s lokalnim predstavnicima nisu samo preduvjeti zadovoljenja donatora, nego su i podloga trajne suradnje koja vodi do održivog razvoja. U zajednicama koje su u potrebi međusobno povezivanje donatora i primatelja pomoći na rješavanju društvenih, ekonomskih i ekoloških izazova, može pomoći u stvaranju pravednijeg i održivijeg svijeta.

6. 2. Institucionalni doprinos dobrotvornoj djelatnosti

Institucionalni doprinos dobrotvornoj djelatnosti odnosi se na donaciju ili financijsku potporu koju pruža organizacija ili institucija, a ne pojedinac. Institucije koje mogu davati doprinose dobrotvornim organizacijama uključuju brojne državne agencije na nacionalnoj razini, korporacije, zaklade, neprofitne organizacije i obrazovne ustanove. Ti se doprinosi obično daju kao način na koji institucije mogu izvršiti svoju korporativnu društvenu odgovornost (*Corporate Social Responsibility – CSR*), ostvariti filantropske ciljeve, podržati ciljeve usklađene s njihovom misijom ili iskoristiti porezne olakšice, što se spominje kod navođenja različitih oblika (modela) pomaganja potrebitima. Institucionalni doprinosi mogu imati različite oblike, uključujući novčane donacije, potpore, donacije u naturi (kao što su proizvodi ili usluge) ili sponzorstva za određene dobrotvorne događaje ili projekte. U nekim slučajevima institucije imaju namjenske odjele ili timove odgovorne za upravljanje njihovim dobrotvornim davanjima

²⁶⁸ Koprek, I. (2012): Globalno siromaštvo i supererogacija u etici, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, X (2), 225-233

čime se postiže namjenska distribucija sredstava onim organizacijama koje djeluju u skladu s korporativnim vrijednostima i ciljevima. Dobrotvorne organizacije često se oslanjaju na te institucionalne doprinose za financiranje svojih aktivnosti i potporu svojim dobrotvornim programima i inicijativama.

Koncept pružanja pomoći i popularizacija same te riječi postala je aktualna nakon Drugog svjetskog rata kada su Sjedinjene Države u Europi pokrenule program rekonstrukcije Europe Marshallovim planom. Ova vrsta sustava pomoći različita je u odnosu na današnje poimanje pružanja pomoći zemljama u razvoju jer se u prošlosti pomoć koristila isključivo za rješavanje posljedica rata²⁶⁹. Suvremeni koncept pružanja međunarodne pomoći, prije svega zemljama u razvoju, započeo je 1949. kada je američka vlada inaugurirala ekonomsku pomoć zemljama u razvoju Azije, Afrike i Latinskoj Americi²⁷⁰.

U današnje vrijeme pomoć koja se na međunarodnom planu pruža zemljama u potrebi, odnosno zemljama u razvoju, postaje međunarodni fenomen i javni interes zbog svoje složenosti i striktnih pravila vezanih uz pružanje pomoći. Uobičajeni kanali koji se koriste prilikom pružanju pomoći multilateralni su i bilateralni, od čega bilateralnih ima više, otprilike oko dvije trećine i ta se pomoć direktno slijeva u zemlje-primateljice pomoći²⁷¹. Tehnički, pomoć se pruža putem posredovanja vladinih ili nevladinih organizacija.

U najrazvijenijim zemljama unutar funkcioniranja državnog aparata nerijetko djeluju agencije čiji je temeljni cilj pružati pomoć državama u razvoju. Primjerice, SAD u procesu bilateralnog pružanja pomoći koristi Američku agenciju za međunarodni razvoj (*United States Agency for International Development-USAID*), dok Velika Britanija koristi Odjel za međunarodni razvoj (*Department for International Development-DIFID*) i slično²⁷².

Multilateralni sustav pružanja pomoći, za razliku od bilateralnog, pruža pomoć preko međunarodnih i regionalnih agencija neizravno prema siromašnima. Međunarodna multilateralna agencija za pomoć uključuje Međunarodnu razvojnu pomoć (*International Development Aid*) i okvir za dobivanje povlaštenih kredita Svjetske banke. Multilateralni kanal

²⁶⁹ Vidi detaljnije: Clark, C. Holbrooke, R. (1991): *Counsel to the President: A Memoir*, Random House, New York

²⁷⁰ Koncept pružanja američke pomoći udaljenim zemljama na drugim kontinentima pojašnjen je u knjizi: Amstutz, M. R. (2018): *International Ethics: Concepts, Theories and Cases in Global Politics*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham,

²⁷¹ Vidi detaljnije: Cassen, R. & Associates (1994): *Does Aid Work?*, 2nd edition, Oxford University Press

²⁷² Vidi detaljnije: Forsyth, T. (2004): *Encyclopedia of International Development*, Routledge, London

također uključuje UN-ovu „obitelj” specijaliziranih agencija poput Programa UN-a za razvoj (*UNDP*) i niza manjih agencija UN-a poput Organizacije za hranu i poljoprivredu (FAO).

Pomoć zemljama u razvoju dolazi i od brojnih nevladinih organizacija (*Non-Governmental Organization – NGO*) koje djeluju tako da prikupljaju pomoć od donacija. Zemlje u razvoju najčešće primaju ili projektne ili programske tipove pomoći; projektna forma pomoći veže se uz konkretne projekte poput izgradnje prometnica, škola, vrtića i slično, dok programska pomoć podrazumijeva da kroz državni budžet država preraspodjeli financijska sredstva prema postojećim potrebama unutar cijele zemlje.

6.2.1. Dobrotvorne zaklade za pružanje pomoći potrebitima

Zaklade posluju u skladu s državnim zakonima i propisima koji osiguravaju nadzor nad njihovim aktivnostima²⁷³. Budući da su zaklade vrlo često oslobođene poreznih davanja, a dio prikupljenih sredstava troši se na njihovo redovito poslovanje, državna financijska kontrola mora biti redovita i rigorozna kako bi se izbjegle moguće zloporabe. Sukladno propisima u Republici Hrvatskoj, zaklade se dijele prema glavnom izvoru financiranja u četiri kategorije:

- **Nezavisne zaklade**, koje većinski ne financira niti jedna tvrtka ili državno tijelo; najveći broj zaklada u Hrvatskoj i u svijetu djeluju kao nezavisne
- **Javne zaklade** koje su osnovale gradske ili županijske vlasti ili institucije, odnosno država; osnovna imovina takvih zaklada dodijeljena je iz proračunskih sredstava, a godišnje se u zakladu redovito uplaćuju određena sredstva
- **Korporativne zaklade**, još uvijek vrlo malo zastupljene u Hrvatskoj, za razliku od prakse u razvijenim zapadnim zemljama. To su zaklade koje osniva, dominantno donira i vodi jedna tvrtka ili korporacija, najčešće banka ili veliko poduzeće. Ciljevi korporativne zaklade povezuju se s poslovanjem korporacije i područjem kojim se ona bavi.
- **Zaklade lokalnih zajednica** djeluju zahvaljujući donacijama lokalnog stanovništva i lokalnih gospodarskih subjekata, a najčešće potiču rad škola, zdravstvenih ustanova ili udruga te mogu povećati razinu i kvalitetu usluga u obrazovnim i zdravstvenim ustanovama ili u zaštiti okoliša.

U svijetu djeluju i druge vrste zaklada koje se razlikuju po ciljevima djelovanja, načinu prikupljanja sredstava i načinu upravljanja, a to su: operativne zaklade koje provode vlastite

²⁷³ Vidi detaljnije: *** (2003): Zakon o Nacionalnoj zakladi za razvoj civilnoga društva, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_10_173_2503.html

programe, zaklade koje djeluju dodjelom financijskih podrški putem javnih natječaja, zaklade koje djeluju za opće dobro te zaklade koje djeluju u privatne svrhe. Organizacija *Human rights careers* objavila je popis najvećih nevladinih organizacija (*Non Governmental Organizations – NGO*) koje djeluju uglavnom u Americi, premda su neke aktivne u cijelom svijetu.²⁷⁴ To su: *Feeding America, United Way Worldwide, St. Jude Children’s Research Hospital, The Salvation Army, Direct Relief, Good360, Goodwill Industries International, YMCA of the USA, Habitat for Humanity, AmeriCares, Human Rights Watch, Human Rights Campaign, Planned Parenthood, American Red Cross, i International Rescue Committee*. Institucionalna dobrotvorna aktivnost u Europi uključuje velik broj registriranih donatora i zaklada, a djeluje preko Mreže donatora i zaklada u Europi (*Decision-Analytic Framework to explore the water-energy-food NExus in complex and trans-boundary water resources systems – DAFNE*) i Europskog zakladnog centra (*European Foundation Centre – EFC*) koji radi kao vodeća platforma za filantropiju u Europi²⁷⁵.

6.2.2. Najpoznatije dobrotvorne zaklade u svijetu i utjecaj Petera Singera na organizaciju *GiveWell*

U svijetu postoje brojne organizacije i zaklade koje su dobro poznate po svom dobrotvornom radu i doprinosima raznim plemenitim ciljevima. Osim jakih dobrotvornih organizacija koje djeluju uz državnu potporu, postoje i brojne privatne ili javne organizacije iza kojih stoje neki od najbogatijih i najpoznatijih pojedinaca. Najistaknutije i najuglednije dobrotvorne organizacije često djeluju na globalnoj razini i uključene su u širok raspon filantropskih aktivnosti. Odabir spomenutih organizacija, u nastavku, uvjetovan je njihovom financijskom i političkom (utjecajnom) snagom na globalnoj razini te značajem njihova pomaganja u rješavanju određenih problema. Također, sve ove prikazane organizacije trajno su aktivne na vrlo transparentan način tako da mogu zadovoljiti uvjete procjenitelja koji pripadaju pokretu učinkovitog altruizma, kao što se Peter Singer zalaže svojim javnim djelovanjem.

Zaklada Billa i Melinde Gates, koju su osnovali suosnivač Microsofta Bill Gates i njegova tadašnja supruga Melinda, jedna je od najvećih i najutjecajnijih dobrotvornih organizacija na

²⁷⁴ Prikaz najvećih nevladinih organizacija u Americi nalazi se na web stranici: <https://www.humanrightscareers.com/issues/ngos-usa/>, (08.12.2023.)

²⁷⁵ Vidi detaljnije: *** (2019): Manifest europske filantropije, <https://europskazaklada-filantropija.hr/blog/2019/11/29/manifest-europske-filantropije/>, (8.12.2023.)

svijetu. Usredotočena je na područja kao što su globalno zdravlje, smanjenje siromaštva, obrazovanje i pristup tehnologiji.

Zaklada Ford dobro je uspostavljena organizacija koja podupire inicijative vezane uz socijalnu pravdu, ekonomske prilike i unapređenje građanskih prava. Djeluje u Sjedinjenim Državama i u inozemstvu.

Zaklada Rockefeller, koju je osnovala obitelj Rockefeller, usredotočuje se na poboljšanje globalnog zdravlja, promicanje održivog gospodarskog razvoja i rješavanje pitanja vezanih uz društvenu i ekološku otpornost.

Svjetski program za hranu (*World Food Programme - WFP*) agencija je Ujedinjenih naroda koja radi na borbi protiv gladi i nesigurnosti hrane diljem svijeta. Pruža pomoć u hrani onima kojima je potrebna i podupire programe za poboljšanje sigurnosti hrane i prehrane.

UNICEF (*United Nations International Children's Emergency Fund*) je agencija Ujedinjenih naroda koja pruža pomoć djeci i majkama u potrebi diljem svijeta. Djeluje na poboljšanju zdravstvene zaštite, prehrane, obrazovanja i zaštite djece.

Liječnici bez granica (*Médecins Sans Frontières*) djeluje kao međunarodna humanitarna organizacija koja pruža medicinsku skrb ljudima u kriznim situacijama, uključujući zone sukoba i područja pogođena prirodnim katastrofama.

Oxfam je konfederacija organizacija koje rade u više od 90 zemalja na borbi protiv siromaštva, nejednakosti i socijalne nepravde. Usredotočeni su na pitanja kao što su pristup čistoj vodi, obrazovanje i prava žena.

Pokret Crvenog križa i Crvenog polumjeseca humanitarna je mreža koja djeluje globalno kako bi pružila pomoć u hitnim slučajevima, uključujući djelovanje u katastrofama i ratnim sukobima. Fokusirani su na zdravstvenu skrb i drugu humanitarnu pomoć ugroženom stanovništvu, a ističu se u organizaciji potraga za nestalim osobama.

Save the Children radi na poboljšanju životnih uvjeta djece diljem svijeta, pružanju zdravstvene skrbi, poticanjem obrazovanja i pružanjem zaštite u situacijama sukoba i kriza.

Vojska spasa poznata je po svom dobrotvornom radu i trgovinama rabljenom robom te po pružanju širokog raspona socijalnih usluga, uključujući hitnu pomoć i programe rehabilitacije.

Caritas ili *Caritas Internationalis* krovna je organizacija koja okuplja i potpomaže rad svih nacionalnih Caritasa, njih 164 katoličkih humanitarnih ustanova koje djeluju u više od dvjesto država na svim kontinentima. Jedna je od najvećih humanitarnih organizacija na svijetu.

Važno je napomenuti da učinkovitost i ugled dobrotvornih organizacija može varirati, a donatori bi trebali istraživati i procjenjivati organizacije na temelju njihovih specifičnih ciljeva i razloga koje žele podržati. Osim toga, postoje mnoge druge manje i lokalne dobrotvorne organizacije koje obavljaju vrijedan rad u svojim zajednicama ili su usredotočene na određene ciljeve pa je vrijedno istražiti opcije koje su u skladu s interesima i vrijednostima donatora.

6.2.2.1. Utjecaj Petera Singera na organizaciju *GiveWell*

Peter Singer aktivno je zagovarao učinkoviti altruizam i promicanje etičkog davanja te je bio povezan s brojnim dobrotvornim inicijativama i organizacijama, ali nikad nije bio na čelu određene dobrotvorne organizacije. On je bio utjecajan u promicanju ideja učinkovitog altruizma i poticanju pojedinaca da donose dobrotvorne odluke koje su društveno utjecajne i korisne za primatelje. Budući da je učinkoviti altruizam filozofski i filantropski pokret koji nastoji maksimalno povećati pozitivan učinak nećijih dobrotvornih priloga, Singerov je akademski i politički utjecaj bio važan za ciljeve tog pokreta. On je uvijek naglašavao potrebu davanja donacija koje su utemeljene na dokazima i koriste prikupljene resurse prema projektima koji mogu učiniti najviše dobra. Iako su filozofski stavovi Petera Singera, kao i njegovo zagovaranje praktične djelatnosti, utjecali na način razmišljanja o milosrđu i etici, on nije bio uključen u operativnu organizaciju koja provodi projekte ili programe. Umjesto toga, stvarao je filozofiju i okupljao zajednicu ljudi koji su posvećeni korištenju razuma i dokaza za donošenje dobrotvornih odluka kako bi njihove donacije proizvele najveći pozitivan učinak. Ipak, potrebno je imati na umu da učinkovitost bilo koje dobrotvorne organizacije, pa tako i onih koje su povezane s učinkovitim altruizmom, može uvelike ovisiti o brojnim vanjskim čimbenicima koji utječu na specifične projekte i inicijative koje bi te organizacije podržavale. Peter Singer asocijativno se povezuje s *GiveWell* neprofitnom organizacijom koja provodi dubinska istraživanja i analize kako bi identificirala i preporučila visoko učinkovite dobrotvorne organizacije utemeljene na uvjerljivim dokazima sadašnjim i budućim donatorima. *GiveWell* osnovali su Elie Hassenfeld i Holden Karnofsky 2007. godine, inspirirani načelima učinkovitog altruizma koje su zagovarali Peter Singer i drugi, a fokusirani su na pronalaženje dobrotvornih organizacija i programa koji imaju dokazanu evidenciju značajnog pozitivnog utjecaja na

globalno siromaštvo i povezana pitanja. *GiveWell* provodi strogu evaluaciju tj. opsežna i neutralna istraživanja kako bi identificirao organizacije i projekte koji su visoko isplativi i mogu argumentirati dokaze svoje učinkovitosti. *GiveWell* je također poznat po transparentnosti u objavi rezultata svojih istraživanja, uključujući kriterije i metode koje se koriste za procjenu dobrotvornih organizacija. Oni daju detaljna izvješća i objašnjenja svojih preporuka te snažno naglašavaju procjenu stvarnog učinka dobrotvornih intervencija, umjesto da se fokusiraju samo na učinkovitost potrošnje ili samo na administrativne troškove. Svake godine *GiveWell* objavljuje popis dobrotvornih organizacija koje su ispunile njihove stroge kriterije te su ocijenjene kao najbolje preporuke za doniranje. Ove preporuke temelje se na učinkovitosti organizacija, transparentnosti i mogućnosti za više financiranja. *GiveWell* posebno ističe dobrotvorne organizacije koje imaju kapacitet koristiti dodatne donacije za povećanje svojih utjecajnih programa. *GiveWell* neovisna je organizacija koja ne prihvaća donacije u ime preporučenih dobrotvornih organizacija, nego oni upućuju donatore da priloge daju izravno onim dobrotvornim organizacijama koje odaberu nakon njihovih preporuka. Pristup *GiveWella* stekao je ogromno priznanje i povjerenje među donatorima koji su zainteresirani za učinkovit altruizam, a preferiraju davanje temeljeno na dokazima o učinkovitosti projekata. Pomogao je mnogim pojedincima da budu informirani i samostalno donesu odluke o tome gdje donirati svoj novac kako bi maksimalno povećali pozitivan učinak na hitna globalna pitanja, kao što su smanjenje siromaštva, pristup zdravstvenoj skrbi i obrazovanju. *GiveWell* i Peter Singer povezani su zajedničkim fokusom na učinkovit altruizam što se izražava kao promicanje dobrotvornog davanja utemeljenog na dokazima. Iako nisu izravno povezani, utjecajni rad Petera Singera o etici i njegovo zagovaranje učinkovitog altruizma pomogli su u oblikovanju razmišljanja i misije *GiveWella*. Budući da je Peter Singer opsežno pisao o moralnoj obvezi ublažavanja patnje i promicanja najvećeg dobra za najveći broj ljudi, a uz to se zalagao za racionalan i na dokazima utemeljen pristup dobrotvornom davanju, naglašavajući uvijek važnost donošenja odluka koje maksimiziraju pozitivan učinak nečijih donacija, koncept djelovanja organizacije *GiveWell* potpuno je u skladu sa Singerovim životnim i filozofskim stavovima.

6.2.3. Neki primjeri uspješnog djelovanja dobrotvornih organizacija i problemi u njihovu radu

Svi ranije spomenuti institucionalni dobrotvori, kao i brojni pojedinci, stalno su uključeni u pružanje najrazličitijih oblika pomoći ljudima i zajednicama koje su potrebi. Suvremeni svijet,

nažalost, neprekidno generira situacije u kojima je pomoć potrebna. Prirodne katastrofe, sve češće povezane s neodgovornim ponašanjem ljudi koji su poremetili ekološki sustav, nesreće izazvane tehnološkim havarijama ili ratovi kao posljedica političkih sukoba, dovode do stradavanja velikog broja ljudi i njihovih životnih zajednica. Nabrojati sve intervencije institucionalnih dobrotvora samo u jednoj godini bilo bi nemoguće. Zato će se spomenuti samo neki odabrani slučajevi sa svrhom ilustracije onoga što institucionalni dobrotvori stalno rade. Isto tako, spomenut će se i neki odabrani slučajevi koji pokazuju neuspjeh dobrotvornih organizacija jer ni one, nažalost, nisu svemoguće. Previše je zahtjeva da bi se svi slučajevi uspješno riješili. Upravo zato želi se pokazati kako isključivo djelovanje dobrotvornih organizacija nije dostatno za konačno prevladavanje siromaštva u svijetu. Naročito, uzme li se u obzir da su pojedine organizacije fokusirane na zdravstvene probleme, obrazovanje ili druge projekte koji nisu neposredno povezani s problemom gladi, činjenica je da siromaštvo, samo po sebi, uzrokuje poteškoće brojnim pojedincima upravo u sferama zdravstva, školstva i socijalne uključenosti.

Zaklada Billa i Melinde Gates unaprijedila je globalnu inicijativu za iskorjenjivanje dječje paralize i dala je velik doprinos naporima za iskorjenjivanje dječje paralize u cijelom svijetu. Njihovo financiranje, u opsegu koji nadilazi mogućnosti mnogih drugih organizacija, i podrška brojnim projektima pomogli su dramatičnom smanjenju broja slučajeva dječje paralize. Uzme li se u obzir da je bolest dominirala u siromašnim zemljama i zajednicama koje su trpjele zbog nedostatnih sredstava, pomoć pri svladavanju dječje paralize uklanja barem jednu tešku posljedicu siromaštva.

Zaklada Ford pruža stalnu potporu organizaciji *Equal Justice Initiative* koja radi na borbi protiv rasne i ekonomske nejednakosti u sustavu kaznenog pravosuđa, a naročito je uspješna u oslobađanju pogrešno osuđenih pojedinaca. Problemi pravosuđa brojni su u svim zemljama, a pogrešne odluke izazivaju trajne i traumatične posljedice na oštećenim pojedincima. Bez obzira na statističke posljedice, lako je uočiti da probleme u pravnim slučajevima jače osjećaju oni koji ne mogu podnijeti visoke troškove suđenja i odgovarajuće pravne zaštite. Zato se može zaključiti da inicijativa za jednakost u pravnim sustavima također pomaže da se prevlada posljedica siromaštva u socijalno osjetljivim zajednicama.

Zaklada Rockefeller posvećena je izgradnji otpornosti u gradovima te je financirala brojne inicijative u raznim gradovima kako bi se povećala njihova otpornost suočena s klimatskim promjenama i drugim šokovima. Projekti ove zaklade pomogli su ugroženim gradovima da se

bolje pripreme za buduće očekivane katastrofe. Posljedice klimatskih promjena teže pogađaju siromašna naselja, a ulaganja u gradsku infrastrukturu nadilaze materijalne mogućnosti u tim siromašnim zajednicama. Problem je to veći što su uzroci klimatskih promjena povezani s industrijalizacijom i poslovnim aktivnostima razvijenih država i zajednica, a posljedice najteže pogađaju one koji su zaostali u razvoju.

Svjetski program hrane (*World Food Programme – WFP*) provodi programe školske prehrane u mnogim siromašnim zemljama, osiguravajući da djeca u školama dobiju hranjive obroke. Ovi programi, slično kao misije različitih crkvenih zajednica, ne samo da se bore protiv gladi, već i potiču pohađanje škole. Time se siromaštvo trenutačno ublažava (djeca dobivaju redovite obroke), a stvaraju se uvjeti za izgradnju pojedinaca, obuhvaćenih tim programima, koji u procesa školovanja, stječu znanja i vještine za socijalnu uključenost i samostalnu brigu o sebi i svojim obiteljima.

UNICEF je organizacija Ujedinjenih naroda za pomoć djeci koja ima ključnu ulogu u globalnim kampanjama cijepljenja. Uspješno su isporučili cjepiva milijunima najsiromašnije djece, smanjujući učestalost smrtonosnih bolesti u njihovim zajednicama. Budući da je smrtnost djece izravna posljedica gladi i života u teškim uvjetima siromaštva, cijepljenjem se stvaraju medicinski preduvjeti za lakše preživljavanje i prevladavanje najtežih oblika siromaštva.

Liječnici bez granica (*Médecins Sans Frontières*) pružaju pomoć u kriznim situacijama kao što su ratovi i prirodne katastrofe. Posebno je značajan njihov neposredan odgovor na pojavu ebole, teške zarazne bolesti. Oni su bili na čelu dobrotvornim aktivnostima koje su uslijedile nakon izbijanja ebole u Africi, pružajući kritičnu medicinsku skrb i ulažući napore za obuzdavanje zaraze tijekom izbijanja ovih kriza.

Oxfam je konfederacija dobrotvornih organizacija sa sjedištem u Londonu, a zalaže se za osiguravanje čiste vode i sanitarnih uvjeta u najsiromašnijim krajevima ili u zajednicama pogođenima prirodnom katastrofom, ratnim sukobom i slično. Oxfam je proveo projekte za pružanje čiste vode i sanitarnih uvjeta u mnogim zajednicama, širom svijeta, poboljšavajući zdravlje i smanjujući bolesti koje se prenose vodom. Također, redovito skupljaju obuću i odjeću, kao i knjige, za one u potrebi. U svom značajnom javnom djelovanju izvijestili su da 85 najbogatijih pojedinaca posjeduje bogatstvo jednako onome kojim raspolaže približno 50% najsiromašnijih ljudi u svijetu, a njih je oko tri i pol milijarde.

Pokret Crvenog križa i Crvenog polumjeseca značajni su institucionalni dobrotvori koji pružaju pomoć u katastrofama širom svijeta. Uloga je Međunarodne federacije pomaganje razvoja

humanitarnih djelatnosti nacionalnih društava i koordinacija njihovim aktivnostima u pružanju pomoći žrtvama prirodnih katastrofa, ratnih sukoba ili tehnoloških akcidenata. Ove su organizacije vrlo često prve koje reagiraju na pojavu nesreće, pružajući hitnu pomoć, medicinsku skrb i zalihe pomoći pogođenim zajednicama. Crveni križ brine za izbjeglice izvan područja neposrednih ratnih sukoba i trajno educira ljude o svojim aktivnostima.

Britanska nevladina organizacija pod nazivom Spasi djecu (*Save the Children*) implementirala je uspješne obrazovne programe u brojnim zemljama, osiguravajući djeci pristup kvalitetnom obrazovanju čak i u kriznim situacijama. Oni su vodeća dobrotvorna organizacija primarno posvećena brizi za djecu u potrebama zbog siromaštva, prirodnih nesreća i ratnih sukoba. Zalažu se za prava djece, računajući da su ljudska prava djeteta vezana uz sretno djetinjstvo, školovanje i inkluzivnost.

Vojska spasa, međunarodna je vjerska organizacija uređena na vojnički način, osnovana krajem devetnaestog stoljeća sa sjedištem u Londonu. Pružaju hitni odgovor na katastrofe, uključujući hranu, sklonište i emocionalnu podršku pogođenim pojedincima i obiteljima. Osim što su vojnički organizirani, strogo se pridržavaju pravila o neporočnom vladanju. Svoj nauk promiču masovnim okupljanjima na ulicama uz svirku, pjesmu i povorke, bave se misionarstvom, karitativnim i socijalnim akcijama, organiziraju domove za beskućnike, sirotinjske kuhinje i drugo.

Caritas je konfederacija 165 katoličkih karitativnih, razvojnih i organizacija socijalne službe sa djelovanjem u više od 200 zemalja i teritorija širom svijeta. Kolektivno i pojedinačno njihova misija je da rade na izgradnji boljeg svijeta, posebno za siromašne i potlačene, bez obzira na njihovu vjersku pripadnost. Prvu Caritas organizaciju osnovao je Lorenz Worthmann 1897. godine u Njemačkoj. Caritas dijeli misiju Katoličke crkve da služi siromašnima i promiče milosrđe i pravdu diljem svijeta. Budući da su okrenuti globalnim problemima, trajno rade na smirivanju konflikata, prevladavanju gladi, gospodarskom i društvenom razvoju, poboljšanju zdravstvenih uvjeta. Izravno su uključeni u rješavanje problema s migrantima.

Odabrani primjeri najutjecajnijih svjetskih dobrotvornih organizacija ilustriraju raznolik raspon projekata i inicijativa koje poduzimaju te organizacije, a svi imaju cilj rješavati hitne globalne probleme i poboljšati dobrobiti pojedinaca i zajednica. Kako bi postigle svoje ciljeve, te organizacije često rade u suradnji s vladama, drugim neprofitnim organizacijama i lokalnim zajednicama.

6.2.3.1. Problemi u radu dobrotvornih organizacija

Dobrotvorne organizacije u svijetu povećavaju svoj utjecaj i učinkovitost zahvaljujući potpori državnog i korporativnog sektora te sudjelovanju velikog broja volontera. Bez obzira na uspjehe u ostvarivanju svojih ciljeva, kao i sve velike organizacije uključene u složene i raznolike inicijative, dobrotvorne udruge suočavale su se sa značajnim izazovima ili poteškoćama u realizaciji svojih projekata. Nabrojane ovih poteškoća u radu institucionalnih dobrotvora nema svrhu umanjiti njihove napore ili konačne rezultate, ali svakako upozorava na ograničenja koja pokazuju da se samo dobrotvornim radom ne može trajno riješiti problem siromaštva u svijetu.

Zaklada Billa i Melinde Gates naišla je na neočekivane otpore u javnosti pri pokušaju da utječe na sustav obrazovanja u Sjedinjenim Državama. Napori Zaklade da se obrazovanje reformira putem državne organizacije *Common Core State Standards* suočili su se s protivljenjem i kritikama nekih nastavnika i roditelja. Inicijativa pokrenuta 2010. godine, koja detaljno opisuje što bi učenici u Sjedinjenim Državama trebali znati iz umjetnosti i matematike na engleskom jeziku na kraju svakog školskog razreda, ocijenjena je od protivnika reforme kao previše standardizirana i nedostatna da zadovolji jedinstvene potrebe učenika.

Zaklada Ford doživjela je kritike oponenata koji su izrazili nezadovoljstvo zbog usmjerenosti zaklade na socijalnu pravdu i njezin mogući utjecaj na političku i ideološku polarizaciju.

Svjetski program hrane (*WFP*) suočio se s logističkim izazovima u isporuci hrane u nekim zonama sukoba jer su se pojavila izvješća o preusmjeravanju hrane ili zlouporabi pomoći. Ovaj problem u zonama ratnih sukoba gotovo da je nemoguće izbjeći. Humanitarna pomoć namijenjena je civilnom stanovništvu koje stradava i nema mogućnosti zadovoljenja osnovnih potreba u hrani i lijekovima. Zaraćene strane, koje imaju prevlast na nekom teritoriju, sprječavaju prolaz humanitarnim konvojima, a što je još gore, preusmjeravaju ih na teritorij svoje dominacije, otimaju hranu i lijekove, prodaju humanitarnu pomoć za novac ili za oružje, čime se bogate lokalni nasilnici i produžuje se ratni sukob.

Liječnici bez granica (*Médecins Sans Frontières*) imaju poteškoće u pristupu zonama sukoba i pružanju medicinske skrbi zbog političkih i sigurnosnih izazova. Bolan je primjer iz Vukovara gdje je humanitarni konvoj propušten u zonu obrane okupiranog grada te je iskorišten kao štit za okupatorsku vojsku. Okupator je iskoristio mirovne pregovore za ulazak u grad te zajedno s humanitarnim konvojem preuzeo vlast u gradu, istjerao sve bolesnike i ranjenike iz bolnice i odveo ih na stratište.

Oxfam se 2018. godine suočio s velikim skandalom dok su radili na Haitiju i u drugim zemljama, kada je otkriveno da su neki od njihovih zaposlenika bili uključeni u seksualno iskorištavanje ugroženog stanovništva. Takvo nemoralno ponašanje dovelo je u pitanje vjerodostojnost same organizacije, bez obzira što je pokrenuta istraga za utvrđivanje odgovornosti i uspostavu povjerenja u transparentnost organizacije.

Pokret Crvenog križa i Crvenog polumjeseca doživio je kritike u obavljanju svojih aktivnosti, zbog problema povezanih s transparentnošću, upravljanjem i raspodjelom sredstava tijekom određenih odgovora na katastrofe.

Spasi djecu, *Save the Children*, također je imao problema u nekim regijama u kojima djeluje, a prigovori su uključivali zabrinutost zbog distribucije pomoći u područjima sukoba i optužbe za nedostatak transparentnosti.

Vojska spasa, kao i druge velike dobrotvorne organizacije, u prošlosti se suočavala s kritikama zbog njihova konzervativnog stava o LGBTQ+ pravima, što je u nekim slučajevima dovelo do poziva na bojkot.

Premda se ove velike organizacije trajno suočavaju s izazovima i mogu doživjeti neuspjehe u provođenju svojih projekata, one nastavljaju svoje humanitarne aktivnosti, nastoje učiti iz bolnih iskustava i prilagođavati se konkretnim situacijama kako bi poboljšale svoj učinak. Kritike i neuspjesi, u svakom društveno angažiranom poslu, mogu dovesti do veće transparentnosti, jače odgovornosti i dugoročno povećati učinkovitost. Zbog toga se može prihvatiti misao da sveukupni pozitivni učinak ovih organizacija, na globalnoj razini, ne bi trebao biti ocrnjen izoliranim neuspjesima ili kritikama niti bi smio dovesti u pitanje njihovu opstojnost.

6.3. Ocjena učinkovitosti dobrotvornih organizacija u pružanju pomoći najsiromašnijim državama

Očigledno je da i najveće dobrotvorne organizacije, kao i drugi institucionalni dobrotvori, imaju velike poteškoće u radu, naročito u zonama ratnih sukoba i u situacijama brzog odgovora na pojavu prirodnih katastrofa. Prigovori na netransparentno djelovanje, pravednost u raspodjeli hrane i lijekova, čak i prigovori na ponašanje pojedinaca koji rade za te organizacije, realna su posljedica stvarnih poteškoća i izazova koji postoje na mjestima pružanja pomoći. Uzme li se u obzir nemoć suprotstavljanja vojnoj sili na mjestima sukoba, jasno je da čak i humanitarno nastojanje može postati predmetom zlouporabe, na štetu zajednice, a u korist nemoralnih

pojedinaца. Ovo je samo jedan aspekt nesavršenosti institucionalnih dobrotvornih organizacija. Drugi je problem njihova ovisnost o donacijama i zbog toga izloženost političkim utjecajima. Donacije su izraz slobodne volje pojedinaca koji donose odluke, i bez obzira na deontološko shvaćanje slobode kao preduvjeta za donošenje odluke²⁷⁶ činjenica je da utilitarističko shvaćanje koje zagovara Peter Singer²⁷⁷, i koje moralno obvezuje pojedinca da djeluje u skladu sa svojim mogućnostima, nije obvezujuće za dovoljan broj ljudi koji bi mogli (moralno) prikupiti dovoljno donacija da se problemi siromaštva trajno prevladaju²⁷⁸.

U odgovoru na istraživačko pitanje je li uloga dobrotvornih organizacija, kao posrednika u pružanju pomoći najsiromašnijim državama, dovoljno učinkovita mogu se izvesti ovi zaključci:

- dobrotvorne organizacije pružaju pomoć potrebitima u svim oblicima njihova stradavanja, prikupljajući pomoć od pojedinaca, poslovnih subjekata i države. Budući da pružaju trenutačan odgovor na pojavu krize više su učinkovite od pojedinaca, a s obzirom da su specijalizirane za pružanje pojedinačnih oblika pomoći te organizacije posjeduju ljude, znanje i materijalne kapacitete te su i ovim segmentima više učinkovite od pojedinaca ili samih državnih službi.
- ono u čemu dobrotvorne organizacije nisu dovoljno učinkovite je trajno rješavanje problema gladi, siromaštva i bolesti u svijetu. Čak i kad se uzmu u obzir sjajni uspjesi u svladavanju pojedinih bolesti u nekim regijama, očigledno je da djelovanje institucionalnih dobrotvora nije dovoljno. Zbog toga je odgovor na istraživačko pitanje P3 negativan:

Dobrotvorne organizacije, kao posrednici u pružanju pomoći najsiromašnijim državama, nisu dovoljno učinkovite.

U rješavanje problema gladi u svijetu trebale bi biti trajno uključene sve države i njihove specijalizirane ustanove, a u financiranje projekata trebalo bi uključiti daleko veći broj pojedinaca i poslovnih subjekata. Osim toga, imajući na umu da neke od najvećih problema koji generiraju siromaštvo, glad i bolesti, stvaraju, uvijek iznova, sami ljudi ili njihove organizacije neodgovornim odnosom prema prirodi te izazivanjem ratnih sukoba, ne može se

²⁷⁶ O deontologiji, vidi detaljnije: Kant, I. (1999): *Metafizika čudoređa*, Matica hrvatska, Zagreb

²⁷⁷ Bez obzira što je Singer obrađivao utilitarističku filozofiju u brojnim svojim djelima, zanimljivo je pogledati detaljnije: Singer, P. (2009): *The Life You Can Save - How to Do Your Part to End World Poverty*, Tenth Anniversary edition revisions, The Life You Can Save, Washington

²⁷⁸ Prema Sachs, problem siromaštva mogao bi se riješiti uz ulaganje od 2 milijarde dolara, premda procjena tog iznosa danas doseže 6 milijardi. Vidi detaljnije: Sachs, D. J. (2005): *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*, Penguin, New York i Jurišić, I. (2021): Iz UN odgovorili Musku kako bi sa 6 milijardi dolara riješili glad u svijetu, *Dnevno.hr*, 19.11.

očekivati da dobrotvorne organizacije doista budu dovoljno učinkovite u pružanju pomoći najsiromašnijim državama²⁷⁹.

Razmatrajući proizvodnju i raspodjelu bogatstva tijekom povijesti i zakone koji reguliraju blagostanje i napredak stanovništva, Zvonimir Baletić dolazi do pouzdanog zaključka da se društvo sve više diferencira po veličini i izvorima bogatstva, po socijalnom položaju, po funkcijama i moći koju obnašaju pojedine skupine stanovništva; da je uvijek bilo slabih i moćnih, zaslužnih i manje zaslužnih, vladajućih i ovisnih, da je položaj pojedinca nesiguran i promjenljiv i da su mali izgledi da se ikad uspostavi društvo potpune jednakosti, pravde i sklada, štoviše, da je ta diferencijacija izvor društvene moći i napretka u mjeri u kojoj je osnova podjele rada, kombiniranja različitih znanja i umijeća u društvenu organizaciju rada i razmjene dobara i usluga na širokim prostranstvima ljudske ekumene. Velike političke, socijalne, moralne i intelektualne promjene dovode do promjena u ekonomskoj organizaciji društava, kako u pogledu subjekata tako i pogledu načina na koji se ona ostvaruje, kao i u pogledu proizvodne snage društvenog tijela.²⁸⁰ Očigledno, liberalni kapitalizam i demokracija kojom se diči Zapadna civilizacija nisu pronašli rješenje za dostojan život svih pojedinaca, usprkos ogromnom napretku znanosti i tehnologije. Zbog toga se od institucionalnih dobrotvora može očekivati da oni ublažuju patnje, tamo gdje su najpotrebniji, ali nisu dovoljno moćni da uspostave uvjete trajnog prevladavanja siromaštva u svijetu. Singerovi naporu na promicanju ideja učinkovitog altruizma i njegova neposredna osobna aktivnost, kao donatora i organizatora, mogu ublažiti problem, mogu potaknuti veći broj pojedinaca da se pridruže pokretu dobrotvora, ali ne mogu razriješiti probleme koji se generiraju u samom sustavu kapitalističke proizvodnje i raspodjele dobara.

²⁷⁹ U javnoj raspravi, gotovo sarkastično izgleda ponuda jednog od najbogatijih ljudi da samostalno financira rješavanje problema gladi u svijetu, ako mu Organizacija ujedinjenih naroda objasni kako će to provesti u djelo. Vidi detaljnije: Jurišić, I. (2021): Iz UN odgovorili Musku kako bi sa 6 milijardi dolara riješili glad u svijetu, *Dnevno.hr*, Petak, 19. studenoga, <https://www.dnevno.hr/gospodarstvo-i-turizam/iz-un-a-odgovorili-musku-kako-bi-s-6-milijardi-dolara-rijesili-glad-u-svijetu-svi-se-pitaju-hoce-li-teslin-vlasnik-sada-odrzati-rijec-i-dati-novac-1862592/>

²⁸⁰ Vidi detaljnije: Baletić, Z. (2005): Ekonomski liberalizam i ekonomska znanost, Rad 492, Razred za društvene znanosti 43 HAZU, Zagreb, 1-45

7. ZAKLJUČAK

Problem siromaštva zacijelo je najveće neriješeno pitanje suvremene civilizacije. Uz siromaštvo su neraskidivo vezane pojave prirodnih katastrofa i ratova kao uzroci te bolesti i glad kao posljedice. S obzirom na važnost siromaštva, u kontekstu razvoja ljudske zajednice, siromaštvo je predmet istraživanja brojnih znanstvenika na znanstvenim područjima ekonomije i filozofije, u sklopu društvenih i humanističkih znanosti. Velik broj istraživača i njihov živ interes za predmet istraživanja omogućili su oblikovanje brojnih teorija, više ili manje konzistentnih, koje, osim identifikacije uzroka, nude i rješenja za smanjivanje ili eliminaciju siromaštva. Jedna od takvih filozofskih teorija razvila se u društveni pokret koji potiče pojedince da koriste razum i dokaze kako bi maksimalno povećali svoj pozitivan utjecaj na svijet i pomogli drugima što je učinkovitije moguće. Učinkoviti altruizam ili Singerov *effective altruism*, kombinira elemente etike, ekonomije i teorije odlučivanja za rješavanje globalnih izazova i poboljšanje dobrobiti pojedinaca, posebno onih koji su najranjiviji. To je praktična primjena etičkog okvira koja uključuje korištenje razuma i dokaza za prepoznavanje najučinkovitijih načina za ostvarivanje pozitivnog utjecaja. Primjena učinkovitog altruizma nalaže pojedincima davanje prioriteta onim radnjama i ciljevima koji mogu učiniti najviše dobra, čak i ako to znači žrtvovanje nekih osobnih preferencija ili pogodnosti. Učinkoviti altruizam, kao formalni pokret, počeo se oblikovati početkom 21. stoljeća, a njegovi korijeni mogu se pratiti u djelima i idejama većeg broja pojedinaca. Međutim, u ranom razvoju i popularizaciji učinkovitog altruizma, neizostavan je doprinos filozofije i etike Petera Singera. Singer je bio istaknuti zagovornik etičkog razmišljanja u smjeru smanjivanja globalnog siromaštva. Još 1972. godine objavio je knjigu *Famine, Affluence, and Morality*, već 1979. novu knjigu *Practical Ethics*, a njegove dvije utjecajne knjige *The Life You Can Save: Acting Now To End World Poverty*, iz 2009. i *The Most Good You Can Do: How Effective Altruism is Changing Ideas About Living Ethically*, iz 2015. godine, potaknule su pojedince da razmotre etičke implikacije svojih dobrotvornih davanja i daju prioritet intervencijama s najvećim utjecajem na smanjenje patnje i poboljšanje dobrobiti.

7.1. Problem siromaštva i učinkoviti altruizam

Glavni predmet istraživanja u ovom radu bio je problem siromaštva i učinkoviti altruizam u filozofiji Petera Singera. U svrhu dubljeg proučavanja odabranog predmeta, postavljena su tri istraživačka pitanja:

- P1 – Je li etička teorija učinkovitoga altruizma Petera Singera značajno utjecala na suvremena promišljanja o problemu siromaštva u svijetu?
- P2 – Mogu li pozitivne dužnosti, kao nezaobilazan dio učinkovitoga altruizma jednakomjerno obvezati svakoga pojedinca?
- P3 – Je li uloga dobrotvornih organizacija, kao posrednika u pružanju pomoći najsiromašnijim državama, dovoljno učinkovita?

Ova pitanja omogućuju da se rasvijetle teorijske osnove učinkovitog altruizma kao i mogućnost praktične aplikacije, teorijski koncipiranih, dužnosti na pružanje pomoći potrebitima, izravno ili putem posrednika.

U traženju odgovora na prvo istraživačko pitanje o mogućem utjecaju Singerove teorije na suvremena promišljanja o siromaštvu, prikazan je filozofski i etički profil Petera Singera, uvidom u njegov doprinos utilitarističkoj teorijskoj misli i pregledom njegova razmatranja etike globalnog siromaštva. Tome je posvećeno cijelo 4. poglavlje. Problem siromaštva u fokusu Petera Singera detaljno je istražen, najprije kao prikaz odabranih istraživanja o apsolutnom i relativnom siromaštvu, a zatim kao Singerovo razmatranje istih pojmova. Nakon prikaza Singereova argumenta o siromaštvu i njegove rasprave o siromaštvu zacrtana su daljnja istraživanja, u obliku istraživačkih pitanja. U poglavlju o Singerovu razmatranju mogućih rješenja kojima bi se ublažilo globalno siromaštvo, najprije je prikazana altruistička teorija kao podloga za njegovo rješenje. Ukratko su prikazani teoretičari koji razvijaju altruističku teoriju: August Comte, kao njezin začetnik; Peter Kropotkin, kao zagovaratelj uzajamne pomoći; Emil Durkheim, čiji rad također prethodi teoriji učinkovitog altruizma; Charles Darwin, koji je u prikazu selekcije dotaknuo pitanje altruizma; Richard Dawkins, koji je nastavio istraživanje altruizma u biološkoj evoluciji; Georg Price, koji je dao matematičku podlogu za širenje altruističkog ponašanja; Martin Nowak, također matematičar koji je razvijao altruizam u kontekstu teorije igara i Rober Trivers koji je razvijao koncept recipročnog altruizma. Svrha ovog prikaza bila je pokazati kako su brojni teoretičari, istaknuti u svjetskoj znanstvenoj povijesti na različitim područjima, posvetili pozornost teoriji kojom se Singer bavio, čime se

može dokazati njezina važnost u predmetu istraživanja. Specifični programi potpore altruističkoj teoriji dokazuju brojne praktične implikacije ove teorije, koje su pomogle u oblikovanju onoga što se naziva „učinkoviti altruizam“. Na pitanje o tome je li učinkoviti altruizam zaista moguće rješenje za problem siromaštva u svijetu odgovor je najprije potražen u Singerovu tumačenju učinkovitog altruizma koji počiva na tri glavna principa: moralnoj jednakosti, svjetskoj nejednakosti i dokazima o djelovanju. Nakon toga navedeno je Singerovo mišljenje kako je za pronalazak pouzdanih organizacija u pružanju učinkovite pomoći dobro rješenje tražiti preporuku *GiveWell* neprofitne organizacije, koja se bavi upravo analizom učinkovitosti ulaganja pojedinih dobrotvornih organizacija. U ovom su odjeljku navedeni i drugi teoretičari: William MacAskill i Toby Ord, jedni od suosnivača *Giving What We Can*, pokreta učinkovitog altruizma, koji je sudjelovao u provođenju mnogih dobrotvornih projekata; Julia Wise, koja je dala značajan doprinos u istraživačkim naporima, a uz to sudjeluje i u brojnim praktičnim aktivnostima; Derek Parfit, koji je istraživao osobni identitet, racionalnost i etiku; Nick Bostrom, koji se bavio idejama o ljudskom poboljšanju ili samopoboljšanju, kao i ljudskom usavršavanju putem etičke primjene znanosti; Peter Unger, koji je razvijao ideje moralne dužnosti i Thomas Nagel, koji ostaje u sferi moralne etike, ali bez ulaženja u praktične aspekte etičkog djelovanja za opće dobro.

Kratak prikaz navedenih autora u ovom odjeljku pokazuje širinu pokreta učinkovitog altruizma u teoriji i u praktičnom djelovanju mnogih istaknutih znanstvenika. U odjeljku o tezama drugih autora koji su se više ili manje bavili pitanjima siromaštva, vezanima uz učinkoviti altruizam, prikazani su i oni autori koji su učinkoviti altruizam sagledavali vrlo kritički: Amartya Sen, nobelovac, poznat po teoriji blagostanja i teoriji socijalnog izbora; Martha Nussbaum, zagovornica pristupa sposobnostima; Esther Duflo i Abhijit Banerjee, također nobelovci, za dugogodišnji rad koji je pomogao unaprijediti borbu protiv siromaštva i potragu za rješenjima kojima bi se siromaštvo moglo prevladati ili barem ublažiti; Angus Deaton, koji ekonomskim analizama nastoji pronaći rješenje za ublažavanje problema siromaštva; Paul Edward Farmer, poznat po izravnoj liječničkoj pomoći najpotrebnijima; Barbara Ehrenreich, političarka koja je metodom „vlastite kože“ ukazivala na probleme siromaštva; Katherine Boo, novinarka koja je svojim tekstovima podizala svijest o potrebi pomaganja; Jeffrey D. Sachs, poznati ekonomist i savjetnik koji je tražio dugoročna svrsishodna rješenja održivog razvoja i Thomas Piketty, također ekonomist koji je ukazivao na probleme povijesnih trendova siromaštva. Odjeljak u kojem je prikazana kritika tzv. Singerova rješenja sadrži prikaz kako različiti pojedinci unose jedinstvene stavove u složeno polje etike, pravednosti i društvene odgovornosti. Detaljnije je

prikazan Thomas Pogge, zagovornik negativnih institucionalnih dužnosti, koji želi odgovoriti na neka ključna pitanja vezana uz pitanje siromaštva, a to su pitanja rasprostranjenosti apsolutnog siromaštva, rasprostranjenosti nejednakosti te smjer kretanja u budućnosti, odnosno, hoće li se siromaštvo u budućnosti povećati ili smanjiti. Također je posebno izdvojena i Corinna Mieth koja se bavila pitanjem kako siromaštvo smanjuje životni vijek pogođenih ljudi. Pristup sposobnosti i Katolički socijalni nauk prikazani su kao alternativa učinkovitom altruizmu, uz napomenu kako postoje brojne dodirne točke u zajedničkom nastojanju da se prevlada siromaštvo. Nakon analize altruističke teorije, kao podloge za teoriju učinkovitog altruizma, izvršen je kratak pregled odabranih filozofa, ekonomista, matematičara i sociologa koji su se referirali na probleme ublažavanja siromaštva u svijetu. Budući da postoji velik broj uglednih autora, koji nisu obuhvaćeni prikazom u ovom radu, a koji su se uključili u raspravu o etičkim, društvenim i gospodarskim pitanjima vezanima uz teoriju učinkovitog altruizma, potvrđena je relevantnost predmeta istraživanja. Subjektivni odabir najznačajnijih autora sukladan je kvalitativnoj analizi koja počiva na mišljenju selektiranih eksperata, jedino s tom razlikom što za potrebe ovog rada nisu vođeni intervjui nego je izvršena analiza objavljenih tekstova. Zbog svega navedenog, odgovor na postavljeno istraživačko pitanje (P1) pozitivan je:

- etička teorija učinkovitog altruizma Petera Singera izvršila je značajan i pozitivan utjecaj na suvremena promišljanja o problemu siromaštva u svijetu.

7.2. Dužnosti kao sastavnica učinkovitog altruizma

U traženju odgovora na drugo istraživačko pitanje mogu li dužnosti, kao nezaobilazan dio učinkovitog altruizma kod Petera Singera, jednakomjerno obvezati svakoga pojedinca, istražena je važnost dužnosti i emocija u rješavanju pitanja siromaštva. Tome je posvećeno cijelo 5. poglavlje. Pitanjima dužnosti izvorno se bavi deontološka etika utemeljena na Kantovoj tezi da pojedinci imaju moralnu obvezu djelovati u skladu s kategoričkim imperativima, tj. univerzalnim moralnim zakonima koji se podjednako primjenjuju na sva razumna bića. Konzekvencijalističke teorije, poput utilitarizma, naglašavaju posljedice radnji prihvaćajući, kao i deontolozi, načelo nepristranosti. U utilitarizmu, moralna obveza je maksimizirati ukupnu sreću ili zadovoljstvo i minimizirati patnju, a etičnost neke radnje prosuđuju se temeljem njezina ishoda, što znači da pojedinci imaju obvezu odabrati one radnje koje vode najvećem općem dobru. Iako ne propisuje posebne dužnosti na način na koji to čini deontološka etika, etika vrlina naglašava važnost njegovanja vrlina kao što su: hrabrost,

poštenje i suosjećanje. Pri tome pojedinci imaju obvezu razviti čestit karakter i djelovati tako da u svojim aktivnostima izražavaju navedene vrline. Društveni ugovori, poput onih koje je iznio John Rawls, predlažu da pojedinci imaju moralne dužnosti temeljene na društvenim ugovorima ili sporazumima. Kontraktualizam kao etički pravac utvrđuje da obveze proizlaze iz principa djelovanja na koje bi racionalni pojedinci pristali pod poštenim i jednakim uvjetima. Rawls provodi zanimljivo razmatranje dužnosti razdvajajući individualne dužnosti od institucionalnih, ali ih sintetizira kao prioritarna pravila koja vrijede i za institucionalna i za individualna načela.

Kada iznosi primjer djeteta koje se utapa u plitkom ribnjaku, a kojeg može spasiti svaki odrasli prolaznik, Singer naglašava da prema principu nepristranosti, svaki pojedinac ima jednaku moralnu vrijednost. Drugim riječima, ne postoji razlika između spašavanja djeteta koje se utapa ispred nas, i djeteta koje od gladi umire u Africi. Ako možemo, dužni smo ga spasiti. U ovom primjeru treba naglasiti da spasioca ne razlikuje samo udaljenost, nego i vrsta nevolje. U prvom slučaju, riječ je *o ovdje i sada* nesreći djeteta koje se utapa, dok je druga situacija prouzrokovana socioekonomskim uvjetima na koje nositelj dužnosti ne može direktno utjecati. Takvo je razmišljanje također problematično s aspekta našeg intuitivnog djelovanja koje se odnosi na pitanje *zašto bi gotovo svi rekli da je apsolutno neprihvatljivo ne pomoći djetetu, ali je dopustivo ne pomoći potrebitima u nerazvijenim zemljama?* Odgovor se veže uz različite vrste hitnih stanja. Naime, hitni slučaj može biti izvanredno stanje opasnosti koje zahtijeva hitnu akciju, pri čemu je žrtvama potrebna hitna, trenutačna pomoć. To vrijedi za dijete koje se utapa u našoj blizini. U takvim slučajevima za osobu u potrebi postoji privremena opasnost za sigurnost i zdravlje, a za pomagača postoji jedna radnja koja će dovesti do spašavanja. Druga vrsta hitnih slučajeva odnosi se na sva predvidiva stanja uskraćenosti koja zahtijevaju trajnu promjenu uvjeta koji su doveli do opasnosti. Budući da globalno siromaštvo spada u drugi slučaj hitnosti, a spašavanje utapajućeg djeteta u prvi, jasno je da takvo siromaštvo može biti rješavano putem državnih institucija, jer uključuje procese strukturalnih promjena, a ne isključivo vlastiti angažman pojedinaca putem donacija.

Jedan od učestalih prigovora na Singerov zahtjev jest i taj da je on u praktičnoj provedbi pretežak. On u svakodnevnom životu ima tendenciju iscrpiti pojedinca i svesti ga na puko sredstvo pružanja pomoći. Singerovo rješenje izostavlja i problem motivacije i emocija kao potpuno moralno irelevantnih, što ima tendenciju stvoriti *procjep* između emocija i morala. Naime, upravo su mnogi filantropi i volonteri, djelujući na osnovi suosjećanja i empatije, cijeli

svoj život posvetili pomaganju drugima, jer je suosjećanje oblik spoznaje koji čovjeka stavlja u poziciju drugih, stvarajući emocionalne predispozicije za supatnju, a time i motiv da se drugima pruži ne samo ono što je *od usporedive moralne važnosti*, već i više od toga. Zbog svega navedenog, odgovor na drugo istraživačko pitanje (P2) negativan je:

- dužnosti, kao nezaobilazan dio učinkovitoga altruizma kod Petera Singera ne mogu jednakomjerno obvezati svakoga pojedinca.

7.3. Učinkovitost dobrotvornih organizacija

U traženju odgovora na treće istraživačko pitanje je li uloga dobrotvornih organizacija, kao posrednika u pružanju pomoći najsiromašnijim državama, dovoljno učinkovita, čitavo šesto poglavlje posvećeno je pregledu različitih oblika pomaganja i institucionalnog doprinosa pružanju pomoći. Pregled različitih oblika pomaganja može se promatrati i kao odgovor na pitanje kako prevladati siromaštvo, slično kao što se u trećem dijelu, u prikazu istraživanja ekstremnog siromaštva, posebno navode izvori koji trajno generiraju siromaštvo na globalnoj razini. Pojedini oblici pomaganja mogu biti vrlo učinkoviti u nekim slučajevima i na nekim mjestima, ali univerzalno i trajno rješenje siromaštva, na globalnoj razini, još uvijek nije implementirano u praksi. Upravo zbog toga vrijedni su doprinosi svih onih istraživača koji su uložili napor u analizu uzroka, zatim u opis problema siromaštva i u pokušaj pronalaženja rješenja za njegovo ublažavanje i potpuno uklanjanje. Među oblicima pomaganja najprije je istaknuto volontiranje kao najbrži način pružanja pomoći u koji se može uključiti svaki pojedinac, u skladu sa shvaćanjem svojih dužnosti, čak i ako ne raspolaže novčanim sredstvima. Osobna pomoć volontiranjem potaknuta je emocijama darovatelja, a može se uključiti u sve ostale oblike neposredne pomoći, najviše kao pružanje emocionalne pomoći. Doniranje kao povremeno ili trajno pružanje pomoći možda je najviše u skladu s načelima učinkovitog altruizma jer svaki pojedinac odriče se dijela svoje imovine koju usmjerava u pružanje dobrotvorne pomoći. Donatorima veliku pomoć pružaju organizacije koje stalno prate aktivnosti institucionalnih dobrotvora, ocjenjuju učinak njihovih doprinosa i u skladu s načelima učinkovitog altruizma sugeriraju potencijalnim dobrotvorima način ulaganja i odabir projekata za koje se donira, ostavljajući pojedincu da samostalno donese odluku. Zagovaranje i podizanje svijesti o potrebi pomaganja također je važan oblik uključivanja u dobrotvoran rad jer svaki pojedinac, a naročito onaj koji ima veći društveni utjecaj, može poticati druge da se priključe doniranju, volontiranju i popularizaciji dobrotvornih aktivnosti. U zagovaranju najveću pomoć pružaju slavne osobe poput sportaša, umjetnika, uspješnih poslovnih ljudi ili

političara čiji primjeri se najlakše oponašaju. Emocionalna potreba nužna je ljudima koji su stradali od neke nesreće ili ratnih razaranja, jer spoznaja da postoje drugi ljudi koji razumiju njihove patnje psihički ojačava stradale tako da se lakše uključuju u normalan život. Pružanje pomoći nakon katastrofe izdvojeno je kao poseban oblik pomaganja zato što nastaje spontano, izvan redovitih aktivnosti, a značenje možda najbolje oslikava narodna mudrost da dvostruko daje onaj tko odmah daje. Svi navedeni oblici pružanja pomoći potrebitima jesu nužni, točnije neizostavni su u svakom trenutku, ali niti jedan od njih nije usmjeren na trajno prevladavanje siromaštva kao što je to doprinos održivom razvoju. Održivi razvoj najprije je ekonomska kategorija koja obuhvaća problem gospodarskog napretka, zatim je to ekološka kategorija koja uzima u obzir očuvanje prirodnog okoliša, iskorištavanje ograničenih resursa i zagađivanje te napokon, to je socijalna kategorija koja bi trebala omogućiti svim ljudima dostojanstven životni standard uz odgovarajuću zdravstvenu skrb i slobodan pristup obrazovanju. Održivi razvoj nije u interesu samo današnjoj generaciji, to je pitanje opstojnosti djece i svih budućih naraštaja. Posebna pozornost u traženju odgovara na istraživačko pitanje, posvećena je institucionalnim dobrotvorima, tj. različitim organizacijama koje su specijalizirane za pružanje pomoći. Njihova snaga i moć daleko nadilazi moć pojedinaca, ali postoje primjeri i ekstremno bogatih pojedinaca i obitelji koji su značajan dio svoje imovine usmjerili u pružanje dobrotvorne pomoći. Dobrotvorne zaklade prikazane su kao pravni oblik za prikupljanje pomoći i njezinu distribuciju te su prikazane neke od najpoznatijih i najutjecajnijih dobrotvornih organizacija u svijetu. One prikupljaju pomoć od pojedinaca, poduzeća pa i države, a najčešće su posvećene odabranom području djelatnosti ili geografskoj regiji na koje pretežito usmjeravaju svoju pomoć. Posebno je prikazan utjecaj Petera Singera i njegovih istomišljenika koji su razvijali učinkoviti altruizam, na djelovanje institucionalnih dobrotvora. Izdvojena je organizacija *GiveWell* koja sama ne pruža izravno pomoć, već djeluje po načelima učinkovitog altruizma tražeći ulaganja i projekte koji postižu najveći učinak. Analize organizacije *GiveWell* obuhvaćaju brojne projekte i dobrotvore, i na globalnoj razini, one su potpuno transparentne i objektivne, a cilj je pronaći i obznaniti najučinkovitije aktivnosti. Temeljem takvih objava, svaki potencijalni donator može odabrati one projekte i ona ulaganja koja najviše odgovaraju njegovim osobnim preferencijama i koja mu omogućuju vjerovanje da je korisno uložio svoja sredstva. Navedeni su neki primjeri uspješnih dobrotvornih aktivnosti, ali su prikazani i problemi ili neuspjesi koji su se pojavili u radu odabranih organizacija. Ovaj prikaz omogućio je da se procijeni je li uloga dobrotvornih organizacija, kao posrednika u pružanju pomoći najsiromašnijim državama, dovoljno učinkovita. Dobrotvorne organizacije značajno doprinose ublažavanju gladi i

siromaštva, pomažu unesrećenim pojedincima i čitavim zajednicama u stradalim regijama, ali ne utječu na trajno rješavanje siromaštva u svijetu. Zato je i odgovor na istraživačko pitanje (P3) negativan:

- dobrotvorne organizacije, kao posrednici u pružanju pomoći najsiromašnijim državama, nisu dovoljno učinkovite.

Ovaj negativan odgovor ne bi trebao obeshrabriti buduću potporu institucionalnim dobrotvorima jer, bez obzira što se još uvijek nije pronašlo rješenje za trajno smanjivanje siromaštva, svi naponi na ublažavanju problema itekako su važni onima kojima je pomoć najpotrebnija. Isto tako, učinkoviti altruizam kao filozofska i etička teorijska podloga praktičnim aktivnostima, daje značajne rezultate na ublažavanju gladi i siromaštva u svijetu, potiče zagovaranje dobrotvornih aktivnosti i, primjenom znanstvenih metoda, traži najbolje projekte koji postižu najveći učinak. Peter Singer, kao pojedinac, postigao je ogromne rezultate svojim znanstvenim istraživanjima, otvarao je i poticao globalnu raspravu o etičkim problemima, izvršio značajan utjecaj na čitavu generaciju moralnih filozofa, pomogao je u oblikovanju teorije učinkovitog altruizma, a što je još važnije, svojim je utjecajem djelovao i na poslovne ljude te je generirao brojna praktična djelovanja koja su dovela do osnivanja uspješnih dobrotvornih organizacija. Peter Singer nije trajno riješio pitanje gladi i siromaštva u svijetu, ali je njegov doprinos ublažavanju problema globalno koristan i važan.

POPIS LITERATURE:

1. Aassve, A., Iacovou, M., Mencarini, L. (2006): Youth poverty and transition to adulthood in Europe, *Demographic Research*, broj 15
2. Abrahamson, P. (1995): Social Exclusion in Europe: Old Wine in New Bottles?, *Družboslovne razprave*, broj 19-20
3. Adkins W. H. (1970): From the many to the one; a study of personality and views of human nature in the context of ancient Greek society, values and beliefs, Cornell University Press, Ithaca
4. Akova, F. (2021): Effective Altruism and Extreme Poverty, https://www.academia.edu/45455007/Effective_Altruism_and_Extreme_Poverty (05.12.2023.)
5. Amemiya, T. (2007): Economy and Economics of Ancient Greece, Routledge, London
6. Amstutz, M. R. (2018): International Ethics: Concepts, Theories and Cases in Global Politics, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham,
7. Arthur, J. (1989) World Hunger and Moral Obligation: The Case Against Singer, in: Sommers, C. and Sommers, F. (editors): Vice and Virtue in Everyday Life, Thomson, Belmont
8. Ashford, E. and Mulgan, T. (2018): Contractualism, in: Zalta, E. N. (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/contractualism/> (26.12.2023.)
9. Astaneda Aguilar et al. (2022): April 2022 global poverty update from the World Bank, <https://blogs.worldbank.org/opendata/april-2022-global-poverty-update-world-bank> (03.12.2023.)
10. Babić, Z., Šućur, Z. (2001): Siromaštvo: Teorije, koncepti i pokazatelji, *Ekonomski pregled*, 53, Zagreb
11. Baletić, Z. (2005): Ekonomski liberalizam i ekonomska znanost, *Rad* 492, Razred za društvene znanosti 43 HAZU, Zagreb
12. Banerjee, A. V., Duflo, E. (2012): Poor Economics: A Radical Rethinking of the Way to Fight Global Poverty, PublicAffairs, Reprint edition
13. Barković, N. (2016): Zašto je Dawkinsov 'Sebični gen' važan i koliko je zastario?, <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/zasto-je-dawkinsov-sebicni-gen-vazan-i-koliko-je-zastario-20160531> (26.10.2023.)
14. Barry, C. and Overland, G. (2009): Responding to Global Poverty: Review Essay of Peter Singer, *The Life You Can Save*
15. Bebel, A.(1956): Žena i socijalizam, Rad, Beograd
16. Bejaković, P. (2004): Siromaštvo, nejednakost i socijalna isključenost, u Ott, K., ur.: Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji: izazovi institucionalne prilagodbe, Institut za javne financije, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb
17. Benić, Đ. (2016): Ekonomska misao u antičkoj Grčkoj: Ksenofont i Platon, *Ekonomska misao i praksa*, DBK. God XXV. Br. 1
18. Bentham J. (2017): An Introduction to the Principles of Morals and Legislation, Copyright © Jonathan Bennett
19. Berkey, B. (2018): The Institutional Critique of Effective Altruism, *Utilitas* 30 (2), Cambridge University Press
20. Berkey, B. (2020): The Philosophical Core of Effective Altruism, <https://faculty.wharton.upenn.edu/wp-content/uploads/2020/04/The-Philosophical-Core-of-Effective-Altruism.pdf> (25.10.2023.)
21. Berkey, B. (2018): Review: Paul Woodruff (ed.), *The Ethics of Giving: Philosophers' Perspectives on Philanthropy*, Oxford University Press

22. Berkey, B. (2023): *Utilitarianism and Poverty*, in: Schweiger, G., Sedmak, C., editors: *The Routledge Handbook of Philosophy and Poverty*, Routledge, New York
23. Bishop, M., Michael Green, M. (2009): *Philanthrocapitalism: How Giving Can Save the World*, Bloomsbury Press, London
24. Bloeser, C. (2023): *Global Poverty and Kantian Hope*, *Ethic Theory and Moral Practice* 26, pp 287–302, <https://doi.org/10.1007/s10677-022-10280-1>
25. Borgstede, M. (2021): Evolutionary dynamics of the Trivers–Willard effect: A nonparametric approach, *Ecology and Evolution*, 11/18, p.p. 12676–12685, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8462157/> (31.10.2023.)
26. Carlà-Uhink, F., Cecchet, L., Machado, C., editors (2023): *Poverty in Ancient Greece and Rome Realities and Discourses*, Routledge Group, New York
27. Cassen, R. & Associates (1994): *Does Aid Work?*, 2nd edition, Oxford University Press
28. Clark, C. Holbrooke, R. (1991): *Counsel to the President: A Memoir*, Random House, New York
29. Cotterill, S., John, P., Richardson, L. (2010): Pledge campaigns to encourage charitable giving: a randomised controlled trial, Institute for Political and Economic Governance, University of Manchester, Political Studies Association Annual Conference, Edinburgh, March 29th-April 1st
30. Davis, T. (2023): How to Emotionally Support Someone, <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/click-here-for-happiness/202304/how-to-emotionally-support-someone> (25.11.2023.)
31. Dawkins, R. (2007): *Sebični gen*, Izvori, Zagreb
32. Deaton, A. (2015): *Measuring and Understanding Behavior, Welfare, and Poverty*; Nobel Prize Lecture, December 8, <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/deaton-lecture.pdf>
33. Deaton, A. (2014): *The Great Escape: Health, Wealth and the Origins of Inequality*, Princeton University Press
34. Deneulin, S., Sedmak, C., editors (2023): *Integral Human Development: Catholic Social Teaching and the Capability Approach*, Kellogg Institute Series on Democracy and Development, University of Notre Dame Press
35. De Parle, J. (2021): 8 Million Have Slipped Into Poverty Since May as Federal Aid Has Dried Up, <https://www.nytimes.com/2020/10/15/us/politics/federal-aid-poverty-levels.html>, (11.3.2023).
36. Dobrijević, A. (2011): *Kontraktualizam versus kontraktarijanizam*, *Filozofija i društvo*, 3, Beograd
37. Duflo, E. (2012): *Human values and the design of the fight against poverty*, Tanner Lectures, <https://economics.mit.edu/files/7904>
38. Dymnicki, A., Hooker, A., Goldberg, R. (2021): *How to Encourage Sustainable Change: A Reflection on How Philanthropy Can Partner With Grantees to Build Organizational Capacity*, *The Foundation Review*, 13/2
39. Ehrenreich, B.(2001): *Nickel and Dimed: On (Not) Getting By in America*, Metropolitan Books
40. Edmonds, D. (2023): *Parfit: A Philosopher and His Mission to Save Morality*, Princeton University Press
41. Escobar, A. 82012): *Encountering Development: The Making and Unmaking The Third World*, Princeton University, Chichester
42. Esquith, S, L. (2013): *The Political Responsibility of Bystanders: The Case Of Mali*. *Journal of Global Ethics*, 9 (3), http://www.masoncounty.lib.mi.us/wp-content/uploads/2021/10/The-Political-Responsibility-of-Bystanders_The-Case-of-Mali_JGE-Final.pdf (15.07.2022.)

43. Flaceliere, R. (1979): Grčka u doba Perikla, Naprijed, Zagreb
44. Forsyth, T. (2004): Encyclopedia of International Development, Routledge, London
45. Freeman, S. (2012): Problems with some consequentialist arguments for basic rights in: Gerhard E. and Heilinger, J. C. (eds): The Philosophy of Human Rights: Contemporary Controversies, De Gruyter, Berlin, Boston, <https://doi.org/10.1515/9783110263886.107> (23.12.2023.)
46. Gabriel, I. (2017): Effective Altruism and its Critics, *Journal of Applied Philosophy*, Volume34, Issue4
47. Galbraith, J. K. (2006): The Position of Poverty, in: Jacobs, L. A., editor: A World of Ideas: Essential Reading for College Writers. Bedford Books of St. Martin's Press, Boston
48. Garnsey, P. (2007): Thinking About Property: From Antiquity to the Age of Revolution. Cambridge University Press, New York
49. Gofman (2014): Durkheim's Theory of Social Solidarity and Social Rules, in: V. Jeffries (ed.), The Palgrave Handbook of Altruism, Morality, and Social Solidarity, https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137391865_3 (26.10.2023.)
50. Goldenberg, K. (2012): Katherine the great, *Columbia Journalism Review*, https://archives.cjr.org/cover_story/katherine_the_great.php (15.10.2023.)
51. Grimes, W. (2017): Derek Parfit, Philosopher Who Explored Identity and Moral Choice, Dies at 74, <https://www.nytimes.com/2017/01/04/world/derek-parfit-philosopher-who-explored-identity-and-moral-choice-dies-at-74.html> (16.10.2023.)
52. Grizzle, G. L. (2017): Anarchist Sociology and the Legacy of Peter Kropotkin, *Theory in Action* 10 (1)
53. Grudev, M. (2012): Pogge and Singer: differences in their accounts of the duties of citizens in affluent societies to the global poor, University of Essex
54. Halfpenny, P. (1999): Economic and Sociological Theories of Individual Charitable Giving: Complementary or Contradictory?, *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Vol. 10, No. 3
55. Hamilton, W. D. (1963): The Evolution of Altruistic Behavior, *The American Naturalist*, The University of Chicago, Vol. 97, No. 896
56. Hampton, L. (2023): Jeremy Bentham, In R.Y. Chappell, D. Meissner, and W. MacAskill (eds.): *An Introduction to Utilitarianism* <<https://www.utilitarianism.net/utilitarian-thinker/jeremy-bentham>>, (12/12/2023.)
57. Haralambos, M., Holborn, M. (2002): Sociologija (teme i perspektive), Golden marketing, Zagreb
58. Harman, O. (2011): The Price Of Altruism: George Price and the Search for the Origins of Kindness, Vintage Books, London
59. Hesiod (2005): Poslovi i dani; Postanak bogova; Homerove himne, Demetra, Zagreb,
60. Hur, J. (2023): How to Raise Awareness For Your Nonprofit (8 Strategies for Success), <https://www.anedot.com/blog/how-to-raise-awareness> (24.11.2023.)
61. Ignjeski, V. A. (2023): Kantian Moral Response to Poverty, *Ethic Theory and Moral Practice*, 26
62. Ivan Pavao II. (1991): Stota godina, Centesimus annus, Enciklika, Kršćanska sadašnjost, Zagreb
63. Jaeger, B., Vugt van, M. (2022): Psychological barriers to effective altruism: An evolutionary perspective, *Current Opinion in Psychology*, Volume 44
64. Jolić, T. (2019): Nedržavni akteri i etika međunarodnih odnosa, *Društvena istraživanja*, 28(4)
65. Jurišić, I. (2021): Iz UN odgovorili Musku kako bi sa 6 milijardi dolara riješili glad u svijetu, *Dnevno.hr*, 19.11.

66. Kakwani, N. and Silber, J. (2007): *The Many Dimensions of Poverty*, Palgrave Macmillan, New York,
67. Kamm, F. M. (1996): *Morality, Mortality*, Oxford University Press
68. Kant, I. (1999): *Metafizika čudoređa*, Matica hrvatska, Zagreb
69. Kar, D. and Spanjers, J. (2015): *Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004-2013*, *Global Financial Integrity*
70. Koprek, I. (2012): Globalno siromaštvo i supererogacija u etici, *Nova prisutnost*, 10 (2)
71. Korsgaard, C. M. (1996): *The Sources of Normativity*, Cambridge University Press
- Kostanić, M.. (2018): Pola svijeta je siromašno, <https://www.bilten.org/?p=25784>
72. Kraml, H. (2023): Poverty in Medieval Philosophy, in: Schweiger, G., Sedmak, C., editors: *The Routledge Handbook of Philosophy and Poverty*, Routledge, New York
73. Kropotkin, P. A. (2017): *Uzajamna pomoć: faktor evolucije*, Mediteran Publishing, Novi Sad
74. Kruger, D. J. (2003): Evolution and altruism - Combining psychological mediators with naturally selected tendencies, *Evolution and Human Behavior* 24
75. Kuper, A. (2002): Facts, Theories, and Hard Choices: Reply to Peter Singer, *Ethics and International Affairs*, 16(2)
76. Kuper, A.(2002): More Than Charity: Cosmopolitan Alternatives To The „Singer Solution“. *Ethics and International Affairs*, 16(2)
77. Lamm, E. (2011): A Gentle Introduction to The Price Equation, https://www.ehudlamm.com/price_eqn.pdf (26.10.2023.)
78. Locke, J. (Author), Woolhouse, R. (Editor), (1998): *An Essay Concerning Human Understanding*, Penguin Classics, New York
79. Lomborg, B. (2010): *Cool It: Skeptical Environmentalist's Guide to Global Warming*, Vintage Books, New York
80. Louden, R. B. (2016): Virtue Ethics, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/B9780123739322002210> (25.10.2023.)
81. Lundberg, F. (1968): *Bogati i najbogatiji, I. i II.dio*, Globus, Zagreb
82. MacAskill, W. (2016): *Doing Good Better: Effective Altruism and a Radical New Way to Make a Difference*, Guardian Faber Publishing
83. MacAskill, W. (2015): This couple lives on 6% of their income so they can give \$100,000 a year to charity, <https://qz.com/515655/this-couple-lives-on-6-of-their-income-so-they-can-give-100000-a-year-to-charity> (28.5.2022.)
84. MacFarquhar, L. (2011): How to be Good, <https://www.newyorker.com/magazine/2011/09/05/how-to-be-good> (16.10.2023.)
85. Marasović, Š. (2021): Grijeh struktura, *Zbornik Radova međunarodnog teološkog Skupa KBF-a U Splitu*, 7(1)
86. Matan, A. (2008): Teorija političke legitimnosti Johna Rawlsa, Sveučilište u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti, Zagreb, <https://hrcak.srce.hr/file/110506>
87. McGoey, L.(2016): *No Such Thing as a Free Gift: The Gates Foundation and the Price of Philanthropy*, Verso, London
88. Mieth, C. (2013): Global Economic Injustice, Individual Duties and Social Responsibility, in: Greif, H. and Weiss, M. G. (eds): *Ethics, Society, Politics: Proceedings of the 35th International Wittgenstein Symposium, Kirchberg am Wechsel, Austria, De Gruyter, Berlin, Boston: 2013*, pp. 411-426, <https://doi.org/10.1515/9783110336399.411> (23.12.2023.)
89. Mieth, C. (2011): Global Injustice, Individual Duties and Non-ideal Institutional Circumstances, Text presented at the Fifth International Symposium on Justice, Florianópolis, October, 3rd-7th
90. Mieth, C. (2012): On human rights and the strength of corresponding duties, in: Gerhard E. and Heiling, J. C. (eds): *The Philosophy of Human Rights: Contemporary*

- Controversies, De Gruyter, Berlin, Boston, <https://doi.org/10.1515/9783110263886.159> (23.12.2023.)
91. Mieth, C. (2012): *Positive Pflichten: Über das Verhältnis von Hilfe und Gerechtigkeit in Bezug auf das Weltarmutsproblem*, De Gruyter, Berlin
 92. Mieth, C. & Garrath, W. (2021): *Poverty, Dignity, and the Kingdom of Ends*, In: Van der Rijt, J. W. & Cureton, A. (eds): *Human Dignity and the Kingdom of Ends: Kantian Perspectives and Practical Applications*, Routledge, New York
 93. Mihelcic, G. (2022): *Učinkoviti altruizam, moda iz Silicijske doline ili racionalni pristup. Motivi i kontroverze*, <https://ideje.hr/ucinkoviti-altruizam-moda-iz-silicijske-doline-ili-racionalni-pristup-motivi-i-kontroverze/>
 94. Mill, J. S. (2009): *Utilitarianism*, From a 1879 edition, The Floating Press, <https://www.utilitarianism.com/jsmill-utilitarianism.pdf> (26.12.2023.)
 95. Miljan, S. (2012): *Siromasi kasnosrednjovjekovnog Zagreba*, *Povijesni prilozi* 42: 82., https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=126458 (11.10.2023.)
 96. Mowafi, M. (2004): *The Meaning and Measurement of Poverty: A Look into the Global Debate*, https://www.sas.upenn.edu/~dludden/Mowafi_Poverty_Measurement_Debate.pdf (17.04.2022.)
 97. Nagel, T. (1985): *Mortal Questions*, Cambridge University Press, Cambridge, p.p. 146.
 98. Nagel, T. (1970): *The possibility of altruism*, Clarendon P., Oxford; Rawls, J. (2001): *Justice as Fairness: A Restatement* Paperback, Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press; Singer, P. (2011): *Practical Ethics*, Cambridge University Press
 99. Nagel, T. (1986): *The View From Nowhere*, Oxford University Press
 100. Nagel, T. (1974): *What Is It Like to Be a Bat?*, *The Philosophical Review*, Vol. 83, No. 4,
 101. Nida-Ruemelin, J. (2013): *Moral Dilemma and Practical Reason*, in: Greif, H. and Weiss, M. G. (eds): *Ethics, Society, Politics: Proceedings of the 35th International Wittgenstein Symposium*, Kirchberg am Wechsel, Austria, De Gruyter, Berlin, Boston, pp. 167-186. <https://doi.org/10.1515/9783110336399.167> (23.12.2023.)
 102. Niemietz, K. (2011): *A new understanding of poverty: Poverty measurement and policy implications*, The Institute of Economic, London, <https://iea.org.uk/publications/research/a-new-understanding-of-poverty> (07.12.2023.)
 103. Novak, M. A. (2006): *Five rules for the evolution of cooperation*, *Science*, 314(5805)
 104. Nussbaum, M. (1988): *Nature, functioning and capability: Aristotle on political distribution*, *Oxford Studies in Ancient Philosophy*, Supplementary Volume
 105. O'Neill, O. (2001): *Agents of Justice*. *Metaphilosophy*, 32(1/2)
 106. O'Neill, O. (1990): *Constructions of Reason-Explorations of Kant's Practical Philosophy*, Cambridge University Press
 107. Onyx, J., Warburton, J. (2003): *Volunteering and health among older people: a review*, *Australasian Journal of Aging*, 22/2, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1741-6612.2003.tb00468.x> (30.10.2023.)
 108. Orem, T., Paden, P. (2023): *Tax Deductible Donations: Rules for Giving to Charity*, <https://www.nerdwallet.com/article/taxes/tax-deductible-donations-charity> (25.11.2023.)
 109. Ord, T. (2020): *The Precipice: Existential Risk and the Future of Humanity*, Hachette Books, New York
 110. Parfit, D. i Scanlon, T. M. (2018): *Moralni kontraktualizam*, *Akademski knjiga*, Novi Sad
 111. Pettit, P. (2014): *Just Freedom: A Moral Compass for a Complex World*, W. W. Norton & Company
 112. Peterdy, K. (2023): *ESG (Environmental, Social, & Governance)*, <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/esg/esg-environmental-social-governance/> (10.11.2023.)

113. Phillips, D. (2022): *Sidgwick's The Methods of Ethics, A Guide*, Oxford University Press, New York
114. Piccone, P. (1972): Utopija i stvarno prevladavanje otuđenja, *Praxis*, filozofski časopis, 1-2, Beograd
115. Pikety, T. (2017): *Capital in the Twenty-first Century*, Belknap Press
116. Pinzani, A. (2023): Poverty in Modern European Philosophy From the Renaissance to the 20th Century, in: Schweiger, G., Sedmak, C., editors: *The Routledge Handbook of Philosophy and Poverty*, Routledge, New York
117. Platon, (2001): *Država*, Naklada Jurčić, Zagreb
118. Platon, (1974): *Zakoni, Naprijed*, Zagreb
119. Poge, T.(2010): *Politics as Usual, Polity*, Cambridge
120. Pogge, T. (2008): *World Poverty and Human Rights: Cosmopolitan Responsibilities and Reforms*, Polity Press, Cambridge
121. Polak, P. (2009): *Out of Poverty: What Works When Traditional Approaches Fail*, Berrett-Koehler Publishers, Oakland
122. Pugmire, D. (1978): Altruism and Ethics, *American Philosophical Quarterly*, Vol. 15, No. 1
123. Puljiz, V. (1994): Siromaštvo u Srednjem vijeku, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 1 No. 4
124. Puljiz, V. (1997): Socijalne reforme Zapada - od milosrđa do socijalne države, Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta sveučilišta u Zagrebu
125. Rankin, A. (2020): *Jainism and Environmental Politics*, Routledge, Milton Park
126. Raposa, E.B., Dietz, N., Rhodes, J.E. (2017): Trends in Volunteer Mentoring in the United States: Analysis of a Decade of Census Survey Dana, *American Journal of Community Psychology*, 59/1-2, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/ajcp.12117>, (31.10.2023.)
127. Rashmi, P. (2023): Hierarchy of the Sciences According to Auguste Comte, https://www.yourarticlelibrary.com/sociology/hierarchy-of-the-sciences-according-to-auguste-comte/43721#google_vignette (26.10.2023.)
128. Rawls, J.(1999): *A Theory of Justice*, Revised edition, Harvard University Press, Boston
129. Rawls, J. (2004): *Pravo naroda i Preispitivanje ideje javnog uma*, Kruzak, Zagreb
130. Schweiger, G., Sedmak, C., editors (2024): *The Routledge Handbook of Philosophy and Poverty*, Routledge, New York
131. Sachs, J.(2005): *The End of Poverty*, Penguin Books, New York Sen, A. (2011): *The Idea of Justice*, Belknap Press: Harvard University Press
132. Scanlon, T. M. (1998): *What We Owe to Each Other*, Harvard University Press, Cambridge, MA
133. Sen, A. (1979): Personal utilities and public judgements: or what's wrong with welfare economics?, *The Economic Journal*, 89
134. Sen, A. (1981): *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*, Oxford University Press, Oxford
135. Sen, A. (1976): Poverty: An Ordinal Approach to Measurement, *Econometrica*, 44, no. 2
136. Singer, P., Tse, Y. F. (2022): AI ethics: the case for including animals, *AI and Ethics*, No 3
137. Singer, P. (1973): Democracy and disobedience, Oxford University Press/Clarendon Press
138. Singer, P. (1972): Famine, Affluence, and Morality, *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 1, No. 3, Blackwell Publishing, p.p. 229-243
139. Singer, P. (2003): *Praktična etika*, Kruzak, Zagreb
140. Singer, P. (1981): *The Expanding Circle: Ethics and Sociobiology*, Oxford University Press, Oxford, Melbourne

141. Singer, P (2009): *The Life You Can Save: Acting Now To End World Poverty*, Random House, New York
142. Singer, P. (2015): *The Most Good You Can Do: How Effective Altruism is Changing Ideas About Living Ethically*. New Haven, Yale
143. Schumann, G. (2015): Hare's Universal Prescriptivism as application of late-Wittgenstein's philosophy of language, Conference: Wittgensteinian Approaches to Moral Philosophy, Leuven, Belgium
144. Shavit, A. (2023): Altruism and Group Selection, *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, <https://iep.utm.edu/altruism-and-group-selection/> (26.10.2023.)
145. Sladeček, M. (2017): Imaju li bliske osobe prednost? Etičke i političke dužnosti uzajamne pomoći. *Filozofska istraživanja*, 37(1)
146. Stipetić, V.(2001): Povijest hrvatske ekonomske misli, *Golden marketing*, Zagreb, str. 591-599
147. Šagi, B. Z. (1993): Izazovi otvorenih vrata, *Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, str. 260
148. Šućur, Z. (2001): Siromaštvo. Teorije, koncepti i pokazatelji, *Pravni fakultet*, Zagreb
149. Šućur, Z. (2014): Stari i novi siromasi u hrvatskom društvu: empirijski uvid, *Bogoslovska smotra*, broj 84
150. Šućur, Z. (2004): Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija, *Revija za sociologiju*, broj 1-2
151. Šundalić A. (2011): Sociologija, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
152. Tian, N. et al. (2023): Developments in Military Expenditure and the Effects of the War in Ukraine, *Defence and Peace Economics*, 34:5
153. Torres, F. (2020): What is Depression?, https://www.psychiatry.org/patients-families/depression/what-is-depression#section_1 (25.11.2023.)
154. Traulsen, A. and Nowak, M. (2006): Evolution of cooperation by multilevel selection, *Biological Sciences*, Princeton University, 103 (29)
155. Unger, P. (1996): *Living High and Letting Die: Our Illusion of Innocence* 1st Edition, Oxford University Press, New York
156. Voigtlaender, F. (2020): A General Version of Price's Theorem, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10959-020-01017-w> (25.10.2023)
157. Waldron, J. (2003): Who Is My Neighbor?: Humanity and Proximity, *The Monist*, Vol. 86, No. 3, Moral Distance
158. Walker, R. et al. (2013): Poverty in Global Perspective: Is Shame a Common Denominator?, *Jnl Soc. Pol.*, 42, 2, 215–233, Cambridge University Press
159. Wickert, C. (2019): Concept of Anomie (Durkheim), <https://soztheo.de/theories-of-crime/anomie-strain-theories/concept-of-anomie-durkheim/?lang=en> (26.10.2023.)
160. Young, S. (2003): *Moral Capitalism: Reconciling Private Interest with the Public Good*, Berrett-Koehler Publishers Inc., San Francisco
161. Zebić, B. (2012): Globalna pravednost i siromaštvo u interpretaciji Thomassa Poggea, *Obnovljeni život*, 4/67, str. 511–526
162. Yen, H. and Sidoti, L. (2010): U.S. poverty on track to post record gain in 2009., <https://www.washingtontimes.com/news/2010/sep/11/us-poverty-track-post-record-gain-2009/> (11.3.2023.)
163. ***(2015), 17 ciljeva održivog razvoja, <https://idop.hr/ciljevi-odrzivog-razvoja/>
164. *** 12 Ways to Contribute to the Sustainable Development Goals (SDGs), <https://blog.b1g1.com/contribute-to-sdgs/> (01.11.2023.)
165. ***(2022): Academic Influence, <https://academicinfluence.com/people/peter-singer-1> (14.12.2023.)
166. *** (2016): Altruism *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/altruism/> (25.10.2023.)

- 167.*** (2016): Charter of Fundamental Rights of the European Union, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&rid=3> (09.11.2023.)
- 168.*** Creating a Standout Awareness Campaign: A Complete Guide, <https://www.onecause.com/blog/awareness-campaigns/> (24.11.2023.)
- 169.*** (2011): Cutting food waste to feed the world, <https://www.fao.org/news/story/en/item/74192/icode/> (17.04.2022.)
- 170.*** (2007): Deontological Ethics, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/ethics-deontological/> (25.10.2023.)
- 171.*** (2022): Fact Sheet: An Adjustment to Global Poverty Lines, <https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2022/05/02/fact-sheet-an-adjustment-to-global-poverty-lines> (02.12.2023.)
- 172.*** (2023): Goal 1: End poverty in all its forms everywhere, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/poverty/> (03.12.2023.)
- 173.*** Health and Human Rights Publications Series • Issue No 5 • December 2008, Human Rights, Health and Poverty Reduction Strategies
- 174.*** How it Works, https://www.volunteerworld.com/en/volunteer-abroad/bali?gclid=Cj0KCQjwy4KqBhD0ARIsAEbCt6iDSIW2siu4DRfHYAmdx1Io8pXtzxKlkCUXdSZ6pedurzVLANFkAvAaAjr3EALw_wcB, (31.10.2023.)
- 175.***(2023): International Debt Report, World Bank Washington, DC
- 176.*** (2019): Manifest europske filantropije, <https://europskazaklada-filantropija.hr/blog/2019/11/29/manifest-europske-filantropije/> (8.12.2023.)
- 177.***(2021): Major Contributions of Emile Durkheim to Sociology https://tyonote.com/emile_durkheim_contributions_to_sociology/ (25.10.2023.)
- 178.*** (2023): Malaria, World Helth Organization, <https://www.who.int/news-room/factsheets/detail/malaria> (27.12.2023.)
- 179.*** (2019): Manifest europske filantropije, <https://europskazaklada-filantropija.hr/blog/2019/11/29/manifest-europske-filantropije/> (8.12.2023.)
- 180.*** Održivi razvoj (2021): Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44778>, (26. 11. 2023.)
- 181.*** (2023): Overview, <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview> (27.12.2023.)
- 182.*** Population below the international poverty line,
183. <https://www.who.int/data/nutrition/nlis/info/population-below-the-international-poverty-line>
- 184.*** Poverty Reduction Strategies, http://web.worldbank.org/archive/website01404/WEB/0_CON-6.HTM
- 185.*** (2019): Promjena, nada i pravda - Pristup siromaštvu temeljen na pravima, Priručnik za članove Europske mreže protiv siromaštva, https://hmeps.hr/wp-content/uploads/2019/12/Promjena-nada-pravda_Prirucnik-EAPN-a_HMPS.pdf
- 186.*** Social Support Services, The European Centre for Social Welfare Policy and Research, <https://www.euro.centre.org/domains/social-support-services> (01.11.2023.)
- 187.*** (1991): Sto godina katoličkog socijalnog nauka, Kršćanska sadašnjost, Zagreb
- 188.*** Supporting Communities, Charity Commission for England and Wales, <https://register-of-charities.charitycommission.gov.uk/charity-search/-/charity-details/5192602/charity-overview> (01.11.2023.)
- 189.*** The Committee for the Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel: Understanding Development and Poverty Alleviation, <https://www.nobelprize.org/uploads/2019/10/advanced-economicsciencesprize2019.pdf>

- 190.*** (2022): Take Action for the Sustainable Development Goals, UN Department of Economic and Social Affairs, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
- 191.***(2017): The Contribution of Auguste Comte to Sociology https://www.sociologygroup.com/contribution-auguste-comte-sociology/?utm_content=cmp-true (25.10.2023.)
- 192.*** (2009): The History of Utilitarianism, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/utilitarianism-history/> (25.10.2023.)
- *** (2022): The top 11 causes of poverty around the world (concernusa.org) (12.12.2023.)
- 193.*** Volunteering, <https://mrosp.gov.hr/highlights-7158/your-europe/social-policy/volunteering/12085> (31.10.2023)
- 194.*** (2022): West Africa: Extreme poverty rises nearly 3 per cent due to COVID-19, <https://news.un.org/en/story/2022/01/1110192> (23.07.2023.)
- 195.*** (2003): Zakon o Nacionalnoj zakladi za razvoj civilnoga društva, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_10_173_2503.html
- 196.*** (2015): Zakon o sustavu civilne zaštite, NN 82/2015

ŽIVOTOPIS AUTORA

Željka Maurović Benko rođena je u Varaždinu 1979. Osnovnu školu i Gimnaziju završava u Varaždinu. Diplomirala je 2004. na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu i stekla zvanje diplomirani ekonomist, a 2007. diplomirala je filozofiju i religijske znanosti na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti u Zagrebu i stekla zvanje profesora filozofije, logike i etike. Nakon završenog fakulteta zapošljava se 2007. u ekonomskom sektoru u području komercijale u drvnj industriji gdje radi na poslovima komercijale, a 2008. počinje raditi na Varaždinskoj televiziji u području marketinga. U rujnu 2008. godine zapošljava se u Gospodarskoj školi Varaždin, gdje predaje ekonomsku i društveno humanističku grupu predmet. U tom razdoblju radi i sa studentima Fakulteta organizacije i informatike na kolegiju Osnove ekonomije kao vanjski suradnik. 2021. promovirana je u zvanje profesor mentor. Članica je Centra za poslovnu etiku u čijem radu aktivno sudjeluje. Udana je i majka dvojice dječaka.

Publikacije:

1. Maurović B. Ž. Etički, ekonomsko-demografski i geopolitički čimbenici prihvata izbjeglica. // Migracije, ekonomija i poslovna etika / Koprek, Ivan (ur.). Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, Jordanovac 110, 2020. str.103-115
2. Maurović B. Ž. Društveno poduzetništvo i etičko bankarstvo. // Vrline i poslovna etika / Koprek, Ivan (ur.). Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, Jordanovac 110, 2015. str. 93-107
3. Maurović B. Ž. Vrijednost i cijena u poimanju Tomaša Sedlačka. // Vrijednost i cijene / Koprek, Ivan ; Calvert, Anita (ur.). Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, Jordanovac 110, 2014. str. 113-122